

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLERDE MEKANSAL,
SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: BURSA ÖRNEĞİ**

(DOKTORA TEZİ)

Elif KARAKURT TOSUN

BURSA 2007

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı “.....
.....” konulu
..... (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez
savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının(başarılı/başarısız) olduğuna
.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	
/...../ 20....

ÖZET

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLERDE MEKANSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: BURSA ÖRNEĞİ

ELİF KARAKURT TOSUN
(DOKTORA TEZİ)

21. yüzyılda küreselleşme; ekonomiden, siyasetten, kültürel yaşama kadar toplumsal yapının tüm düzlemlerinde meydana gelen değişimleri ifade etmek için kullanılan bir kavram haline gelmiştir.

Küreselleşme sürecinin etkilerinin en yoğun gözlemlendiği mekanlar, kentlerdir. Küreselleşme sürecinde kentlerde farklı toplumsal grupların yaşam alanları, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Bu durumun iki temel sebebi bulunmaktadır: kentlere yönelen yoğun insan akışına paralel olarak üst – orta gelir gruplarının kent merkezinin olumsuz yaşam koşullarından uzak bir yaşam alanı arayışları ve kentsel mekanın tüketim toplumunun ideolojik yapısına uygun olarak biçimlenmesidir. Küreselleşme sürecinde kent mekanın şekillenmesini etkileyen diğer unsur, kentin tüketim mekanı olarak algılanmasıyla birlikte kentsel makro formda tüketim mekanlarının sayısının artmasıdır. Küreselleşme sürecinde kentlerde, sosyal ve kültürel dönüşüme de rastlanılmaktadır. Kentlerdeki sosyal ve kültürel dönüşüm, tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Tüketim toplumu anlayışının yansımaları; kişilerin birbirleriyle ve kentle ilişkilerinde, kent kültürünün yeniden yapılanmasında, vb. kentsel yaşamın tüm düzlemlerinde gözlemlenebilmektedir.

Küreselleşme süreci, Bursa kentinin mekansal, sosyal ve kültürel yapısını da etkilemiştir. Küreselleşme sürecinde, Bursa’da, meydana gelen mekansal değişimin izlenebileceği iki temel oluşum söz konusudur: yerleşim bölgelerinde ortaya çıkan yeni oluşumlar ve tüketim mekanlarındaki yapılanmalar. Bursa’da kent nüfusunun göçlere bağlı olarak hızla artması sonucunda; farklı gelir gruplarının yaşam alanları birbirlerinden ayrılmaya başlamıştır. Böylece Bursa’da farklı toplumsal gruplar arasında mekansal ayrışma belirginlik kazanmıştır. Tüketim toplumu anlayışının yansımaları neticesinde kentsel mekanda sayısı hızla artan alışveriş merkezlerine bağlı olarak, Bursa’nın geleneksel tüketim mekanı olan Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi cazibesini yitirmiştir. Tüketim toplumu anlayışının yansımaları, hem Bursa’nın kentsel makro formunun şekillenmesini etkilemiştir hem de kentsel yaşamda geçmiş dönemlerden farklı bir sosyal ve kültürel yapılanmayı ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kavramlar: Küreselleşme, Tüketim Toplumu Anlayışı, Bursa, Mekansal Değişim, Sosyal ve Kültürel Değişim.

Danışmanı: Prof. Dr. Hasan ERTÜRK

Sayfa Sayısı: 302

ABSTRACT

SPATIAL, SOCIAL AND CULTURAL CHANGE IN CITIES IN THE GLOBALIZATION PROCESS: BURSA EXAMPLE

ELİF KARAKURT TOSUN
(Ph.D. Thesis)

In the 21st century, globalization has become a concept used to express changes seen in all aspects of social structure like from economy to politics, and cultural life.

The places where the effects of globalization process are most intensely seen are cities. In the globalization process, living spaces of different social groups have started to separate from each other by distinctive lines in the cities. There are two main reasons for this: people with upper-middle income levels who reside in cities look for a living space away from the negative conditions of the centrum and the urban space is formed suitable for the ideological structure of consumption society. Another element that effects the shaping of urban space in globalization process is that the increase of consumption places in urban macroform with the changing concept of seeing the city as a consumption place. In the globalization process social and cultural transformation in the cities are also encountered. The social and cultural transformation in the cities shapes around the consumption society understanding. The reflections of the consumption society can be observed in; the relationships of people among themselves and with the cities, reconstruction of city culture, etc. in all aspects of urban life.

Globalization process also has effected spatial, social and cultural structure of Bursa city. In the globalization process, there are two basic formations where spatial change in Bursa can be seen: new formations in the residential areas and consumption places. In Bursa, as city population increases rapidly as a result of migrations; living spaces of different income levels have started to become separated. As a result, the spatial segregation between different social groups has become distinct in Bursa. As shopping malls in the city increase as a reflection of consumption society understanding, traditional consumption areas of Bursa like Kapalıçarşı and Hanlar Region have lost interest. The reflections of consumption society understanding have both effected the shaping of Bursa's urban macroform and exposed a social and cultural formation different from the past periods in urban life.

Key Words: Globalization, Consumption Society Understanding, Bursa, Spatial Change, Social and Cultural Change.

Adviser: Prof. Dr. Hasan ERTÜRK

Number of Pages: 302

ÖNSÖZ

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekansal, sosyal ve kültürel değişim olgusu değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında küreselleşme sürecinde, Bursa kentinde mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm de analiz edilmiştir.

Küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen değişimlere ilişkin kavramsal çerçevede elde edilen bilgilerin; çalışmada örnek olarak ele alınan Bursa kentinde ortaya çıkan mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm süreçleriyle karşılaştırılması ve söz konusu dönüşümlerin Bursa kenti özelinde test edilmesi, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede küreselleşme sürecinin kentlerdeki etkilerine ilişkin literatür taraması yanında, Bursa’da yerel bir gazete olan Bursa Hakimiyet Gazetesi’nin arşivlerinin incelenmesi, gözlemler, derinlemesine görüşme tekniği ve anket çalışması özgün kaynaklar niteliğindedirler.

Gerek yöntem ve içerik gerekse karşılan sorunların çözümünde değerli fikirlerini ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Prof.Dr. Hasan Ertürk’e, Prof. Dr. Ercan Dülgeroğlu’na, Doç.Dr. Bekir Parlak’a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın temel kaynaklarından biri olan derinlemesine görüşme tekniği çerçevesinde, değerli zamanlarını ayırarak, çalışmaya katkıda bulunan Yılmaz Akkılıç, Ekrem Barışık, Erdoğan Bilenser, Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu, Ahmet Erdönmez, Mustafa Eroğlu, Prof. Dr. Nemci Gürsakal, Ergun Kağıtçıbaşı, Raif Kaplanoğlu, Mithat Kırayoğlu, Teoman Özalp, Erdem Saker, Melih Tura ve Esat Uluumay’a da teşekkür ederim.

Elif KARAKURT TOSUN

BURSA 2007

İÇİNDEKİLER

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLERDE MEKANSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: BURSA ÖRNEĞİ

TEZ ONAY SAYFASI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLO LİSTESİ	X
ŞEKİL LİSTESİ	XV
FOTOĞRAF LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1
YÖNTEM	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Küreselleşme Olgusuna Farklı Kavramsal Yaklaşımlar	10
2. Süreç ve Strateji Olarak Küreselleşme	16
2.1. Ekonomik Yapı	17
2.2. Sosyal ve Kültürel Yapı	22
2.2.1. Zaman ve Mekan Algılamalarındaki Değişim	25
2.2.2. Zaman Ve Mekanın Kontrolü	28
2.3. Siyasal Yapı	29
2.3.1. Ulus Devletin Göreli Olarak Azalan Egemenliği	31
2.3.2. Bölgeler Ve Kentlerin Global Düzlemde Artan Hakimiyeti	33
3. Küreselleşme Sürecinde Kent	34

3.1.	Dünya Kenti Hipotezi ve Farklı Kavramlaştırmalar	36
3.2.	Küreselleşme Sürecinin Etkisiyle Biçimlenen Kentsel Makro Forma Yönelik Farklı Kavramsal Yaklaşımlar	45
3.3.	Kentsel Mekanın Görünümü	49
3.4.	Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Sosyal ve Kültürel Yaşam	53
4.	Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Kentsel Yapıya Yansıması	55
4.1.	Kapitalist Sistemde Tüketimin Olgusunun Gelişimi	55
4.2.	Tüketim Kavramının Ekonomik Analizi.....	60
4.3.	Tüketim Kavramının Sosyolojik Analizi	63
4.4.	Tüketim Toplumunun Temel Nitelikleri	65
4.5.	Tüketim Toplumu ve Kentsel Mekana Yansımaları	68
4.5.1.	Tüketim Mekanları	69
4.5.1.1.	Alışveriş Merkezleri	70
4.5.1.2.	Temalı Parklar	72
4.5.2.	Tüketim Toplumunda Yerleşim Bölgeleri ve Toplumsal Ayrışma	73
4.5.2.1.	Kent Özeği Dışında Meydana Gelen Mekansal Ayrışma Süreci.....	74
4.5.2.2.	Kent Özeğinde Meydana Gelen Mekansal Ayrışma Süreci...77	
BÖLÜM SONUCU		81

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA KENTLEŞME OLGUSU

1.	Türkiye'de Kentleşme Olgusu Ve Küreselleşme Sürecinin Etkileri	83
2.	Türkiye'de Kentleşme Sürecinin Analizi	89
2.1.	Türkiye'de 1950 – 1980 Arası Dönemde Kentleşme	89
2.2.	Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kentleşme	92
3.	Tarihsel Bağlamda İstanbul – Bursa Etkileşimi	102
4.	Tarihsel Perspektifte Bursa Kentinin Mekansal Oluşumu	106
4.1	Osmanlı Devleti Dönemine Kadar Olan Süreçte Bursa	106
4.2.	Osmanlı Devleti Döneminde Bursa'da Kentsel Gelişme	108
4.3.	Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Mekansal Yapının Şekillenmesi ...	117
4.3.1.	1950'li Yıllara Kadar Olan Dönemde Bursa'da Kentsel Değişim ...	117

4.3.2.	1950 – 1980 Döneminde Bursa’da Kentsel Mekandaki Değişim	120
4.3.3.	1980 – 2006 Döneminde Bursa’da Kentsel Mekandaki Değişim	124
5.	Bursa’da Konut Olgusu	126
6.	Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekansal Değişim Süreci	135
6.1.	Yeni Yerleşim Bölgeleri	135
6.1.1.	Osmangazi İlçesi	136
6.1.2.	Yıldırım İlçesi	137
6.1.3.	Nilüfer İlçesi	139
6.2.	Tüketim Mekanları	142
6.2.1.	Geleneksel Alışveriş Mekanları: Kapalıçarşı Ve Hanlar	142
6.2.2.	Caddeler Üzerinde Bulunan Dükkanlar Ve Mağazalar	146
6.2.3.	Çağdaş Tüketim Mekanları: Alışveriş Merkezleri	147
6.2.3.1.	As Merkez Alışveriş Merkezi	147
6.2.3.2.	Zafer Plaza Alışveriş Merkezi	148
6.2.3.3.	Carrefour Alışveriş Merkezi	149
7.	Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Sosyal Ve Kültürel Yaşam	150
BÖLÜM SONUCU		156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA’DA MEKANSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: ALAN ARAŞTIRMASI

1.	Araştırmanın Tanıtımı	160
1.1.	Araştırmanın Konusu	160
1.2.	Araştırmanın Hipotezi	161
1.3.	Araştırmanın Yöntemi	162
2.	Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekansal, Sosyal Ve Kültürel Değişimin Derinlemesine Görüşme Yoluyla Analizi	163
2.1.	1960 – 1980 Yılları Arasında Bursa’da Mekansal, Sosyal Ve Kültürel Dönüşüm	165
2.2.	1980’lerden Günümüze Kadar Olan Süreçte Bursa	171
2.3.	Bursa’nın Gelecek Perspektifine Dair Öngörüler	175

2.4.	Derinlemesine Görüşme Yoluyla Elde Edilen Bilgilerin Değerlendirilmesi.	179
3.	Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekânsal, Sosyal Ve Kültürel Değişim Konulu Anket Çalışmasının Bulguları	183
3.1.	Anket Çalışmasının Varsayımları	184
3.2.	Bulgular	185
3.2.1.	Kişilerin Sosyal Ve Demografik Özellikleri İle İlgili Bulgular.....	186
3.2.2.	Kişilerin Nerede Yaşadıkları, Kentsel Mekâna Ve Kentlilere Bakışları İle İlgili Bulgular	193
3.2.3.	Kente Göç Eden Kişilerin Kente Yönelik Aidiyet Duygularını Belirlemeyle İlgili Bulgular	211
3.2.4.	Kişilerin Gelir Düzeyleri Ve Tüketim Alışkanlıklarıyla İlgili Bulgular	214
3.2.5.	Kişilerin Sosyal ve Kültürel Yaşamlarına İlişkin Alışkanlıkları İle İlgili Bulgular	243
SONUÇ	255
KAYNAKLAR	265
EKLER	290
ÖZGEÇMİŞ	302

TABLolar

Tablo Numarası	Tablo İsmi	Sayfa Numarası
Tablo 1	Ekonomik Küreselleşmenin Envanteri	18
Tablo 2	Fordist Ve Post – Fordist Üretim Modellerinin Mekânsal Özellikleri	20
Tablo 3	Siyasal Küreselleşmenin İdeal Ve Halihazırdaki Durumu	30
Tablo 4	Dünya Kentleri Hiyerarşisi	39
Tablo 5	Dünya Kenti Hiyerarşisi	39
Tablo 6	2000 Yılında Kentsel Kümelenmenin 8 Milyon Ve Üzeri Olduğu Nüfus Oranları	50
Tablo 7	Sayım Yıllarına Göre Kentsel Ve Kırsal Nüfus Ve Yıllık Artış Oranı (1927 – 2000)	87
Tablo 8	Genel Nüfus Sayımlarına Göre Yıllık Nüfus Artışı, İl ve İlçe Sayılarının Durumu, Nüfus Yoğunluğu	88
Tablo 9	1960 Yılından İtibaren Yapılan Planlar	123
Tablo 10	Bursa’da 1966 – 1977 Arasında Açılan Gecekondu Önleme Bölgesi Arsa Sunumu	127
Tablo 11	1977 – 1984 Yıllarında Bursa’da Kentsel Arsa Sunumu	128
Tablo 12	1985 – 1995 Yıllarında Bursa’da Kentsel Arsa Sunumu	128
Tablo 13	1985 – 1995 Döneminde Yasallaştırılmış Konut Alanları	130
Tablo 14	Yıllar İtibari ile Bursa’da Nüfus Hareketleri (1927 – 2004)	131
Tablo 15	1990 – 2020 Döneminde Bursa’da Konut İhtiyacı ve Konut Üretimi	132
Tablo 16	Bursa Büyükşehir Belediyesi’nde Konut Sayısı	132
Tablo 17	Bursa Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçinde Mevcut Doku Analizi	132
Tablo 18	1995 – 1997 Döneminde Bursa Merkez Bölgesinde Yapılan İmar Planları	133
Tablo 19	Bursa’da Plansız Gelişme (1976 – 1997)	133
Tablo 20	Bursa’da Planlı Gelişme (1976 – 1997)	134
Tablo 21	Bursa’da İktisaden Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1970)	160
Tablo 22	Uygulama Yerine Göre Ana Kütle Büyüklüğü	184
Tablo 23	Uygulama Yerine Anket Uygulanan Kişilerin Dağılımı	184
Tablo 24	Kişilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	186
Tablo 25	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Cinsiyetleri Arasındaki İlişki	186
Tablo 26	Kişilerin Yaşlarına Göre Dağılımı	187
Tablo 27	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Yaşları Arasındaki İlişki	187
Tablo 28	Kişilerin Eğitim Durumları	188
Tablo 29	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişkisi	188
Tablo 30	Kişilerin Meslekleri	189
Tablo 31	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Meslekleri Arasındaki İlişkisi	190
Tablo 32	Kişilerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyeliği	191

Tablo 33	Kişilerin Eğitim Durumları İle Bir Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelikleri Arasındaki İlişkisi	191
Tablo 34	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelikleri Arasındaki İlişkisi	192
Tablo 35	Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yer	193
Tablo 36	Kişilerin İkamet Ettikleri Konut Türü	194
Tablo 37	Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yer İle İkamet Ettikleri Konut Türü Arasındaki İlişki	194
Tablo 38	Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yerde Kaç Yıldır İkamet Ettikleri	196
Tablo 39	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yerde Kaç Yıldır İkamet Ettiklerinin Karşılaştırılması	196
Tablo 40	Kişilerin İkamet Ettikleri İlçede Yaşama Nedenleri	198
Tablo 41	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Bu Bölgede Oturma Nedenleri Arasındaki İlişkisi	199
Tablo 42	Kişilerin Komşuları İle İlişkileri	200
Tablo 43	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Komşularıyla İlişkileri Arasındaki Bağ	201
Tablo 44	Eğer Elinizde Yeteri Kadar Para Olsa, Bursa'da Nasıl Bir Ev Almayı Tercih Edersiniz?	202
Tablo 45	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Nasıl Bir Evi Satın Almak İstedikleri Arasındaki İlişki	203
Tablo 46	Kişilerin Aylık Gelir Düzeyi ile Nasıl Bir Evi Satın Almak İstedikleri Arasındaki İlişki	204
Tablo 47	Sizce Şimdiki Yaşam Koşulları Açısından Bursa'nın En Prestijli Konut Bölgesi Neresidir?	205
Tablo 48	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Bursa'nın Hangi Bölgesini Prestijli Olarak Gördükleri	206
Tablo 49	Kişilerin Aylık Gelir Düzeyleri İle Bursa'nın Hangi Bölgesini Prestijli Olarak Gördükleri Arasındaki İlişki	207
Tablo 50	Kişilerin Konut Seçiminde Dikkate Alacakları Kriterler	208
Tablo 51	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Konut Seçiminde Dikkate Alacakları Kriterler Arasındaki İlişki	210
Tablo 52	Kişilerin Kaç Yıldır Bursa'da Yaşadıkları	211
Tablo 53	Kişilerin Göç Ettikleri Bölgelere Göre Dağılımı	212
Tablo 54	Bursa'ya Göç Eden Kişilerin Bursa'ya Geliş Nedenleri	212
Tablo 55	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bursa'ya Göç Etme Sebepleri Arasındaki İlişki	213
Tablo 56	Bursa'ya Göç Eden Kişilerin Memleketlerine Geri Dönme İstekliliği	213
Tablo 57	Kişilerin Vefat Ettiklerinde Nereye Gömülmek İstedikleri	214
Tablo 58	Kişilerin Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri	215
Tablo 59	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki	216
Tablo 60	Kişilerin Aylık Harcama Kalemleri	217
Tablo 61	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Aylık Harcama Kalemleri	217

	Arasındaki İlişki	
Tablo 62	Kişilerin Aylık Gelir Düzeyleri İle Aylık Harcama Kalemleri Arasındaki İlişki	219
Tablo 63	Kişilerin Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Mekanlar	220
Tablo 64	Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Alışveriş Mekanı Tercihleri Arasındaki İlişki	221
Tablo 65	“Temizlik” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	222
Tablo 66	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Temizlik” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	222
Tablo 67	“Ulaşım Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	222
Tablo 68	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Ulaşım Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	223
Tablo 69	“Kaliteli Malın Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	224
Tablo 70	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Kaliteli Malın Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	224
Tablo 71	“Fiyat Uygunluğu” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	224
Tablo 72	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Fiyat Uygunluğu” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	225
Tablo 73	“Ödeme Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	225
Tablo 74	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Ödeme Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	226
Tablo 75	“Toplu Alışveriş” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	226
Tablo 76	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Toplu Alışveriş” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	227
Tablo 77	“Otopark İmkani” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	227
Tablo 78	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Otopark İmkani” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	228
Tablo 79	“Dinlenme – Eğlence Mekanlarının Varlığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	228
Tablo 80	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Dinlenme - Eğlence Mekanlarının Varlığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	229
Tablo 81	“Markalı Ürünlerin Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	229
Tablo 82	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Markalı Ürünlerin Mevcudiyeti”	230

	Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	
Tablo 83	“Güvenli Olması” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri	230
Tablo 84	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Güvenli Olması” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	231
Tablo 85	“Uzun Çalışma Saatleri” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekân Tercihleri	231
Tablo 86	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Uzun Çalışma Saatleri” Kriterine Göre Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki	232
Tablo 87	Banka ve Kredi Kartları Sayıları (2000 – 2004)	233
Tablo 88	Kişilerin Alışverişlerinde Genel Olarak Tercih Ettikleri Ödeme Şekli	233
Tablo 89	Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli Arasındaki İlişki	234
Tablo 90	Kişilerin Gelir Düzeyleri İle Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli Arasındaki İlişki	235
Tablo 91	Kişilerin Alışverişlerinde Bir Ürünü Satın Alırken Dikkat Ettiği Unsurlar	236
Tablo 92	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bir Malı Satın Alırken Öncelikle Dikkat Ettiği Hususlar Arasındaki İlişki	237
Tablo 93	Kişilerin Gelir Seviyeleri İle Bir Ürünü Satın Alırken Öncelikle Dikkat Ettiği Hususlar Arasındaki İlişki	238
Tablo 94	Kişilerin Bursa’da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi	239
Tablo 95	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bursa’da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi Arasındaki İlişki	239
Tablo 96	Eğer Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirirdiniz?	240
Tablo 97	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri Arasındaki İlişki	241
Tablo 98	Kişilerin Aylık Gelir Düzeyleri ile Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri Arasındaki İlişki	242
Tablo 99	Kişilerin Dışarıda Yemek Yeme Alışkanlıkları	243
Tablo 100	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Dışarıda Yemek Yeme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	244
Tablo 101	Kişilerin Dışarıda Müzikli Bir Ortamda Eğlenceye Gitme Alışkanlıkları	244
Tablo 102	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Dışarıda Müzikli Bir Ortamda Eğlenceye Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	245
Tablo 103	Kişilerin Tatile Gitme Alışkanlıkları	245
Tablo 104	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Tatile Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	246
Tablo 105	Aylık Gelir Düzeyleri İle Tatile Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	247
Tablo 106	Kişilerin Sinemaya Gitme Alışkanlıkları	248

Tablo 107	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Sinemaya Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	248
Tablo 108	Kişilerin Tiyatroya Gitme Alışkanlıkları	249
Tablo 109	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Tiyatroya Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	249
Tablo 110	Kişilerin Eğitim Durumları İle Tiyatroya Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	250
Tablo 111	Kişilerin Kitap Okuma Alışkanlıkları	251
Tablo 112	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Kitap Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	251
Tablo 113	Kişilerin Eğitim Durumları İle Kitap Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	252
Tablo 114	Kişilerin Gazete Okuma Alışkanlıkları	253
Tablo 115	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Gazete Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	253
Tablo 116	Kişilerin Eğitim Durumları İle Gazete Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki	254

ŞEKİLLER

Şekil Numarası	Şekil Adı	Sayfa Numarası
Şekil 1	Küreselleşme, Ekonomik Uzmanlaşma Ve Ekonomik Coğrafyadaki Eşitsizlikler Arasındaki Karşılıklı Etkileşim	36
Şekil 2	Dünya Kenti Oluşum Süreci	38
Şekil 3	İhtiyacın Karşılanması	61
Şekil 4	İktisadi Faaliyet Süreci	62
Şekil 5	Ankete Katılan Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Eğitim Durumu İlişkisi	189
Şekil 6	Kişilerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyeliği	191
Şekil 7	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelikleri Arasındaki İlişkisi	193
Şekil 8	Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıklarını Sürdürdükleri Yer	193
Şekil 9	Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yer İle İkamet Ettikleri Konut Türü Arasındaki İlişki	196
Şekil 10	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yerde Kaç Yıldır İkamet Ettikleri	197
Şekil 11	Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Komşularıyla İlişkileri Arasındaki Bağ	202
Şekil 12	Eğer Elinizde Yeteri Kadar Para Olsa Bursa'da Nasıl Bir Ev Almayı Tercih Edersiniz?	203
Şekil 13	Kişilerin Nerede Yaşadıkları İle Aylık Harcama Kalemleri Arasındaki İlişki	218
Şekil 14	Kişilerin Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Mekanlar	220
Şekil 15	Kişilerin Alışverişlerinde Genel Olarak Tercih Ettikleri Ödeme Şekli	233
Şekil 16	Kişilerin Alışverişlerinde Bir Ürünü Satın Alırken Dikkat Ettiği Unsurlar	236
Şekil 17	Kişilerin Bursa'da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi	239
Şekil 18	Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri	243

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf Numarası	Fotoğraf Adı	Sayfa Numarası
Fotoğraf 1	Osmangazi İlçesi Genel Görünüm	137
Fotoğraf 2	Yıldırım İlçesi Genel Görünüm	138
Fotoğraf 3	Nilüfer İlçesi'nden Bir Görünüm	140
Fotoğraf 4	Bursa Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi	143
Fotoğraf 5	As Merkez Alışveriş Merkezi	148
Fotoğraf 6	Zafer Plaza Alışveriş Merkezi	149
Fotoğraf 7	Carrefour Alışveriş Merkezi	150

GİRİŞ

Kavramsal olarak 'küresel' olma kelimesi, en az 400 yıllık bir geçmişe sahiptir, fakat kavramın kullanımı 1960'lardan sonraya rastlamaktadır. 1980 ve 1990'lı yıllarda küreselleşme, düşün adamlarının önemini kabul ettiği anahtar kavram haline gelmiştir. Günümüzde ise küreselleşme, toplumsal değişmeyi açıklamada kullanılan temel kavramlardan biridir.

Küreselleşme sürecinin etkilerinin en yoğun gözlemlendiği mekanlar, kentlerdir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizin neticesinde yaşanan yapısal değişimle, kentin anlamı ve küresel düzlemde sahip olduğu rolü değişmeye başlamıştır. Kentlerin küre üzerinde sahip olduğu anlamları ve rollerindeki değişime paralel olarak kentin tanımlanışı, kaçınılmaz olarak sermayenin egemenliğine bağımlı bir dünya anlayışı üzerine oturtulmaktadır. Uluslararası ekonomik düzenin yeniden yapılanması, kentlerin rolünü ve doğasını değiştirmiştir. Küreselleşme bütün etkileşimler altında, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları önemsizleştirerek ülkelerin ekonomik egemenliklerini törpülerken, küresel sistemin temel birimlerini giderek kentler oluşturmaktadır. Bu süreçte kentler yükselen global toplumun bağlantı noktaları olarak ortaya çıkmışlardır. Kentlerin bir kısmı ise ulusal sınırları aşarak tüm küre üzerinde nüfuz sahibi olmaktadır. Bu kentler, küresel arenada bir çok devletin sahip olduğu ekonomik getiriden daha fazlasına sahiplerdir.

Küreselleşme süreci, kentsel mekanda da değişikliğe neden olmaktadır. Küreselleşme sürecinde ulus devlet içindeki kentlerin birbirlerinden farklılaşmaları yanında kentler içindeki mekanlar da farklılaşmıştır. Kentler 20. yüzyılın başlarında sanayi devriminin başlattığı ivmeyle aldıkları göçlerden farklı olarak; günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak mekânsal engellerin çok daha rahat aşılabilir hale gelmesiyle birlikte, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmışlardır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızla büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları bulabilmektedir. Göçlerle birlikte kent merkezinde; hava kirliliği, gürültü, insan, trafik yükünün artmasına ve bilinmeyen olgusunun yükselmesine paralel olarak güvenlik azalmıştır. Bu durum orta ve üst gelir grupları açısından kent merkezinin çekiciliğinin azalması

sonucunu doğurmuştur. Söz konusu süreçte eş anlı olarak, kentsel mekânın çevresinde bulunan ve görece olarak daha ucuz arsalarda yapılaşmanın yoğunlaşması ve otoyolların geliştirilmesi neticesinde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Böylece kentsel mekânda, farklı toplumsal grupların yaşam alanları birbirinden ayrılmıştır ve kent parçalanmıştır.

Kentsel mekânın şekillenmesinde etkili olan diğer bir unsur, tüketim toplumu anlayışına paralel olarak kentsel makro formda alışveriş merkezlerinin ve temalı parkların sayısının artmasıdır. Kentsel mekânda ortaya çıkan alışveriş merkezleri ve temalı parkların mimari tasarımı incelendiğinde; herhangi bir yere ait olmayan fakat farklı kültürlerle, farklı mekânlara ait izler taşıyabilen, ışıklandırmalar ve mekânın mimarisi yoluyla zamanın dondurulduğu, mevsimsel ve günlük değişimlerden etkilenmeyen bir görünüme sahip olduğu tespit edilmektedir. Bu mekânlarda ön plana çıkan temel ilke, bireylerin güvenli, hijyen, aydınlık mekânlarda rahatça vakit geçirmeleri ve tüketmeleridir. Bu mekânların sayısının artmasıyla birlikte kentlerde kamusal alan kavramı yeniden tanımlanmıştır. 21. yüzyılda yeniden tanımlanan kamusal alan kavramı, tüketim mekânları ve monitörler yardımıyla kontrol altında tutulan ayrıştırılmış mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır. Temalı parkların ve alışveriş merkezlerinin her türlü olağandışılığını kontrol altına alan güvenlik sistemleri; teoride herkese açık yeni kamusal alanlar olarak tanımlanan bu bölgelerin aslında özelleştirilmiş olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Böylece kentsel mekânda ayrımlaşma olgusu, kentlerdeki yeni kamusal mekânlarda da kendini göstermektedir.

Küreselleşme süreciyle birlikte kentsel mekândaki değişimler yanında, kentlerde sosyal ve kültürel düzlemlerde de ciddi dönüşümlere tanık olunmaktadır. Kentlere yönelen yoğun göçlerle birlikte, orta ve üst gelir grupları kentsel merkezini terk ederek kendi kabuklarına çekilmeye başlamışlardır. Bu durumun bir sonucu olarak kentler insanlarla doldukça, insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başlamışlardır. Kentlerde daha fazla yabancı vardır ve bunlar daha yalıtılmış durumdadırlar. Bu yoğun insan akını ile kentsel yaşam gittikçe renksizleşmektedir. Bilinmeyen korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, kent içi alanların negatif özelliklerinden uzak ama kente yakın bölgelerde oluşturulmuş olan banliyölere taşınmaya başlamışlardır. Bu kişiler, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Bir zamanlar kentlerin

kurulmalarına neden olan korkuların yerini, 21. yüzyıl kentinde ‘kentsel korkular’ almıştır; ‘içerideki düşman’a ilişkin korkular. Sonuçta kentliliğe ait ortak paylaşımlar miadını doldurmuştur.

Kentlerde ortaya çıkan sosyal ve kültürel değişim sürecini anlamlandırmada, tüketim toplumu anlayışı önemli bir role sahiptir. Tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde birey, toplumla bütünleşme ve kabul görme ihtiyaçlarını, tüketimle tatmin etmektedir. Toplumla bütünleşme kadar sosyal farklılaşma da insan doğasının bir parçasıdır ve bunu sağlamanın aracı olarak yine tüketim görülmektedir. Birey, sosyal yapıdaki yerini, sahip olduğu ve tükettiği ürünler ile konumlandırmakta ve değerlendirmektedir. Bu anlamda tüketim, birey ile başkaları arasında anlamlandırma ve iletişim aracı olarak görev yapan semboller biçiminde ortaya çıkmaktadır. Tüketim bu işlevinin yanında toplumsal sınıflandırma ve farklılaştırma fonksiyonuna da sahip olmaktadır. Tüketim toplumu koşullarında bireylerin toplumsal yapıdaki statülerini belirleyen temel unsur, tüketim kalıplarıdır. Kişinin giyim tarzı, tüketim mekânı tercihleri, yaşadığı konutun ve bölgenin özellikleri, boş zaman aktiviteleri, vb. unsurlar onun toplumsal yapıdaki statüsünü de belirlemektedir.

Tüketimin en yoğun olarak yapıldığı yerler kentlerdir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Birinci sebep, nüfusun kırsala oranla çok daha fazla olması ve dolayısıyla potansiyel olarak daha çok tüketicinin var olmasıdır. İkinci olarak bireyler, kentte çoğunlukla organize olmuş işyerlerinde, standart çalışma saatlerine göre çalışmaktadırlar. Genellikle sekiz saatlik bir çalışma günü sonunda bireyler gezebilecekleri, tüketebilecekleri, sinemaya gidebilecekleri vb. boş zamana sahip olabilmektedirler. Kentsel çalışma koşullarında, bireylerin tüketmeleri için gerekli zaman ortaya çıkabilmektedir. Üçüncü olarak, kentte cemaat tipi değil, cemiyet tarzı bir toplumsal yapı söz konusudur. Gelenek, görenek, örf, din, vb. sosyal kontrol mekanizmaları zayıflamıştır. Dolayısıyla bireylerin hareketlerini kontrol edecek ve onlar üzerinde baskı kurabilecek mekanizmalar ortadan kaybolmuştur. Dördüncü olarak, bireylerin alışveriş yapabilecekleri mekânların sayısı ve çeşitliliği artmıştır. Kentte, tüketim toplumu kültürünün baskın hale gelmesiyle birlikte; bireylerin kentteki diğer bireylerle olan ilişkileri, kentle olan ilişkileri, kentsel yönetimle olan ilişkileri kısaca yaşam tarzları ve dolayısıyla kent kültürü de farklı bir biçimde yapılanmaya başlamıştır.

Küreselleşme süreci, kentlerin mekânsal ve sosyal – kültürel yapısını etkilemektedir. Bu çerçevede çalışmanın iki hipotezi bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

Hipotez 1: Küreselleşme süreciyle birlikte kentlerde, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin, yaşam bölgeleri birbirlerinden ayrılmıştır. Kentlerde farklı özelliklere sahip kişilerin yaşam bölgeleri arasındaki mekânsal ayrılaşma sürecine paralel olarak, tüketim toplumu anlayışının baskın hale gelmesiyle birlikte; bireylerin yaşam tarzları ve dolayısıyla kent kültürü de farklı bir biçimde yapılanmaya başlamıştır.

Hipotez 2: Küreselleşme sürecinde Bursa kentinde de, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam bölgelerinin birbirlerinden ayrılmasıyla mekânsal ayrılaşma belirginlik kazanmıştır. Tüketim toplumu anlayışının yansımalarına paralel olarak kentsel yaşamda geçmiş dönemlerden farklı bir sosyal ve kültürel yapılanma ortaya çıkmıştır.

Belirtilen iki hipotez doğrultusunda çalışmanın amacı şu şekildedir:

1. Küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal – kültürel değişim olgusu ve söz konusu değişimlerin hangi süreçlerde ortaya çıktığı kavramsal olarak analiz edilecektir.
2. Küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen değişimlere ilişkin kavramsal çerçevede elde edilen bilgiler, çalışmada örnek olarak ele alınan Bursa kentinde ortaya çıkan mekânsal, sosyal – kültürel dönüşüm süreçleri ile karşılaştırılacaktır. Böylece küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişimler, Bursa kenti özelinde test edilecektir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel ve nicel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Nitel araştırma tekniği, araştırma sürecinde biçimlenen keşfetmeye ve anlamaya öncelik vermektedir. Bu teknik araştırmacıyı katı kurallar içinde hapseden bir teknik değildir, araştırma süreç içinde gelişmektedir ve araştırmacıya çalışmaları sırasında belirli bir esneklik sunmaktadır. Nitel araştırma tekniği ile küreselleşme sürecinde Bursa’da mekânsal, sosyal ve kültürel yapıda ortaya çıkan değişimler ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Nitel araştırma tekniği, çalışmada dört bağlamda kullanılmıştır.

1. Küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişimin analiz edilmesi amacıyla bir literatür taraması yapılmıştır. Bu çerçevede küreselleşme sürecinde, dünya üzerindeki kentlerde meydana gelen değişim irdelenmiştir; bu süreçte Türkiye’deki kentlerde meydana gelen dönüşüm de genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Literatür taraması ile elde edilen verilerden hareket edilerek Bursa kentinde, küreselleşme sürecinde meydana gelen mekânsal yapılanma, sosyal ve kültürel dönüşüme ilişkin bir analiz yapılmıştır.

2. Bursa’da mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşümü ortaya koyabilmek amacıyla, Bursa’nın yerel bir gazetesi olan Bursa Hakimiyet Gazetesi’nin 1974 – 2006 yılları arasındaki arşivi incelenmiştir. Bu çerçevede Bursa Hakimiyet Gazetesi yetkililerinden arşivlerinde araştırma yapılabilmesi için izin alınmıştır. Bu izin doğrultusunda Bursa Hakimiyet Gazetesi arşivinde yaklaşık 3 ay süren bir zaman zarfında, 4 Aralık 1974 – 31 Aralık 2006 tarihine kadar olan yaklaşık 31 yılı içeren bir arşiv taraması yapılmıştır. Bu arşiv incelemesinde gazeteler her gün için teker teker taranmış ve Bursa’nın mekansal, sosyal ve kültürel değişim sürecini etkilemiş olan önemli olaylar not alınmıştır ve dijital fotoğraf makinesi ile kaydedilmiştir.

3. Bursa Büyük Şehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan üç merkez ilçede – Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım– mekânsal oluşumlar, mimari yapı ve kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarına ilişkin gözlemler yapılmıştır. Gerçekleştirilen gözlemlerde elde bilgiler, çalışmanın bir sonraki aşaması olan derinlemesine görüşme çalışmalarının gerçekleştirilmesinde ilgili kişilere aktarılarak, bu kişilerin konu ile bilgileri ve düşünceleri ile sentezlenmiştir.

4. Küreselleşme sürecinde Bursa’da meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişime tanıklık etmiş, bu süreci doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiş olan akademisyen, araştırmacı, yazar, gazeteci, eski belediye başkanları, mimarlarla yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak bu kişilerin anıları, eleştirileri ve bu döneme ilişkin görüşleri derlenmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılan her görüşme, yaklaşık 45 dakika ile bir buçuk saat süren bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, kişilerin net bir şekilde anlayabilecekleri açık uçlu sorular sorulmuştur. Bursa’da meydana gelen değişim sürecinin tam olarak ortaya konulabilmesi amacıyla görüşmecilerin belirli sürelerin içine hapsedilmesinden kaçınılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler esnasında, daha önceden tespit edilmiş standart sorular kullanılmıştır. Böylece farklı görüşmecilerin aynı olaylar ve süreçlere karşı farklı bakış açılarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmada kullanılan nicel araştırma tekniği ise, Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan üç merkez ilçede –Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım– yaşayan kişilerin yaşam tarzları, kente bakışları, kentle olan ilişkilerinin ortaya konulması amacıyla kullanılmıştır. Bu çerçevede Eylül – Aralık 2006 tarihleri arasında 2120 kişiyle bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasıyla, Bursa kent merkezinin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin kentsel mekândaki davranışlarının ve yaşam tarzlarının birbirlerinden farklı olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada Bursa’nın üç ayrı merkez ilçesinde yaşayan kişilerin eğitim durumları, meslekleri, memleketleri, yaşadıkları konutların özellikleri, kentle ve kentlilerle bağlarının belirlenmesi, kişilerin alışveriş mekânı tercihleri ve bunu belirleyen kriterlerin tespit edilmesi ve son olarak Bursalıların sosyal ve kültürel aktivitelerine ilişkin analiz yapılması hedeflenmiştir. Ankete konu olan örneklem birimlerinin seçilmesinde, Bursa’nın üç merkez ilçesinde yaşayan ve ilçe içinde farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip kişilerin çalışmaya dahil edilmesine dikkat edilmiştir. Anket çalışmasında ‘*tabakalı örnekleme*’ tekniği uygulanmıştır. Bu çerçevede, araştırma çerçevesinde tespit edilen tabakalarda örneklem olarak seçilecek birimler arasında bir fark gözlemlenmeden ve bütün birimlere eşit seçilme imkanı sağlanarak *basit rassal örnekleme* tekniği kullanılmıştır (Serper 1996:6,7).

Anket çalışmasında toplam 31 adet soru kullanılmıştır. Sorular temel olarak beş ayrı grupta ele alınmıştır.

- Anket çalışmasına katılan kişilerin sosyal ve demografik özellikleri ile ilgili bulgular,
- Kişilerin nerede yaşadıkları, kentsel mekâna ve kentlilere bakışları ile ilgili bulgular,
- Kente göç eden kişilerin kente yönelik aidiyet duygularını belirlemeyle ilgili bulgular
- Kişilerin gelir seviyeleri ve tüketim alışkanlıkları ile ilgili bulgular,
- Kişilerin sosyal ve kültürel yaşamlarına ilişkin alışkanlıkları ile ilgili bulgular.

Anket çalışmasında kullanılan tüm sorular kapalı uçludur. Bunun temel sebebi, anket çalışmasının sonuçlarının yorumlanmasında kolaylık sağlamaktır. Yalnızca bir takım soruların şıkları açık uçlu bırakılarak, kişilerin verecekleri cevabın, şıklarda yer almaması ihtimaliyle doğruluktan uzaklaşmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır.

Küreselleşme olgusuna ve küreselleşme sürecinde kentlerde mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm sürecine ilişkin teorik alt yapının kurgulandığı çalışmanın birinci bölümü, kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Buna göre birinci bölümde ilk olarak küreselleşme teorilerine yer verilmiş ve küreselleşmenin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutları ele alınmıştır. Böylece çalışmanın anahtar kavramı olan küreselleşmenin, tüm boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Birinci bölümün ikinci kısmında ise, küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm, ana çizgileriyle tasvir edilmiştir. Bu çerçevede küreselleşme sürecinin etkisiyle şekillenen kentsel makro formda ortaya çıkan mekânsal değişimler ve kentlerde yeniden şekillenen sosyal ve kültürel yaşam irdelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ayrıca küreselleşme teorilerinde önemli bir yere sahip olan dünya kenti hipotezine yer verilmiştir. Bu bağlamda dünya kenti hipotezinin tarihsel ve teorik çerçevesi, dünya kentlerinin küre üzerindeki rolleri, kavramla ilgili tartışmalar ve karşı görüşlere değinilerek küreselleşme sürecinde dünya kentlerinin konumları irdelenmiştir. Birinci bölümün üçüncü ve son kısmında tüketim olgusu ele alınmıştır. 21. yüzyılda

kişilerin tüketim davranışlarını belirleyen tüketim toplumu anlayışının ortaya konulabilmesi amacıyla tüketim kavramının, ekonomik ve sosyolojik açılardan analizi yapılmıştır. Ayrıca tüketim kültürünün ortaya çıkışı ve tüketim toplumu anlayışının gelişimi tarihsel süreç içerisinde irdelenmiştir. Tüketim toplumu ve kent başlığı altında, tüketim toplumu anlayışının kentsel mekâna yansımaları, kentlerde tüketim mekânları ve yerleşim bölgelerinde şekillenen fiziksel değişim süreçleri de ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, küreselleşme sürecinde Türkiye’de ve Bursa’da kentleşme olgusu irdelenmiştir. İkinci bölüm kendi içinde üçe ayrılmaktadır. İkinci bölümde ilk olarak, Türkiye’deki kentleşme olgusunun genel karakteristiğinin ortaya konulabilmesi amacıyla, kentleşme süreçlerinin nispeten yoğunlaştığı 1950’li yıllardan günümüze kadar uzanan bir zaman dilimi içinde, kentleşme genel olarak ele alınmıştır. Türkiye’deki kentleşme iki temel dönemde irdelenmiştir: 1950 – 1980 arası dönem ve 1980 – 2006 arası dönem. Bu bölümde ikinci olarak, Bursa kentinde, tanık olunan kentleşme süreci analiz edilmiştir. Çalışmanın anahtar kavramının ‘küreselleşme’ olması nedeniyle, Türkiye’de küreselleşme sürecinin en çok yoğunlaştığı kent olan İstanbul da çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çerçevede, Bursa’daki kentleşme sürecinin irdelenmesinden önce, tarihsel bir bağlamda Bursa ile İstanbul arasındaki etkileşim çalışmaya dahil edilerek, analiz edilmiştir. Tarihsel bağlamda İstanbul – Bursa etkileşiminin genel hatlarıyla ortaya konulmasından sonra, Bursa’nın ilk kurulduğu günden günümüze kadar uzanan zaman dilimi içinde, Bursa kentinin mekânsal gelişimi, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişkenler bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde son olarak, küreselleşme sürecinde Bursa’da mekânsal, sosyal ve kültürel değişim süreci analiz edilmiştir. Küreselleşme sürecinde Bursa’da meydana gelen mekânsal değişim süreci iki bağlamda ele alınmıştır; yerleşim bölgelerinde ortaya çıkan yeni oluşumlar ve tüketim mekânlarında ortaya çıkan yeni oluşumlar. Küreselleşme sürecinde Bursa’da sosyal ve kültürel değişim ise, kentteki sanatsal ve kültürel aktiviteler bağlamında irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü bir alan araştırması niteliğinde olup, kavramsal çerçevede elde edilen verileri test etme amacını taşımaktadır. Bu bölümde Bursa’da küreselleşme sürecinde meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişimin, nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın bu

bölümünde iki araştırma tekniği kullanılmıştır: derinlemesine görüşme ve anket çalışması. Derinlemesine görüşme tekniğinde; Bursa’da meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişime tanıklık etmiş, bu süreci doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiş olan kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler yoluyla edinilen bilgiler derlenerek “Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekânsal, Sosyal Ve Kültürel Değişimin Derinlemesine Görüşme Yoluyla Analizi” adlı ayrı bir başlık altında da ele alınmıştır. Anket çalışması tekniğinde ise; Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan üç merkez ilçede –Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım– yaşayan kişilerin yaşam tarzları, kente bakışları, kentle olan ilişkilerinin ortaya konulması amacıyla Eylül – Aralık 2006 tarihleri arasında 2120 kişiyle bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında elde edilen bulgular, “Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekânsal, Sosyal Ve Kültürel Değişim Konulu Anket Çalışmasının Bulguları” başlığı altında ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle, küreselleşme konusunda çalışan bilim insanları tarafından yapılan küreselleşme tanımlamaları ele alınarak, küreselleşmeye ilişkin farklı yaklaşımlar irdelenmiştir. Bu çerçevede küreselleşmenin idrak edilmesinde ön plana çıkan ve birbirleriyle ilinti üç düzlem olan ekonomik küreselleşme, kültürel küreselleşme, siyasal küreselleşme olguları ve bunların günlük yaşama etkileri ele alınmıştır.

Küreselleşme kavramı çerçevesinde yapılan analizden sonra ikinci olarak, küreselleşme sürecinde kentin anlamı, rolü ve fonksiyonlarında meydana gelen değişim süreci genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Bu bağlamda küreselleşme sürecinin etkisiyle biçimlenen kentsel makro formda mekânsal, sosyal ve kültürel değişim irdelenmiştir.

Son olarak tüketim toplumunun oluşumu ve kentsel yapıya yansımaları analiz edilmiştir. Tüketim toplumu temelinde yapılan çalışmada, tüketim olgusunun ortaya çıkışı, tüketim kavramının ekonomik ve sosyolojik boyutları, tüketim toplumu anlayışının temel nitelikleri irdelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında, tüketim toplumu anlayışının kentsel mekâna yansımaları genel hatlarıyla ele alınmıştır. Tüketim toplumu anlayışının kentsel mekâna yansımalarına yönelik inceleme iki ekseninde gerçekleştirilmiştir.

- Kentteki tüketim mekânları,
- Kentsel mekândaki yerleşim bölgeleri ve toplumsal sınıflar arasında ayrımlaşma olgusu.

Böylece tüketim olgusu temelinde; kentte meydana gelen mekânsal dönüşüm süreci, kentteki bireylerin günlük yaşamdaki davranışları ve birbirleriyle ilişkileri ortaya konulmuştur.

1. KÜRESELLEŞME OLGUSUNA FARKLI KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

‘Küresel’ kelimesi en az 400 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen; ‘küreselleşme’, ‘küreselleşmiş’ kavramlarının kullanımı 1960’lardan sonraya rastlamaktadır. (Waters 1995:239) Küreselleşme kavramının, temel bir sözlükte ilk

olarak tanımlanması ‘Webster Dictionary’ ile 1961’de olmuştur. (www.m-w.com/cgi-bin/dictionary?va=globalization) Küreselleşme kavramı, 1980’ler ve 1990’larda düşün adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir(Bozkurt,2000:18;www.itlico.it/engilish/avtrav/telearn/global/ilo/globe/new_page.htm l). Küreselleşme, toplumsal değişmeyi açıklamada kullanılan temel kavramlardan biridir. Toplumsal değişme, modernleşme sürecine bağlı olarak yaşanan değişimlerle şekillenmekte ve modernite döneminin sonuçlarına ilişkin tartışmalar küreselleşmeyi gündeme getirmektedir. (Yetim 2002:149)

1980’li yıllardan günümüze kadar öncelikli olarak ekonomik boyutu açısından küreselleşme üzerinde yoğun çalışmalar yapılmasına rağmen kavramın anlamı ve sınırları üzerinde tam bir görüş birliğine varıldığı söylenemeyeceği gibi, küreselleşmeye yönelik ilginin oldukça dağınık olduğu da söylenebilir. (Robertson 1999:88) Küreselleşmeyi anlamlandıran sosyal teoriler içinde, Giddens, Robertson, Waters, Beck, Wallerstein, Baumann’ın yaklaşımları ön planda yer almaktadır.

Giddens’a göre, küreselleşme modernitenin bir sonucudur ve bu süreç, kapitalist modernitenin dayandığı ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerin dünya çapında yaygınlaşmasından başka bir şey değildir. (Sugur 1995:58) Modern dönemde zaman – uzam uzaklaşması düzeyi, önceki bütün dönemlerden çok daha yüksektir. Yerel ve uzak toplumsal biçim ve olaylar arasındaki ilişkiler de buna uygun ‘esnerler.’ Küreselleşme asıl olarak bu esneme sürecine işaret eder. Giddens küreselleşmeyi; uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. (Giddens 1998:66) Ayrıca, küreselleşme sadece ‘orada’, bireyden uzak yerlerde olan şeylerle ilgili değildir. Küreselleşme aynı zamanda ‘burada’ fenomeni olup, yaşamlarımızın mahrem ve kişisel yönlerini de etkiler. (Giddens 2000:24) Günümüzdeki toplumsal değişmeyi yansıtan küreselleşme süreci dünya yüzeyinde etkili olan sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Yerel oluşumlar millerce uzaktaki olaylarla şekillenmektedir. Bu ilişki aynı zamanda diyalektik özellikler göstermektedir. Yerel olaylar kendilerini şekillendiren küreselleşme sürecinden farklı yönlerde gelişebilirler. (Aslanoğlu 1998:127) *Yerel dönüşüm*, toplumsal bağlantıların zaman ve uzam üzerinde

yanlamasına genişlemelerinin bir parçası olduğu için, küreselleşmenin de parçasıdır. (Giddens 1998:67) Giddens, ‘düşünümsellik’ kavramına verdiği aşırı değer ve dolayısıyla modernliğin üretmiş olduğu sorunların çözümünün yine modernlik içinde bulunacağı inancıyla, modernliğin evrimci biçimde algılanma geleneğinin yaşayan önemli temsilcileri arasında yer alır. Giddens’in, küreselleşmeye genel olarak olumlu bir bakışı vardır. (Özyurt 2005:53)

Küreselleşme yazınında ilk çalışmaları başlatan kişilerden birisi olan Robertson, analizlerinde küreselleşme sürecini irdelerken ‘küreselleşme mi?, küre-yerelleşme mi?’ başlığını tercih etmektedir. Robertson’a göre kavram olarak küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapar. Küreselleşme kavramının günümüze yaptığı süreçler ile eylemler bazı kesintilerle birlikte birkaç yüzyıldır gelişim halindeydi, ama küreselleşme söyleminin odak noktası görece yakın dönemler üzerinedir. (Robertson 1999:21) Robertson, küreselleşme tanımlamasında; farklı kültürlerin birbirlerine göre konumlarını dikkate almaktadır. Buna göre küreselleşme, batılı ‘modernlik’ projesinin ya da aydınlanmanın bir görünümü biçiminde değerlendirilemez. (Robertson 1999:21-51) Robertson, küreselleşme tartışmasının analitik açıdan dört temel gönderme noktasının -ulusal toplumlar, birey, dünya toplumları sistemi ve insanlık- olduğunu savunmaktadır. Bu ayrımlar dizisini oluşturmasına sebep olan genel sav, küreselleşmenin giderek küresel insanlık durumunun bu dört unsurunun temalaştırılmasını içerdiği şeklindeki savdır. (Robertson 1998:108) Robertson’a göre küreselleşme, devletler arası etkileşim süreçlerinin bir sonucu olmasından çok, sosyal ve kültürel süreçlerin işleyişine bağlıdır. Dünyanın, sosyal ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu yerel ve küresel düzeyde sürekli olarak yeniden üretilmesi küreselleşme kavramının özünü oluşturur. (Sugur 1995:59) Robertson’un teorisi içinde, küreselleşmeye olumlu ya da olumsuz bir değer yüklenmemektedir. Robertson’un üzerinde özellikle durduğu nokta, farklı kültürlerin karşılaştıkları dirsek noktalarında birbirlerinin konumlarını görelî bir çerçevede belirleyebilmeleridir. Bu görelîleştirme süreci, sonunda mutlaka olumluluk içererek gerçekleşecek diye görülmemelidir. (Aslanoğlu 1998:133) Robertson’a göre küreselleşme, farklı yaşam biçimlerinin karşılaşmasını içine alan bir süreçtir. Dolayısıyla küreselleşme, batı kökenli bir proje olarak modernitenin sonucu değildir.

Artan oranda küreselleşmiş bir dünyada uygarlığın, toplumsallığın, etnik, bölgesel, bireysel kimliklerin bireysel bilinç artışının etkileri vardır. Robertson, küreselleşme yerine, süreçlerin önemini, küreselleşmenin heterojen yönünü vurgulayan ‘küreyelleşme’ (glocalisation) kavramını önermektedir. (Aslanoğlu 1998:134)

Waters’a göre (1995) küreselleşme, coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelerle dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreçtir. Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere hayatın üç alanında etkili olmaktadır. Küreselleşme sürecinde bakılması gereken bu üç alanın mekanla kurdukları ilişkilerdir. Buna göre maddi etkileşimler (ekonomik alan), sosyal ilişkileri yerellekle bağlama eğilimindedir. Siyasi etkileşimler (siyasal alan), ilişkileri genişleterek uluslararası boyuta taşırlar. Sembolik etkileşimler (kültürel alan), ilişkileri mekansal bağlardan koparır. Semboller her zaman her yerde üretilebilirler. Bu açıklamalara göre; maddi etkileşimler yerelleştirmekte, siyasi etkileşimler uluslararasılaştırmakta, sembolik etkileşimler ise küreselleştirmektedir. Ekonomi ve siyaset alanlarında küreselleşmenin gerçekleşmesi, kültürel düzlemde etkili olmalarına ve aralarındaki etkileşimin sembolik olmasına bağlıdır. Waters, küreselleşmenin itici gücü olarak kapitalizm ve ulus devletini krizini görmektedir. Kapitalizmin krizi, mekanı (ulus devletini mekanı) yeniden yapılandırarak aşması ile küreselleşme sağlanacaktır.

Wallerstein, küreselleşme olarak adlandırılan durumu ‘modern dünya sistemi’ ve ‘kapitalist dünya – ekonomi’ olarak adlandırmaktadır. Söz konusu ‘modern dünya sistemi olarak kapitalist dünya ekonomisi’ olgusunun 1980’lerde yaşanan gelişmelerle açıklanmasına karşı çıkmaktadır. Ona göre küreselleşme süreci en az 500 yıllık bir geçmişe sahiptir. Wallerstein’a göre, içinde yaşadığımız dünyanın, modern – dünya sisteminin kökenleri 16. yüzyıldadır. Modern dünya sistemi, 16. yüzyılda, Avrupa’da meydana gelmiş ve kendi içinde bir dizi evreden geçerek devamlı bir şekilde genişlemiştir. Bu dünya – ekonomi o zamanlar sadece yerkürenin bir parçasında, öncelikle Avrupa ve Amerika kıtasının bazı kısımlarında konumlanmıştır. Genişleme sonucu 19. yüzyılın ikinci yarısında küresel ölçekte bir toplumsal işbölümü gerçeklik kazanmıştır. Böylece, insanlık tarihinde ilk defa, yeryüzünde sadece bir tek tarihsel sistemin hakimiyeti gerçekleşmiştir. (Özyurt 2005:42) Bu durum zamanla bütün

yerküreyi kaplayacak şekilde genişlemiştir. Bir ‘dünya – ekonomi’ şimdi ve geçmişte de her zaman var olmuştur. Bu dünya – ekonomi, her zaman kapitalizmle el ele gitmiştir. Wallerstein, bu doğrultuda küreselleşmeyi kapitalist ekonomik sistemin işleyişine bağlı olarak incelemektedir. Kapitalist sermayenin sınır tanımayan yayılmacılığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası işbölümünü, yayılmacılığının yansıması olarak görmektedir. Küresel dönüşümler, kapitalist sermayenin sürekli genişlemek istemesinin doğal bir sonucudur. (Wallerstein 2004a, 2004b, 2002, 1974) Wallerstein, kapitalist dünya sisteminin işleyişini, merkez ülkeler, çevre ülkeler ve yarı çevre ülkeler modeli çerçevesinde incelemektedir. Ona göre, kapitalist sermaye birikiminin doğasında her zaman genişleme arzusu vardır ve dolayısıyla ulusal sınırları tanımaz. Fakat bu durum merkez ve çevre ülkelerde farklı şekillerde sirayet etmiştir. Merkez ülkeler kendi ulusal devletlerini güçlendirmiş, ekonomilerini kalkındırmış ve ulusal kültürlerini de genişletmişlerdir. Buna karşın çevre ülkeler ise, ekonomik olarak merkez ülkelere bağımlı, geri kalmışlardır ve böylece ulusal devletlerini güçlendirememişlerdir. Ayrıca çevre ülkeler, merkezi ülkelerin kültürlerinin etkisi altına girmişlerdir. Böylece ekonomik süreçte kapitalist sermayenin genişlemesine bağlı olarak dünya çapına yayılan küreselleşme, kültürel boyutu da içine alarak kapitalist dünyayı tek bir sistem haline getirmiştir. (Sugur 1995:61,62)

Beck’e göre, (2000) küreselleşme konusundaki kuramsal düzeydeki anlaşmazlık, küreselleşme kelimesinin tek bir yatay anlamı olmamasına ve buna bağlı olarak karşıt anlamların birbirleriyle ilişkilendirilme çabalarından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme sosyolojisinde görülen anlaşmazlığın kökeni, Marx ve Weber arasındaki tarihi ayrılığa kadar götürülebilir: ekonominin temel belirleyici özelliği ile sosyal ve kültürel yaklaşımları kapsayan kuramsal bir çoğulculuk bu tartışmanın temelinde yatmaktadır. (Beck 2000:30) Beck, küreselleşme söylemlerini iki dönemde ele almaktadır: Modernliğin birinci döneminde küreselleşme; devlet, politika, toplum ve kültürü içeren bir tanım olarak yorumlanmaktadır. Modernitenin ikinci döneminde küreselleşme, sadece ulus devletler ve ulusların kendi aralarındaki ilişkiler olarak değil sosyal ve siyasal hayatın anlamlı bir incelemesi olarak değişmiştir. Bu noktada küreselleşme, ‘düşünsel kosmopolitizm’ olarak kurumsal bir öğrenme süreci içinde belirlenmektedir. Bu anlama göre küreselleşme kaçınılmazdır. Küreselleşmenin sonucu

olarak bir dünya devleti olgusu yoktur ama devlet veya hükümet olmadan bir dünya toplumu olgusu vardır. Bunun doğal sonucu ise, tek bir organizasyonu olmayan küresel kapitalizmdir (Beck 2000:117).

Baumann ise, küreselleşme analizlerinde küreselleşmeyi ortaya çıkaran tarihsel koşullarla değil, küreselleşmenin sonuçlarıyla ilgili analizler yapmaktadır. Ona göre, küreselleşme hayatın tüm alanlarında bir belirsizliğe neden olmuştur. Belirsizliği doğuran mekanizmalar küresel olduğundan, mevcut siyasal kurumlar ve devletler bir çözüm sunmakta yetersiz olmaktadır. Küreselleşme, ‘şeylerin elimizden kaçıp gittiği hissi’ni vermektedir. Bu haliyle küreselleşme, birçoklarının iddia ettiği gibi bir ‘yeni dünya düzeni’ değil, ‘yeni dünya düzensizliği’dir. Artık ne devletlerin, ne toplulukların ne de bireylerin geleceği ile öngöründe bulunmak imkansızlaşmıştır. (Özyurt 2005:45) Baumann’a göre küresel belirsizliğin en önemli nedeni, devletlerin yasama, yürütme egemenliğinin yanı sıra ekonomi, kültür ve askeri egemenliklerini sürdürme ve toplumsal düzen kurma yeteneklerinin de azalmasıdır. (Baumann 1999:72) Baumann, küreselleşmenin zorunlu olarak kültürel bir benzerlik getirmediği, kültürel sembol ve bilgilerin kitle üretiminin ‘küresel kültür’ün oluşmasına liderlik etmediğini düşünmektedir. Küreselleşme süreci kadar yerelleşme süreci de önemlidir. Bu anlamda Baumann, Robertson’un ‘küreyerelleşme’ kavramlaştırmasını kullanmaktadır. Küreselleşme - yerelleşme diyalektiğine, sınıfsal tabakalaşma açısından yaklaşmaktadır. Küreselleşme ve yerelleşme süreçleri, tüm insan nüfusunun ve her bir topluluğun çeşitli katmanlarının varoluş koşullarını kesin çizgilerle ayırmaktadır. Bazıları için küreselleşme olarak görülen şey, başkaları için yerelleşme anlamına gelebilmektedir. Baumann, bu dualist yapıyı ‘küresel refah, yerel fakirlik’ söylemi ile ele almaktadır. (Baumann 1999:7-11) Onlar küreselleşmiş zengin ve yerelleşmiş fakir içindeki dünya popülasyonunun yeni bir kutuplaşması ve tabakalaşmasının itici kuvvetleri ve ifadeleridir. Baumann için, küreselleşme ve yerelleşme, aynı madalyonun iki yüzü olabilir, ancak dünya popülasyonu iki bölümün farklı taraflarında yaşarlar ve sadece bir tarafı görürler -tıpkı dünyadaki insanların ayın tek yüzünü görmesi gibi. Bazı kişiler gezegeni kendi meskeni olarak görürken, diğerleri kendi yer’lerine mahkumdurlar. Buna göre Baumann için küreyerelleşme, zenginlik ve fakirliğin, kaynakların

etkinsizliğinin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlük ve mahkumiyetin, yoksunluk ve ayrıcalığın yeniden dağıtımıdır. (Beck 2000:54,55)

“Küreselleşme, kavram olarak dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılama bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır. Bugünden bakıldığında kavramın açılımları içinde yer alabilecek süreç ve eylemlerin birkaç yüzyıldır devam ettiği görülmektedir. Ancak küreselleşme tartışmaları, günümüze odaklanmaktadır.” (Aslanoğlu 1998:124)

Konular, kimlikler, problemler ve çözümler yükselen bir oranda ulusal bir olgudan daha çok küresel olarak tanımlanmaktadır. ‘Küresel’ kelimesi, ağdaş dünyanın popüler birikimi ve akademik çalışmalarda ortak bir sıfat haline gelmiştir. Bu retorik, dünyanın yeni betimlemesi ve teknoloji aracılığıyla güçlenmiştir. ‘Küresel’ kelimesi, günlük yaşamda daha çok kullanılmaktadır. Küreselleşme, ekonomiden siyasetten, kültürel yaşama toplumsal yapının tüm düzlemlerinde meydana gelen değişimleri ifade etmek için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Ekonomi, kültür ve politika; yükselen bir küresel bilinç ve daha küresel hale gelen bir dünyanın varlığıyla şekil değiştirmişlerdir. (Short, Kim 1999:3) Dünya, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok hızlı ve çarpıcı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Dünyanın herhangi bir yerindeki sıradan insanların yaşamları; yaşadıkları ve çalıştıkları yerlerin çok uzağında meydana gelen eylemler, kararlar ve olayların etkisiyle şekillenmektedir. (Cochrane, Pain 2000:6)

Küreselleşme ilgili yapılan kavramsal çalışmalara rağmen, kavramın anlamı, sınırları üzerinde tam bir görüş birliğine ulaşılamamıştır ve küreselleşmenin ne olduğu ilgili kesin bir yargıya varılamamıştır. Küreselleşme kavramının, anlamının ve sınırlarının netleştirilmesi amacıyla küreselleşme olgusunun çeşitli boyutlarıyla irdelenmesi gerekmektedir.

2. SÜREÇ VE STRATEJİ OLARAK KÜRESELLEŞME

Küreselleşmenin idrak edilmesinde ön plana çıkan ve birbirleriyle ilinti  düzlemin incelenmesi gereklidir: ekonomik küreselleşme (küresel bir ekonomi), kültürel küreselleşme (küresel bir kültür) ve siyasal küreselleşme (küresel bir siyaset). Ekonomik alan, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini içermektedir. Siyasal alan, gücün yoğunlaşması ve savunma ile ilişkili örgütlenmeler, bunların kurumlaşmış olarak otorite ve diplomasiye yansımalarını içermektedir. Kültürel alan ise, olaylar, etkiler, anlamlar, inançlar ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır.

(Waters 1995:7,8) Bu üç düzlemden her biri diğeriyle bağıntılıdır; bunların birbirlerinden ayrı olarak analiz edilmesi, daha kontrol edilebilir biçimde süreçlerin karmaşıklığının azaltılmasını sağlar. (Short, Kim 1999:3)

2.1. EKONOMİK YAPI

Küreselleşme söylemi, bazı bilim insanlarına göre ekonomi temellidir. Buna göre; küreselleşme, özünde kapitalizme ait birikim mekanizmasının dünya ölçeğinde belirleyiciliğinin artması sonucunda açığa çıkan bir olgudur. Bu çerçevede küreselleşme, hem bir süreç hem de bir strateji olarak ele alınmaktadır. Süreç olarak küreselleşme, kapitalizmi tanımlayan toplumsal ilişkilerin tarihsel gelişiminin belirli bir aşamasını ifade etmektedir, daha açık bir deyişle, kapitalizmi tanımlayan ilişkilerin yoğunlaşması (intensification) ve genişlemesi (extensification) anlamına gelmektedir. Strateji olarak küreselleşme ise, kapitalizmin belirli bir aşamasına tekabül eden krizin aşılması ve yeni bir sosyal birikim rejimine geçiş için geliştirilen ve daha çok belirli bir sınıfın ileriye yönelik var kalma ya da daha donanımlı olmayı içeren bir dizi mekanizmayı ifade etmektedir. (Ercan 2000:202)

Modernleşmenin ve ona eşlik eden kapitalist ekonomik düzenin tarihine bakıldığında, toplumsal hayatın ve bireylerin yaşamlarının bu güçler tarafından daha önce tarihte görülmemiş bir hız ve ölçekte değiştirildiği, maddi yaşamın sürekli altüst oluşlar şeklinde yaşandığı görülmektedir. Bu değişimlerin altında yatan neden, modernleşmenin ve kapitalist ekonominin kendilerine özgü iç dinamikleridir. Sürekli üretim, üretim araçlarının yenilenmesi, yeni üretim biçimlerinin bulunması, yeni pazarlar bulma ve yayılma zorunluluğu kapitalist ekonomiye devamlı gelişmek, genişlemek yönünde dinamizm kazandırmaktadır. (Yırtıcı 2005:10) Kapitalizmin sahip olduğu mekansal dinamizmin altında yatan iki temel unsur vardır: iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin yarattığı ivme ve kapitalist üretimin örgütlenme biçimlerinde yaşanan değişimler.

Dünya ekonomisi, 20. yüzyılın sonlarında, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sağladığı altyapıya bağlı olarak, hükümetlerin ve uluslararası kurumların oynadığı yasal düzenlemelerden muaf olma ve liberalleştirme politikaları sayesinde küresel hale gelmiştir. Teknolojideki gelişmeler, elektroniğin sadece haberleşmede yarattığı devrimle kalmayıp, ekonominin her kesiminde yeni olanaklar ve

üretim biçimleri yaratarak; dünyayı, ‘küresel köy’e dönüştürecek kadar küçültmektedir. Küresel ekonomi, dünya ekonomisinden farklı, yeni bir tarihsel gerçekliktir. (Braudel 1967, Wallerstein 1974) Uluslararası bilgi akımlarının umulmadık ölçüde ve sistemli bir şekilde kolaylaşmasına yol açan bilgi – işlem ve iletişim teknolojilerinde sağlanan yenilikler, küreselleşme olarak adlandırdığımız bu yeni evrim sürecinin başlıca sürükleyici gücünü oluşturmaktadır. (Easterly ve diğ. 1994:18) Sermaye tarihte ilk kez, gerçek zamanda işleyen, küresel olarak birleşmiş finans piyasalarında vaktin etrafında örgütlenmiştir: Yerküreye yayılmış elektronik devrelerde saniyeler içinde milyarlarca dolarlık işlem gerçekleşir. Yeni enformasyon sistemleri ve iletişim teknolojileri sermayenin çok kısa bir süre içinde ekonomiler arasında ileri geri mekik dokumasını mümkün kılmış, sermaye, dolayısıyla tasarruflar ve yatırımlar bankalardan emeklilik fonlarına, borsalara, döviz takasına dek dünya çapında birbirine bağlı hale gelmiştir. Böylece küresel finansal akışın hacmi, hızı, karmaşıklığı artmış, bağlantılı olma özelliği gelişmiştir. (Castells 2005:129)

Waters’a göre, ekonomik küreselleşmenin envanteri aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Ekonomik Küreselleşmenin Envanteri

Boyut	Küreselleşmenin Mevcut Durumu	İdeal Özellikleri
Ticaret	Yerler arasında değişimin kesin özgürlüğü. Sembolik mallar ve hizmetlerin saptanamayan akışı	Minimum gümrük engelleri. Kayda değer tarife – dışı kültürel engeller. Bölgesel neo-merkantalizm.
Üretim	Sadece fiziksel / coğrafi avantajlar sayesinde herhangi bir yerel merkezde üretim aktivitesinin dengelenmesi. Malların materyallikten uzaklaşması.	Emeğin teknik bölünmesiyle mekansızlaşan emeğin uluslararası sosyal bölünmesi. Üretimin merkezîyetçilikten uzaklaşması.
Kurumsal İdeoloji	Global piyasalara esnek duyarlılık.	Esnek paradigma kabul edilmiştir, fakat fordist pratiklerin kalıcılığı hala önemlidir.
Finansal Piyasa	Merkezîyetçi yapıdan uzaklaşmıştır, birden bire ‘devletsiz’ bir yapı ortaya çıkmıştır.	Küreselleşme geniş olarak başarılıdır.
Emek Piyasası	Emeğin özgür devinimi. Yerellik ile kalıcı olmayan özdeşleşme.	Yükselen kurallar; ekonomik göç ve fırsatlar için, önemli bireysel baskı.

Kaynak:Waters 1995: 94

Waters, ekonomik küreselleşmeye ilişkin yaptığı analizi; ‘küreselleşmenin ideal özellikleri’ ve ‘mevcut durum’ olarak iki ayrı bölümde ele almıştır. Böylece ekonomik küreselleşmenin olması gerektiği gibi işlemediğini, mevcut durumun farklı olduğunu ortaya koymuştur. Waters, ekonomik küreselleşmeyi; beş boyutta ele almıştır. Buna göre; ticaret boyutunda, sınırların ortadan kalktığı, siyasi ve ekonomik engellerin olmadığı tahayyül edilirken, gümrük tarifeleri, sosyal – kültürel engellerin ve bölgesel ekonomik sınırların ortaya çıktığı görülmektedir. Üretim alanında ise, üretim kararlarında sadece coğrafi avantajların dikkate alınacağı düşünülürken, gerçekte teknik açıdan yeterli işgücünün yetersizliği buna izin vermemektedir. Bununla birlikte üretim, merkezî yapıdan uzaklaşmış ve mallar küresel düzlemde daha kolay dolaşabilir hale gelmiştir. Ekonomik küreselleşmenin ideal düzeninde, yatırımlar, çeşitli ticaret ve üretim anlaşmalarıyla mekansızlaşacaktır, mevcut durum incelendiğinde uluslar üstü birliklerin faaliyetleriyle mekansızlaşma belirli bir düzeyde gerçekleşmektedir, fakat; minimum seviyede olması gereken doğrudan yabancı yatırımların dikkate değer bir biçimde kalıcı oldukları görülmektedir. Kurumsal ideoloji boyutundan incelendiğinde, global piyasalara esnek duyarlılığın gelişeceği ve post – fordist yapıların tamamıyla piyasalara hakim olacağı öngörülmektedir; mevcut durum incelendiğinde ise, post – fordist paradigmanın yapı taşları şekillenmektedir, fakat fordist pratikler hala ekonomik düzlemde önemini korumaktadır. Ekonomik küreselleşmenin önemli boyutlarından birisi olan finansal piyasalarda, merkezin kaybolması ve çeşitli siyasal baskılardan arınma yani devletsizleşme olgusu büyük oranda gerçekleşmiştir. Son olarak emek piyasasında küresel düzlemde özgür bir devinimin olacağı, kişilerin kendilerini herhangi bir yerle özdeşleştirmeyeceği, her türlü bağdan kurtulacağı öngörülürken, mevcut durumda emeğin devinimiyle ilgili ciddi engeller oluşmakta ve emek yerküre üzerinde rahatça hareket edememektedir.

Kapitalizmin mekansal hareketliliğini etkileyen ikinci önemli faktör, kapitalist üretimin kendini örgütlenme biçimidir. Kapitalizmin kendi tarihi içinde temel unsurları değişmemekle birlikte, her girdiği aşırı birikim krizinde yeniden örgütlenmek zorunda kalmıştır. Üretimin, oluşan koşullara göre yeniden örgütlenmesi kaçınılmaz bir şekilde mekansal olarak da yeni organizasyonlar gerektirmekte, her örgütlenme tarzı kendi mekansal dinamiklerini oluşturmaktadır. (Yırtıcı 2005:44) Kapitalizm, içinde

bulunduğu bunalım koşullarından çıkabilmek amacıyla üretim ve tüketim modelleri başta olmak üzere ekonominin her alanında dönüşüm geçirmiştir, geçirmektedir. Yaşanan dönüşüm sürecini adlandırma amacıyla kullanılan kavram, post – fordizm'dir. Fordist ve post – fordist üretim modellerinin mekansal özellikleri Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 2: Fordist Ve Post – Fordist Üretim Modellerinin Mekansal Özellikleri

Fordist Üretim	Post – fordist Üretim
İşlevsel mekansal uzmanlaşma (merkezileşme / adem-i merkezileşme).	Mekansal kümeleşme ve yığılma.
Mekansal iş bölümü.	Mekansal bütünleşme.
Bölgesel İşgücü piyasalarının türdeşleşmesi (İşgücü piyasalarının mekansal olarak parçalara ayrılması).	İşgücü piyasasının farklılaşması (İşgücü piyasasının tek noktada parçalara ayrılması).
Parçaların ve taşeron firmaların dünya çapında aranması	Dikey olarak hemen hemen bütünleşmiş firmaların mekansal yakınlığı.
Mekanın kültürel yapısı ve sosyal ilişkilerden bağımsız emek – üretim ilişkileri.	Mekanın kültürel ve sosyal ilişkilerden üretim sürecinde yararlanma.
Dışarıdan aktarılan yaratıcılık.	Üretim mekanında yaratıcılık.
Merkeziyetçi yönetim.	Yerel yönetimlerin etkinlik kazanması.

Kaynak: Yırtıcı 2005, Harvey 1999, Eraydın 1992, Swyngedouw 1986

Tablo 2'ye göre; fordist üretim modelinde, üretilen ürüne göre mekanda uzmanlaşma olmaktadır, post – fordist yapıda ise üretim mekanları arası iletişim ağları gelişmiştir ve mekansal yapıda bütünleşme sağlanmıştır. Benzer bir yapılanma işgücü piyasalarında da görülmektedir. Fordist yapıda bölgesel düzlemde işgücü piyasaları türdeşleşmekte ve mekansal olarak bölgelere ayrılmakta bir diğer ifade ile parçalanmaktadır; oysa post – fordist yapıda işgücü piyasası bölgesel düzlemde değil tümenden küresel düzlemde parçalanmakta, vasıflı ve vasıfsız olarak ayrılmaktadır. Üretim sürecinde fordist yapıda taşeron firmaların önemli bir yeri vardır; post – fordist yapıda ise üretim sürecindeki tüm işletmeler birbirleriyle bütünleşmiştir ve bu işletmeler mekansal olarak da belirli bir yakınlığa sahiplerdir. Fordist ve post – fordist yapı arasındaki en önemli farklılıklardan bir diğeri de, fordist yapıda üretimin yapıldığı mekanın özellikleri ve değerleri ikinci planda kalmaktadır, önemli olan üretim sürecinin gerçekleştirilmesidir; fakat post – fordist yapıda üretimin yapıldığı mekandaki ilişkiler ve değerler üretim sürecini etkilemekte hatta bu süreci yönlendirmektedir. Bunun bir

sonucu olarak fordist yapıda, üretim sürecinde kullanılan yenilikler ve yaratıcı fikirler merkezi yönetimden aktarılmaktadır; oysa post – fordist yapıda ise üretimin yapıldığı mekanda, bölgenin özelliklerinden de ilham alınarak geliştirilmektedir. Son olarak fordist yapıda merkezi yönetim modeli ön planda iken, post – fordist yapıda ise yerel yönetimlerin özerkliği ön plana çıkmaktadır.

Harvey, üretim modellerindeki değişime ilişkin olarak, esnek üretim modelinin yeni bir oluşumun parçası değil kapitalist sisteminin bir uzantısı olduğunu iddia eder. Kapitalist üretim modellerindeki dönüşümle birlikte mekansal matrisin önemli ölçüde değişmesi, güç ilişkileri dolayında mekanın yeniden kurgulanması önem kazanmıştır. Kapitalizmin aşırı birikim sorununa çözüm bulma arayışı olarak ortaya çıkan post – fordist üretim modelinde; kapitalist üretimin içinde gelişebileceği yeni mekanların üretimi, ticaretin ve doğrudan yatırımların büyümesi ve emek gününün sömürülmesi için yeni olanakların araştırılması gereklidir. (Harvey 1998:209) Üretim süreçlerinin dünya ölçüde disintegrasyonu beraberinde yeni üretim biçimlerinin ve üretimin yeni aşamalarının yoğunlaştığı mekanların oluşmasını getirmiştir. Üretimin ağ biçiminde örgütlenmesiyle mekanlar arası trafik daha da artmıştır. Diğer yandan üretimin mekansal olarak parçalandığı, büyük çaplı üretimin önemini yitirdiği ve küçük ölçekli üretimin önem kazandığı şeklinde bir değerlendirme ortaya çıkmıştır. (Ercan 1996:65) Bu çaba ve süreçler sonucunda mekan, yerel özelliklerini ve farklılıklarını yitirir; küresel ekonomiye eklenecek soyut bir karakter kazanır, kapitalist ekonominin ihtiyaçlarına karşılık verecek bir değişim yaşar. (Yırtıcı 2005:51)

Üretimin dünya ölçeğinde yeniden örgütlendiği bu aşamada, farklılıkların tüketilmesi bazı mekanları önemli kılarken, bir dizi mekanın da önemini kaybetmesine neden olmuştur. Artan trafiğin içinden geçtiği belirli mekanlar yeniden yapılanmanın tüm olanakları / maliyetleri ile karşılaşırken, bazı mekanlar bu trafiğin dışında kalmıştır. Kapitalist sistem, kendisini coğrafi bakımdan sürekli olarak yapılandırmaktadır. Meta zincirinin üst kademelerine yeni üretim süreçleri sokuldukça belirli üretim süreçleri aşağı kademelere inmektedir. Böylelikle belirli coğrafi bölgeler, durmadan kayan hiyerarşik bir yapıya sahne olur. (Yırtıcı 2005:52)

2.2. SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPI

Kültürel küreselleşme teorileri iki ekseninde yoğunlaşmaktadır: Birinci ekseninde, küreselleşme başlangıcı ve sonul hedefi belli homojen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. İkinci ekseninde ise küreselleşme heterojen, kültürler arası bir süreç olarak ele alınmaktadır.

Homojenleşme olarak adlandırılan ekseninde, tikel kültür üst sınıra ulaşmıştır. Bu üst sınır, küredir. Tüm heterojen kültürler, dünyayı kaplayan tek hakim kültürün içinde erimektedir. Bu kültür görüntüsü, küresel mekânın fethedilmesini içermektedir. Giddens, küreselleşmeyi homojen bir süreç olarak ele alan grup içinde yer almaktadır. Giddens'a göre, küreselleşme zaman ve mekânda oluşan dönüşümlerle ilgilidir. Söz konusu dönüşümlerin tek bir merkezden (Batı) dağılarak tüm küreyi kaplaması beklenmektedir. Giddens'ın küreselleşme teorisi içinde en önemli boyut, zaman ve mekânın ayrılmasının konu alınmasıdır. (Aslanoğlu 2000:332) Modern dönemde zaman – uzam uzaklaşması düzeyi, önceki bütün dönemlerden çok daha yüksektir. Yerel ve uzak toplumsal biçim ve olaylar arasındaki ilişkiler de buna uygun olarak 'esnerler.' Küreselleşme asıl olarak bu esneme sürecine işaret eder; farklı toplumsal bağlamlar ya da bölgeler arasındaki bağlantı biçimleri bir bütün olarak yerküre üzerinde şebekeleşir. Giddens'a göre içinde yaşadığımız dönem, geç modernlik koşulları ile tanımlanmaktadır. Geç modernliği açıklayan mekanizmalar, aynı zamanda küreselleşme mekanizmalarını oluşturmaktadır. Günümüzdeki toplumsal değişmeyi yansıtan küreselleşme süreci, dünya üzerinde etkili olan sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Yerel oluşumlar millerce uzaktaki olaylarla şekillenmektedir. (Aslanoğlu 1998:128) Bu diyalektik özellikler gösteren bir süreçtir; çünkü, yerel oluşumlar, onları biçimlendiren çok uzak ilişkilerin tam tersi doğrultuya da yönlendirebilirler. Yerel dönüşüm, toplumsal bağlantıların zaman ve uzam üzerinde yanlamasına genişlemelerinin bir parçası olduğu için, küreselleşmenin de bir parçasıdır. Sonuç zorunlu olarak, tek bir doğrultuda işleyen genelleşmiş bir değişimler kümesi değildir (hatta pek buna rastlanmaz); birbirine karşıt eğilimlerden oluşur. (Giddens 1998:66,67) Giddens, 'yirminci yüzyılın sonunda içinde yaşadığımız dünya, önceki çağlardan gerçekten farklı mıdır?' sorusuna 'evet' cevabını vermektedir. Giddens'a göre; şu anda köklü bir tarihsel değişim döneminden geçtiğimize inanmamızı

sağlayacak geçerli ve nesnel nedenler vardır. Küreselleşme, yaşamımızı sürdürdüğümüz usulleri yeniden yapılandırmayı gerektirmektedir. Motoru Batı'dır. Giddens, küreselleşmeyi tek bir merkezden yayılan modernliğin sonucu olarak oluştuğu iddiasını, 'juggernaut metaforu'* ile açıklamaktadır. Küreselleşmenin en göze çarpan ifadelerinden bir çoğu tamamen Batı'lıdır. (Giddens 2000:27) Stuart Hall, Giddens'ın görüşlerini destekler ve ekler; küresel kültürün iki temel özelliği vardır. Birincisi, Batı merkezlidir ve daima İngilizce konuşur. İkinci olarak, küresel kültürün kendine özgür türdeşleştirme biçimi vardır. Her yerde İngilizliğin ya da Amerikalılığın mini versiyonlarını üretmeye kalkışmaz. Farklılıkları özümseyerek daha büyük, her şeyi kapsayan ve aslında Amerikan tarzı bir anlayışı olan çerçevenin içine yerleştirmek istemektedir. (Hall 1998:49)

Geç kapitalist dönemde global tüketim kültürünün biçimlerinde kültürel homojen yapıların ortaya çıktığı tezini destekleyen Short ve Kim; Amerikanlaşma, kültürün yerinden çıkarılması ve İngilizce'nin global bir dil haline gelmesi şeklinde bir söylemde bulunmaktadırlar. (Short, Kim 1999:75-79) Jameson ise, kültürel çeşitlilik veya kültürel saflık (ayrıca dil çeşitliliği ve sağlığı) kavramlarıyla ilgili olarak Amerikan kültürünü irdelemektedir. Buna göre, dünyadaki diğer devletlerle Amerika Birleşik Devletleri arasında simetrik olmayan bir ilişki vardır. Dolayısıyla global düzlemde, Amerikan kültürü ile diğer kültürler arasında da asimetrik bir ilişki söz konusudur. (Jameson 1998: 58,59)

Küreselleşmeyi heterojen kültürler arası bir süreç olarak değerlendiren ikinci eksende ise; küreselleşmenin kültürler arası etkileşim olduğu belirtilmekte ve Batı modernitesinin sonucu olarak görüldüğü şeklindeki yaklaşım eleştirilmektedir. (Robertson 1990; Said 1978; Featherstone 1995; Hall 1992; Bhabha 1994) Bu eleştiri, modernliğin sonucu olarak küreselleşmeyi ele alan yaklaşımın ontolojik olarak Batı'nın dışında kalan alanları edilgen ve Batı'ya bağlı bir düzlemde ele alınmasında yoğunlaşmaktadır. Küresel gücün giderek Batı dışına kayması dolayısıyla 'öteki' olarak kurgulanıp dışarıda bırakılanın dinlenmek zorunda kalınması; küreselleşme etkisiyle

* Bu terim, Hintçe 'dünyanın efendisi' anlamına gelen Jagannath sözcüğünden gelir ve Krişna'nın bir unvanıdır. Bu Tanrı'nın bir heykeli her yıl dev bir araba üzerinde sokaklarda gezdirilir, söylendiğine göre müritleri ezilmek için kendini bu arabaların altına atarlardı. (Giddens 1998:134)

artan hareketlilik sonucunda giderek daha fazla insanın sınırları geçerek Batı'ya ulaşması, dolayısıyla başlangıçtaki stereotipiler sorgulanmaya başlamıştır. (Aslanoğlu 2000:333) Küreselleşmeyi heterojen kültürler arası bir süreç olarak ele alanların başında Robertson gelmektedir. Robertson, küreselliğin tek bir modernlik alanından yayılmadığını, farklı uygarlıkların aralarındaki etkileşime dikkat çekilerek, heterojen özellikler taşıdığını göstermektedir. Robertson'un küreyerelleşme tanımı, küreselleşme sürecine ve heterojeniteye önem vermektedir. Bu ise yerellikler arasındaki etkileşime bakmayı gerektirmektedir. Farklı kültürler, hiçbir örgütleyici prensip olmaksızın yan yana akmaktadır. Bu görüntülerin netleşmesini sağlamak için öncelikle yapılması gereken küresel kültürü, bir alan olarak düşünmektir. Gelişmiş iletişim olanakları, kültürlerin karşılaşmasına, yan yana akmasına olanak vermektedir. Giderek artan kültürel hareketlilik ve karmaşa içeren küresel alan kabulü, eş anlı olarak kültürünün küreselleşmesinin ikinci görüntüsü olan heterojenliği beraberinde getirir. (Aslanoğlu 1998:160) Kültürlerin birbirleriyle karşılaşmaları ve birbirlerinin içine geçmesiyle hirbit yapılar ortaya çıkmaktadır. Hirbit yapıların varlığı, küreselleşmenin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde kaçınılmazdır. Geleneksel olarak adlandırılan toplumlarda; kültür, etnik köken, dil ve din belirli bölgelerle bütünleşmiştir. Son 50 yıl içinde yükselen küresel kültür akışları neticesinde, yalnızca belirli bir yerle özdeşleşmiş kültürel formları bulmak zor hale gelmiştir. Günümüzde kültürel özellikler sadece belirli bir bölgeye özgü olmaktan çıkmışlardır. (Short, Kim 1999:4) Farklı kültürel örüntülere, farklı mekanlarda rastlamak mümkündür.

Küresel kültürle ilgili tartışmalarda Appadurai önemli bir konuma sahiptir. Appadurai, kültürün çeşitli süreçlerde aktığı görüşünü ilk kez ortaya atan kişidir. Appadurai'e göre, küresel homojenleştirici güçlerle yerelliği oluşturan heterojen güçler arasında sürekli bir gerilim vardır. Bu gerilime bağlı olarak küresel kültür sürekli bir ayrılma ve bütünleşme potansiyelini bünyesinde taşımaktadır. Appadurai küresel kültürü, beş akış içerisinde ele almaktadır; (Appadurai 1990,1996)

- *Etnik akış*; Göçmenler, mülteciler, konuk işçiler ve turistlerin küre üzerinde sürekli devam eden hareketlerini içermektedir.
- *Medya akışı*; Magazin, gazete, televizyon haberleri yoluyla bilginin dünya çapında dağılımıdır.

- *Teknolojik Akış*; Teknolojik gelişmelerin birbirinin içene geçerek küre üzerine dağılımıdır.
- *Finansal akış*; Küresel kapital akışların tüm küreye akışıdır.
- *İdeolojik akış*; Değerlerin, politik sistemlerin ve ideolojilerin küreye dağılımıdır.

Appadurai'e göre, giderek artan para – mal – insan – bilgi ve haber akışının dışında kalmak olanaksızdır. Bunların sonucunda ortaya çıkan iki etki vardır. Birinci etki, küresel olarak tabi olma ilişkilerinin üretilmesidir. Bu çok yoğun kültürel akışlar içinde Amerikalılaştırmanın etkisi göz ardı edilemez. Bu kültürel akışların yoğunluğu, sürekli parçalanma ve yeni gelişmelerin gündeme gelmesi ikinci etkiyi de eşanlı olarak gündeme getirmektedir. Bu ise kültürel hirbitleşme etkilerinin fark edilmesi tek bir kültürü merkez alan, saf kültür arayışlarının terk edilmesiyle bağlantılı olarak kültürel karışım yaklaşımının öne çıkmasıdır. (Aslanoğlu 1998:167)

Küreselleşme olgusunun sosyal ve kültürel düzlemdeki etkilerinin ortaya konulmasında, günlük hayatta zaman ve mekan algılamalarında meydana gelen dönüşümlerin irdelenmesi önem taşımaktadır.

2.2.1. ZAMAN VE MEKAN ALGILAMALARINDAKİ DEĞİŞİM

Zaman ve mekan, insan varoluşunun temel kategorileridir. Fakat günlük hayatta bunların anlamlarını araştırmak gibi bir kaygı güdülmemektedir. Zamanın döngüsel, tekrarlanan ritmi, bir genel güvenlik algılamasına yol açar. Bu güven, bunalım ve savaş gibi olgularla kesildiğinde ise, zamanın kontradief döngüleri gibi uzun dalgalarla ölçümü yoluna gidilmektedir. Zaman ve mekanın yaşanan süreçlerden bağımsız ifade edilmesi mümkün değildir. (Aslanoğlu 1998:108) Zaman ve mekanın sembolik düzenlemeleri deneyim için bir çerçeve sağlar: toplumda kim ya da ne olduğumuzu bu çerçeve aracılığıyla öğreniriz. (Harvey 1999:242)

Zaman ve mekan kavramsallaştırmalarının modern toplumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Geleneksel olarak tanımlanan toplumlarda ise, gündelik yaşamın temelini oluşturan zamanı hesaplama, zamanı uzama bağlı olarak ele almayı gerektirmektedir, doğal olarak hesaplanan zaman kesin ve geçerli olmaktan uzaktır. 'Ne zaman' sorusu, ya 'nerede' ile ilişkilendirilirdi, ya da düzenli doğal olaylarla tanımlanırdı. Mekanik saatin icadı ve nüfusun neredeyse tamamına yayılması, zamanın uzamdan ayrılmasında çok önemli bir olaydır. Saat, 'boş' zaman için günün dilimlerinin

kesin olarak belirlenmesine olanak sağlayacak biçimde nicelleştirilmiş, tek biçimli bir ölçü olarak belirtiliyordu. Bu değişimin iki önemli sonucu vardır; birincisi takvimin dünya çapında standartlaşmasıdır. Böylece dünyanın her yerinde herkes aynı tarih ölçüsünü kullanmaktadır. İkinci sonuç ise, zamanın yer'den bağımsız bir şekilde standartlaşmasıdır. (Giddens 1998:25) Bu gelişmelerin sonucunda zaman ve mekan algılamaları, birbirlerinden kopmuştur. Global haritalarda ifade edilen zaman, evrensel bir boyut olarak, herhangi bir sosyal mekandan soyutlanmıştır. Zaman ve mekanın özgürleştirilmesi tamamen modernleştirici bir gelişmedir, çünkü insan aktivitelerinin yaygın alanlarda organize edilmesini sağlar. Bu küreselleşmenin ön şartlarından biridir. (Waters 1995:48)

Saat zamanı, modern toplumların ve onların kurucu toplumsal etkinliklerinin örgütlenmesinde merkezi bir önem taşımaktadır. Modern toplumlar, zamanın ve mekanın boşaltılması, zamanın soyut, bölünebilir ve evrensel olarak ölçülebilir bir şekilde hesaplanmasının gelişimi çevresinde konumlanmışlardır. (Urry 1999:15) Giddens, zaman ve mekanın (uzamın) ayrılmasını modernliğin dinamizmi için gerekli olduğunu belirtmektedir. Bunun nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır: İlk olarak; zaman ve uzamın ayrılması ve standart 'boş' boyutlar haline gelmeleri, toplumsal etkinlik ile bu etkinliğin mevcudiyet bağlamı içine 'yerleştirilmişliği' arasındaki bağları koparıp atar. Bu olgu, yerel alışkanlık ve deneyimlerin getirdiği kısıtlamalardan kurtulmayı sağlayarak çok çeşitli değişim olanaklarının açılmasına yardım eder. İkinci olarak, modern toplumların ayırt edici özelliği olan rasyonel örgütlenme için bir dışı görevi görmesidir. Modern örgütler, yerel ile küreseli daha geleneksel toplumların aklına bile gelmeyecek yollarla birbirine bağlayabilmekte ve bunu yaparken milyonlarca insanın yaşamını sürekli olarak etkilemektedir. Üçüncü olarak, modernlikle ilintilendirilen radikal tarihsellik, önceki uygarlıklarca kullanılmayan, zaman ve uzam içine 'yerleştirme' tarzlarına dayanır. Giddens'a göre, tüm kürenin bugün çok doğal sayılan haritalara dökülmüş olması göz önüne alındığında, tek bir geçmiş anlayışı evrenseldir; zaman ve uzam, bu geçmişte, gerçek bir dünyada – tarihsel eylem ve deneyim çerçevesi oluşturacak biçimde yeniden birleşirler. (Giddens 1998:27, 28)

Harvey'in zaman ve mekan algılaması, Giddens'tan farklılık arz etmektedir. Harvey 'zaman – mekan sıkışması' kavramını kullanmaktadır. Harvey'in, zaman –

mekan sıkışması kavramı ile kastettiği şey; zaman ve mekanın nesnel niteliklerinde meydana gelen devrim niteliğindeki değişimlerle, dünyayı anlamlandırma tarzları köklü biçimde dönüşüme uğramasıdır. Harvey, zaman ve mekan sıkışmasının 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında etkili olduğunu belirtir. Mekanın zaman içinde tahribi, en çok ekonomik düzlemde etkili olmuştur. Üretim süreçlerinin yeniden yapılandırılmasıyla, (fordist üretim modelinden, post – fordist üretim modeline) devir süresinin hızlandırılması, mübadele ve tüketimde de paralel hızlandırılmalarını gerektirir. Gelişkin iletişim ve bilgi akışı sistemleri, dağıtım tekniklerinde rasyonalizasyon adımlarıyla birleştiğinde, metaların piyasa sisteminde daha hızlı dolaşmasını olanaklı kılmıştır. Elektronik bankacılık ve kredi kartı türü ödeme araçları ters yönde para akımının hızını arttıran yeniliklere örnektir. Bilgisayarlaşmış alışverişin de katkısıyla finansal hizmetler ve piyasalarda hızlanma yaşanıyor, küresel menkul değerler piyasasında ‘yirmi dört saati çok uzun bir zaman’ haline getiriyordu. Tüketim alanında ise iki önemli gelişme yaşanmaktadır. Birincisi; seçkin piyasalardan farklı olarak kitle piyasalarında modanın seferber olması, tüketimin temposunun sadece giyimde, süslemede ve dekorasyonda değil, aynı zamanda hayat tarzlarını ve dinlenme faaliyetlerini de kapsayan geniş bir alanda hızlandırmıştır. İkinci olarak; mal tüketiminden hizmet tüketimine doğru bir kayış yaşanmıştır. Müze gezme, sinemaya gitme, spor salonuna gitme vb. (Harvey 1999:318,319)

Harvey’e göre, sermayenin devir sürelerinde görülen bu genel hızlanma ve bunun iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin yarattığı ivmeyle belirgin hale gelmesi post – modern düşünme, hissetme ve eyleme tarzlarını etkilemiştir. Modanın, ürünlerin, üretim tekniklerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin ve ideolojilerin, değerlerin ve yerleşik uygulamaların uçarılığında ve gelip geçiciliğinde bir artış olmuştur. (Harvey 1999:318,319) Aşırı tüketimle, sadece üretilmiş ürünler değil, değerler, yaşam biçimleri, ilişkiler, algılama ve değerlendirme biçimleri de kaldırılıp atılmaktadır. Değer sistemlerinde geçicilik algısı ortaya çıkmıştır. Yaşananların yoğunlaşması, bireyin kendini tanımladığı zaman – mekan koordinatlarında bir kaymaya yol açmaktadır. (Aslanoğlu 1998:110). Bu durum ise 21. yüzyıl bireyinin kimlik ve güvenlik alanını tanımlamasını güçleştirmektedir. Hangi zamanda ve hangi mekanda yaşandığının algılanması güçleşmiştir.

2.2.2. ZAMAN VE MEKANIN KONTROLÜ

Kapitalizmin amacı, daha fazla kar elde edebilmek ve daha geniş alana yayılmaktır. Dünya pazarını yaratma, mekansal engelleri azaltma, mekanı zaman aracılığıyla yok etme dürtüsü her zaman için geçerli olmuştur. Kapitalizm, bu amaçla mekan ve zamanın kullanılış ve tanımlanış biçimlerini değiştirme arayışı içinde olmuştur. ‘Etkin mekansal organizasyon’ ve ‘toplumsal olarak gerekli devir süresi’ kavramlarının tanımları, kar arayışının ölçülmesinde temel kıstaslardır. Üstelik, her ikisi de değişime açıktır. (Harvey 1999:258)

Modernlik maddi bakımdan, saat zamanının uzama ve topluma hakim olmasıyla anlaşılabilir. Bu tema özellikle Giddens, Urry ve Harvey tarafından geliştirilmiştir. Giddens’in ileri sürdüğü gibi, gündelik ruhun tekrarı olarak zaman ya da Urry’nin deyişiyle ‘her tür olgu, pratik ve mekan zamanın merkezleştirici, evrenselleştirici ve çözücü yürüyüşüne tabii hale gelirken, doğanın efendisi olarak’ zaman, sınıai kapitalizminin özüdür. (Castells 2005:575)

Kapitalizmin bir dünya pazarı yaratma ideali, mekansal ve zamansal engellerin ortadan kaldırılabilmesiyle ilintili olarak ele alınmalıdır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinde tanık olunan gelişmeler mekansal ve zamansal engelleri kaldırmaya yönelik en önemli unsurlardır. Demiryolu ağının genişlemesi, telgrafın keşfi, radyo ve televizyon iletişimi, telefonunun geniş kitlelere ulaşması, otomobilin yaygınlaşması, jet uçakların ulaşım amaçlı kullanılması, internetin varlığı, vb.

McDonald’laşma olgusu, zaman ve mekanı kontrol altına alarak, yönlendirme konusunda ele alınabilecek bir örnektir. McDonald’s, 1950’li yıllarda Amerika’da faaliyete geçen bir fast – food restoranıdır. Bugün gelinen noktada, dünyanın büyük bir bölümünde yaşam biçimini etkileyen bir dönüşümün sembolü haline gelmiştir. McDonald’s, bir fast – food restoranı olmasına rağmen burada kabul edilen yönetim felsefesi; eğitim, sağlık, seyahat, zevk, rejim siyaset, aile ve toplumun bütün düzlemlerini etkilemektedir. McDonald’laşmanın toplumsal hayata, insan ilişkilerine nüfuz etmesi ve zaman ile mekanı kontrol altına alması şu kavramlarla ilişkilendirilerek anlatılabilir (Ritzer 1998:34-37; Aslanoğlu 2000:236,237; Yırtıcı 2005:78,79):

- *Verimlilik*; Bir noktadan diğerine gitmenin optimum yöntemini sunar. Günlük hayatta istek duyma ve doyuma ulaşma arasındaki zaman aralığının kısılmasını

ifade eder. Kapitalizmin tüm mekansal organizasyonları; zaman, enerji ve paradan tasarruf sağladıkları dolayısıyla verimli oldukları iddiasındadırlar.

- *Hesaplanabilirlik*; Tüketime sunulan ürünlerin nicel özelliklerine ve sunulan hizmete önem verilir. Nicelik, nitelikle eşit olmuştur; bir şeyden çok almak ya da çabuk almak, alınan şeyin iyi olması demektir. Niceleştirilen ürün ve işlemler öngörülebilir hale gelir ve hesaplanabilirliği olanaklı kılar.
- *Öngörülebilirlik*; Ürün ve hizmetlerin her zaman ve her yerde aynı olacağını garanti eder. Aynılık her düzeydedir. Ürünler kadar müşteri – çalışan ilişkileri de standartlaşmıştır. Kontrollü bir çevre sunar. Tüketicie sunulan ürünler o kadar standart hale getirilmiştir ki, tüketicinin aklına alternatif bir istek gelmemektedir.
- *Denetim*; Tüm mekansal organizasyonlar aslında gizli bir taşıyıcı bant sistemini içerirler. Tüketici içeri girdiği andan itibaren kendisine sunulan mal ve hizmetler ile belli bir sıra dahilinde karşılaşır. Yapılacak her eylem önceden programlanmıştır. İnsan faktörü mümkün olduğunca en aza indirgenmiştir.

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle zaman ve mekânın kontrol edilebilir hale gelmesi, kapitalizmin bir dünya pazarı yaratma idealine ulaşma yönündeki en büyük ivmelerden birisidir. Zaman ve mekânın kontrol edilebilir olması, ekonomik düzlem yanında kültürel yaşam ve siyasal yapı üzerinde de ciddi etkilere yol açmıştır. Bunun sonucunda ise, 21. yüzyıl bireyinin hayatı, anlamlandırma tarzı radikal bir şekilde dönüşüme uğramaktadır.

2.3. SİYASAL YAPI

Küreselleşme sürecinin diğer bir boyutu, siyasal düzlemdir. Siyasal düzlemde ön plana çıkan unsur ise, ulus devlettir. Küreselleşme sürecinde, ulus devlet döneminin bittiği ve küreselleşmiş ekonomik ve sosyal süreçler karşısında ulusal yönetimlerin etkisiz kaldığının iddia edilmesi, tartışmaların çıkış noktası olarak görülmektedir. Benzer bir görüşte de, modern ulus devletin egemenlik gücü kavramı uluslararası finansal pazarların etkisi altında kalarak gün geçtikçe zayıflamakta, yıpratılmakta hatta ulus devletin ‘ölümünün’ müjdecisi olarak tasvir edilmektedir. (Strange 1996:172)

Küreselleşme sürecine bağlı olarak siyasal düzlemde yaşanan değişimleri açıklamada Held’in görüşleri ön plana çıkar. Held’e göre (Held 1991:207-209; Waters 1997);

- Ekonomik ve sosyal etkileşimin yoğunlaşmasına paralel olarak ulusal devlet düzeyinde, hükümetlerin etkileri ve gücü azalmaktadır. Devletler, kendi ulusal sınırları içinde ekonomik oluşumların ve fikirlerin akışını kontrol edememektedir.
- Devletin gücü zayıflamaktadır, çünkü uluslararası süreçler yoğunlaşmıştır.
- Devletin geleneksel sorumlulukları (savunma, iletişim, ekonomik yönetim), hükümetler arası veya devletler arası bir temelde yeniden düzenlenmektedir.
- Devletlerin egemenlikleri; uluslararası organizasyonlar (AB, IMF, GATT), çok taraflı anlaşmalar (NATO, OPEC) ve daha geniş çaplı siyasal oluşumlarla azalmıştır.
- ‘Küresel yönetim modeli’, devletin azalan gücüne paralel olarak yaşanan politik gelişmelerle ortaya çıkmıştır. Bu yönetim modeli, devletlerin üstünde ve devletlere yasal yaptırım gücüne sahip bir oluşumun önünü açmaktadır.

Waters küreselleşmiş tek bir dünyada tek bir toplum olabileceğini, kültürel entegrasyonun olmayabileceğini, yüksek düzeyde bir farklılaşma, çok merkezlilik ve kaosu yaşanabileceğini, merkezi bir hükümetin ve sınırların kalkabileceğini, coğrafi temelde bir yerelliğin yaratacağı sosyal pratik ve tercihleri sürdürmenin olanaksızlaşacağını düşünür ve siyasal küreselleşmenin hali hazırdaki ve ideal düzeydeki durumunu şu şekilde tablolastırır.

Tablo 3: Siyasal Küreselleşmenin İdeal Ve Halihazırdaki Durumu

Boyut	Küreselleşmenin İdeal Tip Yapısı	Küreselleşmenin Halihazırdaki Durumu
Devlet egemenliği	Egemen devletlerin yokluğu. Küresel, yerel ve orta düzeydeki iktidarların çok merkeziliği.	Zayıflayan ve kriz içinde olan devlet. İktidarın merkezileşmesi.
Sorun çözmeye odaklanma	Küresel topluluk bağlamında yerel konular.	Artan küresel – yerel düzeye odaklanma, fakat toplum hala önceliklidir.
Uluslararası örgütler	Ulusal örgütlerin üzerinde ve güçlü.	Hızla çoğalmakta ama görece güçsüz.
Uluslararası ilişkiler	Akışkan ve çok merkezli.	Süper güç sistemi devam etmekte.
Siyasi kültür	Devlet merkezli değer ve yükümlülüklerin genel ve küresel düzeye taşınması.	Liberal demokrasi / post – materyalizmin ilerleyişi.

Kaynak: Waters 1998:31; Altıntaş 2002:142.

Waters, Tablo 3’de siyasal küreselleşmenin ideal ve halihazırdaki durumuna ilişkin analizini devlet egemenliği, sorun çözmeye odaklanma, uluslararası örgütler, uluslararası ilişkiler ve siyasal kültür olmak üzere beş boyutta ele almıştır. Devlet egemenliği boyutunda; egemen devletlerin yerine yerel ve uluslararası iktidarların hakim olacağı çok merkezli bir yapı öngörülmektedir; fakat günümüzdeki siyasal yapıda egemen devletlerin yok olmadığı, ancak ulus devletlerin güçlerinin nispeten zayıfladığı ve iktidarın merkezileştiği görülmektedir. Küresel topluluk düzleminde yerel sorunların ele alınacağına dair yapılanma yerine, mevcut yapıda küresel – yerel düzeydeki sorunların önem kazandığı, buna rağmen toplumsal sorunların öncelikli olduğu görülmektedir. Uluslararası örgütler boyutunda ise, ulusal örgütlenmelerin üzerinde ve onlardan daha güçlü olmaları beklenirken, mevcut yapıda uluslararası örgütlerin sayısı ve güçleri artmaktadır, buna rağmen ulusal iktidar yapılarıyla kıyaslanamayacak kadar güçsüzdürler. Siyasal küreselleşmenin ideal tip yapısında benzer bir yapı uluslararası ilişkiler boyutunda ise, uluslararası ilişkilerin akışkan ve çok merkezli olacağı düşünülürken, hala süper güç sisteminin devam ettiği ve uluslararası gücün belirli merkezlerde toplandığı tespit edilmektedir. Son olarak siyasi kültür boyutunda, devlet merkezli değer ve yükümlülüklerin genel ve küresel düzeye taşınacağı tipolojisine rağmen mevcut yapıda, liberal demokrasi ve materyalizm değerleri hala önemini korumakta ve güçlenmektedir.

2.3.1. ULUS DEVLETİN GÖRELİ OLARAK AZALAN EGEMENLİĞİ

Devlet olgusu, uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Ulus devletin ortaya çıkışı ise, devlet kavramından ve oluşumundan sonraya rastlamaktadır. Ulus devletin oluşumu, feodal yapının çözülmesiyle ortaya çıkmıştır. 11. yy.dan itibaren belirmeye başlayan bu yapı, 17. yy.ın ortalarına doğru tamamlanmaya başlamış ve Otuz Yıl Savaşları’nın ardından imzalanan 1648 Westphalia Antlaşması’yla birlikte, Avrupa’daki uluslararası düzenin siyasi birimi haline gelmiştir. (Habermas 2002:8,9) 19. yy.da, tüm dünyada ulus devletler, kesin toplumsal üst siyasi otorite olarak kabul edilmiştir. 20. yy. ise, modern devletin olgunluk çağını simgelemektedir. (Parlak 2004:350-352). Modern devlet, egemen bir devlettir. Egemen devlet, sınırlarından nelerin ve hangi koşullarda geçebileceğine karar verme hakkına sahiptir. Devlet ne kadar güçlüyse, bürokratik

aygıtı da o kadar büyüktür ve dolayısıyla sınır ötesi işleriyle ilgili kararları uygulama yeteneği daha büyük olur. (Wallerstein 2004a:71-77)

1970'lerden sonra dünyanın her yönden farklılaşan yapısı karşısında ulus devlet de farklı işlevlerle dönüşüme uğramıştır. Küreselleşen dünyada ulus devlet, ortaya çıkan yeni işlevler, değişen koşullar ve gereksinimler doğrultusunda kabuk değiştirme sürecine girmiştir. (Parlak 2004:355)

Küreselleşme ile ortaya çıkan manzara, devletlerin kendileri arasında değil, *devlet grupları* arasında karşılıklı varoluşun ve rekabetin sahnesi olarak görülmektedir. Bu değişimle birlikte devlet; özerkliğini, aksiyon kabiliyetini ve demokratik özünü yitirmeye başlamıştır. Bu durum ulus devletin iktidar kaybı olarak ele alınmaktadır. Devletin iktidar kaybı neticesinde, devleti tanımlayan 'egemenlik sacayağı'nın üçü de onarılamayacak bir biçimde kırılmıştır.

Eylem devletinin yerini, platformları ve karşılıklı görüşmeleri ayarlayan ve bunların yönetmenliğini yapan *pazarlık / müzakere* devleti alır. Yüzyılın sonunda, 'geleneksel' devlet söner, hem 'özel bir varlık olarak', hem egemenlik yapısı olarak hem de bir koordinatör olarak. (Beck 1999:210) Böylece ulus devlet, artık yapan değil, yönlendiren bir mekanizmadır. Devletin rolü yalnızca düzenlenmeye indirgenmekte, 'yapabilir aktörler' olarak toplumsal ve küresel aktörler öne çıkmaktadır. Yeni dünya, küreselleşme ile yeniden yapılanırken, sistemin çalışması ve amaçlarına ulaşması da, ulusal aktörler kadar uluslararası aktörlerin de uzlaştığı ortak bir alanı gerekli kılmaktadır. (Çukurçayır 2004:265)

Değişen koşullar içinde ulus devletler, küresel sistemin yerel otoriteleri olarak algılanırlar. Ulus devletler, artık kendi sınırları dahilindeki ekonomik faaliyetleri ve istihdam düzeylerini bağımsız olarak belirleyemezler. (Hirst, Thompson 2003:209) Böylece devletler modern dönemlere özgü egemenliklerini yitirirler ve zayıflarlar. Zayıf devlet ise, sık sık güvenilmez bir biçimde yeni *dünya düzensizliği* gibi duran 'Yeni Dünya Düzeni'nin var kılmaya ve bizatihi üretmeye ihtiyaç duyduğu şeyin kendisidir. Zayıf devletler, iş hayatının sürmesi için gerekli olan; ama küresel şirketlerin özgürlüğüne etkili kısıtlamalar getirebileceğinden korkulmayan, yerel polis karakolları rolüne indirgenebilirler. (Baumann 1999:79) Küreselleşme süreciyle birlikte coğrafi sınırları içerisinde kendi iç hukukuna göre dilediğini yapan *mutlak egemen devlet*

yerine, temel insan hakları ve uluslararası hukukun egemenlik alanını sınırladığı *sınırlı egemen devlet* ortaya çıkmıştır. (Demir 2003:109)

Ulus devletin egemenliğinin aşınmasında iki boyut önemlidir: Birincisi, ulus devlet, ekonomi ve siyasi düzlemdeki yetkilerini giderek ulus üstü kurumlara devretmektedir. İkincisi; yerel yönetimlerin giderek güçlenmesiyle birlikte merkezi devlet, bir takım olanaklarını, yetkilerini ve sorumluluklarını kendi içindeki alt birimlere devretmektedir. (Kazgan 2002:34)

Ulus devletin ekonomi ve siyasi düzlemdeki yetkilerini, ulus üstü kurumlara devretmesi iki düzlemde ele alınabilir. Birinci düzlem, devletin ekonomi alanındaki yetkilerini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT (sonradan DTÖ) gibi başat olan kuruluşlara devretmesi oluşturmaktadır. İkinci düzlem, devletin siyasi alandaki yetkilerinin bir kısmını ulus üstü kurumlara ve oluşumlara devretmesi oluşturmaktadır. Bunlar özellikle, demokrasi, insan hakları gibi kavramlarla ön plana çıkan ulus üstü kuruluşlar, bölgesel işbirliği anlaşmalarıyla oluşturulan kurum ve kuruluşlardır. Örneğin; BM, AB, ASEAN, NAFTA, Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri.

Ulus devletin yetkilerinin aşınmasında, yerel yönetimler de önemli bir pozisyona sahiptir. Küreselleşme söylemleriyle birlikte devletin, 'küresel sorunları çözmeye küçük, yerel sorunları çözmeye ise büyük olduğu' düşüncesi yaygınlaşmakta ve merkezi devletin bir takım yetkilerini ve sorumluluklarını kendi içindeki alt birimler olan yerel yönetimlere devretmesi yönündeki görüşler ağırlık kazanmıştır. Neticede, ulus devletin erki, tepeden ve tabandan aşındırılma yoluyla sadece bir 'ara örgüt' haline dönüştürülmesi süreci başlatılmıştır. (Kazgan 2002:34)

2.3.2. BÖLGELER VE KENTLERİN GLOBAL DÜZLEMDE ARTAN HAKİMİYETİ

Küreselleşen dünya ekonomisinde coğrafya ve mekan ortadan kalkmamaktadır, aksine daha da önem kazanmaktadır. Küreselleşme, coğrafik farklılıkları ve mekanların üretimdeki uzmanlıklarını gün geçtikçe ön plana çıkartmaktadır. Küreselleşme süreci farklı yerel, bölgesel ve ulusal ekonomilerin entegrasyonunu hızlandırdıkça, büyük kent ve bölgelerden oluşan mozaiklerin sahneye çıktığı gözlemlenmektedir. Bu özel nitelikli ekonomik yığılmalar, 1970'lerin sonunda ortaya çıkan yeni dünya sisteminin coğrafi

temellerini oluşturmaktadır. Bu kent – bölge mozaiklerinin içsel ve dışsal ilişkileri ile onların kompleks büyüme dinamikleri, en üst siyasi karar organı olan ulus devletin yeniden yapılanmasını gerektirmektedir. (Marin 2004:30) Bu süreçte ulus devletin meşruiyeti sorgulanırken, ekonomik açıdan ana birim olarak yerel birimler, kentler ve bölgeler önem kazanmaktadır. (Eraydın 2001:368) Ulus devletin meşruiyetinin sorgulandığı yeniden yapılanma sürecinde, kenti anlamlandırma süreçleri de değişikliğe uğramıştır: belirli bir ulus devlet içinde yer alan ve söz konusu ulus devletin bir parçası olan kent tanımlamaları yerine tüm küre üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen ve bunun için küre üzerindeki diğer kentlerle sürekli bir yarış içinde olan ve bu süreci hem etkileyen hem de ondan etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmaktadır. Kentler bu yarışta yer alarak küresel sermayeyi çekebilmek için gerekli alt yapıyı oluşturmanın yanında yerel özelliklerini ve değerlerini ön plana çıkartarak farklılıklarını vurgulamaktadırlar, bu da beraberinde küreselleşmenin diğer bir yüzü olan yerel kimliklerin tanınması ve kabul edilmesini içeren yerelleşme süreçlerinin önemini ortaya koymaktadır. (Karakurt 2004:321) Fakat ulus devletin ortadan kalkması veya tüm yetkilerinin elinden alınması gibi bir husus günümüz koşullarında söz konusu değildir. Ekonomik, sosyal ve siyasi istikrar için, ulus devletin yerini dolduracak başka bir kurum veya oluşum henüz yoktur. Küreselleşme süreciyle birlikte ulus devlet ortadan kaldırılmamakta, sadece ulus devletin yapısı ve fonksiyonlarında dönüşüme tanık olunmaktadır. (Jessop 2001:74,75)

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENT

1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizin neticesinde yaşanan yapısal değişimle kentin anlamı ve küresel düzlemde sahip olduğu rolü değişmeye başlamıştır. Kentin tanımlanışı (bununla beraber anlamlandırılışı) artık kaçınılmaz olarak sermayenin egemenliğine bağımlı bir dünya kavrayışı üzerine oturtulmaktadır. (Ocak 1966:35)

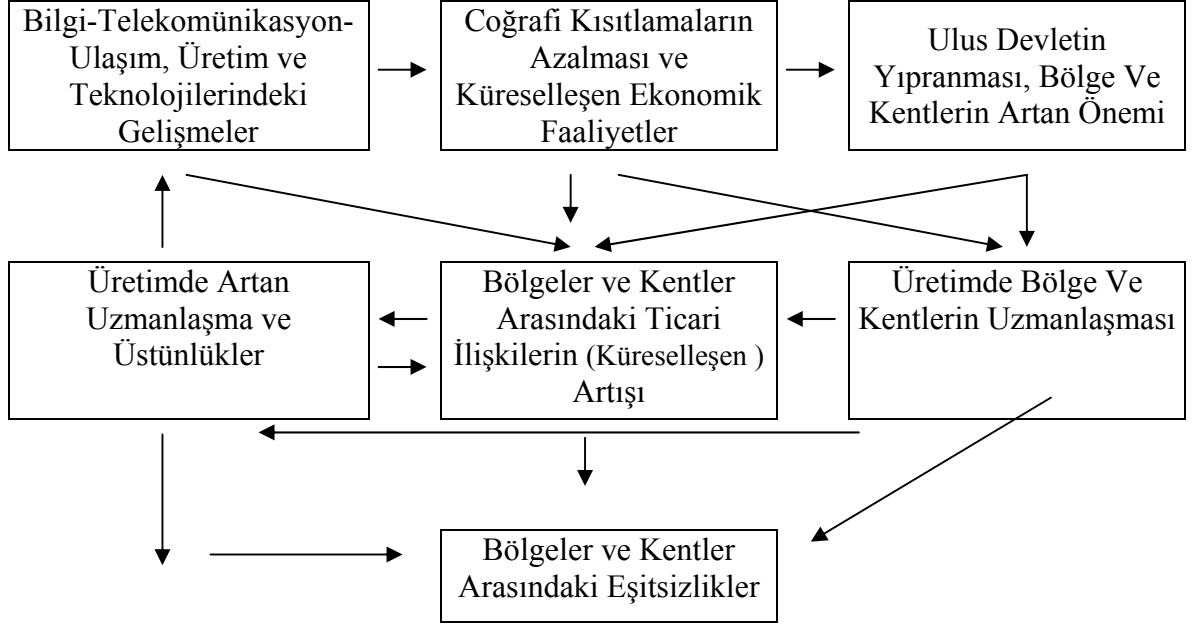
Ekonomik düzlemde tanık olunan dönüşüm süreciyle, küresel ve yerel mekanların doğrudan eklemlenmesini ve kentlerin / belirli yerlerin, uluslararası ağların içine girmelerini mümkün kılmaktadır. Bu süreç içinde, birbirine bağlı üretim kompleksleri küresel bir ağ oluşturmakta ve farklı derecede gelişmiş bölgeler, kentler ve mahaller ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ekonomik düzenin yeniden düzenlenmesi, kentlerin rolünü, doğasını değiştirmiş ve kentler arasında yatırımcıları çekmek amacıyla rekabetin oluşmasına neden olmuştur. (Akın 1999:42) Yirminci yüzyılda kentlerin ve bölgelerin

bizzat kendi ihtiyaçlarını ve kendi stratejilerini belirlemekten başka seçenekleri yoktur. (Mulgan 1995:207) Küresel sermayenin ve üretimden yeniden örgütlendiği bu süreçte, sahip oldukları ayrıcalıklarıyla bazı mekanlar, diğer bazı mekanlara göre daha önemli hale gelmiştir. Küreselleşme bütün etkileşimler altında, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları önemsizleştirerek ülkelerin ekonomik egemenliklerini trplerken, küresel sistemin temel birimlerini giderek kentler oluşturmaktadır. (Porter 2001:71)

Kentler yükselen küresel toplumun bağlantı noktalarıdır: kentler gelişme kutupları oldukları kadar küresel göçlerin yönetiminde de önemli bir role sahiplerdir. Kentlerin yarışı, sosyal yapının yenilenmesine uyan bilimsel süreçlerdeki avantajlarla eşleşmektedir. (Knight 1989:326) Bu sürecin anlaşılmasında iki faktör önemlidir. Birincisi ekonomik aktivitelerin, gelişmiş sektörel hizmetlerin ve çok uluslu merkezi işlerin büyümesinin beslenmesi yoluyla çok hızlı bir şekilde küreselleşmesidir. İkinci olarak; bütün endüstrilerin organizasyonunda hizmetlerin yoğun bir şekilde büyümesidir. 1980'lerden itibaren kentlerde bütün endüstrilerin organizasyonunda hizmetlerin yoğunluğu yükselmiştir. şirketler için hizmetlerdeki büyüme ulusal kent sisteminin farklı seviyelerindeki kentlerde gerçekleşmiştir. Bu kentlerin bazıları bölgesel veya yerel piyasaya, bazıları ulusal sınırlar içinde hizmet sunmaktadır. (Sassen 1998:397) Kentlerin bir kısmı ise ulusal sınırları da aşarak tüm küre üzerinde nüfuz sahibi olmaktadır. Bu kentler, küresel arenada bir çok devletin sahip olduğu ekonomik getiriden daha fazlasına sahip olmuşlardır. 21. yüzyılda ulusal kalkınmanın yolu kentlerin kalkınmasından geçmektedir. Bölgesindeki diğer üretim merkezleri ile ticaret yapma imkanına sahip olan ve üretim yelpazesini genişletip girişimcisinin önündeki engelleri kaldıracı olan kentler, küresel rekabet güçlerini ve ekonomik ağırlıklarını arttırabilmektedirler. (Jacobs 1984:56)

Ulus devletlerin görelisi olarak önemlerini yitirdikleri ve buna paralel olarak kentlerin ve bölgelerin ön plana çıktığı savı, tüm mekanlarda ve zamanlarda geçerli olduğu kabul edilemez. Küreselleşme sürecinde sadece bazı kentler ön plana çıkararak cazibe noktası olurken bazıları ise nemsizleşmekte, terk edilerek yoksulluğa mahkum edilmektedir. Küreselleşme süreciyle ilgili farklı coğrafyalar arasında ortaya çıkan ekonomik eşsizlikleri doğuran faktörlerin etkileşimi şekil 1'de görüldüğü açıklanabilir (Marin 2004).

Şekil 1: Küreselleşme, Ekonomik Uzmanlaşma Ve Ekonomik Coğrafyadaki Eşitsizlikler Arasındaki Karşılıklı Etkileşim

Şekil 1'e göre, bilgi – telekomünikasyon – ulaşım, üretim ve teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte coğrafi engeller ortadan kalkmakta ve ekonomik faaliyetler küreselleşmektedir. Bu durumun iki sonucu vardır: ulus devletin yıpranması, bölgelerin – kentlerin artan önemi ve kentler arasında ticari ilişkilerin artışı. Bölgeler ve kentler arasındaki ticari ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birlikte, üretimde belirli bölgeler ve kentler uzmanlaşmaktadır; uzmanlaşmanın sonucu olarak bölge ve kentler arasında üstünlükler ortaya çıkmaktadır ve nihayetinde ise dünya üzerindeki bölgeler ve kentler arasındaki eşitsizlikler belirginleşmektedir. Bu süreç bir döngü halinde gerçekleşmektedir. Burada tüm etmenler karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedirler.

3.1. DÜNYA KENTİ HİPOTEZİ VE FARKLI KAVRAMLAŞTIRMALAR

Küreselleşme sürecinde, kentleri analiz eden teoriler arasında 'dünya kenti' tanımlaması önemli bir yer tutmaktadır. 'Dünya kenti' kavramı, Goethe tarafından 18. yüzyılda Paris ve Roma'nın kültürel zenginliğini ifade etmek için kullanılmıştır. (Ökmen 2005:27) Çağdaş anlamda dünya kenti kavramı, ilk kez 1915 yılında Geddes tarafından 'Dünya Kentler Ligi' tanımlaması ile kullanılmıştır, 1966 yılında Hall tarafından genişletilerek inşa edilmiştir. (Friedman 1982; King 1989; Clark 1996; Short,

Kim 1998; Sassen 2000) Bu teori, dünya ekonomisinin temel merkezlerini oluşturan kentlerin, gelişmekte olan küresel hiyerarşisini incelemektedir.

Hall tarafından geliştirilen dünya kentlerinin diğer kentlerden farkı; nüfusun, refahın, ulusal ve uluslararası politik gücün, ticari birliklerin, işçi federasyonlarının, finansın ve iletişimin yoğunlaştığı mekanlar olmasıdır. Hall'ın 1966 yılındaki tanımlamasına göre, Londra, Paris, Randstad, Rhine - Ruhr, Moskova, NewYork ve Tokyo dünya kentleridir. (Clark 1996:138)

1980'li yılların ikinci yarısında Friedman tarafından da 'dünya kenti' kavramı ele alınmıştır. Friedman'a göre, dünya kenti hipotezi emeğin yeni uluslararası bölünmesinin mekansal organizasyonu ile ilgilidir. Friedman'a göre: "kentin dünya ekonomisine eklenme biçimi ve bu süreçteki mekansal fonksiyonlar kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir." (Aslanoğlu 1998:142; Friedman 1986:70-77)

Freidmann'a göre dünya kentleri (Hamnett 1994:405; Altıntaş 2002:245);

- Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ekonomilerin eklemesini olarak birleştiği, para, mal, emek, bilgi ve ekonomiyle ilgili diğer etmenlerin odaklaştığı hizmet merkezleridir.
- Dünyanın tüm alanlarında etkili olan küresel birikimlerin yoğunlaştığı, bölgesel ve ulusal ekonomilere ev sahipliği yapan yerlerdir.
- Geniş alana sahip, yoğunlaşmaların siyasi ve yönetsel kararlarla değil, etkileşim içinde olan örgütsel etmenler tarafından sağlandığı yerlerdir.
- Hiyerarşik olarak kendi aralarında ekonomik güçle orantılı olarak sıralamalar yapılabilir.
- Ulus üstü kapitalist bir sınıfın yaşadığı ve kültürel kozmopolit ilişkiler ağının yoğunlaştığı yerlerdir.

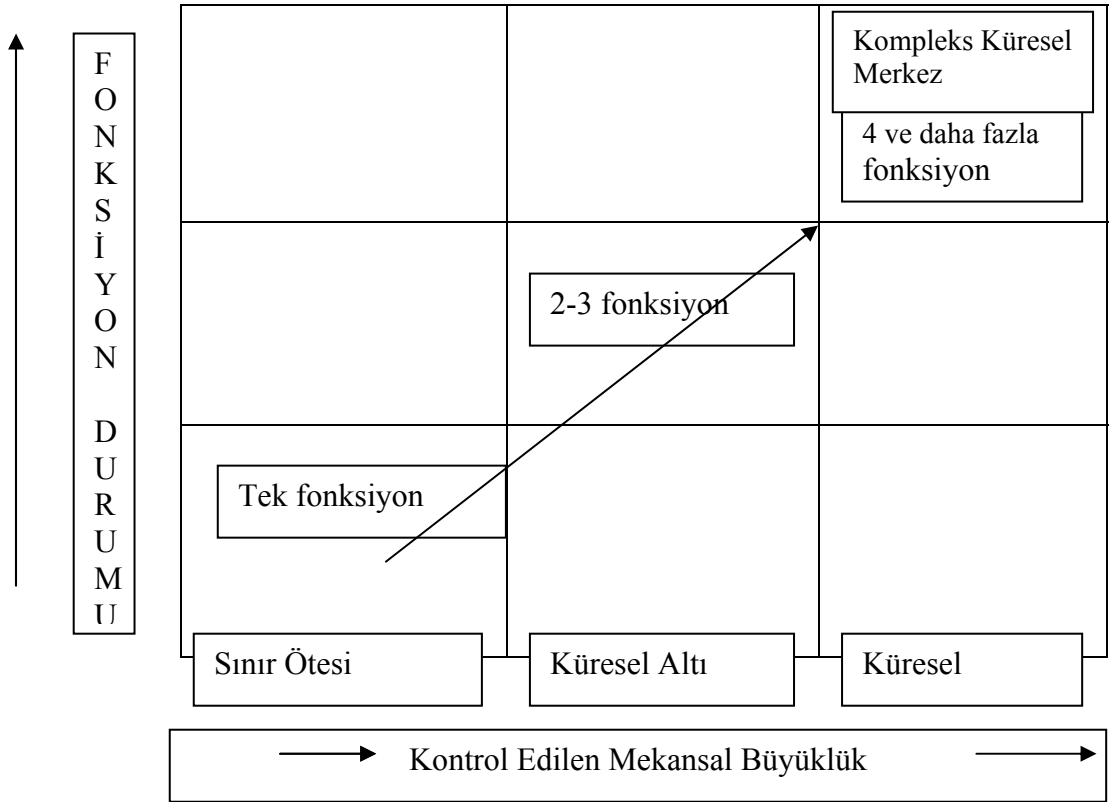
Douglass, Freidmann'ın hipotezine dayalı olarak bir kentin, dünya kenti olmasında izlediği süreci, sistematikleştirmiş ve kentin çeşitli fonksiyonları elde edişi ile kontrol ettiği mekansal büyüklüğün küresel ölçeğe doğru nasıl genişlediğini araştırmıştır. (Topal 2003:46) Douglass, Freidmann'ın hipotezine benzer şekilde, dünya kentlerinin sahip olduğu fonksiyonları sıralamıştır:

- Finans fonksiyonu (bankacılık, sigortacılık, sermaye, gayrimenkul),
- Uluslararası şirketlere yönetim merkezliği yapma fonksiyonu,

- Küresel hizmetler (eğitim, ileri teknoloji vb.),
- Taşımacılık fonksiyonu (havalimanı, limanlar, hızlı tren),
- Bilgi fonksiyonu (yaratıcılık, yenilik, yayıncılık, film),
- Politik ve ideolojik fonksiyon (devlet, ekonomi ve toplum ilişkileri),
- Kültür fonksiyonu (kültür üretimi ve yayılımı),
- Olağanüstü olaylara ev sahipliği yapma fonksiyonu (olimpiyatlar, kongreler, vb.),

Douglass, kriterleri saydıktan sonra; dikey eksen ilgili kriterleri, yatay eksene ise kentin kontrol ettiği mekansal büyüklüğü yerleştirerek dünya kenti oluşum sürecinin şeklini ortaya koymuştur.

Şekil 2: Dünya Kenti Oluşum Süreci

Şekle göre, yukarıda sayılan fonksiyonlardan sadece birine sahip olan kent, kendi sınırlarından daha büyük, ancak küresel ölçeğe göre oldukça çok daha küçük bir mekansal kontrol kapasitesi elde ederken; fonksiyonlarda iki veya üçüne sahip olan bir kent, bir öncekine göre daha geniş bir coğrafyaya egemen olmaktadır. Dört veya daha

fazla fonksiyona sahip olmayı başarabilen kent ise, kompleks bir küresel merkez olarak küresel ölçekte kontrol kapasitesi elde etmektedir. (Douglass 2000:232)

Thrift (1989), Friedman'ın dünya kenti kavramsallaştırması bağlamında dünya kentlerinin üç temel katmanını göstermiştir. Buna göre; en üst seviyede yer alan küresel merkezler dünya çapında öneme sahip olan bankaların ve işletmelerin merkezleri, bölgesel yönetim ofisleri ve şubeleridir. İkinci olarak bölgesel merkezler, uluslararası temelde yer alan işlerin önemli bağlantı noktaları olarak hizmet vermektedirler. Üçüncü seviyede yer alan yerel merkezler ise, yabancı finansal ağlara ve birçok yabancı birleşik sermaye işletmelere ev sahipliği yapmaktadırlar. Bu üç tabaka arasında, kentlerin küresel önemi ve rolü açısından büyük boşluklar ve önemli farklılıklar vardır.

Tablo 4: Dünya Kentleri Hiyerarşisi

Küresel Merkezler	Bölgesel Merkezler	Yerel Merkezler
NewYork	Paris	Sydney
Londra	Singapur	Şikago
Tokyo	Hong Kong	Dallas
	Los Angeles	Miami
		Honolulu
		San Francisco

Kaynak: Thrift, 1989

Loughborough Üniversitesi ve Dünya Kentleri Araştırma Grubu, üçlü bir hiyerarşik yapıyı öne sürmüştür. Hiyerarşinin en üstünde on *Alfa Dünya Kenti*'ni kendi aralarında küresel önemlerine konumlanmıştır. Hiyerarşinin ikinci bölümünde ise on *Beta Dünya Kenti* sıralanmıştır. Hiyerarşinin en altında ise otuz beş *Gama Dünya Kenti* yer almaktadır. (The Economist, 1998)

Tablo 5: Dünya Kenti Hiyerarşisi

Alfa Dünya Kentleri	Beta Dünya Kentleri	Gama Dünya Kentleri
Londra	San Francisco	Amsterdam, Boston, Caracas
Paris	Sydney	Dallas, Dusseldorf, Geneva
NewYork	Toronto	Houston, Jakarta, Osaka
Tokyo	Zürich	Melbourne, Santiago, Taipei
Chicago	Brussels	Washington, Beijing, Manila
Frankfurt	Madrid	Montreal, Bangkok, Warsaw
Hong Kong	Mexico City	Atlanta, Roma, Stockholm
Los Angeles	Sao Paulo	Barcelona, Berlin, İstanbul
Milano	Moskova	Buenos Aires, Budapeşte
Singapur	Seul	Copenhagen, Hamburg.

Kaynak: The Economist, 1998

Sassen ise, 'The Global City' ve 'Cities in a World Economy' adlı çalışmalarıyla kentlerin küresel düzlemde sahip oldukları rolleri analiz etmiştir. "Mekansal olarak desantralize olmuş / dağınıklaşmış global ekonomi, yerel olarak konumlanmış ve bütünleşmiş organizasyon ister" düşüncesi, Sassen'in global kent (dünya kenti) çalışmalarının çıkış noktasını oluşturmaktadır. (Topal 2003:48; Robinson 2002:535) Sassen analizlerinde dünya kenti kavramı yerine 'global kent' terimini kullanmayı tercih etmiştir. Sassen'e göre, 'global kent' kavramı, etkileşimli iki faktör sonucunda doğmuştur; ekonomik küreselleşme; hizmet sektörünün organizasyon yapısı ve finans. Ekonomik küreselleşme, hizmet ve finans sektörünün global ölçekte akışkan olmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak, üretim, hizmet, pazarlama ve yeniliklerin belirli tiplerin mekanı olarak belirli kentlerin önemi artmıştır. Özellikle hizmet ve finans sektörünün uluslararasılaşması, küresel ekonomide, ekonomik gücün yönetim ve koordinasyonunda kentleri hayati öneme sahip merkezler haline getirmiştir. Ayrıca, ekonomik küreselleşmeye paralel olarak, hizmet sektörü firmalarının hızla büyümesi, uzmanlaşması / belirli bölgelere konsantrasyonu ve finans endüstrisinin yeni mekansal organizasyonu, global kent oluşumunda temel etmenlerdir. (Topal 2003:49; Beaverstock 1999:448)

Sassen, küreselleşme sürecinde dünya kentleri olarak adlandırılan kentler için yeni bir stratejik rol oluştuğunu, bu rolün küresel etkileşim ve bu kentlerin mekansal dağılımın bir kombinasyonundan meydana geldiğini vurgular. Bu kentler uluslararası ticaret ve bankacılık için merkez olarak uzun tarihsel geçmişleri arkasında dört yeni rol bağlamında kurgulanmıştır. Buna göre;

- İlk olarak, dünya ekonomisinin organizasyonunda yüksek bir şekilde yoğunlaşmış kontrol noktalarıdır.
- İkinci olarak, lider ekonomik sektörler olan imalat, hizmet ve ayrıca finans sektörü için anahtar yerlerdir.
- Üçüncüsü, bu lider sektörlerde yeniliğin üretimini içermektedirler.
- Dördüncü ise, yenilenmiş üretimler ve bu üretimler için piyasalardır.

Sonuçta kent tanımlamasında yeni bir çeşit ortaya çıkmıştır. Bu 'global kent'tir. Global kent kavramına liderlik eden örnekler ise NewYork, Londra ve Tokyo'dur." (Sassen 1991:62) Dünya kentleri belirli bilgi hizmetlerinin üretimini örneğin; finansal

hizmetler, medya hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri ve mesleki turizm hizmetlerini içermektedir. (Hall 1998:24)

NewYork, Londra ve Tokyo dünya kent hiyerarşisinde en üst sırada yer almaktadırlar. Söz konusu kentler, dünya üzerinde sermayenin yeniden üretilmesine, formüle edilmesine karar verme, bunu dikte etme ve kendi amacına göre yöneten organizasyonlar, kurumlar ve anahtar kişilere göre konumlanmıştır. Sahip oldukları bu özellikler açısından küresel kentsel hiyerarşide egemen pozisyona sahiptirler. Tüm küre üzerinde bahsedilen bu üç kent dışında, bu hiyerarşik sıralamada yer alan kentlerin sayısı oldukça azdır. Birçok kent, ulusal sermayenin veya uluslararası finansal sermayenin merkezi, önemli liman kentleri, endüstri kentleri ve / veya tarihi mekanlardır, bunlar küresel kent olarak dönüşümde ciddi potansiyele sahiplerdir; fakat aralarından sadece birkaçı muvaffak olacaktır ve böylece diğerleri uzun bir gelişme sürecine tahammül edeceklerdir. (Knight 1989:326)

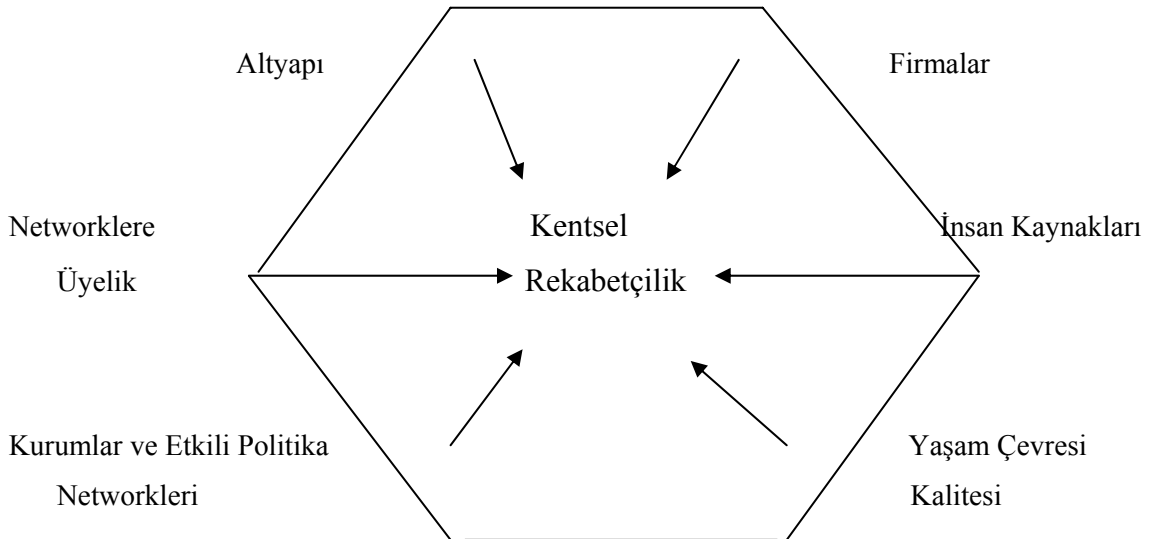
Bu noktada ortaya bir soru çıkmaktadır: Hangi kentler ‘dünya kenti’ olarak kabul edilmelidir? Bu soruyu Fuat Ercan, “dünya kenti” ve “uluslararasılaşmış kent” kavramlaştırmaları ile cevaplandırmaktadır. Ercan, gücün üretildiği ve gücün içinden geçtiği kentler ayrımını yaparak kentsel hiyerarşi yapısını daha net ortaya koymada yardımcı olmaktadır. “Dünya kenti kavramının, bu anlamda dünya ölçeğinde hacim ve hız olarak artan trafiğin kontrol edildiği mekanlar olarak belirlenmesi gerekir.” (Ercan 1996:67) Dünya ölçeğinde meta, para ve imgelerden oluşan yoğun trafiğin varlığı aynı zamanda bu trafiğin içinden geçtiği, bu trafiğin yoğunlaştığı bazı mekanların varlığına neden olmuştur. “Dünya ölçeğinde işleyen trafiğin yoğunlaşarak içinden geçtiği bu mekanları / kentleri uluslararasılaşmış kent olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Uluslararasılaşmış kentler, meta, para ve imgelerden oluşan trafiğin yoğunlaştığı ve bu anlamda bu trafiğin (kapitalist ilişkilerin) alt birimlere / mekanlara iletilmesini kolaylaştıran mekanlardır.” (Ercan 1996:67) Dünya kentleri kontrolün merkezi olduğu ölçüde sınırlı sayıda iken, uluslararasılaşan kentlerin sayısı kapitalist ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak hızla artış göstermektedir.

Küreselleşme sürecinde kentler arasında rekabetle oluşan hiyerarşik sistemin belirlenmesinde etkili olan kriterler şu şekildedir (Şenlier, Eryılmaz 2004:235;

Friedman, Wolf 1982:369; Fujita 1991:174; Castells 1999:298; Altıntaş 2002:249,250; Short, Kuus, Wells 1996:697; Camagni 1993:66-87; Walters 1995:63-86);

- Sermayenin ve üretimin kontrol edildiği merkezler olmaları,
- İmalat sektörünün önemli bir kısmının desantralize edildiği, onun yerini dünya ekonomisine etki eden borsaların, haberleşme, emlak, pazarlama ve sigorta şirketlerinin aldığı merkezler olmaları,
- Ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler olmaları,
- Pazarlara ulaşım ve bilgi teknolojisi bağlantılarına sahip olmaları,
- Ulusal ve uluslararası açıdan kabul edilen kentsel fırsatlara sahip olmaları,
- Araştırma, geliştirme ve yenilik merkezi olmaları,
- Ulaşım açısından önemli üstünlüklere sahip merkezler olmaları,
- Kaliteli konut dağılımı oranının yüksek olması,
- Dünya çapında etkinliğe ve güce sahip dev medya şirketlerinin, haber ve bilgi hizmetleri sunan haber ajansları ve kültürel endüstri merkezleri olmaları,
- Farklı kültür, din, etnik kökene sahip bireyleri kapsayan kozmopolit bir toplumu barındırmaları.

Linnamaa'ya göre bir kentsel bölgenin rekabetçiliği, 6 temel özelliğe dayanmaktadır. (Sotarauta, Linnamaa 1998)

Finansal araçların küreselleşmesi, şekillenme sürecinde finansal merkezlerin dünya çapında hiyerarşini ortaya çıkarmaktadır. Dünya çapındaki önemli şirketlerin

global yönetim merkezleri sayıları küre üzerinde çok az olan dünya kentlerinde yoğunlaşmıştır. Bölgesel eksenli finansal merkezler, global şirketlerin şubelerini barındırmaktadırlar. Benzer bir durum, küresel merkezlerin bir alt seviyesinde olan bölgesel merkezler içinde geçerlidir. Bu 'şube kentler'de yerel şirketlerin merkezleri ve global şirketlerin şube ve merkezleri arasında uzmanlaşma ve sermaye birikimi seviyelerinde farklılıklar bu hiyerarşiyi alttan alta desteklemektedir. Yüksek derecede uzmanlaşma ve sermaye birikimini sağlama faaliyeti dünya finansal merkezlerine dayanmaktadır. (Meyer 1998:428)

Dünya kenti kavramının varlığı ile ilgili analizler kadar, bu kavramsallaştırmaya karşı çıkan çalışmalara da rastlamak mümkündür. (Topal 2003:53) Dünya kenti, hipotezine yöneltile eleştiriler şu şekildedir;

- Analizler mekansal yapı üzerine odaklanmakta ve kentleri bir makine gibi görerek, kurumsal yapılara yeterli dikkat gösterilmemektedir. Piyasa mekanizması üzerindeki politik değişkenlerin etkileri önemsenmemektedir. Oysa, devlet politikaları kentlerin dışsal ilişkilerini etkileyebilir.
- Ulus devlet ile küresel kentler arasındaki ilişkilere yeterince açıklık getirilememiştir. Bu konuda birbirinden farklı üç görüş bulunmaktadır. Bir kısım bilim adamı küresel kent ile ulus devlet arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler bakımından önemli ayrışmaların olduğunu ileri sürerken; diğer kısım bilim adamı ise kentlerin ve kentler arası ağların, kapitalist gelişmenin temel mekansal yapıları olarak yerini aldığı savunmaktadır. Diğer bir grup bilim adamı ise, ulus devlet ile küresel kent ayrışmasını göz ardı ederek, her ikisinin de mevcut durumundan yarar sağlayacağını düşünmektedir. Şöyle ki; küresel kentlerin daha çok sermaye birikimi, ulus devlet için daha çok vergilenebilir kaynak demektir. Böylece ulusal ekonomik güç, küresel kentin performansına bağlanmaktadır. (Saito 2003:284, 285)
- Dünya kenti kavramlaştırılmalarına yönelik bir başka eleştiri Taylor ve Walker'den gelmektedir. Taylor ve Walker; küresel kentlerin ele alınış biçiminde ileri sürülen argümanların yeterli ampirik kanıtla desteklenmediğini ileri sürmektedirler. (Topal 2003:54; Taylor, Walker 2001:24) Dünya kenti olgusuna yöneltile en önemli eleştirilerden birisi de, analizlerde genellikle belli

başlı kentlerin -NewYork, Londra, Tokyo- ön plana çıkartılması ve yine küresel düzlemde önemli olan bazı kentlerin dünya kenti kavramlaştırması bağlamında ele alınmamasına ilişkindir. Bunun sonucunda, 'küresel kentsel hiyerarşi' analizleri eksik verilerle gerçekleştirilmektedir. (Topal 2003:54)

- Dünya kenti eleştirilerinde ele alınan hususlardan bir diğeri de, dünya kentleri genellikle; hizmet, finans, emek piyasalarının merkezi olması, taşımacılık ve bilişim altyapısının gelişmiş olması, yenilikçi / yaratıcı faaliyetlerin merkezleri olması, lüks konutların varlığı, küresel ölçekli şirketlerin merkez ofislerine ev sahipliği yapmaları, vb. kriterler çerçevesinde analiz edilmektedirler. Oysa iyi yönetim, kentsel sürdürülebilirlik, çevresel ve kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına, sosyal adaletin ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin kentsel fonksiyonlara küresel kent tartışmalarında yer verilmediği; dolayısıyla dünya kentlerine ilişkin çalışmalarda bu kentlerde yaşam, bir diğer ifade ile sosyal boyut ikinci plana atılmaktadır. (Topal 2003:54)
- Küresel kentin tanımı ve bir kenti küresel kent yapan kriterler net değildir. Dünya kenti kavramı, değişik gözlemciler ve yazarlar için, tamamen o kişilerin niyetlerine bağlı olarak değişik şeyleri ifade edebilmektedir. Farklı araştırmalar farklı göstergelere ve farklı süreçlere yoğunlaşmış, değişik göstergelere dayanan değişik sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. (Markusen 1999) Bu soruna bağlı olarak küresel kente dair temel problem, kentsel araştırmalar için küresel kent söyleminde tanımlandığı şekliyle somut bir kentin olmamasıdır. Diğer bir ifadeyle küresel kent söylemlerinde iddia edildiği gibi teknolojik gelişmelerin ve tamamen kapitalist ekonominin evrimi sonucunda oluşmuş somut bir küresel kent yoktur. (Ökmen 2005:36-39)
- Dünya kentleri ile ilgili bir diğer eleştiri, dünya kenti olmanın amacı ile ilintilidir. Bu görüşü savunanlar şu soruların cevaplarını aramaktadır: Kentlerin küresel kentsel altyapı çalışmaları için yarışıyor olmaları, kentlerin bir bütün olarak kalkınmasına yardımcı olabilir mi? Kentin küresel kentsel ekonomisi, yerel kentsel ekonomiyi tetikler mi? Kentin 'dünya kenti' olması, kentte yaşayan ama küresel olmayan halkın yaşam kalitesini yükseltecek mi? Yoksa yeni bir kentsel 'tabakalaşma, parçalanma veya bölünme, segmentasyon' süreciyle mi

karşı karşıyayız? Kentler küreselleşirken, kentlerin sosyal, ekonomik ve mekansal parçaları çeşitleniyor, ayrışıyor ve yeni biçimlerde bir araya geliyorlar. Bu süreç içinde, bir kısım kentsel öge hem birbirleriyle hem de uluslararası odaklarla iyi bağlanıyor. Bu bağlamda önemli olan; bir kentin küresel düzlemde rekabet düzeyini geliştirebilmek adına yaşanan kentsel gelişme çalışmaları, kentlerin tek başına uluslararası bağlantı noktaları oluşturma yarışının bir sonucu olarak ele alınmamalıdır. Kentsel gelişme, esas kentlerin toplumsal bünyesi içinde ‘yerel’ ve ‘küresel’ parçalar arasındaki mesafeyi azaltmak; bu parçalar arasında bağlantılar oluşturma amacına hizmet etmelidir. Sonuç olarak, kentlerin küresel kent altyapısı için yarışması, topyekun kentsel ekonomik gelişmeye katkısı olduğu oranda olumlu bir kavramdır. Gözü kapalı olarak kabul edilebilecek bir durum değildir. (Bademli 2001:68,69)

3.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ETKİSİYLE BİÇİMLENEN KENTSEL MAKROFORMA YÖNELİK FARKLI KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

Kent sosyolojisinde, 1970’li yıllardan itibaren kenti, kapital birikim süreçlerine göre analiz eden yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Kentleşme yazınında kapital ile kent arasında dört tür ilişkiden söz edilmektedir. Bu ilişkiler (Ertürk 1997:114);

- Kentin artı değer yaratıldığı yer olması,
- Kentin üretim biçiminin yeniden belirlendiği alan olması,
- Kentin altyapısıyla, üretim ve hizmet işlevi binalarıyla kendisinin bizzat kapital birikimi olması,
- Kentsel alanda ortaya çıkan rantlar, artı ürünün bölüşümünün ve kapital birikiminin etkilenmesi biçiminde ortaya konulmaktadır. Böylece kapital ile kent arasındaki çok yönlü ve karmaşık ilişkiler ortaya çıkmaktadır.

Kentlerde meydana gelen mekansal farklılaşma ve ayrımlaşma sürecinin neden ve hangi koşullarda meydana geldiğini ele alan yaklaşımlar arasında; Kentsel Ekolojik Kuram, Sjoberg’in ‘sanayi kenti’ söylemi, Castells, Lefebvre ve Harvey’in kenti kapitalist ilişkiler çerçevesinde ele alan yaklaşımları önemli bir yere sahiptir.

Kent analizine ilişkin oluşturulan kuramsal çerçevenin ilki ABD’de Chicago okulu tarafından geliştirilmiştir. Kentsel Ekolojik Kuram, kenti ilk defa sistemli olarak incelenmiştir. Kentsel Ekolojik Kuram içinde kentsel gelişme dinamiğini belirleyen

temel ekolojik süreçler vardır. Bunlar; yoğunlaşma (concentration), merkezileşme (centralization), ayrışma (segregation), istila – ardıllık (invansion – succession) olarak tanımlanır. (Aslanoğlu 1990:14; Harvey 1988:124) Bu süreçlerin yardımıyla kentsel mekanda meydana gelen ayrışma süreçleri incelenebilir. Buna göre, kent merkezinin işlevleri kentin gelişmesine paralel olarak artar, çoğalan işyerleri merkezi iş bölgesine sığamaz hale gelir ve merkezin dışına taşmaya başlar. İmalathaneler, depolar merkezden konut bölgesine yayılmaya devam eder. Bunun sonucunda iş yerleri önceleri konut bölgesi olan yerde hakim hale gelir. Böylece yerleşim bölgeleri iş merkezine dönüşmeye başlar. Mekansal yapıda bu hareketlilik devam ettikçe yerleşim bölgesinin eski oturanları; kent çeperinde inşa edilen toplu konutlara taşınmaya başlamışlardır. Ulaşım teknolojisinin gelişmesi, yol ağlarının genişlemesi, kitlesel konut üretiminin yapılabilmesi, kent dışındaki arsaların ucuzluğu ve itibarlı konut alanlarının merkezin işgaline uğramasının da eklenmesiyle yeni konut alanları yerleşime açılmıştır. Bu banliyöleşme sürecidir. Banliyöleşme sürerken eş anlı olarak merkezi iş bölgesinin yakınındaki konut alanları giderek yıpranmaktadır. Bu alanda konut sahibi olanlar kentin yeni gelişme alanlarına taşınırken eski konutlarını ellerinde tutma eğilimindedirler. Bu durum fiziksel yapının giderek eskidiği, kiraların düştüğü bir bölge yaratmıştır. Kentlerin en düşük gelirli gurupları, sosyal ve ekonomik olarak kaybedenler burada yaşamaya başlamışlardır. Bu alanlar kentleşme yazınında çöküntü alanları olarak adlandırılmaktadır. (Aslanoğlu 1998:29; Ertürk 1997:95, 96; Aslanoğlu 1990:14)

Kentleşme yazınında kentsel mekanı analiz eden yaklaşımlar içinde Sjoberg'in 'sanayi kenti' tanımlamasında da alt kentleşme (banliyöleşme) süreci ele alınmaktadır. Buna göre, sanayi kentinin mekansal ayrışmasında, banliyöleşme süreci etkili bir rol oynamaktadır. Bu süreç, kent dışı arsaların oransal olarak ucuzluğu ve kitlesel konut üretiminin teknolojik gelişmelerin de etkisiyle olanaklı hale gelmesinin yanı sıra, merkezi iş bölgesinin yakınındaki itibarlı konut alanlarının merkez tarafından istilası ile başlamıştır. Bu süreç ile birlikte merkezi iş bölgesinin yakınındaki konut sahipleri kentlerin yeni gelişme alanlarına taşınmaya başlamışlardır. Özetle, sanayi kentinde, sanayinin yönetim ve denetim işlevlerini merkezde toplama ve böylece kent merkezindeki büyüme eğilimi ile birlikte ortaya çıkan alt kentleşme süreci, kentin mekansal yapısının belirlenmesinde etkili bir rol oynamaktadır. (Ertürk 1997:109)

Castells'in yaklaşımında, mekan ile sosyal süreçler arasındaki ilişki birebir hale getirilerek mekansal birim – sosyal birim tanımlaması yapılmaktadır. (Castells 1976: 57) Kentsel mekan, ekonominin belirleyiciliğinden çıkmıştır. Çünkü üretim süreci bölgesel ve ülkesel ölçekte gerçekleşmektedir. Üretim sürecindeki farklı aşamalar farklı merkezlerde gerçekleşebileceği ve bunların dağıtımı da farklı merkezler arasında yapılacağından, kentsel mekan dağıtım işlevi ile de açıklanamaz. Kentin temel işlevi tüketimdir. Castells, kenti tanımlarken kolektif tüketim kavramına başvurmuştur. Castells, kuramsal yaklaşımında, kent tekrar kendisi bir analiz nesnesi haline gelmiş ancak bu kez kapital birikim süreçleriyle tanımlı bir çerçeveye oturtulmuştur. Castells, kentsel mekandaki dinamiği sosyal ve mekansal mekanizmalarla açıklama yoluna gitmektedir. Bu mekanizmalar; metropolitenleşme ve alt kentleşme süreçleridir. Metropolitenleşme; nüfus ve kentsel sermayenin mekanda yoğunlaşmasıdır. Söz konusu yoğunlaşma, üretim araçları, iş gücü, tüketim ve kurumsallaşmanın bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Alt kentleşme süreci ise, sanayi birimlerinin ve iş alanlarının merkezden uzaklaşmasıyla orta sınıfın ve kalifiye işçilerin hareketliliği ile gerçekleşmiştir. Bu durum %90'ı kamu harcamalarıyla yapılan otoyol inşaları ile desteklenmektedir. (Aslanoğlu 1998:64) Ayrıca özellikle gelişmiş ülkelerde hükümet politikalarının, vergi indirimi ve uzun vadeli, düşük faizli borçlanmaya imkan vermesi neticesinde alt kentlerde konut sahibi olmak kolaylaşmıştır. Castells'in analizinde bundan sonraki süreç, çöküntü bölgelerinin incelenmesidir. Orta gelir grubunun bıraktığı konutlar, alt gelir grupları tarafından işgal edilmiştir. Böylece kent merkezinde yoksulluk başlamıştır. Evler giderek köhneleşmiştir. Bu sorun devlet politikalarıyla değil sermaye hareketiyle çözüme kavuşabilir. Castells'e göre, konut olgusu açısından etkili olan mekanizmalar, sermayenin yatırım alanı olarak alt kentleri (banliyöleri) seçmesidir. Sermaye hareketliliği, kent merkezi – alt kent çelişkisinde etkili olmaktadır. (Aslanoğlu 1990:57,58) Bu çelişkinin neticesinde kent, hem mekansal hem de sosyal ve kültürel açıdan parçalanmaktadır.

Lefebvre, kentsel mekanda tanık olunan hareketliliği, sanayiden kent kaynaklı modern kapitalist üretime dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan 'kentsel devrim' kavramıyla açıklamaktadır. Lefebvre'ye göre, kentsel devrim sermayenin krizlerine çözüm getirmekle birlikte bir dizi sorunu da gündeme getirmiştir. Buna göre, mekânın

sermaye döngülerine sokulmasıyla kentsel nüfus mekanda dağılmakta ve merkezden uzaklaşmaktadır. Bu süreç şu şekilde gelişmektedir; kent merkezi gelişme aşamasında mal, sermaye, bilgi vb. elemanlarını önce kendine çekmekte, ancak doyum noktasına ulaştıktan sonra ise uzaklaştırmaktadır. (Aslanoğlu 1998:67) Lefebvre'nin kuramsal tanımlamasında kent yoktur, ancak kırdan uzaklaşmış, küresel, kentli yaşam biçiminin egemen olduğu bir mekan vardır. (Aslanoğlu 1998:66,67; Koffman, Lebas 1996:24-35) Bu nedenle mekanda yayılmanın neticesinde ortaya çıkan bir alt kentleşme sürecine de rastlanılmamaktadır. Sadece kentli yaşam biçiminin egemen olduğu bir mekan tanımlamasına rastlanılmaktadır. Bu anlamda Lefebvre, kent sosyolojisi yazınında ilk kez kentsel mekan dışında 'mekan' sözcüğü kullanmıştır. Kapitalist gelişme içinde, sermaye, mekanı bir meta haline getirmiştir. Lefebvre, mekanın edilgen, coğrafi bir alan olmaktan çıkıp işlevsellik kazandığını belirtmektedir. Kapitalizm, malların mekansal yerleşmede üretildiği aşamadan, mekanın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Bu anlamda kent, üretim ilişkilerinin insanların gündelik hayat deneyimlerinde yeniden üretildiği bir küresel mekansal bağlam olarak ifade edilmektedir.

Harvey, kent bilim çalışmalarında Marksist ekonomik analizin kategorilerini sistematik olarak analiz etmiştir. Bunu dört ana çerçevede gerçekleştirmiştir; ilk olarak, yoğunlaşan ve hareket eden sermayenin uzamsal kavşağı olarak Engels'in yaklaşımı çerçevesinde kenti tanımlamıştır. İkinci olarak, kentte kapitalist ve çalışan sınıfların birbirinden ayrılan yönlerini tartışmaktadır. Üçüncü olarak, ekonomik faktörlerin geçici kentsel bileşimini idari (siyasi) müdahaleler çerçevesinde ele almıştır. Son olarak, kent mekanında kapitalist sınıfın artı değer elde etme sürecini ayrıntılı olarak analiz etmiştir. (Gottdiener, Hutchison, Hill 2000:137-139) Harvey'in kuramsal yaklaşımında, kentsel mekanın önemi kapitalist üretim ilişkilerini açıklamasıyla tanımlıdır. Harvey, kentleşmenin öneminin, sanayi sermayesinin ürünlerine olan talebin artmasından kaynaklandığını ifade eder. Kapitalizm doğası gereği, artık değer üretiminde krize girdiğini ifade etmektedir. Artık değer elde etmek için çalışma saatlerini uzatmak ya da üretim araçlarına yatırım yapmak gereğini vurgulamıştır. Bu durum aşırı birikim krizine yol açarak, kar oranlarında düşüşe neden olmuştur. Buna çözüm olarak sermayenin ikincil döngülerinin işletilmesini önermektedir. Sermeyenin ikincil döngülerine yapılan

yatırımlar, kentsel alana yapılan yatırımlardır. Buna göre, kapitalist süreçler içinde ortaya çıkan aşırı birikim sorununa çözüm olarak sermayenin ikincil döngüleri olan inşa edilmiş çevreye diğer bir anlatımla kentsel alana yatırım yapılmaktadır. Kentsel alana yapılan yatırımlar, ABD’de 1950’lerde yaşanan banliyöleşme olgusu ile açıklanabilir. Bu çerçevede inşaat sektörüne ve konut sahiplerine çeşitli kredi kolaylıkları sağlanmış, vergi oranları düşürülmüştür. İnşaat sektöründeki bu gelişme otomobil sektöründe ivme yaratmıştır. (Aslanoğlu 1998:69) Böylece kentsel mekanın çeperinde görece olarak ucuz olan bölgelerde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Düzenli bir işi olan orta gelir grubu, uzun vadeli ve düşük faizli bir borçlanma ile bu bölgelerden konut sahibi olmuşlardır. Kent merkezinde ise; gençler, öğrenciler, bekarlar ve / veya çocuksuz aileler, kent yaşantısından uzaklaşmak istemeyen kişiler, sosyal ve ekonomik açıdan kaybedenler yaşamaya başlamıştır. Harvey, ikincil döngülerin, sermayenin içine girdiği krizi çözümlenmede sadece geçici bir çözüm olduğunu, esas olarak sermayenin üçüncü döngülerine yapılan yatırımların bir çözüm niteliğine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Sermayenin üçüncü döngülerine yapılan yatırım, bilim ve teknoloji alanında ve işgücünün yeniden üretimine yönelik sosyal harcama yatırımlarıdır. (Harvey 1985:4-8)

3.3. KENTSEL MEKANIN GÖRÜNÜMÜ

Küresel ve yerel süreçler, kentlerin konumları ve üstlendikleri fonksiyonları olduğu kadar kentsel mekanda da değişikliğe neden olmaktadır. Küreselleşme sürecinde sadece ulus devlet içindeki kentler farklılaşmamış, aynı zamanda kentler içindeki mekanlar da farklılaşmıştır. (Massey 1993:7) Kentler, 20. yüzyılın başlarında sanayi devriminin başlattığı ivmeyle aldıkları göçlerden farklı olarak; günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler neticesinde mekansal engellerin daha rahat aşılabilir hale gelmesiyle gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmışlardır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir. Aşağıdaki tablo dünya genelinde belli başlı kentlerin nüfuslarını göstermektedir;

Tablo 6: 2000 Yılında Kentsel Kümelenmenin 8 Milyon Ve Üzeri Olduğu Nüfus Oranları

MİLYON							
Kent	Ülke	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Tokyo	Japonya	6.7	10.7	14.9	16.9	18.1	19.0
Sao Paulo	Brezilya	2.4	4.7	8.1	12.1	17.4	22.1
Moskova	Rusya	6.3	6.3	7.1	8.2	8.8	9.0
İstanbul	Türkiye	1.1	1.7	2.8	4.4	6.7	9.5
Delhi	Hindistan	1.4	2.3	3.5	5.6	8.8	13.2
Paris	Fransa	5.4	7.2	8.3	8.5	8.5	8.6
Mexico	Meksika	3.1	5.4	9.4	14.5	20.2	25.6
NewYork	ABD	12.3	14.2	16.2	15.6	16.2	16.8
Beijing	Çin	3.9	6.3	8.1	9.0	10.8	14.0
Buenos Aires	Arjantin	5.0	6.8	8.4	8.4	11.5	12.9
Los Angeles	ABD	4.0	6.5	8.4	9.5	11.9	13.9
Seul	Kore	1.0	2.4	5.3	8.3	11.0	12.7
Kahire	Mısır	2.4	3.7	5.3	6.9	9.0	11.8

Kaynak: Chen, Yu - Ping, Heligman, 1996

Hızlı nüfus artışıyla yeniden yapılanan kentlerde, tanık olunan en önemli dönüşümlerden birisi, kentleri belirli tek bir tip altına alma, düzenleme anlayışının ortadan kalkmasıdır. Böylece tüm kentsel makro formu bütün olarak ele alan modern kent planlama anlayışlarının sonu gelmiştir. 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan kentlerin görünümü, her türlü bütünlüğünden kopartılmış, parça parça olarak algılanan bir kenttir. (Işık 1993:32) Kentsel mekan algılamasında tanık olunan dönüşümle birlikte, kentsel makro form kişisel zevkler doğrultusunda küçük planlar çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Kişisel zevklerin egemen olduğu kentsel mekanda, böylece birbirinden farklı, aralarında bütünsel bir bağ olmayan yapılanmalar ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekanda yaşanan parçalanma, günlük yaşamın geçtiği tüm mekanlarda gözlenebilmektedir; iş bölgelerinde, oturma bölgelerinde, rekreasyon alanlarında, eğlence mekanlarında, vb.

Küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı 21. yüzyılda iletişim – ulaşım teknolojilerinde yaşanan değişimlerle kentte zaman ve mekan algılaması dönüşüme uğramıştır ve söz konusu dönüşümün etkisiyle kentsel mekanın sınırlarının belirginliği kaybedilmiştir. (Karakurt 2002:16) “Kent artık coğrafi bir kendilik değildir; telekomünikasyon teknolojisiyle kent her yerdedir, dünya kentleşmiştir. Böylece kent, küresel ölçüğe taşınmıştır. Yerel bütünlüğü parçalanmıştır. Olmayan yer haline gelmiştir.” (Robins 1999:214) Gelişen teknoloji ile birlikte artık kent mekanında yaşamaya gerek yoktur. Gelişen yol yapım süreçleri ve araç teknolojisindeki gelişmeler ile kent içinde yaşamaya gerek kalmamıştır. Toplu ve kişisel ulaşım araçlarının yaygınlaşmasıyla, metropolün farklı mekanları ve faaliyetler bütünleşmekte, içsel dalgalanmaları katlanabilir bir zaman ve mekan ilişkisine göre ayırmaktadır. “İnsanlık tarihinde bir dönüm noktası olan ulaşım ve iletişimdeki teknolojik gelişmeler, uygarlığımızın en önemli öğelerinden olan kentlerin rolünü arttırarak kentsel yaşam biçimini kendi sınırları dışına taşırdı.” (Wirth 2002:81) Otomobil, kentsel yayılmaya katkıda bulunarak bütün bölgeye yayılan büyük bireysel konut alanlarının oluşmasını ve bunların çeşitli işlevsel alanlara hızlı taşıt yollarıyla bağlanmasını sağlamıştır. (Castells 1997:40) Böylece banliyöleşme süreçleri hızlanmıştır.

Batı ülkelerinde endüstri devriminin kentte yarattığı değişme, kentin fiziki planlamasını etkilemiş, kentin dışında veya uzağında yeni yerleşim alanları oluşturmuştur. Bu gelişmeyle *uydu kent (satelity city)*, *bahçe kent (garden cities)* şeklinde isimlendirilen yeni yerleşim birimleri belirlemiştir, böylece banliyöleşme süreci ortaya çıkmıştır. (Chase, Dunn 1985:269-292) Banliyö, sözcüğünün kökeni ‘kent kontrolü altında’ anlamına gelen *sub urbe* terimine aittir. (Giddens 2000:512) Banliyöleşme olgusu, II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızla yükselmiştir. Mekansal ayrılaşmanın kent mekanına yansımaları olarak görülen banliyöleşme oluşumları, Amerika ve Avrupa ülkelerinde II. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. Genellikle orta ve üst gelir grupları tarafından, kentsel mekandaki nüfus yoğunluğunun artmasıyla, kentin kaosundan uzaklaşabilecekleri bir yaşam alanı olarak görülen banliyöler, hızlı bir gelişim çizgisine sahip olmuştur. Metropolitan alanların banliyö bölgeleri, kent merkezinden daha hızlı bir şekilde büyümektedir. Bunun sebebi, banliyö nüfusunun önemli bir bölümünün kent merkezinden direkt olarak temin edilmesidir. (Hawley

1971:178) Banliyöleşme olgusuyla birlikte, kentsel mekanda ayrılaşma sürecinin temelleri atılmıştır. Gans, kentsel mekanda ayrılaşmanın bir göstergesi olarak banliyöleşmeyi göstermektedir. (Gans 1970:162) Banliyöleşme, kentsel mekanda yaşam alanlarında meydana gelen parçalanmanın, toplumsal yaşamda da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

21. yüzyıl kentinde kentsel yaşam alanlarının, farklı toplumsal sınıflar arasında ayrılaşmasının yanında ortaya çıkan bir diğer oluşum; metropoliten alanların tüketimin ideolojik yapısına uygun olarak biçimlenmesi ve kapitalist ekonominin örgütlenmesinde vurgunun üretimden tüketime kaymış olmasıdır. Bu oluşum daha çok kentsel kamusal mekanlarda gözlemlenebilmektedir. 1970’li ve 1980’li yıllardan itibaren küreselleşme sürecinin etkisiyle yaşanan ekonomik yapıdaki dönüşümlerle, kentsel kamusal mekanlar farklı formlarda ortaya çıkmaktadır: alışveriş merkezleri, temalı parklar, süper marketler, fast – food restoranlar vb. Özellikle kentsel orta – üst ve orta gelir sınıfının yaşam biçimiyle şekillenen tüketim pratiği, yaygın hale gelmiştir. Kentsel mekanda beliren yeni tüketim mekanları, zaman ve mekan kavramlarının bilinen yapısında ve anlamında devrimci bir dönüşüm yaratmıştır. Bu mekanlar, coğrafi sınırların yok olduğu, dolayısıyla aidiyet duygusu yerine, bir yere ait olmama / her yere ait olma duygusu veren, bağlamından kopuk küresel ortamlardır. (Akbalık 2004:26) İçinde bulunduğu yerelin özelliklerinden bağımsız herhangi bir yerdeymiş gibi duran yapı örneklerinden biri de, kent dokusunu yarıp yükselen cam gök – kulelerin dünya coğrafyasına dağılımıdır. Küreselleşmenin simgesi haline gelen cam gök – kulelerin ayrıcalığı, ‘akıllı’ korunma sistemleriyle donanmış, cam yüzeyleri ayna gibi çevreyi yansıtan -ama içeriğini göstermeyen- ‘kilitli’ binalar olması. Bu binaların kokudan, sıcaktan, soğuktan, gürültüden yalıtılmış ikliminde çalışanlar, yaşadıkları kenti ayakları altında serilmiş bir manzara fotoğrafı gibi seyretmektedirler. (Öncü, Weyland 2005: 9,10)

Kentin nüfus ve ekonomik faaliyetlerle birlikte büyümesi; daha geniş bir mekana yayılmasını, kent içinde farklı toplumsal gruplar arasında ayrılaşmayı ve alt merkezlerin oluşmasını zorunlu kılmaktadır. (Beaverstock, Smith, Taylor 1999:124-134) Böylece, çok merkezli bir kent yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu yapı içinde kent çekirdeği, yine ana merkez olmaktadır. Yığılmanın sağladığı ekonomik fayda ve ulaşım

açısından sahip olduğu avantajlar, çekirdekte talebi maksimumlaştırırken, ulaşım masraflarını da minimumlaştırmaktadır. Bu durum, kent içinin alt merkezlere göre belli bir üstünlüğe sahip olmasına neden olmaktadır. Fakat çekirdeğin sahip olduğu bu üstünlük mutlak değildir; kentin büyüme sürecinde belli sınırlar ortaya çıkmaktadır. Çekirdeğin, itici olumsuz etkisi ile alt merkezlerde ortaya çıkan olumlu yığılma etkilerinin birlikte oluşması, alt merkezlerin hızla gelişmesine ve kümülatif bir süreç oluşmasına neden olmaktadır. Böylece alt merkezler, ekonomik faaliyetleri ve nüfusu kendisine çekerek, çekirdeğin mutlak egemenliğini kısmen azaltmaktadır. (Altıntaş 2002:286) Küresel ekonominin gelişme sürecinde beyaz yakalı iş gücü, kent merkezinden banliyölere taşınmaya başlamışlardır. (Kirby, Marston, Seasholes 1996:267-289) Söz konusu süreçte eş anlı olarak, kentsel mekânın çevresinde bulunan, görece olarak daha ucuz arsalarda yapılaşmanın yoğunlaşması ve hükümet politikalarıyla otoyolların geliştirilmesi neticesinde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Böylece kentsel mekanda, farklı toplumsal grupların yaşam alanları birbirinden ayrılmıştır ve kent parçalanmıştır.

3.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLERDE SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM

Küreselleşme ve ulaşım – iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkisiyle kentler, yoğun bir göç dalgasıyla karşılaşmışlardır. Bu durumun kentsel mekanda neden olduğu en önemli etkilerinden biri, kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel kutuplaşmanın çok hızla büyümesidir. (Lo - Yeung 1998:11) Göçlerle birlikte kentte ‘bilinmeyen’ olgusu giderek artmıştır. Bu durum orta ve üst gelir gruplarının, kentsel kamusal alanı terk ederek kendi kabuklarına çekilmelerine neden olmuştur. Kentler insanlarla doldukça, insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başlamışlardır. Kentlerde daha fazla ‘yabancı’ vardır ve bunlar yalıtılmış durumdadırlar. Bu yoğun insan akını ile kentsel yaşam gittikçe renksizleşmektedir ve nihayet kamusal alan ortadan kaybolmaktadır. (Sennett 1996:176) Bilinmeyenin verdiği korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, kent içi alanların negatif özelliklerinden uzak ama kente yakın bölgelerde oluşturulmuş olan banliyölere taşınmaya başlamışlardır. Bu kişiler, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Bir zamanlar kentlerin kurulmalarına neden

olan korkuların yerini, 21. yüzyıl kentinde ‘kentsel korkular’ almıştır; ‘içerideki düşman’a ilişkin korkular. Bu tür korku bir bütün olarak; kolektif mülkiyet ve bireysel güvenliğin kolektif teminatı olarak kentin bütünlüğü ve güvenliğinden çok, kentin içinde kişinin kendi yuvasının yalıtılmışlığı ve güvenliğiyle ilgidir. Bir zamanlar kentin etrafını saran duvarlar artık çok farklı yönlerde şehri içeriden bölmektedir. Kontrol altındaki bölgeler, belli kişilerin girişine izin verilen kontrol altındaki kamusal mekanlar, kapılarda silahlı bekçiler ve elektronik olarak işleyen kapılar; bütün bunlar artık kent kapılarının altında pusuya yatmış yabancı ordular ya da yol çeteleri, çapulcular ve büyük oranda bilinmeyen öteki tehlikelerden çok, istenmeyen hemşerilere karşı alınmış önlemlerdir. (Baumann 1999:57) Neticede kente / kentliliğe ait ortak paylaşımlar miadını doldurmuştur. (Zukin 1995:2) Kentsel kamusal alanların bugünkü yapısını oluşturan değişimler, kültürel kimlik kaynaklarında ortaya çıkan ani değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Kentsel mekanda tavırların oluşumu, belirli bir kentsel bağlamdaki belirli uyarı konfigürasyonuna bağlıdır. Bir kez kültürel heterojenlik gelişince ve harekete sosyal engeller dayatılınca, kent sistemi içinde kültürel farklılaşmalar hızla büyür. İç kentin kültürel tavırları her zaman banliyöden farklı olmuştur. (Harvey 1988:82) Banliyölerde yaşayan orta ve üst gelir grupları, kentteki eşitsizliklerin artması ve kentsel dokunun artan ölçüde kırılganlık kazanmasıyla, sahip oldukları lüks yaşam biçimini korumak amacıyla güvenlik harcamalarını arttırmışlardır. Kentte, merkezi iş alanları ile yeni gelişen konut mekanları *korunma mekanları* olarak önem kazanmıştır. (Ercan 1996:79) Kentsel elitin güvenlik ve kentsel sorunlar adına yerleştikleri bu mekanlarla birlikte toplumsal bölünme, mekansal bölünme şeklinde kendini göstermektedir. Yerleşim alanları arasında yükselen duvarlar, toplumsal sınıfların birbirleriyle olan iletişim olanaklarını da azaltmıştır. (Marcuse, Kepmen 2000:4)

Kentsel mekanda toplumsal sınıflar arasındaki ayrımlaşma, kentsel yazında ‘küresel ve yerel’in çatışması olarak da ifade edilmektedir. Buna göre günümüz metropollerinde, küreselleşme ile yerelleşme arasındaki çatışmalar damgasını vurmaktadır. Küresel ölçekte ivme kazanan entegrasyon, dünya kentlerinde parçalanma ve dağılma süreçlerini doğurmaktadır. Kentin bütünü değil, yalnızca belli merkezler -sınırları net olarak çizilmiş, toplumsal, ekonomik ve mekansal kesimleri- küresel toplumun bir parçası

haline gelir. (Berner 2005:138-141) Yerel olarak ifade edilen yoksullar -alt gelir grupları- ise, küresel ekonomi piyasası koşullarında tanımlanmış bir ortamda kendilerine bir yer bulmazlar. Kendi yaşam koşullarını, kendi buldukları alternatif olasılıklar çerçevesinde şekillendirmeye çalışırlar. Böylece kentlerde çok farklı yapılanmalar ortaya çıkar. Dolayısıyla kentlerde Marcuse'nin (1989) işaret ettiği, *'ikiye bölünmüş kent'* (dual kent) tanımlaması, çok daha karmaşık toplumsal gerçeklik için yetersiz bir metafor olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentsel mekanda ayrılaşma, kentlerdeki yeni kamusal mekanlarda da kendini göstermektedir. 21. yüzyılda yeniden tanımlanan kamusal alan kavramı, tüketim mekanları ve monitörler yardımıyla kontrol altında tutulan ayrıştırılmış mekanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Temalı parkların ve alışveriş merkezlerinin her türlü olağan dışılığı kontrol altına alan güvenlik sistemleri; teoride herkese açık yeni kamusal alanlar olarak tanımlanan bu bölgelerin aslında özelleştirilmiş olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. (Akbalık 2004: 40)

4. TÜKETİM TOPLUMUNUN OLUŞUMU VE KENTSEL YAPIYA YANSIMASI

Tüketim toplumu anlayışının ortaya konulabilmesi için, öncelikle tüketim kavramına ilişkin analizin yapılması gereklidir. Çalışmada tüketim kavramının analizi çerçevesinde ilk olarak kapitalist ekonomi sistemi içinde tüketim olgusunun gelişimi ele alınacaktır. İkinci aşamada tüketim kavramı, ekonomi ve sosyoloji ekseninde incelenecektir. Üçüncü ve dördüncü aşamada ise, elde edilen veriler ışığında tüketim toplumunun yapıtaşları ele alınarak, tüketim olgusunun kent mekanına yansımaları incelenecektir.

4.1. KAPİTALİST SİSTEMDE TÜKETİMİN OLGUSUNUN GELİŞİMİ

Kapitalist sistemi eleştiren Marx'a göre tüketim malı, doğrudan kullanım ve tüketim amacı ile değil piyasada satışa sunulmak üzere üretilen bir üründür. Marx'ın kapitalistlerin üretim araçlarına sahip olmasının proletaryayı kontrol etmesinden ve sömürmesinden duyduğu rahatsızlıktan ötürü üretim ve üretim araçlarına yoğunlaştığı görülmektedir. (Storey 2000:136) Tüketim araçlarını, 'kapitalistin ve işçi sınıfının tek tek tüketimine bir biçimde giren metalar' (Marx 1884,1881:471) olarak tanımlamaktadır. Bu başlık altında 'geçim için tüketim' ile 'lüks tüketimi' birbirinden

ayırır. Bir yanda ‘gerekli tüketim araçları’ ya da ‘işçi sınıfının tüketimine giren’ araçlar vardır. Öte yanda ‘lüks tüketim araçları, ancak kapitalist sınıfın tüketimine giren, yani işçilere düşmeyen artı değerın harcanmasıyla değış tokuş edilebilecek’ araçlar vardır. (Ritzer 2000:82) Bu sistemdeki en temel bileşen olan sermaye; tüketicilerin satın alacağı malları üretecek makinelere ve binalara yatırılır. Bir firmanın, müşterilerinin o firmanın mallarını satın almak için harcadıkları paradan kar elde edebilmesi için, bu mala ödenen paranın, toplam üretim ve dağıtım maliyetlerinden fazla olması gerekir. Bu kar kaynağı, emeğin ‘sömürülmesiyle’, yani emek gücünün üyelerine ürettikleri mal ve hizmetlerin değerinden daha düşük ücretler ödenmesiyle elde edilen kar, ek bir kaynaktır. (Bocock 1993:44) Üretimin bu yeni biçimiyle değışen emek – ürün ilişkisi, Marx’ın *yabancılaşma* olarak tanımladığı kavramı ortaya çıkarmıştır. Bu kavrama göre kişi, ürettiği ürüne sahip olabilmek için o malı satın almak zorundadır ve bu ilişki içinde tüketici rolünü üstlenmiştir. Emeğin ücretlendirilmesi ve ürünlerin metalaştırılması, ihtiyaçların satın alma eylemiyle karşılandığı yeni bir yaşam pratiğini doğurmuştur. (Akbalık 2004:20) Endüstriyel kapitalizmde işçiler kendilerine ait olmayan araç ve makinelerle, yine kendilerine ait olmayan mallar üretirler. (Marx 1959:67-84; Bocock 1993:44) Bu şekilde, yabancılaşmış bir tüketimin temelleri atılmış olur. Proletaryanın üyeleri kendilerinin ya da başka emekçilerin üretmiş olduğu malları satın almak zorundadırlar. Bunu ücret ya da maaşlarından elde ettikleri para ile ya da gelecekteki kazançlarına karşılık borçlanarak yaparlar. Bu şekilde ‘tüketici’ olmak için zorlanmış olurlar. (Bocock 1993:44)

Kapitalizmin ekonomik bir bileşeni olarak tanımlanabilecek tüketim olgusu, sosyal bir olgu olarak da ele alınmıştır. Bu durumu açıklamada Weber’in geliştirdiği ‘sosyal statü’ kavramı önemli bir yere sahiptir. Sosyal statü kavramı, çeşitli şekillerde birlikte hareket eden bir grup kurgusu ile ele alınmalıdır. Grup üyeleri, sosyal grubun farklılığını koruyabilmek için, çeşitli mekanizmalarla bazı kişileri gruba kabul ederken, bazılarını dışlayan sosyal mekanizmalar uygularlar. Tanım olarak, bir statü grubunun farklı yaşam tarzı, yeme, içme, giyinme, eğlence, kısaca tüketme modelleri vardır. Bu modeller statü grubunun kendi gözünde olduğu kadar aynı kültürel değerleri paylaşan sosyal formasyonlardaki diğerlerinin gözünde, bu grubun üyelerini tanımlamaya,

grubun statü ağırlığını, sosyal ve kültürel saygınlığını korumaya yardımcı olur. (Bocock 1993:15,16)

Tüketim olgusu, insanların, toplumsal kimlik duygusuna sahip olmalarına olanak sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Batı Avrupa'da endüstriyel kapitalizm geliştikçe tüketim grupları oluşmaya başladı. (Bocock,1993:24) George Simmel (1903) ve Thorstein Veblen (1912) 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Batı Avrupa'da tüketim olgusu etrafından filizlenen yaşamları, sosyal değerleri ve değişen yaşam tarzlarını incelemişlerdir. Simmel ve Veblen'in çalışmaları dışında 1950'li yıllardan sonra tüketimle ilgili ortaya çıkan bir diğer önemli çalışma, toplumsal tabakalaşmanın tüketim normları üzerindeki etkisini irdeleyen James Duesenberry'e (1952) aittir.

Simmel, 1903'de yazmış olduğu *Metropol ve Zihinsel Yaşam* adlı makalesinde, tüketimin başrol oynadığı gündelik yaşam kalıpları içinde değişen Alman toplumunu analiz etmiştir. Simmel'e göre; para ekonomisinin yuvası olan metropol yaşamı, yaşamak için değil de, kazanmak için diğer insanlar tarafından sağlanan insanlar arası bir mücadeleye dönüştürmektedir. Kişi, kendi kişiliğini, metropol yaşantısının boyutları içinde beyan etme zorunluluğunu gidermek zorundadır. Nicel olan önem itibarıyla arttığında ve enerji bedeli limitlerine ulaştığında kişi, farklılıklara yönelik duyarlılığı üstüne oynayarak sosyal çevrenin bir biçimde dikkatini çekebilmek için, nitel farklılaştırmaya tutunur. (Simmel 1995:137)

Veblen ise, 1912'de yayımlanan *Çalışmayan Sınıflar Kuramı* adlı çalışmasında, Avrupalı aristokrat yaşam tarzlarını kendi anladıkları biçimiyle taklit etme eğiliminde olan Amerikalı yeni zenginleri ele almıştır. Veblen'e göre, tüketimin amacı hiçbir zaman sadece biyolojik ihtiyaçların tatmini değildir. Her toplumda tüketim, tüketicinin toplumsal statüsünü göstermek gibi aynı derece önemli olan bir fonksiyona da sahiptir. (Kıray 2005:18) Veblen'in tezine göre, toplumdaki hiçbir sınıf, gösterişli tüketimden vazgeçemez. Bunun sonucu olarak, mevki ya da statü arzusu (prestij), fiziksel gereksinmenin en önemli unsurlarıyla bile yarışabilir. Bu durumda malların tüketimi ve boş zamanın değerlendirme biçimi, gücün ve saygınlığın işaretleyicileri olarak işlev görür. (Veblen 1994:45-60)

Veblen ve Simmel, yeni bir yüzyıla girerken ortaya çıkan yeni yaşam tarzını incelemişlerdir. Bu kentli, yeni zengin yaşam tarzında; giyim – kuşam, kişisel zinet eşyaları ve zevk için yapılan pahalı alışverişlerden oluşan bir tüketim ön plana çıkmaktadır. (Bocock 1993:29)

Duesenberry'in kuramına göre ise; insanlar daha kaliteli veya daha geçerli tüketim maddeleri ve tüketim şekilleri ile temas ettikçe, ihtiyaçlarını karşılayacak yeni yollar öğrendikçe, gelirleri değişmese dahi, daha fazla tüketme eğilimi gösterirler. Bir kişinin tüketimi sadece gelirine değil, birlikte yaşadığı, iletişim kurduğu kişilerin tüketim şekillerine de bağlıdır. Bu durum 'gösteriş etkisi' (demonstration effect) olarak ifade edilebilir. Yani, bireyin tüketimini, toplumsal faktörler belirlemektedir. (Duesenberry 1952) Kıray'a göre, Duesenberry'in görüşleri şunu göstermektedir; sadece 'aylak sınıflar'ın tüketim davranışları değil, toplumsal yapıdaki tüm bireylerin tüketim davranışları gösterişçi bir karaktere sahiptir.

Kapitalizmin devamlılığı için, üretilen malların miktarının artması ve bu malları alabilecek potansiyele sahip nüfusun artması gerekmektedir. Kapitalizmin bu gereksinimi, 1914 yılında Henri Ford'un, Michigan'ın Dearborn kentinde kurmuş olduğu otomobil montaj hattında çalışan işçilere çabalarının karşılığı olarak sekiz saatlik bir işgünü için beş dolar ücret vermesiyle çözüme kavuşmuştur. Ford, çalışanlarına sekiz saat çalışma karşılığında beş dolarlık ücret ödeyerek bireylerin o zamanki koşullara göre daha az çalışıp daha çok para kazanma imkanını vermiştir ve bu durum bireylere çalışma dışında boş vakitleri olmasını sağlamıştır. Bu uygulama ile işçilerin, kitle üretim ürünlerini tüketmek için yeterli bir gelire ve boş zamana sahip olmaları hedeflenmekteydi. (Harvey 1998:148, Allen 1992) Henri Ford, aileler için seri üretim yoluyla ürettiği ilk otomobiller aracılığıyla, batı kapitalizminin gelişiminde çok önemli bir değişim olarak nitelendirilebilecek bir başarı kazandı. Bu yirminci yüzyılın ilk on yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde toplu üretim ve toplu tüketim yönünde bir yükselişin işaretleriydi. Bu yükseliş Gramsci (1971) tarafından 'fordizm' olarak adlandırılmıştır.

Piyasaların özgül bir sistemi olarak ele alındığında fordizm, bir yanda kitlesel tüketimi ve düzenli tüketimi garantileyecek tüketici davranışlarına, diğer yandan ise,

büyük ve istikrarlı piyasalara gerek duymaktadır. Böylece yeteri kadar büyük piyasalar geniş hacimlerdeki standartlaşmış malları özümseyebilecektir. (Aslanoğlu M. 2001:9)

Ford'un sistemi, 1930'larda yaşanan ekonomik bunalım ve savaş seferberliği nedeniyle sekteye uğramış ve zora girmiştir. Kriz esas olarak, efektif talebin üretime oranla yetersizliği biçiminde ortaya çıkmış ve çözüm arayışları da yine bu çerçevede şekillenmiştir. Sorunun kısmen de olsa rasyonel devlet planlaması ve devlet müdahaleciliğiyle aşılabileceğine ilişkin fikirler ağırlık kazanmıştır. 1945'ten sonra Fordizm ve Keynesci politikalarla birlikte özgül bir birikim rejimi ortaya çıkmış ve 1945'ten 1973'e kadar sürecek uzun canlılık dönemi, 'Fordist – Keynesci' dönem olarak adlandırılmıştır. Bu dönem boyunca gelişmiş kapitalist ülkeler yüksek büyüme hızlarına ulaşmış ve refah düzeylerini yükseltmişlerdir. (Kahvecioğlu 2004:37; Harvey 1998:151)

1965'ten 1973'e kadar olan dönemde Fordizm'in ve Keynesçilik'in kapitalizmin çelişkilerini denetim altında tutmalarının olanaksızlığı gittikçe daha belirgin hale gelmiştir. Kitle üretimi sistemlerine yapılan uzun vadeli ve geniş ölçekli sabit sermaye yatırımlarının, esnekliği büyük ölçüde engelleyen ve değişmez tüketici piyasalarında istikrarlı büyüme varsayımına dayanan katılığından kaynaklanan sorunlar vardı. Söz konusu sorunları aşmak için kabul edilen çözüm yolu, *esnek birikim* süreçlerine geçiş olmuştur. Esnek birikim süreciyle sermayenin devir hızı artmış, hem özel hem de kamusal karar verme süreçlerinin zaman ufku kısalmış, uydu iletişimi ve ulaştırma maliyetindeki düşüş bu kararları artan ölçüde genişleyen ve çeşitlenen bir mekana derhal yayma olanaklarını gittikçe arttırmıştır. (Harvey 1998:165-171)

Esnek birikim süreciyle tüketimdeki devir hızı, üretimdeki devir hızının oldukça gerisinde kalmıştır. Tüketimdeki devir hızının üretimin gerisinde kalması, üretilen ürünlerin elde kalmasına dolayısıyla ekonomide büyük çaplı bir krizin doğmasına neden olabilecektir. Bunu önlemek için, tüketimin, üretimin hızına paralel olarak arttırılması gerekmektedir. İletişim teknolojisindeki gelişmelerden faydalanarak, ihtiyaçlarının hiç vakit kaybetmeden anında giderilmesi yönünde bireyler sürekli olarak uyarılmışlardır. Böylece tüketim olgusunun anlamında ciddi dönüşümler yaşanmıştır.

Weber'in *Protestan Ahlakı Ve Kapitalizmin Ruhü* adlı eserinde vurguladığı gibi, *Dünyevi Asketizm** anlayışı çerçevesinde şekillenen tüketim olgusu değişmeye başlamıştır. Dünyevi Asketizm, mülk sahibi olmanın verdiği doğal zevke var gücüyle karşı çıkmış, tüketimi, özellikle lüks tüketimi sınırlamıştır. Buna karşılık, mal kazancını, psikolojik olarak geleneksel ahlakın yasaklarından kurtarmış, kazanç uğraşının zincirlerini koparıp bunu yalnız yasal hale getirmekle kalmamış, ayrıca doğrudan doğruya tanrının isteği olarak görmüştür. (Weber 2005:133) Püritan iş ve yaşama etiği, kapitalizmin doğuşunun arka planında önemli bir yere sahiptir. Fakat kapitalizm, doğası gereği büyümek ve genişlemek zorundadır; bunun için sistem içinde daha çok üretim yapılmalı ve üretilen mal – hizmetler aynı hızla tüketilmelidir. Bunun için püritan değerlerin aşınması gerekmektedir. Kapitalizm, kitle üretimini ve tüketimini, hedonist yaşam biçimini pompalamaya başlamıştır. Çalışmak ve başarmak gibi püritan değerlerin yerine, artık nasıl harcamalı, nasıl eğlenmeli tarzındaki normlar öne geçmeye başlamıştır. (Bozkurt 2000:35) Böylece yavaş yavaş '*çalışma toplumu*'ndan '*boş zaman toplumu*'na doğru bir seyir izlenmeye başlanmıştır; ve aklın yönettiği bir dünya sakinini temsil eden *püritan*, bütün ayrıntılarıyla karşıtına yani rahatlık ilkesinin önderlik ettiği, *tüketici* tipine. (Bozkurt 2000:36; Baumann 1996:229) "Yeni çalışma etiği içerisinde boş zaman büyük değer kazanmaya başlamıştır. İnsanlar daha çok kazanmak uğruna, kendilerine zaman ayırmaktan vazgeçmek istememektedirler." (Bozkurt 2005:83; Furnham 1990:222)

4.2. TÜKETİM KAVRAMININ EKONOMİK ANALİZİ

Tüketim kavramı, genel anlamıyla şeyleri kullanıp, bitirmek ya da yok etmek olarak tanımlanmaktadır. (Baumann 1999:39; Williams 1976:68) Bir başka tanıma göre tüketim, ihtiyaçların giderilmesi ya da hafifletilmesi için malların kullanılmasıdır. (Unay 2000:23) İktisadi anlamda tüketim olgusunun daha iyi ortaya konulabilmesi için, ihtiyaç ve istek kavramlarının açıklanması gerekmektedir.

İhtiyaç kavramının çok farklı tanımlamalarına rastlamak mümkündür. Bu tanımlamalardan bir kaçı şu şekildedir: İhtiyaç, gerekli addedilen, özellikle bir kişinin, organizasyonunun ya da bir kişinin hayatta kalması için gerekli olduğu düşünülen bir

* Dünyevi Asketizm; Dinde 'ruhun kurtuluşu'nu 'dünya nimetleri'nden uzaklaşarak, kendini 'ilahi amaçlara vakfederek' arayan görüş; 'Münzevilik'.

şeydir. (Marshall 1999:324) İhtiyaç, karşılandığı zaman haz ve zevk, karşılanmadığı zaman acı ve üzüntü veren hatta hayatın devamını tehlikeye sokan bir duygudur. Bir başka tanıma göre ihtiyaç, herhangi bir şeyin yokluğunun yarattığı gerilim halidir. (Carolyn 1996:16) Özellikle yokluğu hissedilen, hayatta kalmak ve kendimizi iyi hissetmek açısından önemli ise, yokluğun yaratacağı gerilim daha güçlü hissedilir. Bu nedenle ihtiyaçlar bireyleri harekete geçirir, bir başka deyişle bireyleri güdüler. (Antonides, Van Raaij 1998:169)

Şekil 3: İhtiyacın Karşlanması

Sübjektif bir kavram olan ve insandan insana değişen ihtiyaçları dört temel faktör belirler. Bunlar şu şekildedir;

- Fizyolojik faktörler; yemek, içmek, barınmak, vb.
- Sosyolojik faktörler; statü, yaşam alanı, vb.
- Psikolojik faktörler; taklit, gösteriş, özentî, vb.
- Kültürel faktörler; kitap, tiyatro, vb. (Unay 2000:9; Aytaç 2000:62)

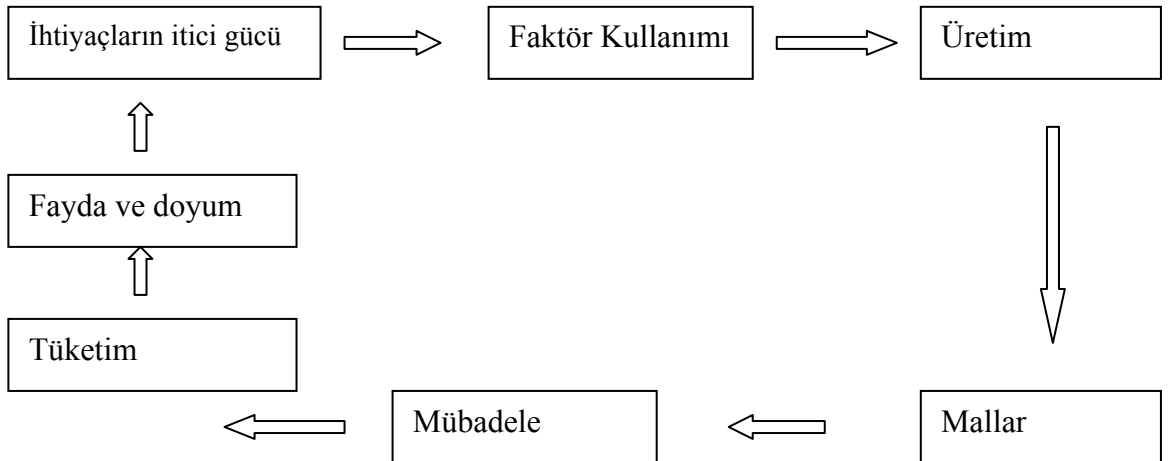
İhtiyaçlarla ilgili bir başka yaklaşıma göre, sınırsız olan ihtiyaçlar değil, istek ve arzulardır. İstek ve arzuları ihtiyaçlardan ayıran temel koşul gerekliliktir. Aristo tarafından ileri sürülen; “insanların isteklerinin sınırı yoktur” önermesi bu görüşü destekler niteliktedir. (Ertürk 2000) Bu anlamda istek, hissedilen ihtiyacı tatmin etmek için tercih edilendir. (Antonides, Van Raaij 1998:170)

Tüketim kavramının açıklanmasında önemli olan bir diğer kavram ‘fayda’dır. İktisadi kuramda fayda, bir metanın tüketilmesinden elde edilen yarar ya da tatmin şeklinde tanımlanmaktadır. Ekonomi bilimine göre, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak ve bu yolla fayda sağlamak için tüketimde bulunurlar. Fayda, malların ihtiyaçlarımızı tatmin etme yönünde kullanımı sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıktığına göre, tüketilen mal miktarının artması buna bağlı olarak fayda ve refahı artırmaktadır. Ekonomi biliminin rasyonel insan kavramsallaştırmasına göre, bireyler faydalarını

maksimize etme arzusu tarafından yönlendirilmektedir ve faydanın maksimizasyonu aynı zamanda bireysel refahın da göstergesidir. (Kahvecioğlu 2004:26)

Ekonomi bilimine göre rasyonel bir şekilde davranan bireyin amacı maksimum fayda sağlamaktır; kısa vadede bireyin yaptığı seçimlerin birbirleriyle tutarlı ve istikrarlı olduğu kabul edilmektedir. Birey bunun için maksimum fayda sağlayacağı mal ve hizmetleri tüketme eğiliminde olacaktır. Maksimum fayda sağlamak için mal ve hizmet tüketen birey, aynı zamanda refahını da arttıracaktır. Refahı maksimumlaştırmak için bireyin göz önünde bulundurduğu üç unsur vardır; gelir düzeyi (bütçesi), malların fiyatları, malların kendisine sağlayacağı fayda. Ekonomi bilimi, bireylerin rasyonel bir şekilde hareket ettiği kabulü ile gelirleri doğrultusunda ihtiyaçlarını gidermek için, maksimum fayda elde edecek mal bileşimini tercih edeceklerini öne sürmektedir. Kısa vadede bireyin yaptığı seçimlerin birbirleriyle tutarlı ve istikrarlı olduğu kabul edilir. Bu teori, bireyin beğenilerinin veri alınması gerektiğini, onun fiyatlardaki bir düşüŖe daha büyük bir miktar satın alma yönünde istek göstererek cevap verdiğini ve gelirindeki değişikliklere de tutarlı bir biçimde cevap verdiğini belirtmektedir. (Douglas, Isherwood 1997:37) Bireyin ihtiyaçlarını karşılaması sonucunda ortaya çıkan fayda, aŖađdaki şekilde açıklanmaktadır. (Unay 2000:25)

Ŗekil 4: İktisadi Faaliyet Süreci

Ekonomi bilimine göre, ihtiyaçlarını karşılayıp fayda sağladıktan sonra birey, doyumuna ulaşır. Doyuma ulaşan birey, tüketime devam ettikçe her birim mal veya hizmetin faydası bir önceki birime oranla azalır ve nihayetinde tüketilen mal ve hizmetin faydası sıfırlanır. Azalan marjinal fayda kanunu olarak adlandırılan bu

durumda birey, rasyonel davranarak gelirini de göz önünde bulunduracak ve kendisine maksimum fayda sağlayacak mal bileşiminden tüketme yönünde hareket edecektir.

4.3. TÜKETİM KAVRAMININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

Günümüzde bireylerin tüketim davranışları, sadece fayda ilkesi ile değil, malların sembolik değerlerinin de dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir. Tüketim, her zaman, ekonomik bir faaliyetten daha ötedir. Tüketimin temelinde, hayaller, arzular, kimlikler ve iletişim yatar. (Storey 2000:158) Diğer bir ifadeyle, mallar bireyin kimliğinin oluşumunda ve bireyler arası etkileşimde önemli bir role sahiptir, bu yönüyle tüketim, ekonomik bir olgu olmaktan çok psikolojik, sosyal ve kültürel bir olgudur. (Lurry 1996:11,12)

Bugün gelinen noktada tüketimin, kullanım değerlerinin tüketimi bir diğer ifadeyle maddi bir fayda olarak değil, göstergelerin tüketilmesi olarak anlaşılması gerekir. (Featherstone 1996:145) Bu anlamda denilebilir ki içinde bulunduğumuz toplumsal koşullarda, tüketim gerçek olduğu kadar imgesel (dolayısıyla kurgusal) bir edimdir. (Lebevre 1998:94) Modern tüketim, anestezi stratejilerinin harekete geçirilmesiyle ilgilidir; burada deneyimin yıkılmasına tanık olunmaktadır, tüketicinin tavrı tam bir turistik bir tavidir. (Robins 1999:182,183)

Günümüz toplumunda tüketim, sadece fizyolojik ihtiyaçlarla açıklanmaz; bugün malların değil, imlerin (sign) tüketilmesi aşamasına geçilmiştir. Nesnelerin değerine, kullanım değerinden sonra eklenen değişim değeri üzerine bir de im değeri eklenmiştir. Değişim değeri, kullanım değerinin bir suretidir. Nesneler değişim değeri kazanmalarıyla birlikte orijinal hallerinden uzaklaşmaktadırlar. Ancak im değeri, değişim değerinden de soyuttur ve suretin sureti olarak değerlendirilir. Kapitalist toplumun bugün vardığı aşamada, suretlerin tüketilmesi aşamasına geçilmiştir. Gerçeğin yerini suretler almıştır. (Aslanoğlu 1998:163)

Tüketim süreci iki temel bakımdan çözümlenebilir (Baudrillard 1997:64, 65);

- Tüketim pratiklerinin kaydoldukları ve anlamlarını kazandıkları bir koda dayanan *anlamlandırma ve iletişim süreci* olarak,
- Nesnelerin / göstergelerin sadece bir kod içinde anlamlandırıcı farklılıklar olarak değil, ama aynı zamanda bir hiyerarşi içinde statüyle ilgili değerler olarak düzenlendiği *toplumsal sınıflandırma ve farklılaştırma süreci* olarak.

Burada tüketim, statüyle ilgili değerlerin dağılımındaki özgül ağırlığını belirleyen stratejik bir çözümlenin nesnesi olabilir.

Bu iki temel ilkenin çözümlenmesi şu şekildedir; asla kendinde (kullanım değeri içinde) nesne tüketilmez; gerek sizi ideal gönderge olarak kendi grubunuza ilişkilendirerek, gerekse de üst bir statü grubuna ait göndergeyle sizi grubunuzdan ayırt eden göstergeler olarak nesnelere her zaman güdümlenir. (Baudrillard 1997:65) Tüketimi bir iletişim aracı olarak ele alan yaklaşımlar, tüketimin en iyi iletişim ve değiş tokuş kavramlarıyla -yani özne / nesne kavramlarıyla değil- özne / özne ilişkileriyle anlaşılabilirliğini iddia etmektedirler. (Sabeian 1996:42) “Tüketim, göstergelerin ve öbeğin bütüne bağlanmasının düzenlenmesini sağlayan bir dizgedir: öyleyse hem bir ahlaki değerler dizgesi hem de bir iletişim dizgesi, bir değiş tokuş yapısıdır.” (Baudrillard 1995:96)

Yavuz Odabaşı'na göre, işaret ekonomisinin, üretim yaklaşımından tüketim yaklaşımına dönüşümünde bazı eğilimler kendini açıkça göstermektedir. Bunlar şu şekildedir (Odabaşı 2004:76, 91, 92);

- Kültür tarafından tüketim, bir sosyal zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.
- Kredi ekonomisi aracılığıyla yaygınlaşan dağılımı ve yüksek düzeyliliği tüketim gücüne dönüşmektedir.
- Türdeş olmayan pazarlar, yüksek düzeyde farklılaşmış tüketici tercih yapılarını oluşturmaktadır.
- Yüksek düzeydeki eğitim; pazar deneyimlerini, pazar karmaşıklığı ve pazar yaratıcılığını doğurmaktadır.
- Tüketici, kişisel ve sosyal yapıda parçalanmış ve bireyselleşmiştir.
- Tüketici, sosyal ve kültürel yapıda merkezliğini kaybetmiştir ve merkezsiz bir yapıda yer almaktadır.

Özellikle 1960'ların sonu ile beraber kapitalizmde vurgunun üretimden tüketime döndüğü, üretimin merkez bir kavram olarak önemini yitirdiği ve artık pek çok değerlendirmenin tüketim merkezli yapıldığı söylenebilir. 1960'ların sonu ile birlikte toplumun standart tüketim kalıpları değişmeye başlayarak, artan refah seviyesine bağlı olarak tüketici istekleri çeşitlenmiş ve sürekli bir değişkenlik kazanmıştır. Çeşitlilik, değişen isteklere anında cevap verebilmek, sürekli yeni ihtiyaçlar, istekler yaratmak ve bunun beraberinde getirdiği sürekli değişim ve çeşitlenmeye uygun bir üretim

organizasyonu, Esnek Birikim Rejimi'ni oluşturan yapısal ilişkilerle sağlanmıştır. Esnek Birikim Rejimi çerçevesinde kapitalist ekonominin kendisini tüketim ilişkileri temelinde yeniden yapılandırması, toplumsal yapının da bu şekilde dönüşümünün yolunu açmıştır. Daha önceden toplumsal üretim pratikleri üzerinden tarif edilen ilişkiler, tüketim ilişkileri üzerinden tarif edilmeye, sosyal ve kültürel değişimler tüketim biçimleri içinden anlaşılmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır. Sosyal bilimlerde tüketim, kuramsal çalışmalarda kilit kavram niteliğini kazanmıştır ve 'tüketim toplumu' olarak adlandırılan modern toplumun yapısı analiz edilmiştir. (Yırtıcı 2005:100-102)

4.4. TÜKETİM TOPLUMUNUN TEMEL NİTELİKLERİ

Tüketim toplumunun analizinde tüketim olgusu farklı disiplinler tarafından ele alınmış ve incelenmiştir. Böylece farklı bilim dalları tarafından tüketim toplumunun yapıtaşlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tüketim olgusunun ele alındığı yaklaşımlardan birisi, tüketimin psikolojik boyutunu ele alan yaklaşımdır. Buna göre; kişiliğin oluşum sürecindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak tüketime, kendini ifade etme, kişisel bir tarih oluşturma ve kendine güven duymayı içeren işlevleri yüklemektedirler. Bu süreçte bireyin ihtiyaç duyduğu mallar; cinsellik, statü, kendine güven ve diğer insani güdülerle birleştiren reklamların baskısı ile genişletilir. (Kahvecioğlu 2004:41) Reklam, sadece bir tüketim ideolojisi sunmakla kalmaz; tüketici kimliğiyle doyuma ulaşan, kendini edimler yoluyla gerçekleştirilen ve kendi imgesiyle (veya idealiyle) örtüşen tüketici 'ben'in bir tasarımını sunar. (Lefebvre 1998:93) Her tüketilen şey, tüketildiği andan itibaren, tüketiciyi tatmin edemez hale geldiği için de, insanlar yeniden ve daha fazla tüketime yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu çarkın sonu gelmeyince, hep tatminsiz bir çırpınıp içinde bocalayan modern tüketiciler, kendilerini şu formülle ifade etmektedirler: Ben sahip olduğum ve tükettiğim şeyler dışında bir hiçim. (Fromm 1997:62)

Tüketim olgusunu sosyolojik kriterler çerçevesinde ele alan yaklaşımlar ise, tüketimi toplumsal bir olgu, grup üyeliğine işaret eden, grubu şekillendirmeye yardım eden kolektif bir davranış biçimi olarak görmektedir. Bu görüşe göre, sosyal bir varlık olan insan, toplumla bütünleşme ve kabul görme ihtiyaçlarını, tüketimle tatmin etmektedir. Toplumla bütünleşme kadar sosyal farklılaşma da insan doğasının bir

parçasıdır ve bunu sağlamanın aracı olarak yine tüketim görülmektedir. Birey olarak tüketici, sosyal yapıdaki yerini sahip olduğu ve tükettiği ürünler ile konumlandırmakta ve değerlendirmektedir. Ürünlerin sosyal araçlar olarak rolünü anlamının bir yolu, onları birey ile başkaları arasında bir iletişim aracı olarak görev yapan semboller biçiminde kabullenmektir. (Edward, Harrison 1967:24; Odabaşı 2004:95) Bireyler, tüketimde bulunurken ekonomik çıkarlarını korumak istemekten çok toplumsal konumlarını korumak gayesiyle hareket ederler. Yani kişileri motive eden şey sosyal prestij, ahlak gibi ekonomik olmayan motiflerdir. (Baloğlu 2002:120)

Gerçek ihtiyaçlar ile lüks ihtiyaçlar arasındaki ayırımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey, tüketim malları satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getireceğine inanır. Bu süreçte birey, bir yandan kendini toplumsal olarak diğerlerinden ayırt ettiğine inanırken, diğer yandan da tüketim toplumuyla bütünleşir. Dolayısıyla tüketmek, birey için zorunluluğa dönüşür. Bu anlamda tüketim, bireyin özgür etkinliği değildir. (Yırtıcı 2005:102) Kapitalist ekonomik sistemin tüketiciye bağımlılığı karşısında, tüketimde bulunmayı bir anlamda yurttaşlık görevi olarak sunan ekonomi politikaları, toplumsal ve kültürel yapılarla bütünleştirerek tüketim kültürüne yeni bir boyut katmaktadır. Dolayısıyla tüketimin artırılması sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişi açısından temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gereklilik aynı zamanda tüketim toplumunun ayırıcı vasıflarından birini oluşturmaktadır. (Ertürk, Kahvecioğlu 2002) Birey, sisteme tasarruflarını yatırarak ve sermayesiyle besleyerek değil, ama sistemin ürünlerini tüketerek hizmet eder.

Tüketim toplumunda bireyler, sürekli olarak bir şeyler alma yönünde uyarılmaktadırlar; üstelik arzuladıkları şeyleri vakit kaybetmeden en kısa zamanda almaları için reklamlar, sinema filmleri, televizyon dizileri, internet vb yollarla güdülenmektedirler. Tüketicinin tatmini anlık olmalıdır. Bu iki anlama gelir: Tüketim malları, özel bir hüner ve uzun bir zaman çalışma gerektirmeden, hiç gecikme olmaksızın, *anında* tatmin edilmelidir; ama tatmin, malların tüketimi için gerekli zamanın bitiminde sona ermelidir ve bu zaman en aza indirilmelidir. (Bozkurt 2005:76)

Tüketim toplumunda, bir malın gerekliliğin ölçüsü, o malın kullanım değerinden çok; o malın sembolik işlevi yani toplumsal ve hiyerarşik değeridir. Bu bağlamda tüketim birey açısından ‘farklı olma arzusu’nu tatmin eden bir ‘yaşam tarzı’ haline

dönüşür. Böylece malları tüketmenin fayda (kullanım değeri) ile ilişkisi kalmadığı gibi, isteklerin de gerçek gereksinme ile ilişkisi kalmaz. Tüketim toplumunda kimlik duygusu, mesleki roller ve statülerden çok tüketim kalıpları ile belirlenir. Kişinin giyimi, konuşması, boş zamanlarını değerlendirmesi, yeme – içme tercihleri, evi, arabası, tatil seçeneği bir yaşam tarzı olarak onun toplumsal statüsünü belirler. Bu tür toplumlarda birey sadece gelir düzeyine göre değil, ‘kim olmak istediğine göre’ tüketir. (Ertürk 2000) İnsanlar, kendi kimliklerini yaratmalarına yardımcı olacağını düşündükleri malları tüketerek, olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı, bu kimliği sürdürmeye çalışırlar. (Bocock 1997:74)

Tüketim oranlarının arttırılabilmesi amacıyla, reklam – moda – marka üçlemesi, bireyi etkilemede en etkili faktörlerdir. Bu üçleme tüketimi en yüksek düzeyde tutacak yeni biçimler ve imajlar üretir. (Ertürk 2000) Moda, cismani benliğimizle en yakından bağlantılı olan şeyi oluşturduğu için, benlik hakkında ‘bir şeyler söyleme’ şeklinde bir özelliğe sahiptir. (Davis 1997:37) Tüketim kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte moda elitliğinden, kutsallığından arınarak ironik bir biçim kazanmıştır. (Çabuklu 2004:115-121) Tüketimin egemen olduğu toplumsal yapıda ise moda, ayırt edilme ihtiyacını, farklılaşma, değişim ve bireysel aykırılık eğilimini tatmin eder. (Simmel 2003:106) Modanın bireylerin benliği hakkında diğer kişilere ipucu verme özelliği, günümüzde bireyin olmak istediği kişiliğe bürünmesine imkan vermektedir; bu durum özellikle reklamlarda kişilerin tüketim kararlarını etkileme amaçlı olarak kullanılmaktadır. “Tüketim toplumlarında marka imajı yaratılarak, marka bağımlılığı sağlamak ana hedeftir. Reklam ve moda ‘bir diğeri gibi olmak’ isteyenlerin, bu tutkularını körükleyici bir işlev görmektedir. İmaj daha çok cinselliği çağrıştıran imgelerle tamamlamaya çalışılır. Moda, bireyin kendini, güzel, sevilen, hayran olunan, aranan biri gibi duyumsamanın yoludur. Özellikle de moda cinsel güdü ve arzuların anlatım aracıdır. Tüketim toplumunda en geçerli moda, ‘Toplumsal Basamaklanma Modası’dır. Bu moda bireyi arzu ettiği toplumsal basamağa oturtan ve başkaları ile karşılaştırılmasını sağlayan tüketim biçimidir.” (Ertürk 2000) Tüketim sürecinde reklam, yeri doldurulamayacak kadar önemlidir. İnsanı, sahip olmaktan sonra gelen en kutsal şeye, müşteriye dönüştüren reklamdır. Reklam en bayağı eşyadan mucize yapar ve her sorundan kurtulmak için o mucizeyi satın almak yeterlidir. (Bloch 1995:105) Reklamlar

yoluyla piyasadaki ürünlere yönelik olarak talep yaratılır, reklamların sık sık tekrarlanmasıyla potansiyel talep efektif talebe dönüşür ve nihayetinde kişi arzuladığı ürünü satın alır. Reklamların tüketimi arttırdığı yönündeki görüşler akademik söylemde oldukça baskındır: reklam sanayi ile, ‘talep yaratma mekanizması’ nı ‘sürekli biçimde, sadece malların tüketimiyle hafifletilebilecek yeni hoşnutsuzluklar ve yeni talepler yaratılmaktadır. (Lasch 1991:518) Böylece reklamcılık üretim sürecinin merkezindeki değerleri yansıtır. (Lodziak 2003:41) Bu yönüyle reklamlar, kendileri başlı başına bir takım sinyalleri taşır. Burada iki taraf vardır: ilk taraf, sinyali alan taraf (tüketici), yani aldıkları mesajları belli şeylerin habercisi, göstergesi -daha güzel olmanın, daha seksi olmanın, daha beğenilir olmanın, vb. göstergesi- olarak kullananlar; diğer taraf, bu sinyalleri farkında olmadan veya bilerek sağlayan taraf (reklam veren, reklamcılar). (Kaya 2000:130)

Tüketim toplumu olgusunun temel kriterleri, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin etkisiyle dünyadaki bir çok mekana yayılmış ve buralarda yaşayan bireyler tarafından benimsenmiştir. Dünyada, tüketim arzularının, toplu iletişim araçları aracılığıyla dürtülenmesi, oluşturulması ve anlatıma kavuşturulması sonucu kendisine sunulan malları fark eden bireylerin sayısı arttıkça, kimlik ve yaşam hedefini ‘tüketim’ aracılığıyla oluşturulan bireylerin de sayısı artmaktadır. (Bocock 1997:115)

4.5. TÜKETİM TOPLUMU VE KENTSEL MEKANA YANSIMALARI

Tüketimin en yoğun olarak yapıldığı yerler kentlerdir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Birinci ve belki de en temel sebep, nüfusun kırsala oranla çok daha fazla olması ve dolayısıyla potansiyel olarak daha çok tüketicinin var olmasıdır. İkinci olarak kentte çalışma koşulları kırsaldan farklı bir yapıya sahiptir. Bireyler, kentte çoğunlukla organize olmuş işyerlerinde, standart çalışma saatlerine göre çalışmaktadırlar. Genellikle sekiz saatlik bir çalışma günü sonunda bireyler gezebilecekleri, tüketebilecekleri, sinemaya gidebilecekleri vb. boş zamana sahip olabilmektedirler. Kentsel çalışma koşullarıyla bireylerin tüketmeleri için gerekli zaman ortaya çıkabilmektedir. Üçüncü olarak, Durkheim’in ortaya koyduğu gibi kentte cemaat tipi değil cemiyet tarzı bir toplumsal yapı söz konusudur. Yani bireyler arasında organik değil, mekanik ilişkiler hakimdir. Gelenek, görenek, örf, din, vb. sosyal kontrol mekanizmaları zayıflamıştır. Dolayısıyla bireylerin hareketlerini kontrol edecek ve

onlar üzerinde baskı kurabilecek mekanizmalar ortadan kaybolmuştur. Böylece onları belirli yönde davranmaya zorlayacak oluşumların zayıflamasıyla birey, reklamlar yoluyla kendilerine arzulan mal veya hizmetleri almaya açık hale gelmiştir. Belirli bir kimliğe bürünmek isteyen birey, kırsal alana oranla daha özgür şekilde hareket etmekte ve tüketmektedir. Dördüncü olarak, her türlü sosyal kontrol mekanizmasının baskısından kurtulan, boş zamanı olan ve reklamlar yoluyla belirli malları ve hizmetleri almaya güdülenen bireylerin tüketim yapabilecekleri mekanların sayısı ve çeşitliliği artmıştır.

Kentsel yaşamın sağladığı olanaklarla tüketim artmış, tüketimin artmasıyla birlikte kentsel kültür, kentsel yaşam biçimi ve kentsel makro form yeniden şekillenme sürecine girmiştir. Kentsel mekanda bireylerin boş zamanlarını geçirebilecekleri mekanlar, kentin hemen hemen tüm bölgelerinde ortaya çıkmış ve kentsel mekânın yeniden yapılanmasını da beraberinde getirmiştir. Kentte, tüketim toplumu kültürünün egemen hale gelmesiyle birlikte; bireylerin kentteki diğer bireylerle olan ilişkileri, kentle olan ilişkileri, kentsel yönetimle olan ilişkileri kısaca yaşam tarzları ve dolayısıyla kent kültürü de farklı bir biçimde yapılanmaya başlamıştır.

Tüketim toplumu anlayışının kentsel mekana yansımalarını, kentteki tüketim mekanlarında ve kentteki yaşam bölgelerinde gözlemlemek mümkündür.

4.5.1. TÜKETİM MEKANLARI

Tüketim toplumunda bireyin daha çok tüketebilmesi için önünde oldukça fazla seçenek vardır. Herhangi bir şeyin temsil edilebilir, izlekselleştirilebilir ve bir ilgi nesnesi hale geleceği ölçüde gösterge ve imajlarla dolup taşan kentler; tüketim, oyun ve eğlence merkezleri haline gelmişlerdir. Tüketim toplumu değerlerinin ve anlayışının egemen hale geldiği toplumsal yapıda, kentlerde, ‘tüketime yönelik teşhir ve tüketimin teşhiri, göstergelere yönelik tüketim ve tüketimin göstergeleri’ (Lefebvre 1998:114) hemen hemen kentin tüm mekanlarında kendini göstermeye başlamıştır.

Tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde, bireylerin daha çok tüketmelerine imkan verecek mekanların sayısı giderek artmaktadır. Tüketim mekanları içinde özellikle alışveriş merkezleri ve temalı parklar, bireylerin daha çok tüketmelerini sağlayacak mekanizmalar olarak ön plana çıkan mekanlardır.

4.5.1.1. ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ

Alışveriş merkezleri; müşteriler için iyi organize edilmiş, tasarlanmış dükkan ve özel mağazalardan oluşan, otopark probleminin olmadığı, çocuklar ve yetişkinlerin eğlenmeleri için uygun ortamların tasarlandığı, farklı seçeneklerin sunulduğu eğlence mekanlarını barındıran, alışveriş yapmak için uygun atmosferin olduğu yerlerdir. (Eren 2000:54)

Baudrillard, alışveriş merkezlerinin kullanımını, bir fabrika ve montaj hattı olarak tarif etmektedir. Alışveriş merkezi, büyük bir montaj fabrikası gibidir. Aradaki tek fark, mantiken ard arda gelen safhalardan oluşmak zorunda olan çalışma düzeni yerine, buradaki müşterilerin ortaklıkta rasgele dolanarak, çalışma zincirinin bir bölümünden diğerine gelişigüzel gitmeleridir. Yine çalışma düzeninden farklı olarak; insanlar buraya istedikleri zaman gelmekte, seçmekte ve satın almaktadırlar. (Baudrillard 2003) Modern dönemin üretim mekanları olan fabrikalarla, postmodern dönemin tüketim mekanları alışveriş merkezleri arasında paralellik kurulması, sembolik açıdan ekonomik yapının üretimden tüketime doğru yöneldiğini işaret etmektedir.

Kapitalist tüketim mekanı olarak ilk modern mağaza Aristide Boucicault'un 1852'de Paris'te 'Bon Marche' adında açtığı perakende satış mağazasıdır. Boucicault'un mağazası üç temel ilke üstüne kurulmuştur. (Sennett 1996) Bu ilkeler şu şekildedir;

- Parça başına kar oranı düşük olurken, satış hacmi geniş tutulacaktır.
- Malların fiyatı sabit olacak ve açıkça belirtilecektir.
- İsteyen herkes, satın alma zorunluluğu olmaksızın mağazaya girebilecektir.

Modern mağaza, sabit fiyat politikası ile sosyalleşme aracı olarak pazarlığı ortadan kaldırır. Düşük kar ve yüksek satış hacminin arkasında, fabrikada makine üretiminin daha hızlı ve çok miktarda mal satışı yapmak amacı yatar.

Tüketim toplumu olgusunun ilk olarak ortaya çıktığı ülke ABD'dir. ABD'de planlanan ilk alışveriş merkezi, 1916'da Chicago'nun Lake Forest banliyösünde inşa edilen Market Square'dır. Modern anlamdaki ilk tamamen kapalı alışveriş merkezi 1956'da Edina, Minnesota'da açılan Southdale Center'dır. (Ritzer 2000:32)

Bugün çok çeşitli malların tek bir çatı altında yer aldığı alışveriş merkezlerinde, kişiler sadece belirli bir ürün almazlar; sinemaya giderler, sergi açılışlarına katılırlar,

yemek yerler, spor yaparlar, eğlenirler, hatta bazı alışveriş merkezlerinin otelinde konaklarlar. Kısacası zaman içinde gelişen alışveriş merkezleri tüketimin de ötesinde kişilerin, boş zamanlarını geçirebilecekleri mekanlar haline gelmişlerdir. Alışveriş merkezinde farklı işlevlerin üst üste binmesi, tasarlanmış görsellik içinde yaratılan zaman – mekan sıkışması ile birlikte eğlence ve alışveriş faaliyetleri bir döngü haline gelmiştir ve alışverişin eğlenceli hale gelmesi, tüketimin artması ile sonuçlanmıştır. (Akbalık 2004:45)

Tüketim toplumunun en temel karakteri olarak tanımlanabilen alışveriş merkezi, gerek kendi içindeki tasarım anlayışı ve fonksiyon çeşitliliği açısından, gerekse de kent içindeki konumlanışıyla dönüştürdüğü kentsel form açısından, oldukça önemli bir yere sahiptir. Modern kentin ölümünü temsil eden, kentten kopuk yeni bir çekirdeği oluşturan bu mekanlar, genellikle kent içindeki akışı ve hareketliliği sağlayan ulaşım ağlarının kesişim noktalarında yer almaktadırlar. Metro ağı ya da otoyollarla ulaşılan kent dışındaki bu alışveriş merkezlerinin en temel özelliği; mağazalar, eğlence mekanları, spor mekanları, restoranlar gibi farklı işlevleri tek çatı altında toplamalarıdır. Alışveriş merkezlerinde esneklenen çalışma saatleri sayesinde klasik gün ışığına bağlı tüketim alışkanlıkları bırakılarak tüketim, çok daha uzun zaman dilimlerine yayılmaktadır. Ayrıca bu mekanlar sokaklar, meydanlar ve parklardan çok daha güvenli yerlerdir; buralara güvenlik görevlileri tarafından üstünüzün arandığı bir girişten geçerek girebilirsiniz. İnsanların bu merkezlerde rahatça dolaşıp tüketim yapabilmeleri için merkeze giren üründen tüketiciye kadar bütün aktörlerin güvenliği önem kazanmaktadır. Bu güvenlik sistemi, satıcıyı ve tüketiciyi yangına, terörist saldırıya ve hırsızlığa karşı korumayı amaçlar. (Tokyay 2005:286) Bu tür mekanlarda gerçek tüketimle boş zamanın değerlendirme aracı olan eğlence tüketimi birbirine karışır.

Alışveriş merkezlerinin çekiciliklerini arttırmak için daha seyirlik, büyümlü ve fantastik ortamlar oluşturma konusunda en çok başvurdukları araçlar, simülasyon ve gösterilerdir. (Kahvecioğlu 2004:58) Günümüz tüketim mekanları içinde gösteri, gittikçe daha önemli hale gelmektedir. Bunun en temel sebebi; gösterinin, günümüz toplumunun başlıca ürünü olmasıdır. Metalarla bağlantılı gösteri, toplumun gerçek işleyişini gözden saklayan bir tür afyon niteliğine sahiptir. (Debord 1996) Kowinski (1985), bu tür mekanlardan tüketim katedralleri olarak bahseder. Çünkü tüketim

bildiğimiz ihtiyaçların giderilmesi anlamının ötesinde, bu tür mekanlarda bir tür ibadet, dini bir eylem olarak yaşanır. (Yırtıcı 2005:106)

Tüketim toplumunun en önemli mekanlarından birisi olan alışveriş merkezleri, estetik görünümüleri yanında bireyleri tüketime teşvik edebilmek için bilimsel kriterlere göre tasarlanan mekanlardır. Mağazaların konumu ve birbirleriyle yakınlığı, vitrinlerin ebadı ve tasarımı, merdivenlerin – asansörlerin nerede bulunacağı, alışveriş merkezindeki süslemeler, alışveriş merkezindeki kullanılan bitkilerin türü ve yerleri, giriş – çıkış kapılarının sayısı ve yeri, ışıklandırma, mağazaların ve alışveriş merkezinin renkleri, mağazadaki ürünlerin teşhir edilme biçimleri ve dizaynları vb. tüketicilerin daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak her şey bilimsel olarak tasarlanmıştır. Alışveriş merkezlerindeki mekansal ve organizasyonel düzenlemeler, bireylerin alışveriş merkezlerinde daha çok vakit geçirmelerini ve dolayısıyla daha fazla tüketim yapmalarını sağlamaktadır. (Underhill 2000)

Diğer önemli bir nokta ise, dünya üzerinde alışveriş merkezlerinin aynı temel mantıkla –tüketimi maksimumlaştırmak– hareket etmelerine bağlı olarak birbirlerine benzemeleridir. “Dünyanın pek çok yerindeki alışveriş merkezlerinde benzer bir düşünce ile birbirine benzeyen yapay havuzcuklar, yapay bitkiler, panoramik asansörler gibi unsurlar kullanılmaktadır. Bunun sonucunda ise dünyada alışveriş merkezlerinin tasarımı ile ilgili bir tek düzeleşme olgusuna rastlanılmaktadır.” (Vural 2002:13) Elbette alışveriş merkezlerinin mimarisinde, bulunduğu yöreye özgü kültürel ve mimari değerler ve bunun da dışında herhangi bir kültüre özgü mimari ayrıntılara da rastlanılmaktadır. Fakat genel olarak alışveriş merkezlerinin iç mekansal düzenlemeleri, otopark sistemleri, ışıklandırma, güvenlik, özel günlere ilişkin tema çalışmaları, vitrin dizaynları, çalışma saatleri, pazarlama yöntemleri birbirlerine benzemektedir.

4.5.1.2. TEMALİ PARKLAR

Tüketim kültürü toplumsal yapıda hakim egemen hale gelmesi, kentsel mekânın düzenlenmesini ve bireylerin eğlence biçimlerini de etkilemiştir. 21. yüzyıl bireyinin en önemli eğlence anlayışlarından birisi de kentsel mekanda da yansımaları görülen temalı parklardır. Temalı parklar olgusu ilk olarak, Walt Disney şirketinin oluşturduğu bir eğlence parkıyla ortaya çıkmıştır. Tüketimi uyaran görsellik üzerine kurgulanmış temalı parklar içinde yer alan en ünlü mekanların ilki, 1955 yılında California’da kurulan

Disneyland'dır. Disneyland'ın büyük ilgi uyandırmasıyla birlikte 1971 yılında Florida'daki Disney Dünyası, 1985'de Tokyo Disneyland ve 1992'de Euro Disney inşa edilmiştir. Disney konseptinde, kitleler için eğlence, büyük gösteriler, teknolojinin üretim için değil tüketim için kullanılması, 'eğlence'nin ticarileşmesi ve insanların enerjilerini toplumu tehdit etmeden harcayabilecekleri bir supap sunuşu vardır. (Ritzer 2000:19)

Tüketim olgusunun toplumsal yaşamda baskın hale gelmesiyle hangi kıtada, hangi ülkede yada hangi kentte olunduğunun önemini ikinci plana atılarak, küre üzerindeki bu tarz tüm mekanlar birbirinin benzeri haline getirilmektedir. (Hacısalihoglu 2001:89) Böylece tüketim toplumunun kentleri, aynılaşmaya başlamaktadır. Aynılaşma ise beraberinde kimliksizleşmeyi getirmektedir. "Kimliksiz kentlerin kamusal alanları boşaltılmıştır ve araçlara bırakılmıştır, birbirinin benzeri havaalanları vardır, dikey ölçeğini gökdelenler belirlemektedir, geçmişi silinmeye başlamıştır ve geçmişinden kalan öğeler de tüketim toplumu mantığı içerisinde turistik birer metaya dönüştürülmüştür." (Çini 2002:24)

4.6. TÜKETİM TOPLUMUNDA YERLEŞİM BÖLGELERİ VE TOPLUMSAL AYRIMLAŞMA

Tüketim toplumunda kentlerde, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanları birbirlerinden ayrılmaya ve kopmaya başlamıştır. Farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanları arasındaki ayrımlaşma sürecinde, bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri konutları farklı şekillerde anlamlandırmaları ve yaşadıkları konutlara farklı roller yüklemeleri önem kazanmaktadır.

Konut olgusu genel olarak üç farklı şekilde ele alınabilir. Birincisi konut, barınma işlevini yerine getirmektedir. En genel anlamıyla konut, insanların temel gereksinimlerinden biri olan barınma gereksinmesini karşılayan bir araçtır. (Ertürk 1997:191) İkinci olarak konut, ekonomik bir unsurdur. Kişiler, konutu barınmanın dışında bir yatırım aracı olarak da görmektedirler. Konut sahipliği, toplumsal yapıda bireyi, ekonomik açıdan güçlü yapmaktadır. Diğer bir deyişle konutun üretilen ve tüketilen bir mal olma, toplum içinde kişiye güvence sağlama, yatırım olma, emeğin yeniden üretilmesinin maliyetini yani ücretini belirleme gibi bir işlevi vardır. (Tekeli

2001) Üçüncü olarak konut, barınma ve ekonomik unsur dışında ayrıca sosyal ve kültürel bir anlama da sahiptir. Yapılar, kendilerini yaptırmanın gücünü, varlığını, düşünce ve inanışlarını, duygu ve dünya görüşlerini, bilgi ve becerilerini yansıtan araçlardır, çoğu kez bu işlev önde tutulmuş, tasarımları bu yönde ağırlık verilerek yapılmıştır. (Alsaç 1993:70) Özellikle 1990’larda konutun gösterilebilirliği sahibi için yeni bir statü göstergesi haline gelmiştir. Gösterilebilir, kamuya ilan edilebilir nitelikte bir konut iç mekanına sahip olmak, toplumsal hiyerarşide konum elde etmenin araçlarından biridir. (Tanyeli 2004:298)

Konutun sahip olduğu simgesel anlamlar, onun bir tüketim aracı olarak görülmesine neden olmuştur. Konutun bir tüketim aracı olarak görülmesi; onu bağlamından koparmış ve kullanıcı ile yabancılaşmasına neden olmuştur. Bu anlayış, sakinler ile kent ilişkisine de yansımış ve kentlilik bilinci yerini bireyselliğe ve izolasyona bırakmıştır. Bu diyalektik süreçte konut, bir tüketim aracı olarak tanımlanır olmuştur. (Akbalık 2004:63) ‘Ev’ ile ilgili anlamlandırmalar oldukça uzun bir geçmişe sahip olmasına karşın, evin tüketimle özdeşleşerek kentsel orta sınıf kültürü ve yaşam tarzının en belirleyici ve ayırıştırıcı öğelerinden birisi haline gelmesi yakın zamanın ürünüdür. Tarihsel bir kurgu olarak ‘ideal ev’in konfor, rahatlık, saygınlık gibi sembolik çağrışımlarla orta sınıf kültürünün odak noktası haline gelmesi, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, değer ve özlemlerin tüketimle iç içe geçmeye başladığı döneme rastlamaktadır. (Öncü 1999:29)

Konutun geçirdiği dönüşüme paralel olarak kentsel mekanda farklı toplumsal grupların oturma bölgeleri arasındaki farklılıklar daha belirgin hale gelmiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, kentler daha heterojen, katmanlı ve parçalanmış olma eğilimi göstermektedirler. (Ayata 2003:37)

4.6.1. KENT ÖZEĞİ DIŞINDA MEYDANA GELEN MEKANSAL AYRIMLAŞMA SÜRECİ

Kentsel kamusal mekanlarda ‘bilinmeyen’ olgusunun her geçen gün daha çok artması ve bilinmeyenden kaynaklanan kentsel korkuların yarattığı baskıyla kişiler, kamusal yaşamdan çekilmekte ve özel yaşamlarına dolayısıyla evlerine daha çok değer vermektedirler. Bu süreçte, kişiler için maddi imkanları ölçüsünde kendilerine uygun bir ev almak, en önemli gereksinim haline gelmiştir. Sadece üst gelir grupları değil orta

gelir grupları da kentin karmaşasından kaçabilmek için kentsel mekan dışında inşa edilen bölgelerde konut edinme yarışına girişmişlerdir. Kooperatifler ya da uzun vadeli, düşük faizli konut kredileri, orta gelir gruplarının bu gereksiniminin karşılanmasında en önemli araçlardır. Üst gelir grupları da aynı mantık çerçevesinde hareket ederek 'ideallerindeki ev'e ulaşmak için kent dışındaki yaşam bölgelerine taşınmaya başlamışlardır.

Toplumsal yapıda bireylerin 'ideal ev' mitolojisi ile hareket etmelerindeki en önemli unsur, tüketim toplumu mantığına uygun olarak çeşitli kanallarla ulaştırılan reklamlarda, belirli bir yaşam tarzının pazarlanmasıdır. Dergilerde, gazetelerde, televizyonlarda sürekli olarak yayınlanan reklamlar, 'ideal ev' mitolojisine ivme katmıştır. Reklamlarla pazarlanan konutların en önemli özelliği bir 'yaşam tarzı' satmalarıdır. Belirli yerlerde konut edinen kişiler, salt şu kadar metrekarelik bir gayrimenkul edinmekten öteye onunla birlikte elle tutulamayan, gözle görülemeyen bir katma değeri de satın almış olurlar. Bu katma değer, bu mekanların sahiplerine sunmuş oldukları 'ayrıcılıklar dünyası'dır. (Bali 1999:37)

Orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekan dışında inşa edilmiş banliyölerde yaşama yönündeki beklentileri birbirlerinden farklıdır. Orta gelir grupları için, site yaşamı, şehrin heterojen nüfusundan hem mekansal olarak uzaklaşmak, kendilerine benzer ailelerle birlikte düzenli ve güvenli bir çevrede yaşamak anlamına gelmektedir. Ayrıca orta gelir grubundaki aileler için, şehrin içinde köhneleşen apartman dairelerinden, yeni ve geniş dairelere taşınmanın çekiliği büyüktür. (Öncü 1999:33) Orta gelir guruplarının iş yaşamı, sosyal ve kültürel aktiviteleri nedeniyle kent merkezi ile kurdukları bağ hala önemlidir, bu nedenle ulaşım maliyetlerini makul seviyelerde tutmaları gerekmektedir. Bu nedenle bunlar genellikle ana ulaşım arterlerine yakın yerlere veya kent merkezine nispeten yakın bölgelere kurulurlar.

Üst gelir grubu banliyöleri, orta gelir grubu banliyöleriyle benzer bir mantıkla inşa edilmiş olmalarına rağmen mimarisi ve sahip olduğu özelliklerle onlardan ayrılmaktadırlar. Üst gelir grubu banliyölerinde, kent merkezine uzaklık birincil derecede öneme sahip değildir. Üst gelir grupları için 'özel yaşamlarını' yüceltme isteği, ulaşım maliyetlerinden önce gelmektedir. Üst gelir grupları için, kendileri gibi olan diğer kişilerle birlikte olma istediği daha önemlidir. Ayrıca konutların yapımında

kullanılan malzemenin kalitesi, konutların mimarisi ve tasarımı, konforu, büyüklüğü, bahçe ve havuzun varlığı, güvenlik önlemleri, komşularının meslekleri ve sosyal statüsü üst gelir gruplarının belirli konuta sahip olmasında -kiralama veya sahiplik- birincil derece öneme sahip kriterlerdir. Bu yerleşim yerlerinde özellikle güvenlik olgusu, takıntı haline gelmiştir. Üst gelir gruplarının yaşadıkları bölgede konut sahipleri alınan güvenlik önlemlerine ek olarak bir de, silahlı koruma birliklerini de istihdam etmektedirler. (Davis 1996:71) Güvenlik dışında konutun bulunduğu sitenin özellikleri de kişilerin kararlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Bu siteler genellikle tamamıyla özerk bir yaşam tarzını da beraberlerinde geliştirmektedirler. Kendi lokantalarından, marketlerine, spor merkezlerine, sinemasına kadar kendilerine yeten bir donanımına sahiptirler. Hatta bu sitelerin bazılarında kendi çocuklarının kendileri gibi seçkin bir eğitime sahip olabilmesi ve kendilerine benzeyen diğer çocuklarla birlikte okuyabilmeleri için özel okulları vardır. Yine sitelerin kendilerine yetebilmesi amacıyla, sosyal ve kültürel faaliyetler unutulmayarak buralarda konserler, yarışmalar ve çeşitli özel geceler düzenlenmektedir. Böylesi bir yaşam alanının kurulabilmesi için oldukça geniş bir araziye ihtiyaç vardır. İhtiyaç duyulanı olan araziler için, şehrin oldukça dışına çıkmak gerekmektedir. Bu durum ise beraberinde, üst gelir gruplarının yaşamayı tercih ettikleri sitelerin kentle bağlarını minimum seviyeye getirmektedir. Bu bölgede yaşayan kişiler işyerlerinden, alışveriş merkezlerinden veya kent merkezlerinden arabalarına binerek çevre yolları sayesinde konutlarına ulaşmaktadırlar. Arabaları içinde hızla, kentin diğer yerleşim yerleri arasından geçmekte, dolayısıyla kentin geri kalanıyla aralarında hiçbir iletişim kurmadan yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Bu bölgelerde sunulan yaşam tarzı; çoğulculuktan çok uzak, dışlayıcı bir kent kimliği üzerine oturmaktadır. (Bartu 2001:148) Üst gelir gruplarının kurdukları içe kapalı yerleşimlere, ‘korunaklı adacıklar’ (*fortified enclaves*- Calderia 1996), ‘korunaklı bölgeler’ (*fortified territories*- Aksoy, Robins 1994), ‘villa gettoları’ (Şenyapılı 1998), ‘kurtarılmış bölgeler’ yada ‘yerleşim vahaları’ (Kazmaoğlu 1998) gibi terimler önerilmektedir (Işık, Pınarcıoğlu 2001:148).

Kent üzerine yapılan araştırmalar, banliyö tarzı yerleşim bölgelerinde, sadece mekansal farklılaşma değil ayrıca sosyal ve kültürel farklılaşmalar yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu tür yerleşim bölgelerinde oturanların, kentin geri kalanından farklı

sosyal ve kültürel özelliklere sahip oldukları ve buna bağlı olarak farklı bir toplumsal kimlik geliştirdikleri gözlenmektedir. (Savage, Warde 1993:63-95) Sakin ve güvenli bir yaşam isteği ile, kentten uzaklaşma isteği ve uydu kenti benimseme arasında bir paralellik çıkmaktadır. (Ayata, Ayata 2000:170) Fakat uydu kentlerde oluşturulmaya çalışılan kamusal alanlar, arzulandığı gibi uydu kentlerde yaşayanların bir araya gelerek bir şeyler paylaştıkları ve bütünleşmenin sağlandığı yerler haline gelememişlerdir. Uydu kentlerde, kentlerde sosyal yaşamın eti kemiği olan, kamusal yaşam alanları, ruhsuz mekanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. “Özel yaşam arayışı; komşusunu tanımamayı, her gün karşılaştığı insanlara yabancı muamelesi yapmayı, kapısına mümkün olduğu kadar fazla kilit takarak dış dünyanın içeriye girmesini engellemeye çalışmayı beraberinde getirmiştir.” (İnsel 1999:24)

4.6.2. KENT ÖZEĞİNDE MEYDANA GELEN MEKANSAL AYRIMLAŞMA SÜRECİ

Orta ve üst gelir grubunda olan kişilerin bir bölümü, banliyölerde inşa edilen konut bölgelerine yerleşmek yerine kent merkezinde kalarak, sıhhileştirilen bölgelerde, inşa edilen temiz, konforlu ve güvenli konutlarda yaşamayı tercih etmişlerdir. Bunun sebebi, bazı orta ve üst gelir gruplarının kent sunduğu olanaklardan uzaklaşmak istememeleri, kent kültürü içinde yaşamayı arzu etmeleridir. Bu kişilerin işyerleri de çoğunlukla kent özeğinde yer almaktadır ve her gün banliyölerden kent merkezindeki işyerlerine uzun ve zahmetli bir yolculuğa da katlanmayı arzu etmemektedirler. (Short 1996:161) Bu kişilerin talepleri, inşaat şirketlerini yeni çözüm arayışlarına itmiştir. Bu amaçla iki farklı alternatif ortaya çıkmıştır: ilk olarak kent içinde kalmış sınırlı boş arazi parçaları geliştirilmiştir; ikinci olarak çeşitli nedenlerle prestij kaybetmiş, köhneleşmiş dolayısıyla kentsel rantı düşük olan bölgelerdeki araziler burada oturan alt gelir grupları tasfiye edilerek yeniden düzenlenmiştir. Bu projeler, kent yeni gelişmekte olan finansal merkezine yakın semtlerinde gerçekleştirilen, kıyaslandığında az sayıda nüfusu barındıran projelerdir. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:146)

Kent merkezinde yer alan ve daha çok üst gelir grubuna hitap eden konutlar, sınırlı orandaki arazilerin üzerinde dikey bir yapılanmaya sahiptirler. Rezidans ve / veya tower olarak tanımlanan bu dikey yerleşmelerde; mimari tasarımla simgeselleştirilerek birer seçkinlik ve kalite imajı olarak kentsel mekanda varlık bulmaya çalışmaktadırlar.

Rezidans olarak adlandırılan bu yaşam alanları, genellikle her türlü işlevi kendi içinde toplayan çok katlı tek bir bina şeklindedir. (Gökgür 2006:144) Bu konutlarda yaşayanlara birinci sınıf bir otelde olduğu gibi sekreterlik, yemek, ikram, daire içi temizlik, çamaşır yıkama hizmetleri sunulmaktadır. Rezidansların hedef kitlesi zamanı kısıtlı, gelir düzeyleri yüksek serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler, yalnız yaşayanlar, kent dışında yaşayan ama sık sık kente gelip burada kalmak zorunda olan kişilerdir. Rezidansları inşa eden şirketler, potansiyel kiracı veya mal sahiplerini, ‘günde 12 saatten fazla çalışan finansçı, borsacı, mimar ve inşaatçılar veya ünlü işadamları ve sanatçılar olarak düşünmektedirler. (Bali 2002:122)

Kentsel özekte bulunan diğer bir üst gelir grubu yerleşmelerine ait bir diğer tür ise, literatürde ‘soylulaştırma (gentrifikasyon)’ olarak adlandırılan süreçlerle oluşur. Kent içindeki bu bölgelerde yapı bozum sürecinden önce, göçlerle birlikte kentlere gelen fakat kentteki formel yapıya entegre olamamış, enformel yollarla yaşamını devam ettiren alt gelir grupları yer almaktadır. İnşaat şirketleri tarafından bu bölgelerdeki konutlar veya arsalar, alt gelir gruplarının ellerinden oldukça düşük bir değerle alınarak bölgenin yeniden yapılandırılması sağlanmıştır. Bölgedeki yıpranmış ve köhneleşmiş yapılar yıkılmış, bunların yerine modern yapılar inşa edilmiş ve bu bölgede çevre düzenlemeleri yapılarak eski halinden uzak bir görünüme kavuşturulmuştur. Daha önceden kent merkezinden ayrılarak banliyölerdeki konut alanlarına yerleşen kişilerin bir kısmı çeşitli nedenlere geriye kent merkezine dönerek, burada inşa edilen konutlara yerleşmişlerdir. Bu süreç ‘soylulaştırma’ olarak adlandırılmaktadır. “*Soylulaştırma (gentrifikasyon)* terimi ilk defa 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından Londra’nın işçi mahallelerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterlerini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır.” (Glass 1964; Ergün 2006:15; Şen 2005:131) Soylulaştırma, kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhneleşmenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesidir. Kentsel mekanın bazı parçalarının yenilendiği bu süreç, “tahrip olmuş kent alanlarının yeniden inşası ve sağlıklı hale getirilmesi” (Dumouchel 1975:267) şeklinde tarif edilmektedir. Soylulaştırma süreci yeni orta sınıf

ve alt sınıf olmak üzere iki farklı sınıfın karşılaşması biçiminde başlayıp, alt sınıfların yerinden edilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Harvey'in söylemleri, soylulaştırma sürecinin açıklanmasında yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Harvey'e göre; sermayenin üretim sürecinin 'ilkel döngü'lerinin aşırı yoğunlaşmasıyla birlikte, sermayenin 'ikincil döngü'leri devreye girerek kapitalizmin içinde bulunduğu kriz ortamını bir süre de olsa ertelemiştir. Sermayenin ikincil döngüleri kentsel çevreye yapılan yatırımlardır. İkincil döngülerin işletilmesiyle metropoliten kentlerde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Harvey'in sermayenin ikincil döngüleri yoluyla açıkladığı banliyö oluşumları, daha sonra bazı akademisyenler tarafından 'soylulaştırma' olgusunu açıklama amacıyla geliştirilmiştir. Smith'e göre, kentsel çevre yapılan yatırımların yıkılıp yeniden yatırıma dönüşmesi döngüsü, kent içindeki konutların soylulaştırılmasının yolunu açmıştır. (Carpenter, Lees 1995:287) Banliyölerden kent merkezine geri dönen elitler, kentin ayrıcalıklı konumunda bulunan binaları ya da yerleri satın alarak yıkmışlar ve ıslah ederek kendileri için yeni birer konut oluşturmuşlardır. Soylulaştırma sürecinin özellikleri şu şekildedir (Kennedy, Leonard 2001);

- Soylulaştırma, düşük gelir gruplarının yaşadıkları alandan taşınmasını gerekli kılmaktadır. Yerinde kalmak isteyen sakinler, hızla yükselen kiralar veya emlak vergilerindeki artışlar nedeniyle ödeme güçlüğü çekerek taşınma zorunda kalmaktadırlar.
- Soylulaştırma sürecinin sosyal sonuçları da vardır.
- Soylulaştırma süreci, sadece yüksek gelir grupları bu alana çekmekle kalmamakta, alandaki birçok özel sosyal dokuyu da değiştirmektedir.
- Soylulaştırma genellikle bir konut alanı bazında tamamlanırken, süreç ve etkileri tüm kent ve bölge düzeyinde görülmektedir.

Soylulaştırmanın ne olduğu konusunda görüşlerdeki farklılıklara rağmen üzerinde anlaşılabilir nokta, soylulaştırma sürecinin yer değiştirmeyi içermesidir: Boş bir alanda lüks bir sitenin inşa edilmesi veya konutların varlıklı kişilerden varlıklı kişilere satılması soylulaştırma değildir. (Ergün 2006:17)

Marcuse, soylulaştırma olgusunun kentleşme yazınında yer alan 'yerinden etme' süreçlerinden farklı olmadığını ifade etmektedir. Buna göre, kent içi alanlarının

çöküntüye uğraması ve sonrasında bu alanların soylulaştırılması kentsel arazi piyasasındaki ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak alt gelir gruplarının yersizleşmesine neden olmaktadır. (Marcuse 1986'dan aktaran Şen 2005:138) Söz konusu süreçlerin işlemesiyle birlikte, bölgeye yerleşen yeni orta sınıflar ile bölgenin eski sahipleri olan alt gelir grupları birbirlerini iterler. Soylulaştırılan bu bölgedeki kentsel rantlar, alt gelir gruplarının ödeme gücünün üstüne çıkar ve alt gelir grupları daha düşük kentsel ranta sahip olan bölgelere taşınırlar.

İster kent merkezinde yer alan yerleşim alanlarında, ister kentsel mekan dışında bulunan banliyö tipi yerleşmelerde olsun kentsel coğrafya, farklı toplumsal gruplar ve kültürler arasında parçalanmaktadır. Kentte yaşayan farklı toplumsal grupları, yaşam alanlarının parçalanmayla birlikte birbirlerinden uzaklaşmaktadır. Kentler sınıflar ve kültürler arasında tahayyül edilen farkların sosyal ve mekansal sınırlar olarak yerleştiği birçok muhite bölünmektedirler. Parçalanmış kentte gerilim, şüphe ve ayrımcılık farklı gruplar arasındaki temaslara giderek daha fazla damgasını vurmaktadır ve gruplar aralarındaki uzlaşması mümkün olmayan farklılıkları vurgulandıkça kentsel bütünleşme ümidi giderek azalmaktadır. (Ayata 2003:37; Calderia 1996) İçinde bulunduğumuz toplumsal yapıda, “kendisini kapitalist sınıfa karşı tanımlayan bir sınıf konumu yerine, kendisini kentin belli bir bölgesine aidiyet çerçevesinde ve diğer bölgeleriyle karşıtlık içinde tanımlayan bir bilinç biçimi yerleşmeye başlamıştır.” (Şengül 2001:22) Diğer bir ifadeyle sosyal ve ekonomik kriterlere göre ayrılmış konut çevreleri, kendi içlerinde heterojen olmakla birlikte ‘diğerleri’nden oldukça kalın çizgilerle ayrılmaktadır. (Ayata, Ayata 2000:171) Mekansal farklılaşma, büyük ölçüde zaten üretilmiş durumda ise, bireyler yeğlemelerini buna uydurmak durumundadırlar. “Pazar düzeneği, seçim yelpazesini daraltır. Varsıl grupların yeğlemelerinin biçimlenişi, ortaya daha ciddi problemler çıkarır. Reklamcılık önemli bir rol oynar; statü ve saygınlık nedenleri ön plana çıkar. Kent özeğindeki kötüleşen koşullar nedeniyle ‘dışa doğru patlama’ olarak adlandırılan banliyöleşme olgusu belirli bir süre sonra, gerçekte hiçbir biçimde seçim olmayan bir ‘seçim’in yüzeysel olarak *post-hoc* ussallaştırılması olur.” (Harvey 2002: 167) Böylece kapitalist sistem içerisinde özgür bir şekilde hareket ettiğini düşünen birey, bir kez seçim yaptığında artık bu seçiminin gerektirdiği yaşam koşullarına zorunlu olarak uymak durumundadır. Bu durum kentsel mekandaki yarılmayı

önlenemez şekilde belirginleştirir. Kentsel mekanda toplumsal gruplar arasında gözlenen yarıma, kentsel kimliğin bütünlüğünü yitirilişi anlamına gelmektedir. Varlığı hayal edilen bütünlüğün elde olmayan nedenlerle ve planlanmamış bir hareketle çatlaması, hep varolmuş bir çatlakın belirginleşmesi, 'iç'in dışarıya çıkması, kutupları olan bir yapının oluşması...Varlığı hayal edilen bütünlüğün kaybedilmesi aslında bir 'farkına varma' durumunu ifade eder. (Nalçaoğlu 1999:63) Aslında kentsel mekanda her zaman için var olan toplumsal gruplar arasındaki bölünme, 21. yüzyılda daha belirgin hale gelmiştir. Giderek birbirinden kopan ve gettolaşma eğilimi gösteren farklı bölgeleriyle kentlerin sosyal ve mekansal olarak çok büyük refah ile çok derin yoksulluk alanlarını içinde barındırması, toplumda gerilimi arttıran bir kutuplaşmayı da gündeme getirmektedir. (Doğan 2001:104)

BÖLÜM SONUCU

Küreselleşme olgusu, toplumsal yapıda ekonomiden, politikaya, sosyal ve kültürel yaşama kadar olan tüm düzlemlerde meydana gelen değişim sürecini açıklamada kullanılan temel kavramlardan biridir. Bu çalışmada, küreselleşmenin, kentlerde meydana gelen mekansal, sosyal ve kültürel değişimi nasıl ve hangi yönde etkilediği ele alınmıştır. Bu çerçevede elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir;

1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizin neticesinde yaşanan yapısal değişimle kentin anlamı ve küresel düzlemde sahip olduğu rolü değişmeye başlamıştır. Kentin tanımlanışı, artık kaçınılmaz olarak sermayenin egemenliğine bağımlı bir dünyayı / yaşamı kavrayış üzerine oturtulmaktadır. Bu çerçevede, küreselleşme süreci, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları önemsizleştirerek ülkelerin ekonomik egemenliklerini törpülemektedir ve küresel sistemin temel birimleri olarak kentler ön plana çıkmaktadırlar. Böylece kentler, yükselen küresel toplumun bağlantı noktaları haline gelmektedir.

Küresel düzlemde kentlerin artan önemine paralel olarak kentsel mekanda da bir takım dönüşüm süreçlerine tanık olunmaktadır. Kentler, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmelere bağlı olarak, mekansal engellerin daha rahat aşılabilir hale gelmesiyle, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmışlardır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte kentlerin nüfusları, milyonları hatta on milyonları bulabilmektedir. Kentlere yönelen göçler, kent

merkezinde; hava kirliliği, gürültü, insan, trafik yükünün artmasına ve bilinmeyen olgusunun yükselmesine paralel olarak güvenliğin azalmasına neden olmuştur. Bu durum orta ve üst gelir grupları açısından, kent merkezinin çekiciliğinin azalması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu süreçte eş anlı olarak, kentsel mekanın çevresinde bulunan ve görece olarak daha ucuz arsalarda yapılaşmanın yoğunlaşması ve hükümet politikalarıyla otoyolların geliştirilmesi neticesinde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Böylece kentsel mekanda, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip olan kişilerin, yaşam alanları birbirinden ayrılmıştır ve kent parçalanmıştır.

21. yüzyıl kentinde, kentsel yaşam alanlarının farklı toplumsal sınıflar arasında ayrımlaşmasının yanında ortaya çıkan bir diğer oluşum, metropoliten alanların tüketimin ideolojik yapısına uygun olarak biçimlenmesi ve kapitalist ekonominin örgütlenmesinde vurgunun, üretimden tüketime kaymış olmasıdır. Kentsel yaşamın sağladığı olanaklarla tüketim artmış, tüketimin artmasıyla birlikte kentsel kültür, kentsel yaşam biçimi ve kentsel makro form yeniden şekillenme sürecine girmiştir. Bu olgu daha çok kentsel kamusal mekanlarda gözlemlenebilmektedir. 1970’li ve 1980’li yıllardan itibaren küreselleşme sürecinin etkisiyle yaşanan ekonomik yapıdaki dönüşümlerle kentsel kamusal mekanlar farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır: alışveriş merkezleri, temalı parklar, süper marketler, fast – food restoranlar vb. Kentsel mekanda bireylerin boş zamanlarını geçirebilecekleri mekanlar, kentin hemen hemen tüm bölgelerinde ortaya çıkmış ve kentsel mekanın yeniden yapılanmasını da beraberinde getirmiştir. Kentte, tüketim toplumu kültürünün baskın hale gelmesiyle birlikte; bireylerin kentteki diğer bireylerle olan ilişkileri, kentle olan ilişkileri, kentsel yönetimle olan ilişkileri kısaca yaşam tarzları ve dolayısıyla kent kültürü de farklı bir biçimde yapılanmaya başlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA KENTLEŞME OLGUSU

Çalışmanın birinci bölümünde, küreselleşmeye ilişkin yapılan tanımlamalar ve anlamlandırmalar ele alınmıştır. Ayrıca küreselleşmenin günlük hayattaki etkilerine ilişkin olarak ekonomik küreselleşme, kültürel küreselleşme ve siyasal küreselleşme kavramları; küreselleşme sürecinin kentsel makro formdaki yansımaları; tüketim toplumu anlayışının kentlerdeki mekansal, sosyal ve kültürel etkileri irdelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada, dünya üzerindeki kentlerde meydana gelen mekansal, sosyal ve kültürel dönüşüm süreçleri genel hatlarıyla irdelenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde ise, öncelikle Türk kentlerindeki kentleşme sürecinin genel karakteristiği ve 1950'li yıllardan günümüze kadar olan dönemde Türk kentlerinde meydana gelen mekansal, sosyal ve kültürel dönüşüm incelenmiştir. İkinci olarak çalışmada örneklem olarak ele alınan Bursa kentinin, kentleşme süreci tarihsel bir çerçevede irdelenmiştir. Tarihsel perspektifte Bursa'da tanık olunan kentleşme sürecinin analizinden sonra, küreselleşme sürecinde Bursa'da mekansal, sosyal ve kültürel düzlemlerde meydana gelen değişim; kentteki yeni yerleşim bölgeleri ve tüketim mekanları, günlük yaşamdaki sosyal ve kültürel etkinlikler çerçevesinde ele alınmıştır.

1. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME OLGUSU VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ETKİLERİ

Türkiye'deki kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden biridir. Kentleşme, sadece tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir. Ayrıca kentleşmenin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde kendisine özgü etkileri vardır. (Kongar 2003:549)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, modern ve batılı kentler yaratma isteği çarpıcı olarak belirgindir. Modern kent, ulus devletinin inşasının temel yapı taşı olarak kurgulanmaktadır. Kentlerin gelişimine planlama çerçevesinde yön verilirken, sadece modern bir kent değil, aynı zamanda siyasal otoritenin üzerinde kontrol kurduğu bir kent yaratma kaygısı baskındır. (Şengül 2001:71) Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarının en önemli planlama deneyimi, Kemalist projenin model kenti olarak kabul

edilen Ankara’da gerçekleştirilmiştir. Devletçi dönemin planlı kalkınma yaklaşımında, ikinci aşama olarak savaş sırasında tahrip olan kentler ve izleyen yıllarda ülkedeki diğer kentlerin planlanması hedeflenmiştir.

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kırdan kentlere yönelen yoğun göç akını sonucunda devletin, kent mekanındaki otoritesi zayıflamaya başlamıştır. Marshall yardımıyla başlayan modernleşme politikası ile birlikte, tarım temelli ihracata dayanan bir gelişme stratejisine bağlı olarak, kırsal alanlarda hatırı sayılır bir büyüklükte fazla nüfus ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ironik bir biçimde tarım temelli politikaların etkileri, kırsal alanlardan daha çok büyük kentlerde görülmüştür. Tarım sektöründe makineleşmenin artması, bu sektörde ihtiyaç fazlası emeğin ortaya çıkmasına neden olurken, özellikle büyük kentler, 1950’lerde başlayan ve 1960’lar, 1970’lerde hızlanarak süren bir biçimde, bu fazla nüfusun hedefi olmuşlardır.

Kırdan kentlere yönelen göçlerin artmasıyla birlikte, kentlerde yapılan planlar, uygulama fırsatı bulamamışlardır. Kentlerdeki nüfus, plan nüfuslarının çok üstüne çıkmıştır. Bu dönemde kırdan kente göç eden bireyler, yetkililerin kentsel sorunlara yeterli çözümler sunamamaları ve kentsel altyapının yetersiz olması nedeniyle kendi imkanları ölçüsünde bu sorunları çözmeye kalkmışlardır: barınma amaçlı gecekondular, toplu taşıma amaçlı dolmuşçuluk, alternatif bir iş imkanı olarak işportacılık vb. Yaşanan göçlerin kentsel mekana en önemli yansıması, kentsel yasal süreçlerin ihlal edilmesiyle ortaya çıkan *gecekondular* olmuştur. Kentsel mekanda, yasal süreçler içerisinde inşa edilmiş konutlarla, bu kuralların ihlal edilmesiyle inşa edilmiş gecekonduların yan yana yer aldığı *‘ikili yapılanma’*lar ortaya çıkmıştır. Kırdan kente göç eden kişilerin oluşturdukları, “yeni gecekondu bölgeleri, kentin en dışını oluşturan çemberlere, ağ üzerindeki yeni düğüm noktaları olarak, dizisel bir tarzda eklenmektedir*” (Keyder 2000:179) Neticede kentsel yaşamda, formel ve enformel yapıların birbirleriyle iç içe geçtiği Türkiye’ye özgü yapılar ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de kentleşmenin, sanayileşmenin önünde giden bir hızla büyümesiyle birlikte *dengesiz kentleşme* olgusu ile karşılaşmıştır. Kentleşmenin sanayileşmenin önünde gitmesi ve sanayi sektöründe herkese yetecek oranda iş imkanı yaratılamaması

* Bu olgu ABD’de, alt kentlerin (suburbs) birçok fonksiyon açısından kendine yeterli merkezler haline gelişine, yani, uç-kent (edge-city) olarak anılan gelişmeye denk düşmektedir. (Keyder 2000)

nedeniyle, ülkede faal olarak çalışan kesim tarım sektöründen direkt hizmet sektörüne geçmiştir. Hizmet sektöründe bulunan iş imkanları formel yollardan ziyade enformel yollardan sağlanılmaktadır. Dolayısıyla, kişilerin kentsel yaşama adapte olmalarını sağlayıcı süreçlerin –barınma, iş, sosyal ve kültürel yaşam tarzı– yokluğu onların ‘*kentlileşememe*’lerine neden olmuştur. “Özellikle, kente göç eden yoksul katmanlar için kentsel deneyim, kentte tutunma (konut edinme), yaşama (iş bulma) ile başlamakta ve devingenlik bunlara bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bu kesimler için kentsel yaşam, kentte yaşamayı başarma – başaramama; kentte varolma – devingenlik; yoksulluk – geri dönme seçenekleri arasında ‘bıçak sırtında’ diye özetlenebilecek bir biçimde sürmektedir.” (Erder 1996:18)

Türkiye’deki kentleşme olgusu, ağ türü ilişkiler içinde yaşanmaktadır. Bu ağ ilişkileri sayesinde, kente gelen göçmenler, yabancıları oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir. İlişkiler ağı, göçmenleri, kentin anonimleştirici etkileri karşısında kaybolmaktan kurtarmış, kentte var olabilmeyen temel koşulu olan iş ve konut piyasasında tutunabilme fırsatları yarattığı gibi, göçmenlere yükselme ve refahlarını arttırabilme umudu sağlamıştır. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:96) Kentlere göç eden kişilerin kente tutunabilmelerini sağlayan en önemli unsurlardan birisi, ‘*hemşerilik*’ ilişkileridir. Bunun anlamı büyük kentlere yönelik göçlerin büyük bir bölümünün, *zincirleme* halinde gerçekleşmesidir. Göçlerin bir bölümünün zincirleme göç oluşu, aynı yöreden gelen ve benzer katmalardan oluşan guruplaşmalara elverişli bir ortam hazırlamıştır. (Erder 1996: 227)

1980’lerden sonra ise, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki değişimler sonucunda *küreselleşme sürecinin etkileri*, ülkenin büyük kentlerinde, özellikle İstanbul’da gözlemlenir olmuştur. Bu dönemde küreselleşme dışında, kentleşme sürecinde etkili olan iki temel faktör ön plana çıkmaktadır: *askeri müdahale ve ekonomi politikalarındaki dönüşüm*. Askeri müdahale ile 1950’li yıllardan sonra kentsel mekanda hızla yayılan gecekondu olgusunun etkinliği nispeten zayıflatılmıştır. 24 Ocak kararlarıyla ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracatın teşvik edildiği bir kalkınma stratejisine geçişe koşut olarak, kentleşme dinamikleri açısından merkezi konumda bulunan sermaye birikim süreçlerinin birinci çevrimiyle ikinci çevrimi arasındaki ilişki radikal biçimde yeniden tanımlanmıştır. Diğer bir ifade ile 1980’li

yılların başından itibaren ortaya çıkan yeni siyasal dengeler ve ekonomik yapılanmalar, sermayenin giderek hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemine doğru bir yönelimi doğurmuştur. Bu dönemde ister devlet aracılığı ile ister pazar mekanizması çerçevesinde olsun, *sermaye*, kentleşme sürecinde belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Devletin başını çektiği bu yeni yönelim büyük miktarlardaki kaynakları başta altyapı, ulaşım, konut gibi ithal ikameci politikaların uygulandığı uzun dönem boyunca ihmal edilmiş alanlara yatırımları yönlendirirken, kentleri de artık sadece küçük ölçekli çıkarların ve sermayenin alanı olmaktan çıkarmıştır. Başlangıçta bu sürece devlet ihaleleri çerçevesinde giren orta ve büyük ölçekli sermaye grupları, kentsel alanlarda elde edilen rantların giderek artan cazibesinin bir sonucu olarak 1990'lı yıllarda belirginleşen bir biçimde kentlere yatırım yapmaya başlamıştır. Böylece 1980'li yıllardan sonra kentlerdeki yapılanmalar analiz edildiğinde, büyük kentlerde büyük ölçekli sermayenin hareketleri gözlenmektedir. Ülkenin büyük kentlerinde, kentsel rantlar sermaye birikimi için önemli bir kaynak haline gelerek, özel sermayeye dayalı doğrudan yatırımların sayısı artmıştır. Özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren kentsel mekanda alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller, iş merkezleri, lüks konut siteleri ve rezidanslar büyük kentlerin silüetini önemli ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte spekülasyon yatırım aracı olarak kent ve kent mekanı, stratejik bir meta olarak her zamankinden daha merkezi bir konuma gelmiştir. Bu dönemde ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin etkisiyle, kent mekanı fiziksel olarak daha geniş bir alana yayılmış, tek merkezli kentlerden çok merkezli kentlere doğru bir gelişim görülmüştür. Kentin çeşitli bölgelerinde tüketim amaçlı çeşitli adacıklar ortaya çıkmıştır, *farklı toplumsal grupların oturma bölgeleri birbirinden ayrılmıştır*, iş alanları kent merkezinde yer alan bölgelerde dikey yapılaşmalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Otobanlarla kentin farklı mekanları birbirine bağlanmıştır. “Söz konusu süreç, kentli toplumsal grupların kente yönelik stratejilerini ve konumlarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Sermaye, kentleşirken sınıf ilişkilerine ve bu ilişkilerin mekansal öğelerine de yeni boyutlar kazandırmıştır. En genel anlatımıyla, bu etki bir yandan sınıfsal kutuplaşmaları en uç noktasına iterken, sadece işçi sınıfı değil, aynı zamanda orta sınıflar açısından da kent mekanında daha da karmaşıklaşmış bir sınıfsal harita yaratmaya başlamıştır.” (Şengül 2001:89)

Türkiye’de kentleşme hızının ortaya konulabilmesinde, yıllar itibariyle kent ve kır arasındaki nüfus ve yıllık artış oranlarının karşılaştırılması yol gösterici bir niteliğe sahip olacaktır. Buna göre Türkiye’de yıllar itibari ile kentsel, kırsal nüfus ve yıllık artış oranları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 7: Sayım Yıllarına Göre Kentsel Ve Kırsal Nüfus Ve Yıllık Artış Oranı (1927 – 2000)

Yıllar	KENTSEL				KIRSAL		
	Toplam	Sayım Yılları Nüfusu (Bin)	%	Yıllık Artış Oranı (Binde)	Sayım Yılları Nüfusu (Bin)	%	Yıllık Artış Oranı (Binde)
1927	13 648 270	3.306	24.2	-	10.342	75.8	-
1935	16 158 018	3.803	23.5	17.50	12.355	76.5	22.23
1940	17 820 950	4.346	24.4	26.72	13.475	75.6	17.34
1945	18 790 174	4.687	24.9	15.10	14.103	75.1	9.12
1950	20 947 188	5.244	25.0	22.47	15.703	75	21.49
1955	24 064 763	6.927	28.8	55.67	17.138	71.2	17.48
1960	27 754 820	8.860	31.9	49.21	18.895	68.1	19.53
1965	31 391 421	10.806	34.4	39.71	20.585	65.6	17.14
1970	35 605 176	13.691	38.5	47.33	21.914	61.5	12.51
1975	40 347 719	16.869	41.8	41.75	23.479	58.2	13.79
1980	44 736 957	19.645	43.9	30.47	25.092	56.1	13.29
1985	50 664 458	26.866	53.0	62.61	23.799	47.0	-10.58
1990	56 473 035	33.326	59.0	43.10	23.147	41.0	-5.56
2000	67 803 927	44.109	64.9	26.8	23.735	35,1	4,2

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda, nüfus ölçütü bazında 20.0001 ve üzeri nüfusa sahip olan yerler kentsel alan olarak kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye’nin kentsel nüfus artış hızı 1980’da %43.9 iken, 2000 yılına gelindiğinde ise bu oran, %64.9’dur. 2000 yılı itibari ile toplam 44.109 bin kişi kentlerde yaşamaktadır. (<http://nkg.die.gov.tr/goster.asp?aile=1>) Türkiye’de kentsel nüfusun, toplam nüfusa oranı, farklı çalışmalarda farklı oranlarda verilmektedir. Söz

konusu farklılığın nedeni, kentsel mekan tanımlamasında farklı kriterlerin dikkate alınmıyor, olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre, bir kısım çalışmada kentsel nüfus 10.001 ve üzeri olarak kabul edilir iken, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün analizlerinde kentsel nüfus 20.001 ve üzeri olarak kabul edilmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre, 1927 – 2000 dönemi dikkate alındığında, Türkiye'de 1985 yılından sonra kentlerde bulunan nüfusun köylerde bulunan nüfustan daha fazla olduğu bir dönemin başladığı görülmektedir.

Tablo 8: Genel Nüfus Sayımlarına Göre Yıllık Nüfus Artışı, İl ve İlçe Sayılarının Durumu, Nüfus Yoğunluğu

Sayım Tarihi	Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	İl Sayısı	İlçe Sayısı	Bucak ve Köy Sayısı	Yüzölçümü* (Km ²)	Nüfus Yoğunluğu
1927	13 648 270	21.10	63	328	40 600	762 736	18
1935	16 158 018	19.59	57	356	34 876	762 736	21
1940	17 820 950	10.59	63	370	34 024	767 119	23
1945	18 790 174	21.73	63	396	34 063	767 119	24
1950	20 947 188	27.75	63	422	34 252	767 119	27
1955	24 064 763	28.53	66	493	34 787	767 119	31
1960	27 754 820	24.62	67	570	35 441	772 091	36
1965	31 391 421	25.19	67	571	35 638	774 810	41
1970	35 605 176	25.00	67	572	35 995	774 815	46
1975	40 347 719	20.65	67	572	36 115	774 815	52
1980	44 736 957	24.88	67	572	36 155	774 815	58
1985	50 664 458	21.71	67	580	36 031	774 815	65
1990	56 473 035	21.10	73	829	36 233	774 815	73
2000	67 803 927	18.28	81	850	37 366	769 604	88

Kaynak: http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000tablo1.xls

* Yüzölçümüne doğal göller ve baraj gölleri dahil değildir. Harita Genel Komutanlığı'ndan temin edilen 1/1.000.000 ölçekli harita baz alınarak hesaplanmıştır.

2. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİNİN ANALİZİ

Çalışma kapsamında Türkiye'deki kentleşme olgusu, belirli dönemler yoluyla analiz edilmiştir. Söz konusu analiz Türkiye'de kentleşme süreçlerinin nispeten yoğunlaştığı 1950'li yıllardan itibaren başlatılmıştır. Bu çerçevede birinci dönem 1950 – 1980 yıllarını; ikinci dönem ise 1980'den günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır.

2.1. TÜRKİYE'DE 1950 – 1980 ARASI DÖNEMDE KENTLEŞME

1950 öncesi dönemde Türkiye'de kentleşme oldukça yavaş bir gelişim hızına sahiptir. “İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927'den 1935'e kadar geçen süre içinde kentleşme hızı, yıllık ortalama %2.9 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1935 – 1940 döneminde ise yıllık ortalama %4 olan kentleşme hızı, 1940 – 1945 yılları arasındaki savaş döneminde en düşük düzeyine gelerek yıllık ortalama %1.3 olarak gerçekleşmiştir. (Emiroğlu, Ünsal 2006:37) Türkiye'de 1950'li yıllarla birlikte köyden kente göçün, ülkenin kırsal alanlardaki ekonomik ve toplumsal değişme ile başladığı ve hızlandığı akademik yazında yoğun olarak ele alınmıştır. Dünya sistemi ile eklemlenmesi hızlanan Türkiye'de, toplumsal oluşum içinde, tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi, topraksızlaşma ya da toprakların belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi etkenlerle kırsal alanlarda yaşayan nüfus, kentsel alanlara doğru hızla hareketlenmiştir. (İçduygu, Ünalın 1998:43)

Türkiye'de kentleşme olgusu, salt nüfusun kırdan kente yönelik yer değiştirmesi olarak algılanmış ve kentleşmenin içerdiği ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dönüşüm süreçleri dikkate alınmamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, ortaya çıkan sorunlara kimi zaman devlet tarafından kısmi çözümler üretilmiş, kimi zaman ise bireyler, sorunları kendi çözüm yöntemlerini uygulayarak halletmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin yaşadığı bu kentleşme deneyiminin belki de en temel özelliği; bitip tükenmek bilmeyen bir değişimi ve yeniden yıkma sürecini içinde barındırmasıdır. Türkiye'nin kentleşme sorunlarının en azından görünürde kolaylıkla üstesinden gelebilmesini sağlayan esas öge, farklı toplum kesimlerinin kendiliğinden geliştirdiği mekanizmalardır. Toplumun bazı kesimleri tarafından geliştirilen bu mekanizmalarla, Türkiye'nin yaşadığı büyük alt – üst oluşlar, enformel kurum ve mekanizmalar sayesinde görece olarak atlatılmıştır. Enformel mekanizmaların gücü ve dinamizmi

sayesindedir ki Türkiye, kentleşme denen devasa dönüşüm sürecinin beraberinde getirdiği sorunların üstesinden gelebilmiştir. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:96)

Türkiye’de 1950 öncesi dönemde kırsal alandan kentlere doğru nüfus hareketlerinin az olması, kentlerde arsa üretimi konusunun önemsenmemesine neden olmuştur. Türkiye’de yeni konut ve yerleşme alanları; 1950 sonrasında hem nüfus artışı, hem de nüfus hareketleri nedeniyle hızla artış göstermiştir. 1980’li yıllara kadar üretilmiş konut alanlarında, kent hukukunun geçerli olduğu alanlarda, *yık – yap – sat* ya da *kooperatif* türü konutların, diğer alanlarda ise *gecekondu* türü konutların üretimi yaygındır. Bu dönemde konut sektöründe sınırlı bir ticarileşme vardır ve konutlar daha çok kullanım amacıyla satılmıştır. Genellikle basit üretim teknolojisi kullanan, küçük mülkiyet ve sermayeye dayanan, yaygın olarak vasıfsız, düzensiz ve ucuz enformel işgücü kullanan bir konut üretim sistemi vardır. (Erder 2001:124)

Türkiye’de gecekondu olgusunun ortaya çıkışı, 1947 yıllarını bulur. O yıllarda savaş tehlikesini yeni atlamış olan Türkiye’nin kentlerinde, henüz sanayi yaygınlaşmamıştır. Ekonomi tek bir güçlü merkezi yönetim altında toparlanmaya çalışıldığı için göçen nüfus; ne örgütlü ve kalifiye işçi kullanan ağır sanayide, ne de hizmet sektörü içinde istihdam edilme olanağı bulmuştur. Ekonomik mekanın marjinde kalan bu durum fiziksel mekanın da marjine yansımıştır. 1947 gazeteleri; bu fiziksel marjinin yansımalarını, Ankara’da, Altındağ’da toprağa kazılan, tepesi teneke ile çevrili, baca ve tepe penceresi olarak ters çevrilmiş gaz tenekesi kullanılan oyuklardaki mekanlarda 40 bin kişinin yaşadığından bahsederek ortaya koymaktadır. (Şenyapılı 1998:302) Bu dönemde ortaya çıkan oluşumlar ‘baraka’ olarak adlandırılmaktadır. Henüz kente göç eden bu kişilerin barınma sorunlarını çözme yöntemleri, gecekondu olarak adlandırılmamaktadır. Cumhuriyet’in kuruluşundan 1948’e kadar olan dönemde, hazırlanan yasal düzenlemelerde ‘gecekondu’ kelimesi geçmemiştir. Gecekondu sorununu ile ilgili ilk yasa, 1948 tarihli 5218 sayılı “Ankara’da Belediye ve Devlete Ait Arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisi Hakkında Kanun”dur. (Şenyapılı 2004:133,134) 1950’lilerden itibaren gecekondu oluşumları büyük kentlerde hızla artarak buralarda gecekondu mahalleleri oluşmuştur. Bu dönemde devlet, kentleşme sorunları karşısında pasif bir tavır izlemiş, gelişen olayları önceden belirlemek yerine, piyasada oluşan dinamiklere sadece iyileştirici sayılabilecek küçük

çaplı müdahalelerde bulunmayı tercih etmiştir. Yani devlet, kentleşmenin regülasyonu alanından çekilmiş, bu alanı kendiliğinden oluşan formel ve enformel süreçlere terk etmiştir. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:111) Ayrıca bu oluşumların önlenmesi yerine siyasiler tarafından, gecekondular mahalleleri, çeşitli amaçlar güdümlenerek 'af'larla yasal süreçlere dahil edilerek korunmuştur. Böylece gecekondular sorunu zaman içinde kökleşmiştir. "Kentlerin köyleşmeleri, gecekondular hakkındaki ana söylemlerden birisi olmuştur." (Erman 1998:317) 30 Temmuz 1966 tarihinde 775 sayılı Gecekondular Kanunu ile gecekonduların varlığı resmen kabul edilmiştir. Böylece 1950'lerin teneke damlı, altyapısız mahalleleri, 1970'lerin sonunda kentlerin altyapılı, düzgün mahallerine dönüşme yoluna girdiler. Nihayetinde gecekondular, kente 'eklenen' bir öge olmaktan çıkıp, kentin temel rantlarını paylaşma hakkı isteyen bir güce erişmiştir. (Şenyapılı 1998:311)

Hızlı kentleşme ve kentlerdeki sağlıksız yapılaşmalara çözüm bulabilmek amacıyla 1958 yılında 'İmar ve İskan Bakanlığı' kurulmuştur. Ayrıca yoksul veya dar gelirli ailelerin konut gereksinimlerinin karşılanması amacıyla gecekondular alanlarına alt yapı götürülmesi, gecekonduların iyileştirilmesi, iyelik durumunun normalleştirilmesi ve konut ihtiyacının karşılanması ilkesinin benimsenmesiyle birlikte bütçe dışı kaynaklarla Toplu Konut Fonu oluşturulmuştur ve konut kesiminde özelleştirme politikaları güdülmüştür. Bu dönemde kentsel nüfustaki yığılmalar, konut ve hizmet yapılarına yönelik gereksinimlerin genişlemesi, yapı artışlarını zorunlu kılmıştır. Ne var ki, düşük düzeylerdeki sermaye birikimi, özel ve kamu kaynaklarının yetersizliği yapı üretimini gereken düzeylerde arttırılmasına engeldir. Bu kısıtlamalar altında yeterli bir üretim düzeyine erişilmesi ancak taşınmazlar üzerinde paylaşımlı yeni haklar kurularak, sermaye oluşturma ve yapı üretimi konularında yaratıcı işbirliği yöntemlerinin geliştirilmesi ile gerçeklik kazanmıştır. Bu yöntem ile çok katlı yapı blokları, yani apartmanlaşma başlamıştır. (Balamir 1996:335,336) Bu tür yapıların mülkiyetiyle ilgili sorunlar 23 Haziran 1965'te 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte çözüme kavuşturulmuştur. 1950'lerden sonra kentin imarlı ve planlı alanları olan merkezi iş alanları ve çevrelerinde bir nüfus artışı ve yoğunlaşma ortaya çıkmıştır. Bu durumun da etkisiyle Kat Mülkiyeti Kanunu'nun tanıdığı olanaklar çerçevesinde, bölgedeki 1 – 2 katlı evler yıkılmış ve yerlerine apartmanlar inşa edilmiştir. (Osma

1998:145) İşyerlerinin merkezi iş alanlarında toplanması ve kişilerin bu bölgelere erişilebilir mesafelere yerleşme arzuna çözüm, ‘apartman’ olmuştur. Teknolojideki gelişmelerin sağladığı imkanlarla, sınırlı kentsel mekanlar üzerinde yüksek yoğunluklu dikey yapılanmaların yolu açılmıştır. Kentlerde apartmanların sayısı her geçen gün daha da artmıştır ve kentsel mekanın tamamına yayılmıştır.

2.2. TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI DÖNEMDE KENTLEŞME

Türkiye, uygulanan ekonomik politikalar açısından 1980 sonrasında, temel bir değişim olarak nitelendireceğimiz bir ‘serbest piyasa’ dönemine girmiştir. Öncelikleri ve yaklaşımları serbest piyasa koşullarının işlerlik kazandırılmasına yönelik olan bu ekonomik politikada; ihracatın ve ithalatın artması, özelleştirmelerin varlığı, Avrupa Birliği ile bütünleşme, ekonomik reformlar, altyapı ve konut yapımının geliştirilmesi amaçlanmıştır. (Osman 2001:147) Ayrıca 1980 askeri darbesi ülkede siyasal, toplumsal ve ekonomik bir dönüşümün yaşanmasında da etkili olmuştur. Askeri darbeyi takip eden Özal hükümeti dönemiyle birlikte, devlet ve toplum ilişkilerinde kökten bir değişiklik de yaşanmıştır. Yeni dönemde devlet, toplumdaki sınıflar arasındaki ilişkilere hakemlik eden, toplum içindeki uzlaşmanın devamı için çoğu kez alt sınıflar lehine müdahalelerde bulunan bir devlet rolünden sıyrılmıştır. Bunun bir sonucu, toplum içinde gelirin devlet eliyle yeniden dağıtımını gerçekleştiren mekanizmaların sona ermesidir. Geleneksel olarak devlete ait kimi hizmetlerin özelleştirme yoluyla devlet tasarrufundan çıkması, 1980 sonrası dönemin en belirgin özellikleri arasındadır. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:125)

1980 sonrası dönem Türkiye’nin üç stratejik tercihini, küreselleşen dünyaya eklemlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’nin 1980 yılına kadar izlediği iç piyasaya dönük, ithal ikamesiyle kalkınma modelini terk ederek, ihracata yönelik bir kalkınma modelini benimsemesi bu stratejik tercihlerden ilkidir. Böylece Türkiye’nin dünya pazarlarıyla bütünleşmesi ve küreselleşme süreci içinde yer alması sağlanacaktır. Bunu sağlamak için ikinci olarak, altyapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmiştir. Türkiye, dünyada ‘sibermekan’ın parçası haline gelmeye çalışmıştır. Türkiye’nin haberleşme kapasitesi birden artmış, köyler de dahil tüm yerleşmeler bu sisteme bağlanmıştır. Bu iki stratejik tercih birbirini güçlendirmiştir. Üçüncü stratejik tercih, küresel ekonominin gerektirdiği yeni kurumları geliştirmek

olmuştur. Sermaye piyasalarının, serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması, bankacılık reformları buna örnek teşkil etmektedir. (Tekeli 1998:14)

Bu süreçte Türkiye’de, ‘iletici’ etkenlerle açıklanan göç örüntüsü daha çok bu dönemde belirginleşmiştir. İletişim ve ulaşım koşullarının gelişmesindeki süreklilik, bireysel yaşamın toplumsal yaşam karşısında öne çıkması ve sivil toplumun, siyasal toplumun önünde önem kazanması ile insanların toplumsal hareketliliği daha da artmıştır. (İçduygu, Ünalın 1998:44)

Bu dönemde kentleşme oranlarında geçmiş dönemlere göre sınırlı bir düşüş izlenmiştir. Kentsel yerleşimlerin sayısının artması ve ülke içindeki göçlerin kentler arası göçlere dönüşmesi sonucunda kentsel nüfus oranında bir artış olmuşsa da, doğurganlık oranındaki düşüş ile birlikte, 1990’larda kentsel nüfus artış hızı, azalan bir hızla artmaya devam etmiştir. Kentsel nüfus 1980’de %43.9, 1985’te %53.0, 1990’da %59.0 ve 2000’de %64.9 olmuştur.

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle gelişmiş batı ülkelerindeki yaşam tarzı, Türkiye’de de etkilerini göstermiştir. Batı ülkelerindekine benzer bir psikoloji ile Türkiye’de de orta ve üst gelir grupları, kentsel mekanın dışındaki görece olarak arsa fiyatlarının ucuz olduğu bölgelere yerleşmeye başlamışlardır. Bu süreci ‘banliyöleşme’ olarak adlandırmak mümkündür. Fakat Türkiye’de banliyö olgusunun ortaya çıkışı, birbirleriyle iç içe geçmiş, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen süreçlerin bir yansıması olarak ele alınabilir.

Türkiye’de gözlemlenen banliyöleşme, kentleşme hızının sanayileşme hızından daha yüksek olması sonucu ortaya çıkan düzensiz kentleşme oluşumlarıyla açıklanabilir. Türkiye’de kırdan kente göç eden kişiler, “... ilk olarak kentsel mekan içinde sınırlı sayıda olan boş mekanlara yerleşmişlerdir. Kent içi mekanların, büyük sayılara ulaşabilen göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılama potansiyeline sahip olmaması nedeniyle, kent merkezi dışındaki alanlarda illegal konutlar olan gecekondu tarzı konutlar yapılmaya başlanmıştır. Bu yüzden, yayılma sonucunda doğal çevre, yerleşim alanı haline gelmiştir; buraya yerleşenler ise bu bölgelerin *de facto* sahipleri olmuşlardır.” (Keyder 2005:125,126) Kırdan kente yönelen göçlerin artmasıyla birlikte bu kişiler, “hızla kentten taşmış ve hemen şehrin bitişik çevresinde kısa mesafede yerleşmiş istihdam olanağı yaratan orta ve küçük sanayi bölgesinin çevresinde düşük

standartlı konutunu (gecekondu) yaparak yerleşmiş, az gelişmiş ülke metropoliten alanını ve banliyösünü geliştirmeye başlamıştır.” (Kıray 1998:161) Türkiye’de -ve diğer az gelişmiş – gelişmekte olan ülkelerde- dar gelirli insanların konut sorununu çözmeye yönelik resmi bir politik yaklaşımın bulunmaması, gecekonduyla olağan üstü bir biçimde -özellikle büyük kentlerde- yayılmasını açıklamaktadır. (Buğra 2003:106) Kentsel mekanda gecekondu sayısının artmasıyla birlikte, kent çeperinde gecekondu bölgeleri oluşmuştur. Neticede kişiler henüz kentsel hizmetlerin götürülmediği bölgelere konut inşa etmişlerdir. Bu bölgelerde çevresel değerler tahrip edilerek mevcut çevre kalitesi de düşürülmüştür. Buralarda konut alanlarının yoğunlaşmasıyla kentsel hizmetler parça parça getirilmiştir, bu da kentsel hizmetlere ulaşmada problemlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Kırdan kente yönelen göçler dışında bu sürece paralel olarak iletişim – ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve konut sektöründe tanık olunan değişimler, özellikle orta ve üst gelir grubu banliyö oluşumlarını etkilemişlerdir. 1980 öncesinde büyük kentlerde yaşayan orta ve üst gelir grupları, kentin genişleme imkanı olmayan yerleşik kesimlerinde sıkışmış durumdadırlar. Daha da önemlisi, konut sektörü orta ve üst sınıfların kendi iç farklılaşmalarına cevap verebilecek, farklı taleplere uygun konutlar üretebilecek esneklikten yoksundur. Üst sınıfların kent içinde yer seçme süreçleri söz konusu dönemde farklı davranış biçimlerine götüreceği ölçüde belirgin bir ayrımlaşma söz konusu değildir. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:131) 1980’li yıllardan sonra iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak kentsel mekanda farklı gelir gruplarının yerleşme davranışları da değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde iletişim araçlarıyla Avrupa ve Amerika’daki kentsel yaşama dair izlenen filmler, dergi ve gazetelerdeki fotoğraflarla kentsel makro formun dışında geniş, bahçeli, temiz ve konforlu evler, orta ve üst gelir grupları tarafından fark edilir hale gelmiştir. Bu yöndeki eğilimleri fark eden inşaat şirketlerinin ve müteahhitlerin kentsel mekan dışındaki görece olarak daha ucuz arsalarda konut inşaatına başlamalarıyla Türkiye’de banliyöleşme süreci hız kazanmıştır. Orta ve üst gelir grubu banliyölerinde talepler doğrultusunda konutlar inşa edilmiştir, daha sonra kentsel hizmetler parça parça bölgeye getirilmiştir. Önce konutlar inşa edilip daha sonra kentsel hizmetlerin gelmesi nedeniyle bu tarz oluşumlar da, kent çeperinde inşa edilmiş gecekondu gibi çeşitli kentsel

hizmetlerden mahrum kalmıştır. Türkiye’de ister gecekondü tarzı oluşumlar, ister orta ve üst gelir grubu banliyöleri olsun, batıdaki banliyö oluşumları kadar prestijli konut bölgeleri olamamıştır. (Karakurt 2004:30,31)

Avrupa ülkeleri ve Amerika’da kentsel coğrafyada toplumsal sınıflar arasında ayrımlaşma, Türkiye’ye nazaran çok daha kesin çizgilerle ortaya çıkmaktadır. Fakat gelişmiş batı ülkelerinde banliyö olarak tanımlanan yerleşim yerleri belirli bir sosyal ve ekonomik gelişmişlik seviyesinde olan kişilerin yaşadıkları yerlerdir, dolayısıyla bu bölgeler burada yaşayan kişilerin sosyal ve ekonomik seviyesine paralel bir şekilde planlanmış bir çevre düzenlemesine ve kentsel yaşam olanaklarına sahiptir. Türkiye’de böylesi bir yapının oluşmamasının sebebi; kentleşmenin sanayileşmenin önünde gitmesine paralel olarak, göç eden kişilerin bu süreçte formel bir yapıda kentte tutunamamaları ve bu kişilerin informel yollarla kentlerde yaşamaya çalışmalarıdır. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de, kentleşme için gerekli olan ekonomik kaynaklar yaratılmamıştır. Ya da ekonomik kaynaklar arasından yeterli miktar, kentleşmeye ayrılmamıştır. Dolayısıyla kentleşmenin ‘bedeli’ ödenmemiştir.(Bilgin 2000:189)

1980 sonrası dönemde üst, orta ve alt gelir gruplarının kentsel mekanda yer seçme davranışlarına bağlı olarak kentsel makro formda önemli yapısal değişimler ortaya çıkmıştır. 1980 öncesi dönemde orta gelir grupları gibi üst gelir grupları da büyük ölçüde yap – sat eliyle üretilmiş konut alanlarında yaşamaktaydılar. Orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı mekanlar, konutun değil de çevrenin prestijli konumu dolayısıyla birbirlerinden ayrılmaktadır. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:131) 1980 sonrası dönemde küreselleşme sürecinin de etkisiyle büyük kentlerde orta ve üst gelir gruplarının yaşam alanlarının konumlanması hem birbirlerinden hem de kentin geri kalanından ayrılmaya başlamıştır. 1980’li yılların Türkiye’inde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, *farklılaşma* ya da *çeşitlenme* dinamikleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan *ayrışma* eğilimleridir. Bir uçta; kentin çeperinde eskiden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var olmaya çalışan kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında kapattığı arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve terk ettiği kente ve topluma dönüp bile bakmayan üst sınıflar. (Işık, Pınarcıoğlu

2001:128) Böylece 21. yüzyılda Türk kentlerinde düalist, trialist ve / veya daha fazla boyuta sahip olan mekansal oluşumlar ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de 1980 öncesi ve sonrası dönemde orta ve üst gelir gruplarının, kente ve kentte yaşayan kişilere bakışları farklılık göstermektedir. “1980 öncesi zenginlerini içinde bulunduğumuz dönemin zenginlerinden ayırt eden en önemli öge, içinde yer aldıkları toplumsal bağlam ve bu bağlam içindeki konumlarıdır. 1980 öncesi zenginleri, daha eşitlikçi sayılabilecek bir toplumsal bağlamda varlıklarını sürdürmüş ve kendilerini büyük bir tehdit altında hissetmemişlerdir. Bu dönem burjuvazisi, tüketimin aşırılık sayıldığı, daha az ile yetinmenin bir erdem olarak görüldüğü bir kültürel iklimin ürünüdür. Bu dönem burjuvazisinin, her türlü aşırılıktan kaçınmasının bir nedeni de, varlığının toplumsal bir uzlaşmaya dayalı olduğunu biliyor oluşudur.” (Işık, Pınarcıoğlu 2001:137) 1980 sonrası dönemde ise, üst gelir gruplarının kentle ve kentli ile ilişkileri, toplumdaki ekonomik, siyasi, askeri, kültürel dönüşüm sürecinin sonucunda bir başkalaşım geçirmiştir. Bu dönemdeki uygulanan ekonomik politikalarla birden bire zenginleşen kesimlerin, toplumla ilişkisi farklı bir boyuta bürünmüştür.

Zaman içinde üst gelir grupları, *cemaatleşme arzusuyla* hareket ederek yaşam ve çalışma bölgelerini, günlük hayatları değerlendirme biçimlerini kentin geri kalanından keskin çizgilerle ayırma uğraşısı içine girmişlerdir. Söz konusu çaba, özellikle kentsel mekanda farklı gelir gruplarının yaşama bölgelerinin birbirlerinden ayrılmasıyla netleşmektedir. 1980’lerin ikinci yarısından itibaren üst sınıflar, kentleri terk etmeye başlamışlardır. (Işık, Pınarcıoğlu 2001:143)

Türkiye’deki üst gelir grubu konut bölgeleri incelendiğinde, en dikkat çekici örnekler, küreselleşme sürecinin en yoğun olarak yaşandığı İstanbul’da bulunmaktadır. Bu anlamda üst gelir grubu konut özelliklerini bünyesinde taşıyan örnekler olarak Kemer Country, Alkent, Acarkent, Beykoz Konakları gibi siteler gösterilebilir. Bu sitelerin tanıtım broşürlerinde, buradaki yaşam tarzının çoğulculuktan uzak, dışlayıcı bir kent kimliği üzerine kurulu olduğu anlatılmaktadır. Bu yapının bir sonucu olarak, “metropolitan alandaki kapalı yerleşmeler, komşu yerleşmelerle ilişkisiz özel dünyalar yaratmaktadır. İçinde buldukları geniş metropolitan alanın ve yerleştikleri bölgenin politik ve gündelik yaşamını paylaşmamaktadırlar.” (Kurtuluş 2005:183) Üst gelir gruplarının içinde buldukları kentle ve kentteki diğer kişilerle bağlantısızlığı ve

sorumsuzluğu çeşitli araştırmalar ve çalışmalarda da ele alınmıştır. Bu kişilerin kente karşı tavırları ve bakışları, ‘turist’ mantığı çerçevesinde kurgulanmaktadır. Turist bakışı ve davranışlarının en yoğun olarak gözlemlendiği kentler, küresel kentler hiyerarşisinde üst sıralarda yer alan kentlerdir. “Küresel zenginlikten paylarını alanlar, yaşadıkları kente turist gibi davranmakta ve kendi yarattıkları bölgelere kapanmaktadırlar.” (Sennett 2003) Kentsel mekandaki bu ayrılaşma ve duyarsızlık, kentlerde negatif sonuçlara sebebiyet verebilir niteliktedir. Bu yerleşimsel bölünmeyle kentler, mekanda ve gündelik hayatta birbirinden farklılaşmış, birbirlerine değmeden bir arada durdukları yapıya doğru gitmektedir. (Kurtuluş 2005:164)

Üst gelir gruplarının yaşam alanı tercihleri, kentsel mekandaki gelişme yönünü tayin edici bir özelliğe sahip olmuştur. Diğer bir ifadeyle, üst gelir gruplarının konut tercihleri, kentte en çok rağbet gören konut alanlarının gelişim yönünü belirleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur. Yani üst gelir grubunun konut tercihini kentin olası gelişme yönüne göre yapması değil; kentin, üst gelir grubu konutlarının yer seçtiği yöne doğru gelişmesi söz konusudur. Bu nedenle kentlerde özellikle üst gelir grubu bölgelerinin gelişimi, kentin gelişme yönlerinin değişimi hakkında fikir vermektedir. (Sarıkaya 2002:17)

Orta gelir gruplarının kentsel mekanda konumları da, kentsel mekânın şekillenmesini önemli ölçüde etkilemiştir. Orta gelir grupları da hızlı nüfus artışına paralel olarak, kentin çeperindeki banliyölere taşınmayı arzu etmektedirler. Orta gelir gruplarının sınırlı bütçesi, orta gelir gruplarının ‘ideallerindeki ev’e taşınmaya yetmemektedir. Orta gelir gruplarının istekleri, toplu konut yatırımları, kooperatifler ve yap – sat tarzında inşa edilen konutlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kent dışında görece daha ucuz arsalar toplu olarak imara açılmıştır. 1980’lerden sonra özellikle televizyonun dolayısıyla reklamların yaygınlaşmasıyla orta ve üst gelir gruplarının zihninde kentin pisliği, gürültüsü, dağınıklığı ve emniyetsiz ortamının tam tersi olarak; genç yaşlı herkesin spor yaptığı aktif bir yaşama, emniyetli açık alanlara ve oyun bahçelerine sahip ‘ideal ev’ mitolojisi oluşturulmuştur. Özellikle orta gelir grupları için, kentin çeperinde inşa edilmiş bir siteye taşınmak, önemli bir atılım ve sosyal hareketlilik imkanı doğurmaktadır. Bu kesim için site bloklarının tek tipli, geometrik düzenliliği ayrıştırıcı bir özellik, geride bırakılan dağınık çevrelerden uzaklaşmanın sembolüdür. (Öncü

1999:33) Orta gelir grupları için site yaşamı, kendileri gibi diğer kişilerle bir arada yaşamayı, hijyeni, huzuru ve sakinliği çağrıştırmaktadır. Türkiye’de büyük kentlerde orta gelir grubu banliyölerinin sayısının hızla artmasının sebebi; kentli orta sınıfın, özellikle hizmet sektöründe çalışan yüksek eğitilmiş yeni orta sınıfın konut sorununa yönelik ciddi çözüm sunması ve aynı zamanda bu sınıfın toplumsal ve mekansal olarak kendini kentin geri kalanından ayırıştırma talebine cevap vermesidir. (Danış 2001:153) Böylece kentin çeperinde, özellikle orta gelir gruplarının yaşamlarını sürdürdükleri banliyölerin sayısı hızla artmıştır ve kentsel desenin belirlenmesinde önemli bir işleve sahip olmuşlardır.

Türkiye’de özellikle 1980’li yılların sonlarından itibaren kent merkezinde de sınıfsal bir ayrılaşmaya tanık olunmuştur. Orta ve üst gelir grubunda olan kişilerin bir bölümü, banliyölerde inşa edilen konut bölgelerine yerleşmek yerine kent merkezinde kalarak burada yenilen bölgelerde, inşa edilen temiz, konforlu ve güvenli konutlarda yaşamayı tercih etmişlerdir. Bunun sebebi, bazı orta ve üst gelir gruplarının kentin sunduğu olanaklardan uzaklaşmak istememeleri, kent kültürü içinde yaşamayı arzu etmeleridir. Bu kişilerin isteklerinin karşılanması amacıyla, kent merkezinde fiziksel, sosyal ve kültürel açılardan köhneleşmiş alanların iyileştirilerek orta ve üst gelir gruplarının yaşam standartlarına uygun bir hale getirme çabaları yoğunlaşmıştır. Bu olgu ‘soylulaştırma’ (gentrifikasyon) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de yapılan benzer çalışmalarda bu sözcük ile ilgili farklı karşılıklar kullanılmıştır. Zuhul Ulusoy, ‘burjuvalaştırma’ (Ulusoy 1995:97); Çağlar Keyder, ‘mutenalaştırma’ (Keyder 2000); Zeynep Enlil ve Pelin Özden, ‘soylulaştırma’ (Enlil 2000:47; Uzun 2006:33; Özden 2001) kavramını kullanmaktadırlar. Akademik yazında genel olarak bu süreç ‘soylulaştırma’ olarak Türkçeleştirilmiştir ve şu şekilde tanımlanmaktadır; sosyal ve kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi. Dünyadaki gelişmeler ve küreselleşme sürecinde Türkiye’nin uluslararası ilişkilerinin güçlenmesi ve ekonomik durumunda meydana gelen iyileşmeler sonucunda, 1980’lerden itibaren soylulaştırma süreci başlamıştır. (Ergün 2006:22) Türkiye’deki gerçekleştirilen çalışmalar, Batı’da yaşanan çalışmalardan farklılık göstermektedir. Batı’da -özellikle ABD’de de-, özel girişimciler tarafından başlatılan çalışmalar, genel olarak sınıfsal

boyutun ağırlık kazandığı bir gayrimenkul operasyonu olarak tarif edilebilir. Bu çalışmalar sonucunda dolaylı olarak söz konusu kentsel bölgede sosyal ve kültürel iyileştirmelere de tanık olunmaktadır. Fakat Türkiye’de yürütülen projelerde asıl amaç, tarihi ve kültürel değere sahip olan bölgelerin restorasyonu yoluyla kente geri kazandırmak ve tarihsel değerleri canlandırmak şeklindedir. Türkiye’deki bu anlam karışıklığı, Batı’da gözlemlenen süreçlerin direkt olarak ithal edilmesiyle ortaya çıkan bir tercüme kaosuna dayanmaktadır.

1980 sonrasında, kent yoksullarının yaşam alanı olarak gecekondunun değişen niteliği, dönemin çarpıcı özelliklerinden bir diğeridir. Bu dönemde gecekonduların alanlarında, çok katlılaşma / apartmanlaşma gelişmiştir. Bu gelişme gecekonduların kendi zenginini ve fakirini yarattığı bir sürece işaret etmektedir. Bu süreç, Işık ve Pınarcıoğlu tarafından, ‘nöbetleşe yoksulluk’ olarak tanımlanmaktadır. “Nöbetleşe yoksulluk, esas olarak kente önceden gelmiş göçmen grupları ile kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente daha sonradan gelen kesimler ile imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri ve yoksulluklarını bu gruba devredebilmeleri sonucunu doğuran ilişkiler ağıdır.” (Işık, Pınarcıoğlu 2001:156) Bu dönemdeki dönüşümlerle birlikte gecekondunun fiziksel yapısında değişimler yaşanmıştır. Gecekonduda yaşayan kişiler, kentsel ranttan enformel yollarla elde ettiği payı daha da arttırabilmek amacıyla gecekondularını yıktırarak, yerlerine apartman yaptırmaya başlamışlardır. Önceleri tek katlı gecekondular yıkılarak yerlerine çok katlı apartmanlar inşa edilmiştir. 1980’li yıllardan itibaren kullanıcının, işgal yoluyla elde ettiği arsa üzerine tek katlı gecekonduların inşa etmesine rastlanılmamaktadır. Bunun yerine bu arsalarla direkt olarak apartman yapma yoluna gidilmiştir. Apartman gecekondularının yapım süreci, ilk kuşak gecekondularına benzer bir şekilde gelişim izlemiştir. Şöyle ki; apartman gecekondularının inşa süreci çoğunlukla kademeli bir şekilde gerçekleşmiştir. Önce kendine çeşitli yollarla arsa edinen bireyler, parası yettiği sürece önce tek katlı binalar yapmışlardır ve ilerleyen dönemlerde mümkün olduğunca katların sayısını arttırmayı amaçlamışlardır. Yüksek katlı binaların tamamını bitirecek sermayeye sahip olmayan gecekondular için en uygun mekanizma, önce kendi oturacağı katı inşa etmek, bu arada ek daire yapabilirse bunu kiraya vererek gelir etmektir. Daha sonra kişilerin imkanları nispetinde diğer katların kabasını çıkılmıştır. Bu kaba inşaatla eğer

bazı daireler tamamlanmışsa, bunları da kiraya verip, belirli bir gelir elde etme amaçlanmıştır. İlave katların kabası, derme çatma bir şekilde olsa da yavaş yavaş tamamlanmıştır. Bu apartmanlarda katların ve dairelerin sayısı ailedeki çocukların sayısı ve kişinin elde ettiği gelire bağlı olarak değişebilmektedir. Bu süreçte ne kadar çok kat çıkılırsa, yasal boşluktan o oranda yararlanmak mümkün olmuştur. “İleride kaçak katları yasallaştırılabilecek sosyal ve siyasal gücü ellerinde tutan konut sahibi gruplar kaçak, tam ve çatı yapmaktan çekinmiyor, ara ara çıkan kat yükseltme kararları ve imar afları sonucu ek rantlara sahip oluyordu.” (Şenyapılı 2004:224) Böylece nüfusun toplumsal ve ekonomik yapı – mekan ilişkisinde yer alan gecekondu zonu, hızlı bir değişim içine girmiştir. Gecekondu çok katlı binalar haline getirilirken, burada yaşayanların gelir düzeyi de yükselmekte, binaların çoğunun önünde özel arabaların sayısı artmaktadır. (Tümertekin 1997:26)

Gecekonduya yaşayan bir kişi için, apartmanın ekonomik boyutu yanında sosyal ve kültürel anlamı da büyüktür. “Gecekondu apartmana geçmek, özellikle bir apartman dairesi satın alarak oraya taşınanların durumunda, bir toplumsal hareketliliğin, ailenin toplumsal konumunun iyileştirilmesinin bir aracı ve göstergesidir. Apartmanda yaşamaya başlamak, kentin içine girmek, kentin olanaklarından yararlanma şansını yakalamak, kentli olmak anlamına gelmektedir. Apartmanlar daha temiz ve konforludur, kışın onları sıcak tutması kolaydır.” (Erman 1998:321) Apartmanda yaşamak bu kesim için, kentteki varlığının onaylanması, yani kendi varlığını ispat etmek anlamındadır. Bu, dışlanan konumundan çıkarak kentsel yönetsel kararlarda söz sahibi olmayı da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de büyük kentlerde meydana gelen gecekonduların ve çarpık kentleşmenin önemli sebeplerinden birisi, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 18. maddesidir. 18. madde ‘Arazi ve Arsa Düzenlemesi’ adını taşımaktadır. Buna göre; “İmar hududu içinde bulunan binalı veya binasız arsa ve arazileri malikleri veya diğer hak sahiplerinin muvafakatı aranmaksızın, birbirleri ile, yol fazlaları ile, kamu kurumlarına veya belediyelere ait bulunan yerlerle birleştirmeye, bunları yeniden imar planına uygun ada veya parsellere ayırmaya, müstakil, hisseli veya kat mülkiyeti esaslarına göre hak sahiplerine dağıtmaya ve re’sen tescil işlemlerini yaptırmaya belediyeler yetkilidir. Sözü edilen yerler belediye ve mücavir alan dışında ise yukarıda belirtilen yetkiler

valilikçe kullanılır. Belediyeler veya valiliklerce düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların dağıtımı sırasında bunların yüzölçümlerinden yeteri kadar saha, düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında ‘düzenleme ortaklık payı’ olarak düşülebilir.” (3194 sayılı İmar Kanunu 18. Madde) 18 madde ile yapılan arazi ve arsa düzenlemesinde düzenleme ortaklık payı %35 ile sınırlı tutulurken bu pay içine yol, otopark, yeşil alan, cami ve karakol alanları dahil edilmiştir. Böylelikle bu oran dahilinde özel mülkiyetten bedelsiz olarak düzenleme ortaklık payı alınabilmektedir. Bu düzenleme ile kamusal alanlar hacimsel olarak büyüyebilecektir. Fakat söz konusu madde uygulamaları, düzenli bir kentleşmenin sağlanmasının tersine daha farklı sonuçlara yol açmıştır. Yasaya göre, belediye hudutları dışındaki alanlar tarım arazisi kabul ediyor ve 20 dönümden küçük parçalara bölünmesine izin verilmiyordu ve müstakil tapu alınamıyordu. Belediye hudutları içerisinde ise imarlı arsa, ya kalmamış ya da oldukça yüksek bir ranta sahipti. Kente yönelen göçlerin artmasıyla birlikte, göçmenlerin konut sorununa çözüm, belirli bir plan dahilinde olmaksızın, kent kurallarına aykırı olarak, kişilerin kendiliğinden ürettikleri enformel mekanizmalarla bulunmuştur. Buna göre; belediye hudutları dışında kalan tarlalar, ya sahipleri ya da bu işin komisyoncuları tarafından kendi çıkarlarına uygun bir şekilde parsellenmiştir. Bu parselleri alan kişilere de “hisseli tapu” verilmiştir. Arazi sahipleri veya emlak komisyoncuları, daha çok gelir elde etme uğruna, sokakları ve diğer kamusal alanları ne kadar dar tutarsa, arsa olarak satacağı alan o kadar fazlalaşacaktı ve bunun sonucunda elde edeceği gelir de paralel olarak artacaktı. Belediye bu sürece karışmıyor ve müdahale etmiyordu. Bunun sonucunda kent planlarına aykırı yapılanmalar ortaya çıkmıştır(<http://www.tmmob.org.tr/modules.php?op=modload&name=Sections&file=index&req=printpage&artid=116>). Bu şekilde gerçekleşen yapılanmaların sayısının hızla artması kentsel mekanda düzensiz ve çarpık oluşumlara neden olmuştur.

Kentlerin planlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için hızlandırılan İmar Kanunu’nun, 18. maddesindeki yer alan ‘istisna’ hükmü, düzensiz ve sağlıksız bir kentleşmenin de yolunu açmıştır. Buna göre; “veraset yolu ile intikal eden, bu kanun hükümlerine göre şuyulandırılan Kat Mülkiyeti Kanunu uygulaması, tarım ve hayvancılık, turizm, sanayi ve depolama amacı için yapılan hisselendirmeler ile cebri icra yolu ile satılanlar hariç imar planı olmayan yerlerde her türlü yapılaşma amacıyla arsa ve parselleri hisseler

ayırarak özel parselasyon planları, satış vaadi sözleşmeleri yapılamaz (<http://www.kentli.org/yasa/3194.htm>)” istisna hükmü aracılığıyla, İmar Kanunu tarafından yasaklanmış ise de kişiler tarafından yaratılan hileli durumlarla, alınan mahkeme kararlarına sığınarak cebri icralar gerçekleştirilmekte böylece tek tapu kütüğü sahifesinde yer alan arazi hisseli mülkiyete geçerek küçük parçalara ayrılmıştır. Böylece kentlerde, plansız gerçekleştirilen bölünmeler sonucu yaratılan hisseli parselasyon ile düzensiz kentleşmenin zemini hazırlamıştır.

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan dönemde, Türkiye’deki kentleşme sürecinin genel hatlarıyla değerlendirilmesinden sonra, çalışmanın bundan sonraki bölümünde örneklem olarak ele alınan Bursa kentinde, tanık olunan kentleşme süreci analiz edilmiştir. Çalışmanın anahtar kavramının ‘küreselleşme’ olması nedeniyle, özellikle küreselleşme sürecinde Bursa’da tanık olunan kentleşme olgusu incelenmiştir. Küreselleşme kavramı çerçevesinde yapılacak bir kentsel analizde, Türkiye’de küreselleşme sürecinin en çok yoğunlaştığı kent olan İstanbul’un da çalışmaya dahil edilmesi gereklidir. Bu çerçevede, Bursa’daki kentleşme sürecinin irdelenmesinden önce, tarihsel bir bağlamda Bursa ile İstanbul arasındaki etkileşim çalışmaya dahil edilerek, analiz edilmiştir.

3. TARİHSEL BAĞLAMDA İSTANBUL – BURSA ETKİLEŞİMİ

Türkiye’de küreselleşme sürecinin etkilerinin en yoğun gözlemlendiği kent, İstanbul’dur. 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı’na göre İstanbul, 10.118.735 nüfusuyla Türkiye’nin en büyük kentidir. Türkiye’nin toplam nüfusunun %14.8’lik, kentsel yerleşim nüfusunun da %20.7’lik kısmını oluşturmaktadır. İstanbul’da km² başına 1928 kişi düşmektedir.

Bugün İstanbul, ekonomik açıdan ülkenin en büyük ve rakipsiz kenti konumundadır. “İstanbul kentinin %1’inin elde ettiği gelir Adana, Bursa ve İzmir kentlerinin elde ettiği gelirin toplamına eşittir. Kentin %2’sinin elde ettiği gelir ise, Ankara ve İzmir’in tüm gelirine eşittir. İstanbul’da yaşayan %1’lik bir kesim ayda yaklaşık 27.5 milyar para kazanmaktadır. İstanbul’da en yoksul %1’lik kesim ise ayda ortalama 85 milyon TL gelir elde etmektedir.” (Altıntaş 2004:417; <http://www.geocities.com/orijinhareketi/istatistikler.html>) İstanbul, çeşitli ekonomik aktivitelerde olduğu gibi finansal hizmetler ve diğer hizmet sektörlerinin de merkezi

konumundadır. Ulusal bir merkez olarak gelişen İstanbul, aynı zamanda ekonomik ve ticari ilişkilerde uluslararası ağların en yoğun olduğu kent konumundadır. İstanbul bu özellikleri ve hizmet sektöründe sahip olduğu rekabet avantajları ile bölgesel bir finans ve hizmet merkezi olmaya adaydır. Bölgesel bir finans ve hizmet merkezi olarak İstanbul, dış dünya ile tüm bölge ülkelerinin ilişkilerinin sağlanmasında aracı olacak bir merkez konumuna gelebilme potansiyeline sahiptir. (Altıntaş 2002:369,370)

İstanbul'da, küreselleşme sürecinin siyasal, ekonomik ve kültürel içeriği ve mekansal etkileriyle Türkiye içinde özellikle diğer metropollere göre çok daha net, yoğunluklu, hızlı bir değişim ve etkileşim sürecinin yaşandığı görülmektedir. (Altıntaş 2002:362) Bu özelliği itibari ile İstanbul, küreselleşme sürecinde Türkiye'nin dünyaya açılan penceresidir. Türkiye'nin küresel platformda yaşanan rekabete İstanbul aracılığıyla dünyaya açılma hedefi öne çıkmıştır. İstanbul; nüfus yapısı, ekonomik aktiviteler, sosyal ve kültürel faaliyetlerle küresel kent olma potansiyeli taşımaktadır.

Bursa'nın, İstanbul'a, gerek coğrafi olarak gerekse tarihsel bir süreçte ekonomik ve kültürel bağlar aracılığıyla yakın olması, Bursa kentine önemli olanaklar sunmaktadır. Bursa'nın, önemli ekonomik, sosyal ve kültürel kararların alındığı İstanbul ile kurduğu bağlantılar, küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı bugünkü koşullarda daha çok önem kazanmaktadır. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda Bursa'nın küreselleşme sürecinin olumlu ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinden yararlanabilmesi için, İstanbul ile ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir.

Bursa ile İstanbul arasındaki etkileşimin ortaya konulabilmesi için, İstanbul'un, Osmanlı Devleti egemenliğine geçişine gitmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti döneminde İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte, İstanbul ve Bursa arasında günümüze kadar devam eden önemli bağlar kurulmuştur. Bursa, 1326'daki fethinden, Edirne'nin 1368'de fethine kadar olan dönemde 42 yıl süreyle Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır. Bursa, Edirne'den sonra imparatorluk başkenti olan İstanbul'un en görkemli dönemlerinde bile imparatorluk içindeki diğer kentlere oranla ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur.

Bursa'yı ayrıcalıklı kılan özellik; toplumsal dinamiklerin değişim süreci içinde sürekli olarak kentsel mekana yansması ve onu biçimlendirmesidir. Politik başkent olmasa bile Bursa, Osmanlı'nın özellikle uluslararası ticaret ve üretim boyutlarında ipek

başkenti ve Anadolu'nun da kültür başkentidir. Bursa, Osmanlı Devleti içinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Bunun en önemli göstergelerinden biri de, Bursa kenti, doğrudan padişah hâsları içinde yer almasıdır. Hüdavendigâr Sancağı olarak adlandırılan Bursa'da sancakbeyinin yönetici olarak yetkileri, dar bir alanda geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, buranın yönetimi, güvenliğinin sağlanması doğrudan padişahın sorumluluğunda yer almaktadır. Bu görev, padişahın Bursa'daki Hâssa Harcı Emin'i tarafından atanan subaşılara verilmekte, kent onların komutasındaki kolluk kuvvetleri tarafından güven ve düzen altında tutulmaktaydı. (Ergenç 2005:104)

Bursa ve İstanbul arasındaki etkileşimin izlerini, kentteki imar faaliyetlerinde de bulmak mümkündür. Bunun en önemli örneği, 19. yüzyılın son çeyreğinde Bursa'nın imarı için Ahmed Vefik Paşa'nın görevlendirilmesidir. Bursa'da görev yapan Ahmet Vefik Paşa, Paris'te tanıklık ettiği modernleşme faaliyetlerinden esinlenerek Bursa kent mekanını şekillendirmiştir. Böylece Bursa'da geleneksel ile modernliğin sentezini mekana yansıtmıştır. Yine bu dönemde modernleşme faaliyetlerinin etkisiyle kent mekanında sosyalleşme aracı olarak ortaya çıkan tiyatro faaliyetleri, İstanbul'dan sonra Ahmed Vefik Paşa'nın teşvikleriyle Bursa'da da görülmektedir. İstanbul'da tiyatroya olan ilginin artmasıyla birlikte Bursa'da tiyatro çalışmalarına rastlanılmıştır. Ahmed Vefik Paşa, Hükümet Konağı Caddesi'nin (bugünkü Ünlü Cadde) karşısında yer alan kahvehanenin bahçesinde (bugünkü Ziraat Bankası) tiyatro binası inşa ettirmiştir. Tiyatrodaki oyuncuların bir kısmı İstanbul'dan gelmektedir. İlerleyen dönemde Bursa'da, İstanbul'dan gelen tiyatro oyunları da sergilenmiştir. Bu dönemde imar faaliyetleri dışında sanat alanında da Bursa, her zaman İstanbul'dan destek almıştır, söz konusu destek bugün de devam etmektedir.

Bursa ile İstanbul etkileşiminde, ulaşım hususu önemlidir. İstanbul ile Bursa'nın iki önemli iskelesi olan Mudanya ve Gemlik arasında düzenli vapur seferleri, 1865 yılından sonra başlamıştır. Kentte ipek üretiminin artması ve yabancı tüccarlar ile kurulan ekonomik ilişkiler, İstanbul'dan Bursa'ya vapur seferlerinin yapılmasını zorunlu hale getirmişti. Bu amaçla başlangıçta Gemlik – İstanbul arasında olmak üzere yolcu ve yük taşımak için, hisseleri halka açık olan 'Gemlik Körfezi Vapur Şirketi' (daha sonra Şirket-i Mahsusa) kurulmuştur. Mudanya ile İstanbul arasında vapur seferleri 1871 yılında başlamıştır. Her hafta Cuma ve Salı günleri, İstanbul'dan sabah kalkan vapur

beş saat sonra Mudanya İskelesi'ne ulaşıyor, yolcu ve yükünü boşalttıktan sonra akşamüzeri Gemlik İskelesi'ne gidiyor, ertesi gün buradan yolcu ve yükünü aldıktan sonra Mudanya İskelesi'ne uğruyor ve İstanbul'a geri dönüyordu. (Dörtok Abacı 2005:126)

Cumhuriyet döneminde de Bursa, İstanbul ile birlikte ele alınmıştır; ülkenin en önemli kenti ile ilgili politikaların ve uygulamaların yansımaları Bursa'da da görülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern Türkiye Cumhuriyeti'nin imarı temel hedef haline gelmiştir, bu çerçevede ülkenin en büyük kentleri olan İstanbul ve Ankara'nın imarına önem verilmiştir. Cumhuriyet döneminde Bursa'ya verilen önem, kentte yapılan planlarda görülmektedir. Bursa, İstanbul'a coğrafi yakınlığı nedeniyle İstanbul'un planlanması için Türkiye'ye çağrılan plancılar aynı zamanda Bursa'nın kentsel planlamasını da yapmışlardır. Bu anlamda İstanbul'un planlamasını yapmak üzere davet edilen Alman Karl Löcher, Bursa kentinin ilk planlama çalışmasını 1924 yılında yapmıştır. Daha sonra 1936 yılında İstanbul'un planlama çalışmalarını yürüten Henri Prost'a, Bursa için yeni bir plan yaptırılmıştır. 1958 yılının Ağustos ayında Sahafklar Çarşısı'ndaki bir cilt atölyesinde başlayan yangın kısa bir süre içinde bütün çarşayı sarmış ve tarihi ticaret merkezinin neredeyse tümünü tahrip etmiştir. Bu dönemde de gelenek bozulmayarak İstanbul'un planlamasında danışman olarak görevli olan Prof. Dr. Luigi Piccinato'ya Bursa'nın planlaması için de danışmanlık yapması önerilmiştir. Piccinato'nun bunun kabul etmesiyle, İller Bankası İmar Planlama Müdürü olarak görevlendirilen Emin Canpolat'ın başkanlığında ve Piccinato'nun danışmanlığında Bursa'nın planlaması gerçekleştirilmiştir.

Bursa'nın, önemli ekonomik kararların alındığı İstanbul ile kurduğu bağlantılar küreselleşme koşullarında daha çok önem kazanmaktadır. Bu nedenle Bursa ile İstanbul arasındaki iletişim ve ulaşım olanaklarının arttırılması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. İstanbul ile Bursa arasındaki ulaşımın daha da kısaltılması amacıyla 19.03.2006 tarihinde Bursa Büyükşehir Belediyesi ile İstanbul Deniz İşletmeleri işbirliğiyle Güzelyalı ilçesine bir deniz otobüsü terminali kurma çalışmaları başlatılmıştır. Güzelyalı iskelesi, 2007 Nisan'ında tamamlanarak hizmete girmiştir. Böylece Bursa – İstanbul arasındaki mesafe yetmiş beş dakikaya düşmüştür.

Küreselleşme süreciyle makro düzlemde ekonomi, siyaset ve sosyal yapıda tanık olunan dönüşümler yanında, kentlerde kentsel yaşam biçimleri ve kentsel mekanın yapılanma biçimlerinde de önemli değişimlere tanık olunmuştur. Söz konusu değişimin en iyi gözlemlenebildiği kent, İstanbul'dur. Bursa'nın İstanbul'a gerek coğrafi olarak yakın olması gerekse İstanbul'un fethinden itibaren kurulan ekonomik, sosyal ve kültürel bağların etkisiyle, İstanbul'da meydana gelen mekansal ve sosyal değişimlerin yansımaları kısa bir zaman diliminde Bursa'da da görülmektedir.

Bursa kentinde tanık olunan mekansal, sosyal ve kültürel değişimin analiz edilebilmesi için, tarihsel perspektifte Bursa kentinin mekansal oluşumu incelenmelidir.

4. TARİHSEL PERSPEKTİFTE BURSA KENTİNİN MEKANSAL OLUŞUMU

Bursa kentin tarihsel perspektifte nasıl bir gelişim çizgisine sahip olduğunun analizi, 21. yüzyıl Bursa'sının kent mekanındaki oluşumları anlayabilmede önemlidir. Tarihsel süreçte Bursa kentindeki değişimler üç ayrı dönemde ele alınacaktır; Prussa'nın (Bursa'nın) ilk kurulduğu dönemden Osmanlı Devleti dönemine kadar olan süreç, Osmanlı Devleti döneminde Bursa ve Cumhuriyet döneminde Bursa.

4.1. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNE KADAR OLAN SÜREÇTE BURSA

Bursa'nın da içinde yer aldığı Bithynia bölgesindeki ilk yerleşmelere ilişkin buluntuların, günümüzden 8000 yıl öncesine değin uzandığı öne sürülmektedir. Bithynia olarak bilinen Anadolu'nun kuzey batısında, bugün Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya ve Kocaeli illeriyle İstanbul'un Anadolu yakası ve Zonguldak'ın batı bölümünü kapsayan bölge birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. "Bursa ve civarı ile ilgili en eski bilgi, İ.Ö. V. yüzyılda yazılan Herodot Tarihi'nde yer alır. Ancak bu kaynağa göre o tarihte Bursa ve civarında olan tek kent Kius / Gemlik'tir." (Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:19) Prussa yani bugünkü Bursa, Bithynia Krallığı'nın batı sınırında yer almakla birlikte, o çağların kervan ve ticaret yollarının oldukça dışında yer almaktadır. Bu nedenle pek büyümemiş, Nikomedia (İzmit) ve Nikaia'nın (İzmit) gölgesinde kalmıştır. (Gürman 2002:52) Bursa'nın kent statüsüne yükselip çevresinin surlarla çevrilmesi, Bithynia Kralı I. Prusias (İ.Ö. 232 – 192) döneminde gerçekleşmiştir. Kartaca Kralı Hannibal, Roma İmparatoru ile yaptığı savaşı kaybedince askerleriyle I. Prusias'a sığınmıştır. (Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:20; Süel 1996:28) Bu sırada Bithynia Kralı ve Hannibal bir Antik Yunan kenti olan ve Odrya

(Nilüfer) Çayı ile Olympos Mysios (Uludağ) arasında bulunduğu tahmin edilen Atussa kentini ele geçirerek, yakıp yıkmıştır. (Dörtok Abacı 2005:13) Bu dönemde Atussa kentinin yerine, Roma'ya karşı ortak askeri amaçlı bir konaklama, yığınak ve lojistik destek üssü olarak, Prussa kenti Hannibal'ın planlamasına göre kurulmuştur. (Akkılıç 2002:840) Bir başka kaynağa göre Hannibal I. Prusias'a teşekkür etmek amacıyla askerlerine bir kent inşa ettirir ve buraya Prusias'ın adını verip ona armağan eder. (Gürman 2002:52) Daha sonraki dönemlerde birbiri ardına tahta çıkan iki Prusias adlı kralın yaptırdıkları diğer Prusias kentlerinden ayırt edilebilmesi için *Prusa ad Olympon* adı verilir. (Dörtok Abacı 2005:13) Bizans döneminde de bu isim kullanılmaya devam etmiştir. Fakat Bizans döneminde kente sadece Prussa denilmeye başlamıştır. (Baykal 1950:7)

Bursa ve çevresinin, tarih boyunca birçok kez yıkımlara uğraması, ayrıca yeni yapılarda eskilerin artıklarının kullanılması nedeniyle Bithynia, Roma ve Bizans dönemlerinden kalma eski eserlere çok fazla rastlanamamaktadır. Bunda eski kentlerin terk edilmeyip birbiri üzerinde kurulmuş olmasının da rolü vardır. Bursa'da Bithynia, Roma ve Bizans dönemlerinden kalma izlere, Hisar bölgesindeki kale ve burçlarla bazı saray ve hamam kalıntılarında rastlanılmaktadır. Kale duvarlarında yazı ve oymalarla süslü taşlar vardır. Kalenin, Bithynia döneminde yapıldığı öne sürülmektedir. Muradiye Devlet Hastanesi'nin kuzeyindeki bahçenin altında, Bithynia döneminden kalma olduğu sanılan bir galeri bulunmaktadır. Bu galeri sonraki Roma ve Bizans dönemlerinde yapılan eklerle kemerli hale getirilmiştir. Yine Roma döneminden kalan bir hamam yıkıntısı 'Batık Hamam' adıyla anılmaktadır. Bizans döneminden kalma en önemli yapı, Hisar'ı çevreleyen surlardır. Bu surlar, her ne kadar daha önceden yapılmış ise de, asıl büyük onarımları Bizans döneminde gerçekleştirilmiştir. Doğuda 'Hisar Kapı', batıda 'Kaplıca Kapı' ve güneyde 'Zindan Kapı' eski Prussa'nın asıl kapılarıdır. (Akkılıç 2002: 317)

Bursa, 1326 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir ve bu durum kent için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bursa, Türklerin hakimiyetine geçtikten sonra gelişen ve giderek önemi artan canlı bir ticaret merkezi haline gelmiştir. (Dörtok Abacı 2005:14)

4.2. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE BURSA'DA KENTSEL GELİŞME

Bursa'nın, 6 Nisan 1326 yılında Osmanlıların eline geçmesinden sonra kale yani hisar içi iskan edilmiş, kale içinin eski sakinleri ise kale dışında yerleşmişlerdir. (Dörtok Abacı 2005:14) Osman Gazi tarafından fethedilerek Osmanlı Devleti'nin başkenti olmasıyla birlikte Bursa, Osmanlı Devleti döneminde ekonomik değerlerinin çeşitliliği ve zenginliği sayesinde ülke ekonomisi içerisindeki yönlendirici ve etkileyici güce sahip olmuştur.

Bursa fetih edildiğinde Bursa kentini çevreleyen antik surların içindeki yerleşim alanı, bir saray ve manastır dışında kamu binalarına ve üretim – ticaret ünitelerine sahip değildir. Bursa'nın mekansal oluşumuna, Orhan Gazi döneminde Hisar'ın doğusundaki aşağıda kalan ovanın bir parçası olan boş alanda kurulmasıyla başlanır. Orhan Bey; kenti fetih ettikten sonra kale içinde cami haline getirdiği bir Bizans Kilisesi'nin yanında Tekfur Sarayı'nı, Bey Hanı'na dönüştürmüştür. Osmanlı Bursa'sının asıl çekirdeği, Bey Hanı denilen yerdir. 1339 yılında Bursa kalesinin altında bir cami, medrese, imaret, han ve hamamdan meydana gelen külliyesini inşa ettirmiştir. Bu yeni kentsel üniteler, kale içine alternatif bir merkez olarak zamanla büyüyecektir. Orhan Bey döneminde inşa edilen Emir Han'ın da içinde bulunduğu külliye, kent merkezinin ilk nüvesinin oluşması açısından önemlidir. Prussa'dan Bursa yaratma sürecinde ilk olarak, o sıralar Hisar'ın doğu eteğinden akmakta olan Gökdere'nin doğusuna bir han (Emir Hanı / Bey Hanı), yanı başına bir hamam (Orhan Hamamı, bugün Aynalı Çarşı) ve bir de 'cami' (Orhan Camii) inşa edilmiştir. Bu aynı zamanda ikincil önemdeki doğu – batı ticaret yolunu birleştirmeyi amaçlayan bir politikanın yansımasıdır. Orhan Gazi'nin Hisar dışında yaptırdığı bu üç yapı, geleceğin Bursa'nın çarşı ana aksının odağını oluşturacaktır. Daha sonraki dönemlerde de kentin genişlemesi çeşitli dini ve sosyal yapılar çevresinde gerçekleşmiştir. Birbirine uzak, kente hakim tepelerde özellikle ilk beş Osmanlı hükümdarları döneminde bina edilen cami, medrese, han, darüşşifa gibi yapıları içine alan imaret siteleri (külliyeler) klasik kent dokusunun oluşumunda etkili olmuştur. I. Murad'ın yaptırdığı Muradiye, Yıldırım Beyazıd'ın yaptırdığı Yıldırım, I. Mehmed'in yaptırdığı Yeşil Külliyesi bu bölgelerde yerleşimin oluşmasını sağlamıştır. (Dörtok Abacı 2005:14,15) Bugün de bu külliyelerin bulunduğu mahalleler, kentteki nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yerlerdir. Diğer bir ifade ile,

Osmanlı Bursa'sının yapısal çerçevesini, Orhan Gazi'yi izleyen dört sultan, yaptırdıkları külliyelele çizmişlerdir. I. Murad Hisar'ın 3,5 km batısında Çekirge Külliyesi'ni 1370'lerde, kentin 2,5 km doğusunda I. Beyazıd'ın 1390'larda yaptırdığı Yıldırım Külliyesi, I. Mehmed'in 1420'lerde yine kentin doğusunda yaptırdığı Yeşil Külliyesi ve son olarak II. Murad batıda 1440'larda Muradiye Külliyesi'ni yaptırmıştır. Osmanlı sultanlarının oluşturduğu kent iskeletinin dokuları, tarikatlar ve varıl kişilerin ya da vakıfların yatırımları ile doldurulmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde kentsel mekanın oluşumunda vakıfların büyük etkisi vardır. Vakıflar aracılığıyla iş merkezleri (hanlar) inşa edilmesi, hem merkezi çekim odakları yaratmakta hem de yöre ticaret ve zanaat erbabının düzenli bir mekansal yerleşime sahip olmaları sonucunu doğurmuştur. (Karakurt, Uyar 2005:244) Orhan Bey'den sonra, Sultan I. Murad, Yıldırım Beyazıd ve Çelebi Mehmed döneminde de Bursa'daki kentsel gelişme hızla devam etmiştir. Sultan I. Murad döneminde 1366 yılında Edirne'nin başkent olmasına rağmen Bursa'ya verilen önem azalmamıştır.

Kentin gelişimini yönlendirici etkenlerin başında ticaret hayatının gereksinimleri ve doğal konumu gelmektedir. Ekonomik etkinliklerle birlikte kent genişlemiştir. Bu süreçte kentte yeni ticari ve sosyal yapıların sayısı artmıştır. Kentin ticari öneminin artmasını sağlayan yapıların inşası bu padişahlar döneminde gerçekleşmiştir. I. Murad döneminde Kapan Han, Yıldırım Beyazıd döneminde Bursa Bedesteni ile çevresindeki Uzun Çarşı ve kentin doğusunda Yıldırım Külliyesi inşa edilmiştir. I. Mehmed döneminde İpek ve Geyve Hanları, II. Beyazıd döneminde Koza Han ve Pirinç Han yaptırılmıştır.

Bursa, Osmanlı Devleti egemenliğine geçmesiyle birlikte gerek kentte yürütülen imar faaliyetleri gerekse ticaret yollarını ele geçirme amaçlı gerçekleştirilen savaşlarla uluslararası ticaret merkezi olmuştur. "Bursa'nın uluslararası bir pazar ve Avrupa – Asya arasında bir antrepo haline gelmesinde etkili olan en önemli faktörlerden biri, önemli ticaret yolları aracılığıyla çeşitli ticaret merkezleriyle bağlantıya geçilmesidir. 14. yüzyılda siyasal gelişmelere bağlı olarak dünya ticaret yollarında meydana gelen gelişmeler, Bursa'yı Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi gören bir ticaret merkezi haline getirmede etkili olmuştur. 15. yüzyıla gelindiğinde ise Bursa, ipek sanayinin ve ipek ticaretinin en büyük merkezlerinden birisi konumundadır." (Çiftçi 2005:162,163)

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması, Bursa'nın tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nde toplumsal kurgunun yapılanmasında kent merkezinin oluşumuna önem verilmesi ve bu doğrultuda kentlerin bilinçli bir politikayla oluşturulması, Bursa kent merkezinin bugün bile hala canlılığını korumasında etkili unsurlar arasında yer almaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bursa kent dokusuna eskisi kadar planlı yoğun ve nitelikli sosyal ve ticari yapıların eklenmediği görülmektedir. Edirne'nin ardından da İstanbul'un başkent yapılmasından sonra Bursa ekonomik açıdan önemli bir üretim ve ticaret merkezi olmaya devam etmekle birlikte, İstanbul'un imar ve gelişimine öncelik verilmiştir. Bursa 16. yüzyılın ortalarında sonra da büyük bir kent ve Balkanlar ile Anadolu için ticari bir merkez olma niteliğini sürdürmüştür. Ancak kentteki inşa ve imar faaliyetleri eskiye göre yavaşlamıştır. Bu tarihten sonra yapılanlar daha çok Bursa'nın fizik dokusunu sıklaştırma niteliğini taşımaktadır. (Dörtok Abacı 2005:16) 16. yüzyılın sonlarına kadar Bursa kentinin üretim – ticaret ve dinsel merkezinin oluşumu tamamlanmış, kentin genel silueti belirginleşmiştir. Daha sonraki süreçte kentin gelişimi organik kent dokusuna yeni mahallelerin eklenmesi biçiminde gerçekleşmiştir. (Dörtok Abacı 2005:17)

Bursa'daki mahalle oluşumları incelendiğinde, bölgede ilk olarak imaret olarak da adlandırılan külliyelerin inşa edildiği daha sonra bunların etrafında meskenlerin oluştuğu görülmektedir. Külliyeler, insanların kent hayatına geçmesi için gerekli olan ihtiyaçları karşılayacak yapı özelliklerine sahiptir. Külliyelerin tesis edildiği yerlerde ulaşım sağlanmış, eğitim, ibadet, barınma, beslenme ihtiyaçları karşılanmış, halkın ihtiyaç duyacağı pek çok hizmet önceden götürülmüştür. Yani Osmanlı döneminde yeni mahalleler, altyapı hizmetleri tamamlanmış yerlerde oluşturulmuştur. (Pay 2005:237-239) Böylece düzenli bir kentsel gelişme sağlanmıştır.

Bursa'da kent merkezinin çevresinde yer alan yapılaşmalar incelendiğinde, çevredeki yerleşme nüveleri modern öncesi bir kent için çok geniş denilebilecek bir alana yayılmaktadır. Örneğin, Muradiye ve Orhan İmaretleri bile Hisar kapılarına yarım kilometreden daha uzaktır. Bu mesafe Yeşil İmareti için 1.5 kilometre, Yıldırım İmareti için 2.5 kilometredir. En yakın imaret arasında da en az 400, en çok 800 metrelik bir uzaklık vardır. O dönemdeki ulaşım sistemi göz önüne alındığında kentteki yerleşim alanları arasındaki bu yayılma olağan değildir. Topografya böyle bir yayılmayı

gerektirmemektedir. Hatta, engebелiliđi açısından bu durumun kısıtlayıcı etkisi daha önemlidir. Öte yandan kentin çevresinde konumlanan imaretlerin Bursa'yı hinterlandına bağlayan önemli ulaşım eksenleri üzerinde yer aldıkları da ileri sürülemez. Bursa'nın kara bağlantıları hep ova üzerinden olmuştur. Yerleşme alanının dağınık konumlanmasına tezat olarak, kentteki ticaret alanı Osmanlı egemenliğinin başlangıç yıllarından itibaren yoğun bir merkezileşme eğilimi göstermiştir. Neticede Bursa kenti, merkezi bir alan ile ona eklenen bir ticaret merkezinden ve birbirinden yapılaşma düzeni açısından kopuk yerleşme nüvelerinden oluşmaktadır. (Tanyeli 1999:63,64)

Bursa'nın doğrusal bir çizgide ilerleyen gelişimi, 17. yüzyılda ülke genelinde baş gösteren huzursuzluklar ve ayaklanmalarla bozulmuştur. Celali İsyancıları olarak adlandırılan bu isyanlarla Bursa'da kentsel mekan ciddi zararlar görmüştür. Ayrıca bu durumdan ticaret hayatı da etkilenmiştir. Bursa, bu dönemde coğrafî keşiflerle birlikte ticaret yollarının değişmesinden de olumsuz etkilenmiştir. Bursa'nın temsil ettiği uluslararası ipek ticaret merkezi bir kayma göstermiş, 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başından itibaren Halep, doğuda en çok ipek ihraç eden kent olmuştur. Anadolu Yarımadası'nda ise, Avrupalıların ana ipek alım merkezi İzmir'e kaymıştır. Bu anlamda Bursa'da bu dönem ekonomik açıdan durgun geçmiştir.

18. yüzyılda özellikle ipek üretimi ve ipek ticaretine bağlı olarak Bursa, tekrar önem kazanmıştır. Bu dönemde Bursa özellikle ham ipek üreten bir merkez olarak tekrar önem kazanmış, ancak Avrupa'nın daha ucuza ürettiği dokumalar yerel dokumacılığın gerilemesine neden olmuştur. (Dörtok Abacı 2005:19) Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında Bursa'da ipek ve pamuklu kumaş üretimi büyük bir gerileme göstermiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde Bursa'daki ekonomik göstergeler, farklı bir gelişim çizgisine sahip olmuştur. Bursa'da 19. yüzyılda yaşanan modernleşme sürecine ivme kazandıran temel faktör, dokumacılık alanındaki teknolojik gelişmelerdir. 1828'te Fransa'nın Lyon kentinde, ipek üretiminde buhar gücü kullanılarak, ipek fabrikalarda çekilmeye başlamış, üretimde makineleşme gerçekleştirilmiştir. Fabrika'da ipek üretiminin Lyon'da ortaya çıkışından 10 yıl sonra Bursa'da ilk flatür fabrikası açılmıştır. (Erder 1976:96) Sanayi üretimleri gelişen Avrupa ülkelerinin hammadde gereksinimleri, Osmanlı ticaretini ve özellikle de Bursa ticaretini yönlendirmiştir.

Bursa’da insan gücünden, makineleşme düzenine geçen ham ipek sanayi, kentin toplumsal dokusunu da etkilemiş, fabrika düzeni, ücretli emek, toplumsal yapının bünyesine yerleşmiştir. Sanayileşme hareketi, şehrin imarından, diğer alanlara kadar etkisini göstermiştir. (Kağıtçıbaşı, Yaşar 2005:225)

Bursa’nın kentsel deseninin belirlenmesinde en etkili unsurlardan birisi; kentte ekonominin bel kemiği olan ipekçililiktir. 1862 Suphi Bey haritasında, (Bakınız; Ek 1) 19. yüzyılda Bursa’da, Gökdere ve Cilimboz doğrultularında iki sanayi aksının oluştuğu görülmektedir. Çağının teknolojisi gereği buharla çalışan ipek ipliği çekme (filatür) fabrikaları bol suya gereksinim duyduklarından, kenti doğusundan ve batısından kesen bu iki akarsu boyunca kurulmuşlardı. Kentin yerleşmesi doğudan Yıldırım Beyazıt ve Emirsultan Külliyesi, batıdan Muradiye Külliyesi ile sınırlanmaktadır. 1862 haritasında konut alanları az yoğun ve aralıklı olarak işaretlenmiştir. Konutlar, birbirinden sebze ve meyve bahçeleri, zeytinlikler ve boş alanlarla ayrılmaktadır. Dönemin sanayi kuruluşlarının Gökdere ve Cilimboz eksenleri doğrultusunda sıralanmasına karşın, ticaret merkezi kent merkezinde yer almaktadır. Haritada bu bölgede 62 han işaretlenmiştir. (Akkılıç 2002:373) Bursa’da buhar gücüyle çalışan ilk filatür fabrikası 1838’de kurulmuştur. Bursa’da devlet tarafından da ipek fabrikası yatırımları gerçekleştirilmiştir. 1852 yılında Sultan Abdülmecit tarafından İstanbul’daki Hereke Fabrikası’na hammadde sağlamak ve ipekçiliği desteklemek amacıyla, Demirkapı Mahallesi’nin aşağısında Çınar Önü denilen yerde ‘Harir Fabrika-i Hümâyun’ kurulmuştur. Bir yıl sonra bu kez kentin doğusundaki Namazgah semtinde, devlete ait bir ipek fabrikası daha inşa edilmişti. (Dörtok Abacı 2005:65) Ticaret Nezareti’nin 1913 yılı istatistiklerine göre kentteki ipek fabrikasının sayısının 41, toplam mancınık adedinin ise 2313 olduğu tespit edilmiştir. (Dostoğlu, Oral 1999:227) Ayrıca yerli azınlıkların yabancı sermaye ortaklığıyla kurduğu fabrikalarda çekilmiş ipek ipliği ve ipek böceği kozalarının 19. yüzyılın ikinci yarısında Bursa’dan yapılan ihracatın %90’ını teşkil ettiği görülmektedir. (Erder 1976:129) Bu veriler, Bursa’nın bu yıllarda dünya ekonomisine eklenmiş bir kent haline geldiğini göstermektedir.

Bursa’nın dünya ekonomisiyle eklenmesi, 1857 yılında kozalarda başlayan Febrine hastalığının, Bursa’da da görülmesiyle birlikte sona ermiştir ve bu hastalık ipek ipliği üretimini etkilemiştir. Bursa’da ham ipek üretimi ve ihracatı, hastalık ve ham ipek

fiyatlarının ucuzlaması nedeniyle hızla düşmüştür. Fakat 1880'lerde sonunda yabancı sermayenin ve girişimcilerin artan gayretleriyle koza üretimi tekrar yükselmeye başlamıştır. 1880 – 1914 yılları arasında başarılı bir dönem geçiren ham ipek üretimi 1920'li yıllardan itibaren tekrar düşmeye başlamıştır. Bunda en önemli etken savaşların verdiği zarardır. Asıl önemli unsur ise, ipek çekmede makineleşme, kentteki emeği dışa bağımlı, lüks kullanım ürünü olması dolayısıyla talep dalgalanmalarına maruz bir işkoluna yönlendirmesidir. Dış talepte meydana gelecek olumsuz dalgalanma, Bursa ekonomisini olumsuz etkilemektedir. İç pazara dönüşte de zorluklar vardır. 1880'li yıllardan beri ulaşım ağına bir ilave yapılmamıştır. Bursa'da var olan demiryolu, kenti Mudanya'ya bağlayan kısa ve dar bir demiryolu idi. Demiryolunun yapımına 1877'de başlanmış, ancak mali ve teknik nedenlerle bitirilememiştir. Duyun-u Umumiye İdaresi ipek ipliği ihracatının gerçekleşmesi için, işletme imtiyazının da 99 yıllığına verildiği Belçikalı bir şirkete Mudanya – Bursa demiryolu yaptırmış ve söz konusu demiryolu 1892 yılında hizmete açılmıştır. Bu dönemde içinde Mudanya ile başkent İstanbul arasında tarifeli seferler yokken, Mudanya ile Lyon limanı olan Marsilya arasında vapur işlemektedir. (Aslanoğlu 1998:182) Lyon bağlantılarının yoğunluğu Bursa kentinin mekansal yapısına Fransız konsolosluk binası ve Fransız tüccarlara ait birkaç ev ile yansımıştır. Bunun dışında Mudanya demiryoluna bağlantıyı sağlayan kuzey – güney aksında iki yol açılmıştır. Bu yolların açılması ipek ipliğinin fabrikalardan istasyon binalarına kolay ulaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlıların Fransızlarla savaşması ipek üretimini geriletmiş, Lyon'a ipek ipliği ve koza ihracatını azaltmıştır. (Aslanoğlu 1998:182)

Aynı dönemde kentteki imar faaliyetlerinin analizi oldukça önemlidir. 19. yüzyılda Bursa'da gerçekleştirilen imar uygulamaları, Türk modernleşmesinin prototipi gibidir. Modernite ile ilgili yazın incelendiğinde modernite sürecinin Avrupa dışındaki ülkelerde iki farklı yoldan geçtiği görülür. Bunlardan ilki, kapitalizmin işleyişinin yarattığı yayılcı etkilerdir. İkincisi ise, Batı'da ortaya çıkan gelişmelerin etkisinde kalan yönetici elitlerin çeşitli kurumsal düzenlemeler ve eğitim yoluyla bir tür sosyal mühendislik uygulamasına gitmeleridir. Bursa, 19. yüzyılda birbirinin içinde gelişen söz konusu uygulamaların etkisinde kalmıştır. (Aslanoğlu 1998: 176, 177) Bursa'nın mekansal yapısında fabrikaların etkisini belirgin olarak görmek mümkündür. Fabrikalar

kentin doğusunda ve batısında yer alan Gökdere ve Cilimboz derelerinin yakınlarında yer almaktadır. Bu dönemde Bursa'da yabancı tüccarlara ait mahalleler bulunmamaktadır. Cilimboz Deresi civarında yabancı tüccarlara ait evlere ve birkaç konsolosluk binasına rastlamak mümkündür. Bununla birlikte yerli ipek tüccarlarının oturduğu evler, İpekçilik mahallesinde yoğunlaşarak üst gelir grubuna ait bir konut alanı oluşturmuştur. "Sultan Abdülmecid'in 1844 Haziran'ında Bursa'yı ziyareti sırasında konaklayabilmesi için Ermeni mahallesinin güneyinde, Temenyeri'nin üst kısmında Hünkar Köşkü inşa edilmiştir. Hünkar Köşkü, İpekçilik Caddesi'nin oluşumunda yönlendirici bir prestij noktası olmakla beraber, bölgenin Hükümet merkezine yakınlığı da bu caddenin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İpekçilik Caddesi'nde Ermeni üst gelir gruplarının konutlarının yanı sıra Müslüman üst gelir gruplarının ve yöneticilerinin konutları da yer almıştır." (Dostoğlu, Oral 1999:228) Üst gelir gruplarının kentsel mekanda ayrımlaşması olgusu, 19. yüzyılda İngiltere'de sanayileşmiş kentler olarak tanımlanan Wakefield ve Liverpool'daki oluşumlarla paralellik göstermektedir. Alt gelir grupları açısından ise, farklı bir seyir çizgisine sahiptir. Bursa'da nüfusun %10'unun işçilerden meydana geliyor olmasına rağmen, kentte bu dönemde işçi mahalleleri oluşmamıştır. Bunun temel sebebi, işçilerin civar köylerden gelerek ipek çekiminin yapıldığı dönemlerde çalışmaları, daha sonra da köylerine dönmeleridir. İşçi konutları için 19. yüzyılın ikinci yarısında Bursa için yapılabilecek en önemli saptama, fabrikaların çevresinde yer alan bekar odalarının varlığıdır. Bu bağlamda mekansal olarak ayrımlaşmış bir işçi mahallesi olmayışının nedeni; sanayinin oluşum koşulları, diğer bir deyişle toplumsal bağlam ile ilişkilidir. Bursa'nın sanayileşmesi açısından bunun anlamı, ipek üretim teknolojisinin sadece iplik çekiminde mekânize olmasıdır. (Aslanoğlu 1998:178) 19. yüzyılda Bursa'sında modernleşme faaliyetlerinin yoğunluğu dikkat çekici noktadır. Ekonominin bel kemiğini oluşturan ipek ticareti ve ipek üretimindeki gelişmeler kadar önemli olan husus, modernleşme faaliyetlerinin bir yansıması Bursa'da 1889 yılında Ticaret Odası kurulmuştur. "Ticaret Odası kurulduğunda (1889) kayıtlı üye 74'tür ve bunun 66'sı gayrimüslimdir." (Kağıtçıbaşı, Yaşar; 2005: 273-275)

Osmanlı Dönemi Bursa'sı, kent merkezi kamusal amaçlı bir meydanın olmayışı gibi alanlarda ayrışmakla birlikte genellikle Sjoberg'in tanımladığı sanayi öncesi kenti

tipolojisi çizmektedir. Fakat 19. yüzyılda ipek üretiminde yeni üretim teknolojilerinin ortaya çıkması ve dolayısıyla kentsel mekana yansımalarıyla birlikte bu tipolojiden uzaklaşmıştır. Üretim teknolojisinin değişmesi olarak yorumlanan makineleşme, üretim yapısının en çok iki tezgahın sığıdığı gayri sıhhi küçük odalardan ‘fabrikaya’ değiştirirken eski kent dokusunu da artan nüfus ve sanayi tesisleriyle endüstri öncesi organik kent görünümünden çıkarmıştır. (Erder 1976:114) Kentin sanayi kenti görünümüne sahip olması, sadece ipek üretimindeki teknoloji değişimiyle açıklanamaz. Bursa’nın sanayi kenti olması, ipek üretimi ve ticareti ile birlikte temellenen iktisadi süreçlerin kentteki mekansal yapıya, sosyal ve ekonomik ilişkilere yansımalarının bir sonucudur. Bursa kentinin 19. yüzyıl başlarında fiziksel yapısını, Türk – İslam kentleşme geleneği ve coğrafi koşullar belirlemektedir. Bursa kentini tanımlayan yaklaşımlardan biri olan İslam kenti kavramlaştırmasında, din bir sosyal, kontrol ve idari merkez olma açısından kenti etkilemektedir. (Lapidus 2003:88-98) İslam dini açısından mezhep örgütlenmelerinin analizi mahalle olgusunu ön plana çıkaran bir diğer unsurdur. Lapidus’a göre mezhep örgütlenmesi, İslam toplum yaşamının en önemli ve geniş kapsamlı toplumsal örgütlenme kademelerinden biridir. Tipik İslam kentinde mekansal yapının beş ana ögesini; 1. Kale, 2. Saray, 3. Üst kademe yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlevinin sürdürüldüğü yapıların oluşturduğu kent merkezi, 4. Mahalleler, 5. Dış Mahalleler olarak tanımlanmaktadır. (Dörtok Abacı 2005:83; Kuban, 1995:185-190) Bursa’daki mekansal desen, her ne kadar Lapidus’un İslam kenti modeline paralellik gösterse de sadece Lapidus’un İslam kenti modeli ile açıklanamaz. 19. yüzyılda modernleşme süreçleriyle Bursa, İslam kentinin özelliklerinin bir bölümünün de yer aldığı fakat kendine has farklı oluşumların görüldüğü bir kent yapısına sahiptir. Bursa kenti, dini – iktisadi yapıların yer aldığı bir merkez ve bu yapıların etrafında konumlanmış konut alanları, mahalleler ve dış mahallelerden oluşan bir mekansal forma sahiptir. Fakat aynı zamanda, 19. yüzyılda modernleşme faaliyetlerine bağlı olarak inşa edilmiş belediye binası, hükümet konağı, tiyatro, okullar, geniş yollar klasik İslam kenti modelini bozucu unsurlar olarak yer almaktadır. Böylece geleneksel yapıların ve dünyevi yapıların yan yana yer aldığı bir kent silüeti ortaya çıkmaktadır.

19. yüzyılda gerçekleştirilen ve günümüzdeki kentsel mekandaki dönüşümün ortaya çıkmasında etkili unsurların başında, Bursa’da görev yapan Ahmet Vefik Paşa’nın çalışmaları yer almaktadır. “Ahmet Vefik Paşa’nın valiliği, gerek kültürel, gerekse mekansal seçme açısından önemli bir canlılık, hatta bir sıçrama getirmiştir Bursa’ya. Kentin ilk değişimi, modernleşme yönündeki ilk atılımı, Ahmet Vefik Paşa dönemindedir.” (Akçay 2005:44) Ahmet Vefik Paşa, Bursa’ya iki defa gelmiştir. Birinci gelişinde 1863 Mart’ından 1864 Eylül’üne kadar, Anadolu Sağ Kol Ciheti Müfettişi görevini ifa etmiştir. Bu görev sırasında, 1854 ve 1863 yıllarında meydana gelen ve Gökdere’nin sol kıyısındaki Ermeni mahallesinin büyük bir kısmını yok eden yangınlar ile 1855 depreminin kalıntıları üzerinde kenti yeniden inşa etmiştir. Özellikle büyük deprem sonrası kentin yeniden planlama, haritalama ve finansman hazırlıkları bittikten sonra bu planların uygulayıcılığı görevini üstlenmiştir. (Aslanoğlu 1998:179; Dörtok Abacı 2005:85) Ahmet Vefik Paşa’nın çalışmalarında, 1860 – 1860 yılları arasında Paris’te elçi olarak bulunmasının etkisi büyüktür. Bu dönemde Paris’te Haussmann yaptığı imar faaliyetlerine tanıklık etmiştir. Ahmet Vefik Paşa, Paris’te tanıklık ettiği modernleşme faaliyetlerinden esinlenerek Bursa kent mekanını şekillendirmiştir. Böylece Bursa’da geleneksel ile modernliğin sentezini mekana yansıtmıştır. Ahmet Vefik Paşa, yaklaşık 3,5 yıl kaldığı ikinci gelişinde ise Bursa Valisi olarak görev yapmıştır. Paşa’nın Bursa’da imar faaliyetleri dört başlıkta toplanabilir (Aslanoğlu 1998:180; Erder 1976; Laurent 1999; 87, 88) ;

- Kent içi ve kent dışı yeni yolların yapılması,
- Tarihsel anıtların restorasyonu,
- Yeni mahallelerin oluşturulması,
- Yeni yapı ve kurumların inşası

Ahmet Vefik Paşa ile başlayıp Cumhuriyet’e kadar uzanan dönemde, bütünlüğü olan bir planlama stratejisinden söz etmek mümkün değildir. Ancak devlet adına yönetme yetkisini elinde bulunduran kişilerin, sahip oldukları vizyon çerçevesinde, günün farklılaşan sorunlarına cevap verme amacı taşıyan parçacı ve sezgisel planlama çabaları görülmektedir. Bu çalışmalarda asıl hedef; merkezle alt merkezler, yeni gelişen bölgeler ve kentler arası yollar arasındaki bağlantıları kurmak ya da güçlendirmek suretiyle kentin mevcut organik dokusuna aykırı düşen akslarla kente çağdaş bir

görünüm kazandırmaktır. Söz konusu çalışmaların, Hanlar Bölgesi ve çevresinde şekillenen tarihi merkeze hem olumlu hem de olumsuz sayılabilecek etkileri olmuştur. Olumlu etkiler; kent içi bağlantı akslarının Hanlar Bölgesi ve çevresinde düğümlenerek bu bölgenin zaten var olan kentsel odak kimliğinin iyice pekişmesini sağlamasıdır. 2000’li yılların Bursa’ında çalışmaların bir sonucu olarak, bu bölge kentin en önemli ticaret ve sosyal yaşam merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Çalışmaların olumsuz özellikleri ise şu şekildedir; bu akslar Hanlar Bölgesi’nin ve tüm tarihi merkezin yüzyıllar içerisinde oluşmuş dokusu üzerinde yıkıcı etkilerinin olması ve izleyen planlama dönemlerinde de bu akslara çok az sadık kalınacağı için yıkıcı etkilerin zaman içinde katlanarak artacak olmasıdır. (Kırayoğlu 2004:147)

4.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BURSA’DA MEKANSAL YAPININ ŞEKİLLENMESİ

Cumhuriyet dönemiyle birlikte makro düzeyde Bursa kent mekanında meydana gelen değişim süreci üç ayrı dönem çerçevesinde ele alınacaktır: 1950’li yıllara kadar olan dönemde Bursa’da kentsel değişim, 1950 – 1980 döneminde Bursa’da kentsel değişim, 1980’den günümüze kadar uzanan süreçte Bursa’da kentsel değişim.

4.3.1. 1950’Lİ YILLARA KADAR OLAN DÖNEMDE BURSA’DA KENTSEL DEĞİŞİM

Cumhuriyet döneminde Bursa’ya bakıldığında, Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de sosyal ve ekonomik unsurlar açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da Bursa’da geleneksel bir yapıya sahip olan ipek ve koza üretimi önemlidir. Fakat bu dönemde “Bursa’daki flatür tesislerinin sayı ve kalite açısından en önemlileri, azınlıkların ve yabancı sermaye ortaklıklarının elinde bulunmakta idi. 1924 yılında Bursa’daki flatür tesislerinin %28’i yabancı sermaye ortaklıklarının, %28’i azınlıkların, %24’ü de Türk asıllı işverenlerin işyerlerinde bulunmaktaydı.” (İpekyün 1996:235) 1923 – 1929 dönemlerinde kentte, göç ve sanayileşme hareketleri başlamıştır. Bursa’nın büyümesi bu devirde yayılma olarak değil, nüfus hareketleri sonucu kent sınırları içinde boş alanların doldurulması şeklinde olmuştur. (Aslanoğlu 1998:178) 1892’de yapılan sayıma göre 76.704 olan Bursa nüfusu, savaş ve çeşitli göçler nedeniyle 1906’da %1.3

oranında gerileyerek 66.151'e; Cumhuriyet'ten sonra 1927'de yapılan ilk sayımda ise, %7.10'luk bir gerilemeyle 61.451'e düşmüş bulunmaktaydı. (Akkılıç 2002:373)

Bursa'nın bugünkü görünümünü almasındaki önemli unsurlardan birisi; 1933 yılında İpek-iş ve 1938 yılında Merinos fabrikalarının açılmasıdır. Böylece Bursa'da sanayileşme yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Çağdaşlaşma projesi, Cumhuriyet dönemi ile birlikte çok daha radikal bir hale gelmiştir ve Türkiye'deki diğer kentlerde olduğu gibi Bursa'nın da kentleşme pratiği üzerinde etkileri görülmeye başlamıştır. Osmanlı döneminde gelişmesi daha çok mevzi planlarla yönlendirilen kentte, Cumhuriyet döneminde kentin tümünü kapsayan planların yapılmasıyla yeni bir anlayışa geçilmiştir. (Tekeli 1999:8) Cumhuriyet döneminde Bursa'ya verilen önem, kentte yapılan planlarda görülmektedir. Bursa İstanbul'a coğrafi yakınlığı nedeniyle İstanbul'un planlanması için Türkiye'ye çağrılan plancılar aynı zamanda Bursa'nın kentsel planlamasını da yapmışlardır. Bu anlamda Bursa kentinin ilk planlama çalışması, 1924 yılında Alman Karl Löcher tarafından yapılmıştır. Bu plan, o dönemin 'bahçe – kent akımı' etkisinde kalarak mevcut dokuyu tamamen yok sayan bir anlayışa sahiptir. Dolayısıyla Löcher tarafından yapılan bu plan, işleme konulamamış, sadece bir eskiz olmanın ötesine geçememiştir. Ancak kentte bu planın getirdiği izlere rastlamak mümkündür. Atatürk Caddesi Hisar girişi, bu plan kararları doğrultusunda açılmıştır. (Batkan 1996:249) Yine bu dönemle ilgili önemli bir diğer unsur; Vilayet, Defterdarlık, Adliye, Tayyare Sineması, Halkevi -Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu- gibi yapıların Atatürk Caddesi aksında inşa edilmesidir. Bu durum, ticaret merkezine eklenen bir yönetim merkezinin oluşmasını sağlarken, Atatürk Caddesi'ni de bugün olduğu gibi kentin en önemli aksı haline getirmiştir. Böylece, Hanlar Bölgesi'nin merkezi konumu da güçlenmiştir. (Kırayoğlu 2004:147,148)

Löcher'e yaptırılan planın, kent dokusunu dikkate almayışının uygulamada yarattığı sorunlar sebebiyle, 1936 yılında İstanbul'un planlama çalışmalarını yürüten Henri Prost'a, Bursa için yeni bir plan yaptırılmıştır. 1938 – 1944 yılları arasında Bursa'nın planlama çalışmalarını yürüten Prost, Baron Haussmann'ın Paris'te uyguladığı aksiyel (doğrusal) planlama anlayışına benzer bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu anlayışın temelinde ise, kentin hem motorlu araç trafiğine uygun hale getirilmesi, hem de gerekli olan kanalizasyon, su, elektrik gibi hizmetlerin verimli bir şekilde halka

ulaştırılması amacı vardır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Prost, yol güzergahlarının tanımlanmasını ve genişletilmesini; bunun için de gerekli istimlakların yapılmasını istemiştir. (Dostoğlu, Vural 2004:125) Prost'un hazırladığı planda, Bursa'nın doğal güzelliklerinin korunmasına önem verilmiştir. "Ulucami civarının karakteristik güzelliğini ortaya çıkaran çınarların korunması ve geliştirilmesi için her türlü düzenlemelerin yapılacağı ve yeni ağaçlar dikilerek bunların da gelecekte kentin güzelliğinin devamını sağlaması gerektiği" vurgulanmıştır. (Prost Planı – Olay Gazetesi Bursa'da Yaşam Eki, 2005) Ayrıca Prost, Altıparmak Caddesi'nin genişletilmesiyle burada yaya ve otomobil trafiğe uygun hale getirilmesi ve buranın perakende mağazaların yoğun olarak bulunacağını belirtmiştir. Bu caddeyle birlikte kent batı yönüne doğru genişlemeye başlamıştır. Altıparmak Caddesi'nin genişletilmesine paralel olarak Çekirge ve civarındaki termal kaynakların değerlendirilmesi ve buranın bir sayfiye yeri olarak gelişmesi öngörülmektedir. Bu planın bir yansıması olarak 1938 – 1944 yıllarında Çelik Palas ile Park Otel'in yapılması ve Altıparmak Caddesi ile Bursa batıya doğru bir gelişme göstermesi dikkat çekicidir. Aynı dönemde Çekirge merkezinde yer alan ünlü kaplıcaların doğurduğu çekim neticesinde, Çekirge'de otellerin sayısı artmış ve kent turistik bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Böylece kent merkezi ile Çekirge birbirine bağlanmış ve daha sonraki yıllarda batıdaki yapılaşmaların hızlanmasıyla, güneybatıdaki konut alanları prestij bölgesi haline gelmiştir. (Batkan 1996:255) Yine bu bölgede araç trafiğinin çok yoğun olacağı öngörülmüştür. Prost'un planı doğrultusunda kentte var olan akslar güçlendirilirken, anıtsal yapıların röper alındığı gözlemlenmektedir. Atatürk Caddesi aksını Yeşil'e doğru sürdürerek tarihi merkezlerde lineer bir bütünlük arayan bu yaklaşımın izlerini bugün de kentte gözlemlemek mümkündür. Ancak öngörülemeyen derecede yoğun yapılaşma, akslara röper olan önemli yapı ya da yapı gruplarının algılanırlılıklarını ortadan kaldırınca bu akslar kimliksizleşmiştir. Böylece şehrin üç önemli caddesiyle çevrelenmiş Hanlar Bölgesi gibi bir merkez bile kent dokusu içerisinde okunamaz duruma gelmiştir. (Kırayoğlu 2004:148) Neticede bu planın Bursa kentinin mekansal formuna yansıması oldukça sınırlı kalmıştır.

4.3.2. 1950 – 1980 DÖNEMİNDE BURSA'DA KENTSEL DEĞİŞİM

1958 büyük yangınından sonra İller Bankası ile Emlak Bankası'nın desteğinde Mimar Emin Canpolat'ın başuzmanlığında sürdürülen çalışmalarla, 1960'da İtalyan Luigi Piccinato danışmanlığında 1/5.000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planı (Bakınız, Ek 3) yapılmıştır. (Batkan 1996:255) Piccinato, Nazım Plan hazırlamak dışında aynı zamanda yangında tamamen tahrip olan Bursa kentinin ticari merkezi olan Hanlar Bölgesi'nin yeniden planlama çalışmalarını da yapmıştır. (Vural 2003) Piccinato 1958 Ağustos'unda Kapalıçarşı yangınından 4 gün sonra Bursa'ya gelmiştir. Piccinato, Hanlar Bölgesi'ne özel önem vermiştir. Piccinato, yangından sonra zarar görmesine rağmen bu bölgedeki özgün dokunun yaşatılabileceğine dair bir öneri hazırlamıştır. Buna göre, hanların ve bedestenin özgün hallerine uygun olarak restore edilmeleri ve etraflarını saran hafif strüktürden oluşan dükkanların temizlenmesi öngörülmüştür. Piccinato'nun önerileri yaşama geçirilememiştir. Bunun temel sebebi; 1966 yılında Bursa'da Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasıyla birlikte, çok kısa bir zaman dilimi içinde Bursa'nın sanayi ve ticaret merkezi olma işlevinin daha da güçlenmesidir. Ticaret hayatının canlandığı bu dönemde, Bursa'da tarihi ticaret merkezinin yeniden inşası sırasında alternatif ticaret alanları öngörülmüştür. (Vural 2004:140) Alternatif ticaret alanları olarak Altıparmak Caddesi, Fevzi Çakmak Paşa Caddesi ve Zafer Meydanı'ndaki sıra dükkanlar sayılabilir. (Aslanoğlu, Canpolat, Kırayoğlu, Tanyeli 1999:19)

Piccinato, modernist kent planlama anlayışı çerçevesinde Bursa'yı ele almıştır ve bu anlayışın yansıması olarak hazırlanan plan o zamana kadar hazırlanan en kapsamlı çalışmadır. Planın genel ilkeleri, kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunmasına ve ortaya çıkarılmasına verilen önem, Prost'un tanımladığı akslara çoğunlukla sadık kalırken net olarak ayrılmış fonksiyonel bölgeler belirlenmesi, Santral Garaj civarında oluşturulan yeni iş merkezi ile tarihi merkezi kuvvetli bir ticaret aksıyla birbirine bağlamasıdır. Piccinato Planı'nın belki de en ilginç yönü, Hanlar Bölgesi'ni en önemli özel proje alanı olarak görmesi ve burası için hazırlanan projeye, bölgeyi bir kentsel – ticari merkez olarak değerlendirmesidir. (Kırayoğlu 2004:148) Piccinato, Bursa'nın geleneksel kent dokusunun ve yapısının korunmasının önemini vurgulamıştır, fakat yasal uygulama ve kararların bu dokunun yaşamasını desteklemediği

görüştüğüdür. (Piccinato 2004:26) Piccinato, kent içinde ve çevresindeki bazı bölgelerde yapılaşmayı yasaklayıcı düzenlemeler getirmiştir. “Kentın doğal özelliklerini korumak amacıyla, Çekirge yolunun alt bölgesinde belirli normlara uyularak yalnızca villalar yapma şartını koymuştur.” (Arslansoy 2004:42)

Piccinato da, Prost gibi Çekirge ve çevresindeki kaplıca turizminin geliştirilerek, bu alanın bir sayfiye yeri haline gelmesi gerektiği düşüncesindedir. Piccinato kentın Ankara – Bursa – Mudanya yolu üzerinde, yani doğu – batı ekseninde lineer bir biçimde gelişmesini önermiştir. Bu gelişmeyi desteklemek için kentın doğu ucu olan Ankara yolu üzerinde küçük sanayinin gelişmesini planlarken, Mudanya yolu üzerinde de bir Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulmasını önermiştir. (Piccinato, 1958 planından aktaran Dostoğlu, Vural 2004:126) Piccinato’nun önerisi doğrultusunda Türkiye’deki ilk Organize Sanayi Bölgesi 1966 yılında Bursa’da açılmıştır.

Piccinato Planı, idarece uygulanmaya çalışılmıştır, fakat Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulmasının da etkisiyle kentte yönelen aşırı göçlerin yarattığı baskı, plandaki nüfus ve yoğunluk projeksiyonlarını ezip geçmiştir. (Bursa Büyük Belediyesi 2000) Piccinato Planı’nın nüfus hedefi, 1980 yılında 250.000 olarak belirtilmiş fakat 1975’te kent nüfusu 350.000’e ulaşmıştır. Bu planın uygulama ve koruma imar planları zamanında yapılmamıştır, mevcut kent dokusuna yoğunluk ve kat verilerek apartmanlaşma teşvik edilmiştir. 1964’te Kat Mülkiyeti Kanunu’nun çıkartılması Bursa’da mevcut kentın yıkılıp yapılmasını hızlandırmıştır, 1978’de tarihi kent bölgeleri üzerinde sit ve koruma kararları alınıncaya kadar kent dokusu tahrip edilmiştir. (Altaban 1999:171) Dolayısıyla bu plan tam olarak uygulanma fırsatı bulamamıştır.

Organize Sanayi Bölgesi’nin Bursa’da kurulmasıyla birlikte Bursa’nın, ülke içindeki önemi artmış ve kentsel gelişimi oldukça hızlı değişim göstermiştir. Kentin toplumsal yapısı bu süreçten etkilenmiş, sosyal farklılaşma belirginleşmiştir. Bu durum kentın fiziki yapısını etkilemiştir. 1960’lı yıllardan itibaren ticaret, kent merkezinden dışarıya açılan yollar boyunca yayılmaya başlamıştır. (Batkan 1996:255) Mudanya Caddesi’nde yeni fabrikalar kurulmuş ve kent batı yönünde gelişim göstermiştir. Büyük sanayi kuruluşları kentın batı yönündeki gelişiminin habercisi olmuşlardır. Fabrikaların Mudanya Caddesi civarında yer almaları bölgede yeni konut alanlarının da oluşumunu sağlamıştır. (Kaprol 1999:22,23) Renault, Sönmez Filament ve Nergis’in kurulması, bu

bağlamda ele alınabilir. Bunun dışında Yalova Yolu üzerinde yer alan Tofaş, İzmir yolu üzerinde Karsan, Ankara yolu üzerinde bulunan Yeşim de yine kentsel mekanın dışında ana yollar üzerinde inşa edilmişlerdir. Bu fabrikalara bağlı olarak sanayi çeşitlenmesi – yoğunluğu artmıştır ve kent göçler açısından çekim merkezi olmayı sürdürmüştür. Göçlerle birlikte kent mekanı, yoğunlaşan nüfusu taşımakta zorlanmıştır. 1970’lerde kentteki sanayinin çeşitlenmesi ve yoğunluğunun artmasıyla birlikte ovada, kuzeye ve doğuya doğru planlı ve plansız alanlarda kaçak yapılanmalar görülmüştür. Bu dönemde yaşanan göç ve bunun sonucu hızlı nüfus artışı, mevcut planları aşmıştır ve tarihi kent dokusunu zorlamaya başlamıştır. Plan nüfusunun kısa sürede üstüne çıkılması ve gelişme alanlarının planlanmaması, tarihi yapının bozulmasını ve apartmanlaşmayı hızlandırmıştır.

1970 yılında Bursa’da yeni bir Nazım Plan Bürosu oluşturulmuştur. Mimar Ertuğrul Menteşe’nin yönetiminde sürdürülen bu çalışma ile, ‘metropolitan bölge sınırı’, ‘arazi kullanımı’, ‘sanayi – işyeri – resmi kurum’ anketleri ve ‘doku analizleri’ yapılmıştır; Muradiye ve Hisar çevresinde koruma amaçlı 1/1.000 ölçekli imar planı hazırlanmıştır. Bursa Nazım Plan Bürosu, yeterli elemanı olmaması nedeniyle, 1974’e kadar tek bir uzmanın bulunduğu bir irtibat bürosu işlevine sahip olmuştur.

Bursa’da 1960 yılından sonra yapılan Nazım Planlar ve Revizyon Planları, Tablo 9’da görüldüğü gibidir.

Tablo 9: 1960 Yılından İtibaren Yapılan Planlar

Plan Adı	Ölçek	Hazırlanış Tarihi	Hazırlayan Kurum
Nazım Plan (Piccinato Planı)	1/5000, 1/10.000	1960	İmar ve İskan Bakanlığı
Nazım Plan	1/25.000	1976	Bursa Nazım Plân Bürosu
Nazım Plan	1/5000	1984	Bursa Nazım Plân Bürosu
Nazım Plan (Revizyon)	1/25.000,1/5000	1990	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Kıyı Bölgesi Çevre Geliştirme Planı	1/25.000	1990	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Nazım Plan (Revizyon)	1/25.000, 1/1000, 1/5000	1995	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Batı Planlama Bölgesi Nazım Planı	1/25.000	1997	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Kayapa Toplu Konut Alanı Nazım Planı	1/5000	1997	Büyükşehir Belediyesi
Çevre Düzeni Planı	1/100.000	1997-1998	Bayındırlık İl ve Büyükşehir Belediyesi
Merkez Planlama Bölgesi Nazım Planı	1/25.000	1998	Bursa Büyükşehir Belediyesi

Kaynak:Altaban,1999:170.

1958 tarihli Piccinato Planı'nın uygulanamaması üzerine 1976 tarihli Nazım Planı (Bakınız, Ek 4), kapsamlı ve kenti desantralize etmeyi amaçlayan bir plan olmuştur. Bu plan, 990.000'lik bir nüfus hedefine göre 8470 hektarlık bir kentsel gelişme alanını tanımlanmıştır. Plan önerilerinin hemen hemen tamamı belediye sınırları dışında olmuştur ve kent içinde ise planlı arsa sunumu 650 hektarla sınırlı kalmıştır. Bursa kent bütününe ait makro form ve gelişme yönleri 1976 planıyla belirlenmiştir. Bu planda Bursa'nın yakın çevresinde bulunan Demirtaş, Kestel, Gürsu, Görükle, Çalı, Kayapa, Hasanağa ve Akçalar Belediyeleri de ele alınmıştır. Planda kentsel alanda genel yoğunluk 120 kişi/ha, konut alanlarında brüt yoğunluk 244 kişi/ha olarak saptanmıştır. (Altaban 1999:172) Bu dönemde hızlı göçler sonucunda düzenli kentleşmenin sağlanması amacıyla 1977 tarihli 'Ova Koruma Protokolü' hazırlanarak, Bursa Ovası'nın korunacak kesimleri belirlenmiştir. Ancak bu protokol, gerek kaçak yapılar, gerekse sanayi kuruluşlarının ovaya yayılmasını önleyememiştir. (Kaplanoğlu,

Cengiz 2005:63) 1978’de Bursa Belediyesi, İller Bankası, İmar ve İskan Bakanlığı, Yerel Yönetim Bakanlığı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden oluşturulan karma bir komisyonun çalışmaları sonucu ‘Bursa Tarihi, Doğal ve Arkeolojik Sit Alanları’ belirlenmiştir. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu’nce 1/5.000 ölçekli ‘Bursa Arkeolojik, Doğal ve Tarihi Sit Alanları Koruma ve Geliştirme Planı’ hazırlanmıştır. (Akkılıç 2002 I: 375)

4.3.3. 1980 – 2006 DÖNEMİNDE BURSA’DA KENTSEL DEĞİŞİM

Büyük bir hızla artan kent nüfusunun, hazırlanan ve çeşitli nedenlerle uygulanma olanağı bulunmayan planların yenilenmesini zorunlu hale getirmesi sonucu, Bursa Nazım Plan Bürosu 1980’den sonra güçlendirilmiştir. Güçlenen ve yeniden yapılanan Nazım Plan Bürosu tarafından 1984 yılında, 1984 Nazım Planı hazırlanmıştır. Bursa Nazım Plan bürosu tarafından hazırlanmış ve İmar ve İskan Bakanlığı’nce onaylanmış bu plan, 1/5.000 ölçektedir ve daha küçük sınırlar içindeki kentsel merkezi alanları kapsamaktadır. Bu plan ile kentin kuzeyde, ova alanında genişlemesinin önüne geçilmek amaçlanmıştır. Plana göre ova koruma alanları belirlenmiş ve Ova Koruma Protokolleri imzalanmıştır. Ayrıca plan çalışmalarının İnegöl, Mustafa Kemalpaşa, Karacabey, Mudanya, Gemlik, Yenişehir ilçelerini de kapsamı öngörülmüş ve bir ‘Bursa Metropolitan Bölgesi’ tasarlanmıştır. Merkez ile bütünleşme sürecine giren, batıda Görükle, Kayapa, Hasanağa, Çalı ve Akçalar, Gürsu ve Kestel, kuzeyde Demirtaş Belediyelerini de içeren bir ‘Bursa Kent Bütünü’ kavramı oluşturulmuştur. Bu plan çerçevesinde, batıda Fethiye, Beşevler, İhsaniye Ataevler; doğuda da Kaplıkaya’da dar ve orta gelir grupları için konut alanları açılmıştır. (Akkılıç 2002:375) 24 Eylül 1990 tarihli Hakimiyet Gazetesi’nin “Doğuda Arsa Kalmadı, Bursa Batıya Kayıyor: Umudumuz Nilüfer” başlıklı haberi, kentin göçler sonucunda hızla büyüdüğünü dile getirmektedir. Bu habere göre; “... nüfus artışıyla birlikte konut sorunu da büyürken kentin doğusunda yer bulamayan toplu konut kooperatifleri yoğun biçimde batıya yöneliyor” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 24 Eylül 1990) denilmektedir. Böylece Bursa’nın hızla büyümeye başladığı tespit edilmektedir.

1990 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi’nce Nazım Plan Revizyonu (1/25.000 ve 1/5000) yapılmış ve kentin batısında 1970 hektarlık bir ek konut alanı önerilmiştir.

Bu planla 1976 planı nüfusuna, ilave olarak 240.000 kişilik bir alan açılmış ve kent bütününde 1.2 milyon nüfusa yetecek konut alanları önerilmiştir.

1995 yılında bir defa daha Nazım Plan Revizyonu yapılmıştır, bu kez yaklaşık 1500 hektarlık bir ilave alan ile 420.000 nüfusu alabilecek kapasitede yoğun konut alanları önerilmiştir. Bir diğer ifadeyle 1976'dan itibaren hemen her 5 yılda bir Bursa'da nazım planlar, plan revizyonları yapılmış ve kentsel büyüme, yeni alanlar açılarak kontrol edilmek istenmiştir. 1985 tarihli İmar Yasası'yla (3194 sayılı İmar Yasası) çevre belediyeler kendi imar planlarını yapma ve onama yetkisine kavuşmuşlardır. Böylece Bursa Nazım Planları dışında Demirtaş, Görükle, Kayapa, Kestel Belediyeleri tarafından imar planları yapılmış ve yeni alanlar açılmıştır.

1997 yılında Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü ile birlikte 1/100.000 ölçekli, Bursa İli 2020 Çevre Düzeni Strateji Planı hazırlanmış ve bakanlıkça 1998'de onaylanmıştır. Bakanlık, Bursa Valiliği ve Bursa Büyükşehir Belediyesi arasında yapılan eşgüdümle geniş kapsamlı bir plan çalışması yapılması, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Nazım Plan ve ulaşım planlama çalışmaları için kendi bürosunu kurması, 1990'lar için önemli bir olaydır.

1/100.000 ölçekli Bursa İli 2020 Çevre Düzeni Strateji Planı'nın hedefi; 2020 yılına kadar sürdürülebilir, yaşanabilir bir çevre yaratılması, Bursa'nın tarihsel kimliğinin korunması doğrultusunda ve Türkiye'nin kalkınma planı içinde Bursa ilinin sektörel gelişme hedeflerini, planlama ilkelerini belirleyerek, bu ilkeler doğrultusunda sağlıklı gelişmesini ve büyümesini temin etmektir. 1/100.000 ölçekli Bursa İli 2020 Çevre Düzeni Strateji Planı'nın ilkeleri ise şu şekildedir: Planlama hedefi doğrultusunda planlama ana ilkesi, koruma ve geliştirme ilkelerinin birbirine üstün gelip Bursa'nın sadece sanayi veya tarım kenti olmamasıdır.

Bursa Büyükşehir Nazım Plan Bürosu, 1998 yılında onaylanan 2020 yılı 1/100.000 ölçekli Bursa İli Çevre Düzeni Strateji Planı'na (Bakınız, Ek 5) uygun olarak 1/25.000 ölçekli Merkez Bölgesi Nazım Planı'nı üretmiş ve onaylamıştır. 2020 Çevre Düzeni Strateji Planı'nın yürürlüğe girmesiyle değişen ve gelişen kent yapısı için 2000 yılında güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Bu plan ile Bursa için genel strateji ve kararlar, kentin tüm sektör temsilcileri ile birlikte karar verilmiş, alt planlama bölgeleri

belirlenmiş ve uygulamaya yön verilmiştir. (Fidan, Alan, Güniçen 2005:98,99) 1/25.000 ölçekli Merkez Bölgesi Nazım Planı ile oluşturulan yedi planlama bölgesi şu şekildedir;

- Merkez Planlama Bölgesi,
- Batı Planlama Bölgesi,
- Mudanya Planlama Bölgesi,
- Kuzey Planlama Bölgesi,
- Gemlik Planlama Bölgesi,
- Kuzey Planlama Bölgesi,
- Alaçam (Uludağ) Planlama Bölgesi (1/100.000 ölçekli Bursa 2020 Çevre Düzeni Planı Strateji Plan Raporu 1997:17).

1/25.000 ölçekli Merkez Bölgesi Nazım Planı'nın hedefi; Bursa 2020 yılı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nı hedef alarak, Büyükşehir Belediye ve Mücavir Alan sınırları içerisinde tespit edilen yedi planlama bölgesinde 'sürdürülebilir, yaşanabilir bir çevre yaratılmasını ile tarımsal, turistik, tarihsel kimliğin korunması, koruma kullanma dengesinin sağlanması ve Türkiye'nin kalkınma politikaları kapsamında sektörel gelişme hedeflerine uygun olarak belirlenen planlama ilkeleri doğrultusunda sağlıklı kentsel gelişme ve büyüme hedeflerini gerçekleştirmektir. (Fidan, Alan, Güniçen 2005:105)

2004 yılında Bursa metropoliten alan sınırları 30 kilometre yarı çapında genişletilmiştir. (Bakınız, Ek 6, 7) Yeni Bursa Metropoliten Sınırları içinde; 3 merkez ilçe (Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer), 4 ilçe (Mudanya, Gemlik, Gürsu ve Kestel) ve 17 ilk kademe belediyesi (Akçalar, Hasanağa, Kayapa, Çalı, Gökükbelen, Kirazlı, Barakfaki, Görükle, Emek, Demirtaş, Ovaakça, Güzelyalı, Kurşunlu ve Umurbey) bulunmaktadır. Bursa Büyükşehir Belediyesi Mücavir Alanı 300.000 ha'dır ve nüfusu, 1.528.720'e yükselmiştir.

5. BURSA'DA KONUT OLGUSU

1960'li yıllardan itibaren sanayileşmeye bağlı olarak Bursa'ya yönelik göçler yoğunlaşmış ve Bursa'nın nüfusu hızla artmıştır. Bursa'ya yönelen göçlerin kentsel mekana en önemli yansımalarından birisi kentsel yasalara aykırı olarak yapılanan gecekondulardır. Bursa'da görülen ilk gecekondu 1950'li yıllara aittir. Ant Gazetesi'nden edilen bilgilere göre ilk defa 30.04.1952 tarihinde Bursa'da gecekondu

tarzı yapılanmalara rastlanılmaktadır. (Hakimiyet Gazetesi 8 Haziran 2003) Bursa’da ilk gecekondulu yıkımı da aynı tarihlerde 07.10.1952 tarihinde Çekirge’de görülmektedir. (Hakimiyet Gazetesi 7 Ekim 1952) Ancak bu yıkım yeterince caydırıcı bir etkiye sahip olamamıştır. Çekirge’de gecekonduların sayısı hızla artmıştır. (Hakimiyet Gazetesi 8 Şubat 1955) 1960 yılına kadar Bursa’da 3,562 gecekonduya yıkım kararı verilmişken, 1961 yılında 243 yıkım kararı verilmiştir. (Bursa Hakimiyet Gazetesi 8 Haziran 2003) Bursa’da yaşanan hızlı kentleşmeye paralel olarak kentsel mekanda sağlıklı bir yapılaşmanın önüne geçebilme amacıyla 775 sayılı Gecekondulu Kanunu uyarınca ‘Gecekondulu Önleme Bölgeleri’ oluşturulmuştur. Gecekondulu Önleme Bölgesi çalışmaları kapsamında 1970 yılında 380 aile ev sahibi olmuştur. Gecekondulu önleme çalışmaları sırasında üç yılda (1967 – 1970) altı milyon (Bursa’nın Sesi Gazetesi 8 Şubat 1970), Milliyet Gazetesi’nin haberine göre ise, sadece bir yılda 6 milyon harcanmıştır. (Milliyet Gazetesi 8 Şubat 1970) 2 Nisan 1976 tarihli Hakimiyet Gazetesi’ne göre, Bursa’da her yıl 1,000 gecekondulu yapıldığı tespit edilmektedir. Nazım Plan çalışmaları öncesinde yapılan bir araştırmaya göre, Bursa’da yaklaşık olarak 13 bin gecekondunun var olduğu ortaya konulmuştur. (Bursa Hakimiyet Gazetesi 2 Nisan 1986)

Tablo 10: Bursa’da 1966 – 1977 Arasında Açılan Gecekondulu Önleme Bölgesi Arsa Sunumu

Gecekondulu Önleme Bölgesi	Arsa Sunumu (Hektar)	Arsa Sahipliği	Gecekondulu Önleme Bölgesi Onay Tarihi	İmar Planı Onay Tarihi
Değirmenli Kızık (1)	182,6	Belediye, Hazine	1966	1968,1977-1981 (Ek)
Değirmenli Kızık (2)	147,6	Belediye	1975	-
Yalakçayırı (OSB karşısı)	44,5	Hazine	1970	1979
Ketsel	67,1	Özel	1977	-
Ertuğrul Gazi	7,9	Belediye	1975	-
Toplam			1966 – 1977	1968 – 1979

Kaynak:Altaban,1999:172

Buna göre Bursa’da 1966 – 1977 yılları arasında toplam 450 hektarlık gecekondulu önleme bölgesi (GÖB) açılmıştır. Beş adet GÖB’si yaklaşık 150.000 nüfusu, iskan edebilecek kapasitedir. (Altaban,1999:172)

Tablo 11: 1977 – 1984 Yıllarında Bursa’da Kentsel Arsa Sunumu

Belediye	GÖB (775 sayılı kanun)	Planlı	Plan ve Parselasyonu Yapılmış	Toplu Konut (Koop.)	Toplam Arsa Sunumu	Hedef Nüfus
	Alan- Nüfus	Alan- Nüfus	Alan-Nüfus	Alan- Nüfus		
Nilüfer	- -	420	-	-	420	150,000
Osmangazi	- -	-	-	-	138	77500
Yıldırım	- -	140,6	-	-	140,6	61800
Bursa Büyükşehir Belediyesi		278	420		698,6	289,300

Kaynak:Altaban,1999:173

Özellikle 1976 Nazım Planı’ndan sonra düzenli bir kentleşmeyi sağlamak amacıyla Nilüfer İlçesi’nde planlı arsa sunumu gerçekleştirilmiştir. Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde ise, planlanmış fakat parselasyonu yapılmamış alanlar açılmıştır. 29 Kasım 1983 tarihli Bursa Hakimiyet Gazetesi’nde yer alan bir habere göre, “Bursa’da hızlı sanayileşme, altyapısız konutları üretmektedir. Bursa’da konutların yaklaşık %85’i ruhsatsızdır. Kentte toplam 100 bin ruhsatlı ve ruhsatsız konut bulunmaktadır. Ve halen 150 bin konuta ihtiyaç duyulmaktadır.” 1984 yılında Toplu Konut Yasası’nın çıkması ile Fethiye, İhsaniye’de kooperatifler eliyle toplu konut uygulamaları ivme kazanmıştır, yeni konut alanları olarak orta – orta üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir.

Tablo 12: 1985 – 1995 Yıllarında Bursa’da Kentsel Arsa Sunumu

Belediye	GÖB (775 sayılı kanun)	Planlı Parselas- yon	Planlı ve Yapılmış	Yasallaş- tırılmış (2981- 3260)	Toplu Konut (Koop.)	Toplam Arsa Arzı	Hedef Nüfus
Nilüfer	-	-	-	141,7 ha	1685,8 ha	319,430	
Osmangazi	1357,2 ha	59	459	-	1875,2	472,081	
Yıldırım	65 ha	320,6	81,8	295,7	-	763,1	275,903
Bursa Büyükşehir Belediyesi	65 ha	1677,8 ha	140.8 ha		698,6 ha	4465,9 ha	1,067,414

Kaynak: Altaban 1999:173

1985 – 1995 döneminde planlanmış arsa sunumu çok büyük bir hız kazanmıştır. Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım Belediyelerinde yaklaşık 4500 hektar alan açılmıştır. Bu dönemde üç ilçe belediyede de, İmar Affı Yasaları kapsamında, 1986’ya kadar kaçak

gelişmiş alanlar için İslah İmar Planı uygulamaları gerçekleştirilmiştir. 1970’li yıllardan itibaren 3 – 4 kata kadar kaçak gelişmiş ve önemli kısmı bitişik nizamda oluşmuş konut bölgeleri dönüştürülemedi ve çarpık yapı özelliğini devam ettirmiştir. İmar Affi Yasaları (2981 ve 3290 sayılı yasalar) gereğince Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde toplam 896 hektarı bulan alan yasallaştırılmış arsalar, yapılan islah – imar planlarıyla 200 bine yakın nüfus yüklenmiştir. Ancak Nilüfer dışında Osmangazi – Yıldırım’da islah planlı alanlarda kentsel dönüşüm 2000’li yıllara gelene kadar gerçekleştirilememiştir. (Altaban 1999:173)

Bursa’ya göçlerle gelen kişilere, kentsel yasalar çerçevesinde konut sağlanmasının gerekliliği ve mevcut yasadışı konut bölgelerinin de islah edilmesi, 1980’li yılların ikinci yarısında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1986 tarihli bir gazeteye göre, “Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü’nce, Nazım Plan çalışmalarına esas olmak üzere gerçekleştirilen nüfus projeksiyonlarına göre, nüfus artışı ve konut ihtiyacı maksimum ve minimum değerler içinde tespit edilmiştir. Buna göre, gelecek 20 yıl içinde Bursa’nın nüfusu, 1 milyon 265 binden 1 milyon 880 bine ulaşacak ve 300 bin dolayında konuta ihtiyaç duyulacaktır (Hakimiyet Gazetesi 19 Ocak 1986).” 1985 yılından itibaren sağlıklaştırma, dönüşüm planlama çalışmaları yapılmış, ancak planlar uygulanamamıştır. Ayrıca gecekondu önleme bölgeleri uygulamaları kapsamında 1980’den sonra başlayarak günümüze kadar devam eden EMİRKOOP – Belediye işbirliği ile oluşturulan konut alanları yapım sistemi ile yaklaşık 20.000 konut yapılmıştır. (Mihçioğlu, Tuna, Fidan ve diğ. 2004:174,175) Bursa’da hızla büyüyen konut ihtiyacının karşılanması amacıyla çeşitli politikalar üretilmiştir. Bu politikaların Bursa kentine zararı, Bursa ovasının yapılaşmaya açılmasıyla birlikte verimli tarım toprakların hızlı bir şekilde tahrip edilmesi şeklinde olmuştur. Nitekim 1995 tarihinde tamamlanan Nazım Plan Revizyon çalışmalarıyla, Bursa Ovası’nın yapılaşmaya açılmasının planlandığı o günün gazetelerinde yer almakta ve bu durum eleştirilmektedir. Henüz nazım plan revizyon çalışmalarının devam ettiği 20 Ekim 1993 tarihli yerel bir gazete bu hususu şu şekilde ele almaktadır: “Kaçak yapılaşma nedeniyle çarpık kentleşme sürecine giren Bursa Ovası’nın belirli bölgeleri imara açılmaktadır. Nazım Plan kapsamına alınması planlanan bölgeler şunlardır: Osmangazi’de Geçit – Hamitler – Yunuseli arası, Panayır – Demirtaş arası; Yıldırım’da Vakıfköy – Samanlı

arası ve Otosansit'in güney kısmı; Nilüfer'de Özlüce – Görükle kampüsü arası ve güneyde Demirci – Beşevler – Orhaneli kavşağı arası.” (Hakimiyet Gazetesi 20 Ekim 1993) Bursa’da bu yapılaşmaya yönelik eleştiriler farklı tarihlerde farklı platformlarda sürekli olarak tekrarlanmaktadır. Örneğin; Bursa 1977 Semineri’nde “Bursa elden gidiyor” (Hakimiyet Gazetesi 20 Eylül 1977); Bursa’daki kentsel gelişmenin değerlendirildiği bir çalışmada “Ahmet Vefik Paşa’dan kalan şehrin yerinde yeller esiyor: mirasyedi Bursa” (Hakimiyet Gazetesi 25 Aralık 1985), “Belediyeçilik ve Bursa Belediyesi üzerine tartışma” konulu açık oturumda “Piccinato Planı nasıl piç oldu?” (Hakimiyet Gazetesi 6 Nisan 1987), Bursa Hakimiyet Gazetesi’nin yaptırdığı bir araştırmada, “Araştırmamız Bursa’da Bursa’lıların azınlıkta kaldığını gösteriyor: Bursa’ya büyük göç” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 13 Temmuz 1993); İnşaat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi başkanı bir toplantıda “Bursa elden gidiyor!” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 9 Kasım 1997); bir köşe yazısında “Bütün kabahat Piccinato’nun” (Hakimiyet Gazetesi 23 Ağustos 1999); özürllülerle ilgili bir organizasyonda Bursa kentsel mekanının özürllülerin fizyolojik yapısını dikkate almayan mimarisi nedeniyle “Avrupa Kenti Bursa, ‘Özürllü’ ” (Hakimiyet Gazetesi 6 Mayıs 2001) şeklindeki haberler Bursa’da tanık olunan düzensiz kentleşmeye ilişkin önemli verilerdir.

Tablo 13: 1985 – 1995 Döneminde Yasallaştırılmış Konut Alanları

İlçeler	Alan	Nüfus
Nilüfer	141,73 ha	4.824 kişi
Osmangazi	459,00 ha	106.100 kişi
Yıldırım	295.7 ha	104.600 kişi
Bursa Büyükşehir Belediyesi Toplamı	896.43 ha	215.524 kişi

Kaynak:Altaban 1999:174

1995 sonrası dönemde Bursa Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinde planlama faaliyetleri hız kazanmıştır. Yeni planlanan bölgelerde düzenli ve sağlıklı bir yapılaşma hedeflenmiştir. Kent merkezinin çevresinde yer alan bölgelerde, az yoğunluklu yapılanmalar planlanmıştır. Nilüfer Belediye Başkanı’nın 15 Kasım 1991 tarihli Bursa Hakimiyet Gazetesi’ne verdiği bilgi şu şekildedir; “Beşevler ve Gümüštepe arasında kalan 320 hektarlık büyük bir alanda gerçekleştirilecek proje, üç aşamadan oluşmaktadır. Küçük imar adalarından oluşan plan en az 2, en çok 3 katlı olarak bahçeli dubleks yapıların yapılmasını öngörmektedir. Plan, kaçak yapıları ve çarpık kentleşmeyi

önleyeceği gibi aynı zamanda, kooperatif kuramayan dar gelirlilere de bu projeden yararlanarak iki katlı bahçeli ev sahibi olmasını sağlayacak.” (Bursa Hakimiyet Gazetesi, 15 Kasım 1991) 1991 tarihli plan ile 2006 yılında bölgenin mevcut durumu karşılaştırıldığında, Beşevler bölgesinde hedeflenen az yoğunluklu yapılaşma amacına ulaşamadığı ve bölgedeki yapılaşma oranının yoğunlaştığı gözlenmektedir. Beşevler ve İhsaniye dışında Ertuğrul bölgesinde toplu konut alanı açılması, Görükle ve Kayapa’da yeni konut alanları planlaması kentin desantralizasyonu açısından önemli girişimlerdir.

Yıllar itibari ile Bursa’daki nüfus hareketleri incelendiğinde, Bursa kent merkezi nüfusunun, 1960’lardan itibaren her on yılda ortalama iki katına çıktığını görülmektedir.

Tablo 14: Yıllar İtibari ile Bursa’da Nüfus Hareketleri (1927 – 2004)

Yıl	Nüfus	Nüfus Artışı (%)
1927	61.451	-
1935	72.187	2
1940	77.598	1.4
1945	85.919	2
1950	103.812	3.7
1955	131.812	4.3
1960	153.886	3.5
1965	212.000	6.3
1970	272.953	5.3
1975	346.101	4.5
1980	445.113	6.8
1985	612.510	4.5
1990	834.576	6.1
2000	1.184.144	3.4
2004*	1.528.720	-

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Bursa’da hane halkı büyüklüğü ortalama 4.0 olarak kabul edildiği takdirde her yıl yaklaşık 1900 konut biriminin inşa edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu hesaplama göre, 1990 – 2000 yılları arasındaki konut üretimi, ihtiyacı karşılayamamıştır. 2000 – 2020 yılları arasında ise 550.000 konut biriminin üretimi gerekecektir. (Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:269)

* Yeni Bursa Metropol Alan Nüfusu

Tablo 15: 1990 – 2020 Döneminde Bursa’da Konut İhtiyacı ve Konut Üretimi

Yıllar	Konut İhtiyacı	Üretilen Konut Sayısı
1990-2000	192.341	68.552
2000-2020	550.000	-

Kaynak: Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:269

Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan mevcut konut sayısı ise Tablo 16’da olduğu gibidir;

Tablo 16: Bursa Büyükşehir Belediyesi’nde Konut Sayısı

Bina Sayısı	Hane Sayısı (Tic. + Konut)	Konut Sayısı
214.822	528.420	414.643

Kaynak: Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:269

Bursa Büyükşehir Belediye sınırları içinde yapılan çalışmalar sonucunda konut alanlarının fiziksel yapıları değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda konut alanlarının doku çalışması 4 ana grup altında incelenmiştir: Tarihi Doku Bölgeleri, Bitişik Nizam Yapılanma Bölgeleri, Ayrık Nizam Yapılanma Bölgeleri ve Bitişik Nizama Geçişin Yaşandığı Konut Bölgeleri. (Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:269)

Tablo 17: Bursa Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçinde Mevcut Doku Analizi

Konut Alanlarının Fiziksel Yapıları	Toplam Alan (ha)	%
Tarihi Doku Bölgeleri	1.235	18.7
Ayrık Nizam Yapılanma Bölgeleri	1.295	19.6
Bitişik Nizam Yapılanma Bölgeleri	2.732	41.5
Bitişik Nizama Geçişin Yaşandığı Yapılanma Bölgeleri	1.331	20.2
Toplam Yapılanma Bölgeleri	6.593	100.0

Kaynak: Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:269

Tablo 18: 1995 – 1997 Döneminde Bursa Merkez Bölgesinde Yapılan İmar Planları

Kentsel Alan	Plan Adı	Toplam Alan (ha)	Toplam Nüfus	Genel Yoğunluk
Nilüfer Belediyesi	Ertuğrul İmar Planı	570	95.000	167 kişi/ha
Osmangazi Belediyesi	Soğanlı İmar Planı	201	164.000	816 kişi/ha
Osmangazi Belediyesi	Zafer-Atıcılar-K.Balıklı-Doğanevler İmar Planı	566	230.000	406 kişi/ha
Yıldırım Belediyesi	Güllük-Ortabağlar Uygulama İmar Planı	273	80.323	294 kişi/ha
Yıldırım Belediyesi	Fidye Kızık- Esenevler Uygulama İmar Planı	258	76.685	297 kişi/ha
Bursa Büyük Şehir Belediyesi	Toplam	1868	646.008	346 kişi/ha
Kayapa Belediyesi		125	19.000	-
Görükle Belediyesi		450	110.000	-

Kaynak:Altaban 1999:174

1976 – 1997 arasında hazırlanmış planlardan ve haritalardan yararlanılarak Coğrafi Bilgi Sistemi yöntemiyle yapılan değerlendirmenin analizi Tablo 19 ve 20’de olduğu gibi özetlenebilir.

Tablo 19: Bursa’da Plansız Gelişme (1976 – 1997)

Gelişmenin Türü		Yasallaştırılmış (ha)	Yasallaştırılmamış (ha)	Toplam (ha) %
Plansız Gelişme	1/25.000 planı olan ancak herhangi bir uygulama veya nazım planı (1/5.000 veya 1/1.000 ölçekli) bulunmayan alanlardaki gelişme.	0	212	212 (9,1)
	1/5.000 planı olan ancak 1/1.000 imar planı bulunmayan alanlarda izinsiz gelişme.	244	139	383 (16,5)
	1/1.000 imar planı olan alan üzerinde plana aykırı gelişme	1522	204	1726 (74,4)
	Hiç plan yapılmamış alanda İzinsiz gelişmiş Toplam	0 1766	0 555	0 2321 (100,0)

Kaynak:Altaban 1999:177

Tablo 20: Bursa’da Planlı Gelişme (1976 – 1997)

Gelişmenin Türü	Plan Türüne Göre Gelişme		Dolu Alanlar (ha)	Boş Alanlar (ha)	Toplam (ha)
Planlı Gelişme	İmar Planı Olan Alanlar (1/5.000 ve 1/25.000 planı olan alanlarda yer alan)	Parselasyon Uygulaması Yapılmış Alanlar	516	2017	2533 (54,8)
		Parselasyon Uygulaması Yapılmamış Alanlar	711	1116	1827 (39,5)
		Ara Toplam	1227	3133	4360 (94,3)
	Boş olduğu halde İslah Planı Uygulaması yapılmış alanlar		0	265	265 (5,7)
Toplam					4625 (100,0)

Kaynak:Altaban 1999:176

Tablo 19 ve 20’ye göre; tümü planlanmış 6946 hektarlık kentsel alan içinde planlara göre gerçekleşmiş dolu alanların oranı %34.6 mertebesindedir. Diğer bir ifadeyle, planlı gelişmiş dolu alanın (1227 ha) planları olmasına rağmen, plansız gelişmiş dolu alanların (2321 ha) genel toplamına göre oldukça düşük seviyededir. Plansız gelişme analiz edildiğinde 555 hektarlık yapılaşma, 1986 yılına kadar gerçekleştirilen aflar ve ıslah – imar planlarına rağmen 1997 yılına kadar yaklaşık 10 yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bunların %62’si 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli nazım ve uygulama planı olan alanlarda gerçekleşmiştir. Tüm plansız gelişmelerin %74.5’inin 1/1.000 ölçekli uygulama planı olan alanlarda gerçekleşmiş olması, dikkate değer bir husustur. (Altaban 1999:176)

1960’lı yıllarda Organize Sanayi Bölgesi’nin Bursa’da inşa edilmesiyle kente yönelen göçlere rağmen, kentsel gelişimin düzenli ve planlı bir şekilde gerçekleşebilmesi için çeşitli planlar yapılmıştır. Planlar, kısa zaman dilimleri içinde meydana gelen değişikliklere paralel olarak sürekli revize edilmiştir. Fakat bugün gözlemlendiğinde Bursa kentinin düzenli ve sağlıklı bir gelişim çizgisine sahip olmadığı görülmektedir. Bunun sebeplerinden birisi, Bursa’daki coğrafi yapıyla açıklanabilir. “Bursa, ‘radyal konsantrik’ olarak ifade edilen, merkezden dışa doğru açılan yollarla

gelişen bir kenttir. Yağ lekesi gibi, çevresine doğru gelişen bir kent. Bursa'nın çevresine doğru gelişme iki yönden sınırlıdır: bir yanda dağ, öbür yanda çok verimli bir ova ... Dağ, gelişmenin önünü tıkadığı için, ovaya doğru zorlamalar başlamıştır. Şehirciliğin ana prensibi olan, doğu – batı yönünde lineer (doğrusal) bir gelişme olmamış ve ovadaki verimli topraklar çok kısa sürede elden çıkmaya başlamıştır.” (Akçay 2005:45)

Bursa'da özellikle 1985'ten itibaren kentsel mekanda meydana gelen plansız oluşumların sebepleri şu şekilde özetlenebilir.

- Bursa'da, iç ve dış göçlerle gelen dar gelirli nüfus oranı büyümüştür, dolayısıyla bu kişilerin arsa ve konut talebi artmıştır.
- 1985'ten başlayarak belediyeler, plan yapma / onama yetkilerine (3194 sayılı İmar Kanunu'na göre) sahiptirler, fakat planları olmasına rağmen uygulama için politika geliştirememişlerdir ya da uygulamanın denetiminde etkisiz kalmışlardır.
- Toplumsal yapıda, imar affi yasalarının devam edeceğine ilişkin olarak hem dar gelirli nüfusun hem de hisseli parsel piyasasının beklenti düzeyi yüksek olmuştur.

6. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA'DA MEKANSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

Küreselleşme sürecinde Bursa'da meydana gelen mekansal değişim süreci iki bağlamda ele alınmıştır:

- Yerleşim bölgelerinde ortaya çıkan yeni oluşumlar.
- Tüketim mekanlarında ortaya çıkan yeni oluşumlar.

6.1. YENİ YERLEŞİM BÖLGELERİ

Günümüzde Bursa'da kent nüfusunun gerek göçlerle gerek nüfus artışı süreçleriyle artmasına paralel olarak; farklı gelir gruplarına yönelik çok çeşitli konut projeleri ortaya çıkmıştır. Bu konut projeleriyle ortaya çıkan yeni yerleşim bölgeleri, kentte mekansal, sosyal ve kültürel dönüşüm sürecinin hem sonucu ve hem de sebebidirler.

21. yüzyılda Bursa'da yapılan yeni yerleşim bölgelerinin, üç merkez ilçe bazında incelenmesi araştırmacıya önemli bir kolaylık sağlayacaktır. Bu nedenle

Bursa’da yeni yerleşim bölgeleri, üç merkez ilçe olan Osmangazi İlçesi, Yıldırım İlçesi, Nilüfer İlçesi bağlamında analiz edilmiştir..

6.1.1. OSMANGAZİ İLÇESİ

18.06.1987 tarih ve 3391 sayılı kanunla kurulan Osmangazi İlçesi, 26 Mart 1989 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Seçimleri sonucu seçilen başkan ve meclis üyeleri ile fiilen oluşmuştur. Osmangazi İlçesi; konut, ticaret, trafik ve yerleşme açısından Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin en büyük, nüfusu en yoğun, buna paralel olarak da problemleri en fazla olan ilçesi durumundadır. Bursa’nın en büyük merkez ilçesi olan Osmangazi, 116.520 kilometrekarelik bir alan içinde; doğuda Gökdere, batıda Nilüfer Deresi ve Yeni Mudanya Yolu, kuzeyde Samanlı Dağları, Nilüfer Çayı ve Bursa Ovası’nı içine alan topraklara sınır oluşturan bölgeyi kapsamaktadır. Osmangazi İlçesi, Türkiye'nin 8. büyük ilçesidir. (<http://www.osmangazi-bld.gov.tr>) Toplam 642.337 bin nüfusa sahip olan Osmangazi İlçesi’nde, nüfus yoğunluğu 1.610’dır. (<http://www.bursa.gov.tr>)

Osmangazi İlçesi, Bursa’nın en eski yerleşim bölgesidir. Bursa’nın ilk yerleşim bölgesi olan Surlar Bölgesi ve Bursa’nın tarihi açıdan öneme sahip olan ticaret bölgesi Kapalıçarşı, Osmangazi İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Bursa’nın en eski yerleşim bölgesi olması itibari ile yapılaşmanın ve nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu bölgedir.

Osmangazi İlçesi’nde, yeni yerleşim oluşumlarından ziyade yıpranmış, köhneleşmiş kent dokusunun rehabilitasyonunu amaçlayan kentsel dönüşüm projelerine rastlanılmaktadır. Bunun temel nedeni, kentin en eski yerleşim bölgesi olan Osmangazi İlçesi’nde yeni konut projelerini gerçekleştirecek yeterli alanın bulunmamasıdır. Bu nedenle bölgede daha çok, çöküntü bölgeleri olarak tanımlanabilecek yerleşim bölgelerinin rehabilite edilerek kente kazandırılması hedeflenmektedir.

Fotoğraf 1: Osmangazi İlçesi Genel Görünüm

Kaynak: Osmangazi Belediyesi

6.1.2. YILDIRIM İLÇESİ

Yıldırım İlçesi'nin sınırları içinde yer alan bölge, 1960'lı yıllarda Bursa'da yoğunlaşan sanayileşme faaliyetlerine paralel olarak göç eden kişilerin yerleştikleri ve düzensiz yapılaşma örneklerine en çok rastlanılan yer olma özelliğine sahiptir. Bu dönemde kent merkezindeki kısıtlı arsalar kente göç edenler tarafından tüketildiği için yeni göçmenler, kentin doğu bölgesindeki nispeten arsa fiyatları daha düşük olan yerlere yerleşmeye başlamışlardır. Bu anlamda 1960 – 1990 yılları arasında kente göç edenlerin yarattığı baskıyla, kentin büyüme yönü doğuya doğru olmuştur.

Bursa'ya yönelen göçlerle birlikte düzenli bir kentleşmenin sağlanması ve gecekondu tarzı yapılaşmanın önüne geçebilmek amacıyla 1966 – 1977 yılları arasında kentin doğu bölgesinde toplam 405,2 hektarlık Gecekondu Önleme Bölgesi oluşturulmuştur. “Bursa’da mini bir doğu kent kuruluyor. Dar gelirliilerin konut sahibi olmasını amaçlayan Fethiyekızık Gecekondu Önleme Bölgesi’nde 3 bin konutluk yerleşim alanı oluşturulması öngörülüyor.” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 15 Temmuz 1980) Kentin doğu bölgesinde yapılaşma için farklı projeler üretilmiştir. “Bursa Belediyesi Kent – Koop’la toplu konut yapımında anlaşmaya vardı. Buna göre Değirmenlikızık’ta 4 bin 100 konutluk yeni bir kent inşa edilecek.” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 6 Ekim 1984)

Fotoğraf 2: Yıldırım İlçesi Genel Görünüm

Kaynak: Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki, Temmuz 2007

Yıldırım İlçesi'nde düzenli bir yapılaşmanın sağlanması amacıyla uygulanmaya çalışılan 'Gecekondu Önleme Bölgeleri'ne rağmen istenen başarıya ulaşılamamıştır. Bunun temel nedeni bu bölgede yoğun olarak rastlanılan hisseli parselasyon yoluyla inşa edilen konut uygulamalarıdır. "Sanayileşme hareketlerine bağlı olarak Bursa'ya yönelen göçlerin artmasıyla birlikte, kentin doğu bölgesinde yer alan araziler, küçük parsellere ayrılarak satılmaya başlandı. Özellikle şeftali bahçeleri daha küçük parçalara ayrılarak satıldı." (Yılmaz Akkılıç ile gerçekleştirilen 15 Eylül 2006 tarihli görüşme) Bu süreç şu şekilde gerçekleşmiştir: 3194 sayılı İmar Yasası'nın, 'Arazi ve Arsa Düzenlemesi' adını taşıyan 18. maddesindeki boşluklardan yararlanılarak, belediye hudutları dışında kalan tarlalar, ya sahipleri ya da emlak komisyoncular tarafından kendi çıkarlarına uygun bir şekilde parsellenmiştir ve kişilere "hisseli tapu" verilerek satılmıştır. Söz konusu hisseli tapuları alan kişiler, mevcut kent planlarından bağımsız bir şekilde, kendi çıkarlarını maksimize edecek konut inşaatlarını gerçekleştirmişlerdir. Böylece kent planlarına aykırı oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu şekilde gerçekleşen yapılanmaların sayısının hızla artması, kentsel mekanda düzensiz ve çarpık oluşumlara neden olmuştur. Bu tarz yapılanmalar özellikle Yıldırım İlçesi sınırları içinde daha belirgin olarak gözlenebilmektedir.

Bugün Yıldırım İlçesi'nde sağlıklı ve düzensiz yapılaşma sorununa çözüm bulmak, mevcut yapılaşmada kentsel dönüşümü sağlamak, kaçak yapılaşmayı engellemek ve belediye sınırları içindeki konut talebini karşılamak, toplu konut ve düzenli yapılaşmayı gerçekleştirmek amacıyla Toplu Konut ve Kentsel Dönüşüm çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

6.1.3. NİLÜFER İLÇESİ

Nilüfer İlçesi, Bursa kent merkezinin en yeni yerleşim bölgesidir ve kent merkezinden farklı olarak Uludağ'ın eteklerinde değil, Bursa ovasında konumlanmaktadır. Yeni bir yerleşim bölgesi olmasının bir sonucu olarak; bölgedeki konutlar daha büyük, ferah ve modern bir görünüme sahiptir. Ayrıca bölgedeki sokaklar kent merkezindeki sokaklara oranla daha geniş ve düzenlidir. Nilüfer'de yüksek yoğunluklu apartman tarzı yerleşimlerden, villa / müstakil konut tarzı düşük yoğunluklu yerleşimlere kadar çok çeşitli yapılanmalara rastlamak mümkündür.

Nilüfer İlçesi, kuruluşundan itibaren çok kısa bir zaman dilimi içinde büyümüştür. Nilüfer İlçesi, 1990'lu yıllardan itibaren Bursa'nın en hızlı büyüyen ilçesi olmuştur. 1990 ile 1997 yılları arasındaki yedi yıllık dönemde, ilçenin toplam nüfusu %105.82'lik bir artış göstererek 65.799'dan 135.430'a yükselmiştir. Nilüfer İlçesi'nin, 2000 yılı sayımına göre nüfusu 178.682'ye yükselmiştir. (Akkılıç 2002:1257) İlçe nüfusu, her yıl ortalama olarak %13 artmaktadır. Nilüfer İlçesi'nin büyüme hızı, Bursa'nın diğer iki merkez ilçesine oranla daha yüksektir. Buna göre Osmangazi İlçesi'nin yıllık büyüme hızı %20.90 ve Yıldırım İlçesi'nin yıllık büyüme hızı %38.85 iken, Nilüfer İlçesi'nin yıllık büyüme hızı %99.92'dir.

Nilüfer, Bursa ve Türkiye'ye sağladığı ekonomik katkı açısından da Bursa'nın ilçeleri arasında ilk sıradadır. Bursa nüfusunun önemli bölümüne istihdam olanağı sağlayan Bursa Organize Sanayi Bölgesi, Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi ve Beşevler Küçük Sanayi Sitesi, Nilüfer İlçesi sınırları içerisindedir. Bu bölgelerin dışında Çalı, Kayapa, Hasanağa, Akçalar ve Görükle sınırları içindeki sanayi bölgeleri ile birçok büyük iş merkezini bünyesinde barındıran Nilüfer, bu özelliği ile Bursa nüfusunun %80'ine istihdam olanağı yaratan ve ülke ekonomisine önemli oranda gelir sağlayan bir sanayi ilçesidir. (<http://www.nilufer-bld.gov.tr/pages.asp?id=29&tab=5>)

Nilüfer İlçesi, Bursa'nın planlı gelişen bir bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Kente yönelik yoğun göçler sonucunda, kentte yeni yerleşim bölgeleri açılmıştır. Kentin doğu bölgesindeki konut dokusunun yoğunluğu, 'Uludağ'ı Koruma Protokolü' nedeniyle bu bölgede konut yapılamaması ve kentin batı bölgesinde geniş bir alanın varlığı nedeniyle, yapı kooperatifleri Nilüfer İlçesi'nde yoğunlaşmıştır. "Nüfus artışıyla birlikte konut sorunu büyürken, şehrin doğusunda yer bulamayan yapı kooperatifleri, yoğun biçimde batıya yönelmiştir. İlgililer, toplu konut yapılabilecek alanların daha çok İzmir yolu üzerinde bulunduğuna dikkat çekerek, 'kentin doğusu tamamıyla doldu. Hatta Uludağ'a doğru tırmanışa geçildi. Konut alanlarının batıya kayması kaçınılmaz' şeklinde demeç vermektedirler." (Bursa Hakimiyet Gazetesi 24 Eylül 1990) Toplu konut tarzındaki yapılaşmalarla birlikte, kentin batı bölgesinde yapılaşmalar hızla artmıştır. "Ataevler, Fethiye – İhsaniye, Alaaddinbey toplu konut bölgelerinin ardından, %93'ü özel şahıslara ait 257 hektarlık Ertuğrul bölgesi de özel toplu konut bölgesi ilan edildi." (Bursa Hakimiyet Gazetesi,15 Eylül 1994) Böylece kentin batı bölgesindeki yapılaşma, kentin 20 kilometre uzağında yer alan, Uludağ Üniversitesi'ne kadar uzanmıştır ve üniversite ile kent arasında bölge yerleşime açılarak, üniversite mekansal olarak kentle bütünleşmeye başlamıştır.

Fotoğraf 3: Nilüfer İlçesi'nden Bir Görünüm

Kaynak: Nilüfer Belediyesi

İzmir yolu üzerindeki yapılaşmaya paralel olarak Bursa – Mudanya arasında yer alan bölgelerde de yoğun bir yapılaşma süreci yaşanmıştır. "Başkan Ekrem Barışık, yeni

hazırlanan imar planlarına göre Mudanya ile Bursa'nın birleşeceğini söyledi.” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 6 Temmuz 1987)

Nilüfer İlçesi'ne yönelik talep artışıyla birlikte bölgedeki arsaların fiyatları yükselmeye başlamıştır. “Beşevler, Fethiye – İhsaniye’de büyük artış var: arsa fiyatlarında patlama. Bankadan kaçan para ve halkın konut sahibi olma isteği arsayı altından daha değerli hale getirdi. Bunun sonucunda da imar planı kapsamına giren Karaman, Beşevler, İhsaniye ve Fethiye yöresinde büyük artışlar oldu.” (Bursa Hakimiyet Gazetesi 28 Mayıs 1987)

Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren Nilüfer İlçesi, yeni konut projelerinin yoğunlaştığı bir mekan haline gelmiştir. Küreselleşme sürecine bağlı olarak kentsel mekanda, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanlarının birbirlerinden ayrılmasıyla ortaya çıkan mekansal ayrımlaşma sürecinde, özellikle üst ve orta gelir gruplarının yaşamayı için tercih ettiği bölge, Nilüfer olmuştur. Sanayileşme faaliyetlerine bağlı olarak Bursa’ya yönelen göçlerle birlikte kent merkezinde nüfus yoğunluğunun artması ve trafik problemlerinin ortaya çıkmasıyla orta ve üst gelir grupları, kent merkezindeki konutlarını terk ederek farklı bir yaşam alanı arayışına girmişlerdir. Bu süreçte belediyelerin düzenli kentleşmeyi sağlamak amacıyla, sundukları planlı arsalarda, öncelikle kooperatifler eliyle toplu konut uygulamaları başlatılmıştır. Bölge, düzenli ve sağlıklı bir yapılaşmanın ortaya çıkmasıyla birlikte Bursalıların yaşamayı tercih ettiği bir yer haline gelmiştir. Bu bölgeye ilginin artmasına paralel olarak inşaat şirketleri tarafından gerçekleştirilen konut projeleriyle, Nilüfer İlçesi, yeni yaşam alanı olarak orta – orta üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir.

Bugün bölgede, küreselleşme sürecinin etkisiyle ortaya çıkan farklı konut projelerine rastlamak mümkündür. Literatürde “korunaklı yaşam bölgeleri” (*fortified territories*) olarak bilenen yaşam alanları, İstanbul’dan sonra Bursa’da, özellikle Nilüfer İlçesi’nde de hızla gelişmeye başlamıştır. Bu yapılar ‘rezidans’ olarak adlandırılmaktadır. Bu yapılar az katlı müstakil konutlar şeklinde olabileceği gibi çok katlı apartmanlar şeklinde de olabilmektedirler. Bu konutlarda yaşayan kişiler, güvenlik kaygısı ile kendilerini korumak adına, çevrelerinden izole olmaktadır. Böylece kentsel mekanda korunaklı alanlar yan yana, birbirilerinden ve kentin diğer yaşam bölgelerinden uzaklaşmaktadır. Bu konutlarda; alışveriş ve spor aktivitelerinden,

temizlik hizmetlerine kadar bir çok hizmet sunulmaktadır. Ayrıca burada yaşayanlara kentin içinde fakat kentsel problemlerin uzağında bir yaşam vaat edilmektedir. Bu mekanlara ilişkin reklamların gazete, dergi ve televizyonlarda artması ve reklamlar yoluyla kişilere yeni bir yaşam tarzının vaat edilmesiyle birlikte, Bursa'da bu tip konutlara talep artmıştır. İnşaat şirketleri tarafından taleplere cevap verebilmek amacıyla gerçekleştirilen projeler sonucunda, özellikle Nilüfer İlçesi sınırlarında korunaklı yaşam bölgeleri olarak adlandırılan konutların sayısı hızla artmaktadır.

Nilüfer İlçesi bugün, yapılan yeni yerleşim bölgelerine; farklı tipteki konut / işyeri projelerine; tüketim toplumu anlayışının etkisiyle sayıları hızla artan alışveriş mekanları, restoranlar / kafeler ve parkların bölgenin mekansal coğrafyasında oluşturduğu yapısal değişime paralel olarak, Bursa kentinde küreselleşme sürecinin etkilerinin en çok hissedildiği ve bu etkilerin kentsel mekanda yansımalarının yoğunlaştığı bölge konumundadır.

6.2. TÜKETİM MEKANLARI

Küreselleşme olgusuyla, Bursa'da meydana gelen mekansal değişim sürecinde, tüketim mekanlarında ortaya çıkan oluşumlar önemli bir yere sahiptir. Bursa'daki tüketim mekanlarını genel olarak üç gruba ayırmak mümkündür.

1. Geleneksel alışveriş mekanları: Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi,
2. Caddeler üzerinde bulunan dükkanlar ve mağazalar (Altıparmak Caddesi, Fomara Caddesi, Atatürk Caddesi, Çekirge Caddesi, Yalova Yolu, vb.)
3. Alışveriş Merkezleri: Zafer Plaza, As Merkez, Carrefour Alışveriş Merkezi.

6.2.1. GELENEKSEL ALIŞVERİŞ MEKANLARI: KAPALIÇARŞI VE HANLAR

Bursa'da 'alışveriş' kavramının öncelikle çağrıştırdığı mekan, kent merkezinde yer alan Kapalıçarşı'dır. Bursa'nın geleneksel alışveriş mekanı olan Kapalıçarşı, gerek mekansal gerekse kent ekonomisindeki konumu nedeniyle yüzyıllardır önemini korumaktadır. Kapalıçarşı'nın oluşumu Orhan Bey dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı, Prussa'dan Bursa'yı yaratma sürecinde ilk iş olarak, Hisar'ın hemen doğusunda yer alan Gökdere'nin doğusuna bir han (Emir Hanı / Bey Hanı) yaptırır, yanına başına bir hamam (bugün Aynalı Çarşı) ve bir de Orhan Camisi'ni inşa eder. Bu aynı zamanda ikincil önemdeki doğu – batı ticaret yolunu birincilleştirmeyi amaçlayan bir politikanın yansımasıdır. (Akkılıç 1999:7) Kapalıçarşı'nın oluşmasının ilk ayağı, Orhan

Bey tarafından XIV. yüzyılda yaptırılan Emir Han'dır. 1416 yılına kadar Bursa'nın tek çarşısı olma özelliğini korumuştur. 1416 yılından sonra ise Yıldırım Beyazıd'ın yaptırdığı Bedesten, Kapalıçarşı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bedesten, Kapalıçarşı'nın merkezinde yer almaktadır. Diğer çarşılar bunun çevresinde kurulmuştur. Böylece, İpek Yolu'nun önemli pazar kentlerinden biri olmaya aday Bursa'da, Emir Han'ıyla Bedesten'in sınırladığı bir 'çarşı alanı' belirginleşmeye başlar. (Akkılıç 1999:7) Osmanlı döneminde Bursa'da, çarşı, sadece fiziksel bir mekan değil, kendi içinde işlevler ve kurumlar bütünü olan bir sistemdir. Çarşıdaki her birim kendi içinde bağımsız olup, kendi yöneticileri vardır. (Bursa Hakimiyet Gazetesi 6 Ekim 2000) Mehmed Çelebi zamanında, batıdan doğuya Eski Harir Hanı, Geyve Hanı ve ikinci bir Harir Hanı yaptırılınca, doğu – batı doğrultusunda, kuzeyinden sınırlanmış bir 'Uzunçarşı' aksı oluşmuş olur. XV. yüzyılın sonlarına doğru, güneyde Koza Hanı ve kuzeyde Mahmut Paşa (Fidan) Hanı da yapılıncaya, kuzey ve güney yönlerinden sınırlanmış bir uzunçarşının doğrultusu kendiliğinden ortaya çıkar. Zamanla bu uzunçarşı aksının iki yanında hanlara sırtını dayamış küçük işyerleri kurulur; sonra bunların üstü kapatılmaya başlanır. Böylece Bursa Kapalıçarşı'sının öncülü konumundaki 'Sahaflar' ve eski 'Aktarlar' bölümlerinin oluşturulduğu ilk örtülü çarşı kendini gösterir. Zamanla kuzeye doğru gelişerek Bedesten'le birleşir. Üstü kapalı (örtülmüş) bu çarşı, tam anlamıyla bir 'kapalıçarşı' kimliğini kazanır. (Akkılıç 1999:8)

Fotoğraf 4: Bursa Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi

Kaynak: www.bursa.gov.tr

Bursa’da tarihsel süreç içinde hanlar, çarşılar mekansal ve toplumsal olarak yaşanan etkileşimlerle bugünkü Kapalıçarşı bütünlüğünü oluşturmuşlardır. Kapalıçarşı, kentin uğradığı 1855 depremi, 1902, 1926 ve 1958 yangını felaketlerinden etkilenmiş ve çeşitli onarımlar görmüştür. (Kaplanoğlu 1996:179) Kapalıçarşı, yaşanan tüm felaketlere rağmen Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet dönemi Bursa’sında, kentin toplumsal yaşamında önemini korumuştur.

Osmanlı kentlerinde -Bursa’da da- çarşı konut mahalleleri dışında şekillenmiştir. Bunun nedeni, çarşının kentsel yaşamın sahnesi olma işlevine sahip olmasıdır. Mahallelere girip çıkanın bilinmesi, evlere yabancıların girmesinin istenmemesi kentsel hayatta sosyal kontrolün sağlanması açısından son derece önemlidir. Dar ölçekte ev, geniş ölçekte mahalle, kentsel yaşantının içe kapalı, mahrem yönlerine denk düşmekteydi. Çarşı ise yabancı ile karşılaşılacak kamusal mekanlardır. Burada kentliler, kente uzak ya da yakın çevreden gelenler karşılaşır, ticaretten, iş anlaşmazlıklarına kadar tüm işlevler çarşı içinde doğal ortamını bulur. Dolayısıyla konut mahalleleri dışında, ayrı bir mekansal bütünlük olarak şekillenmesi, Kapalıçarşı’nın kamusal ilişkilerin mekanı oluşunu güçlendirici etki yapmaktadır. Konut mahalleleri ile çarşı arasındaki uzaklık, ‘ev hali’ ile Kapalıçarşı’ya gelmeyi engellemektedir. Bursa’da Kapalıçarşı’ya gitme eylemi; çarşıya gitmek kadar çarşıya çıkmak sözüyle de ifade edilir. Çarşıya ev giysileri ile çıkılmaz, farklı giyinmek gereklidir. Çarşıda dolaşmak envai çeşit malları izlemek kadar, farklı dünyalardan haberdar olmak, memleket meselelerini konuşmaktır da. Sürekli alışveriş yapılan dükkanların sahipleriyle bir tür tanışıklık olmuştur, bu tanışıklık özel hayata dair kimi dertleşmeleri de içine alır. Bu noktada özel olanla kamusal olanın çakışması yaşanmaktadır. Kapalıçarşı, böylece kentli olmanın öğrenildiği sahnelerden biri olmaktadır. (Aslanoğlu 1999:16)

Bursa’da Kapalıçarşı’nın mekansal yapısı incelendiğinde, daha çok kısa süreli alışveriş duraklamalarına uygun olduğu görülmektedir. Zaman içinde hanlarla çevrelenmiş yapısı eskiden kervanların konaklaması için kullanılan avlular, birer kahvehaneye dönüşmüş durumdadır. Bu mekanlarda kentliler, kente gelen tüccarlar ve Bursa’nın çevre köylerinden gelenler bir araya gelirlerdi (Aslanoğlu 1999:18).

1961 tarihinde Santral Garaj’ın kurulmasına kadar olan süreçte ilçeler ve kentler arası ulaşım yapıldığı garajın da Kapalıçarşı civarında olması, bu bölgeyi kentin

merkezi yapmıştır. 1940'lı yıllardan itibaren Ulucamii'nin önünde Çınaraltı Garajı kuruldu, buradan Karacabey – Mustafa Kemalpaşa – Bandırma – Balıkesir ve İzmir'e otobüs kalkıyordu. Kozahan'ın önünden Ankara, Mudanya – Trilye ve Karacabey'e sefer yapılıyordu. Ünlü Cadde'de bugün Hüzmen Plaza'nın olduğu yerde Anadolu Garajı'nda, Eskişehir – Ankara – Konya'ya giden otobüsler bulunuyordu. İnönü Caddesi'nde, bugünkü Kamil Koç İş Merkezi'nin olduğu yerde İstanbul Garajı'ndan ise Yalova, İstanbul, Ankara'ya araç kalkıyordu. (www.bursaterminali.com/hakkimizda.asp-14k) Bu bölgenin hem ticari, sosyal, kültürel ve siyasi aktivitelerin merkezi olması, hem de Bursa'ya gelen kişilerin kentle ilk karşılaştıkları mekan olmasının getirdiği baskıları Kapalıçarşı, zamanla taşıyamama başladı. 1961'de Santral Garaj'ın açılmasıyla birlikte Kapalıçarşı üzerindeki baskı, bugünkü Fomara Caddesi'ne ve Altıparmak bölgesinde apartman tarzı konutların yapılmasıyla birlikte Altıparmak Caddesi'ne doğru kaymaya başlamıştır. Böylece Bursa, ovaya doğru genişlemeye başlamıştır.

Santral Garaj'ın kurulmasıyla beraber çarşı cazibesini kaybetmeye başlamıştır. “Çarşının cazibesini yitirmeye başlaması, Heykel'i de etkiledi. 1990'lardan itibaren ise plazaların kurulmasıyla beraber kentte yeni cazibe merkezleri oluşmaya başladı ve çarşı eski özelliğini yitirmeye başladı. Çarşı günümüzde alt ve orta gelir düzeyindeki kişilerin alışveriş yaptığı bir yer haline gelmeye başladı. İstanbul'daki Mahmut Paşa örneğinde olduğu gibi çarşıda alt gelir grupları alışveriş yapmaya başladılar. Üst gelir grubundaki kişiler ise plazalara yöneldiler. Çarşıda da böylece köklü bir değişim başladı.” (Raif Kaplanoğlu ile gerçekleştirilen 27 Temmuz 2006 tarihli görüşme)

Günümüzde Kapalıçarşı'nın cazibesinin kaybetmesinin temel sebeplerinden bir diğeri ise, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren alışveriş merkezlerinin açılmasıdır. Yeme – içme, eğlence ve alışveriş gibi bir çok ihtiyaca cevap veren mağazaların bir arada bulunduğu alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte özellikle üst ve orta gelir grupları için alışveriş merkezlerine gitmek daha cazip hale gelmiştir. Alışveriş merkezlerinin önemli ulaşım güzergahları üzerinde bulunması ve otopark imkanına sahip olmaları, kişilere hem ulaşım kolaylığı sağlamakta hem de kent merkezindeki en önemli problemlerden birisi olan otopark sorunun ortadan kaldırılmasına imkan vermektedir.

Bugün Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi, kentin ticari ve kültürel merkezi olarak hala önemli bir konuma sahiptir. Fakat bu bölgede, genel olarak alt ve orta gelir grubundaki kişiler alışveriş yapmaktadır. Üst gelir grupları, araç yoğunluğu ve otopark yetersizliği nedeniyle bu bölgeden alışveriş yapmayı tercih etmemektedirler. Ayrıca Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi, kentin tarihi ve turistik bir mekanı rolü ile, turizm amaçlı olarak yerli ve yabancı turistlerin uğrak noktası haline gelmiştir.

6.2.2. CADDELER ÜZERİNDE BULUNAN DÜKKANLAR VE MAĞAZALAR

1961’de Santral Garaj’ın hizmete girmesi ve Altıparmak semtinde apartmanların yapılmasıyla birlikte Fomara Caddesi ve Altıparmak Caddesi açılmıştır. Zamanla buralarda çeşitli dükkanlar ve mağazalar da ortaya çıkmış ve bu hat önemli bir alışveriş güzergahı haline gelmiştir. Bu bölgede giyim mağazalarından, kafe – restoranlara, sinema salonlarından, kitapevlerine kadar çok çeşitli hizmetlere ulaşmak mümkündür. Böylece Heykel’den başlayarak, Altıparmak ve Çekirge Caddesi’ne kadar uzanan bölge, kentin en önemli mekânlarından birisi olmuştur. Fakat Bursa kentinin topoğrafik yapısının da bir yansıması olarak bu bölge, araç ve insan yoğunluğunu taşımakta zorlanmaya başlamıştır. Bugün Yeşil Caddesi’nden başlayarak, Setbaşı Caddesi, Atatürk Caddesi, Fomara Caddesi, Altıparmak Caddesi ve Çekirge Caddesi’ne kadar uzanan hat boyunca yer alan dükkân ve mağazalar, bu bölgelerde yoğun trafik ve park problemi nedeniyle, üst gelir gelir grupları tarafından daha az tercih edilmektedir. Bu nedenle buralarda yer alan ve daha çok orta ve orta – üst gelir gruplarına hitap eden mağazalar alışveriş merkezlerinde veya nispeten trafik yoğunluğu ve otopark problemi olmayan yerlerde mağazalar açmayı tercih etmektedirler.

Santral Garaj’ın yapılmasıyla birlikte Bursa’da ortaya çıkan önemli alışveriş güzergâhlarından birisi de, Yalova Yolu olmuştur. 1980’li yıllarda Özdilek, Kumluk ve Sönmez Plaza gibi büyük mağazaların açılmaya başlamasıyla birlikte, Yalova Yolu değerlendirilerek, Bursa’da önemli bir alışveriş güzergahı haline gelmiştir. BUTTİM ve Uluslararası Fuar ve Kongre Merkezi’nin de Yalova Yolu üzerinde yer alması, bu bölgeyi daha cazip hale getirmektedir. Bugün Yalova Yolu, Real Hipermarket, Özdilek, Kimlik, As Merkez Alışveriş Merkezi, vb. alışveriş mekânları sayesinde hala önemli bir alışveriş güzergâhıdır.

6.2.3. ÇAĞDAŞ TÜKETİM MEKÂNLARI: ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ

Türkiye’de alışveriş merkezleri, 1990’larda küreselleşme sürecinin yoğunlaşmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Alışveriş sürecini hızlandırıp akılcılaştıran teknolojilerin yaygınlaşması, batı türü bir alışveriş biçiminin gelişmesine yol açmıştır. Genellikle kent merkezinin dışında ana ulaşım aksları üzerinde yer alan, alışveriş ve sosyal faaliyetleri bünyesinde barındıran ve yeni teknoloji olanaklarından kaynaklanan bu merkezler, öncelikle kent merkezinde daha sonraki yıllarda ise kent dışında yer almaya başlamıştır. (Akbalık 2004:92) Batı tarzı alışveriş biçiminin bir örneği olan alışveriş merkezleri, Türkiye’de ilk olarak İstanbul’da ortaya çıkmıştır. İstanbul’da modern anlamda ilk alışveriş merkezi, 1988 yılında açılan Ataköy Galleria’dır. İstanbul’dan sonra kısa süre içinde Ankara, İzmir, Adana, Bursa ve diğer kentlerde de alışveriş merkezleri açılmaya başlamıştır.

1990’ların sonlarından itibaren Bursa’da da geleneksel alışveriş mekânı olan Kapalıçarşı ve cadde mağazaları dışında çağdaş tüketim mekânları olan alışveriş merkezleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu alışveriş merkezleri, sadece alışveriş yapmanın ötesinde kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri çeşitli aktiviteleri bünyesinde barındırmaktadır. Sinema salonları, bowling, buz kayağı pisti, paintball alanı, spor merkezi, kültür merkezi, restoran ve kafeleri bünyesinde bulunduran alışveriş merkezleri, Bursa’nın yeni kamusal mekânları olarak kentsel mekânda önemli bir yere sahip olmaya başlamışlar ve Bursa kent makro formunun şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bursa’da alışveriş merkezlerinin sayısının artması ve kişilerin, bu mekânları tüketim yapmak dışında boş zamanlarını geçirebilecekleri mekânlar olarak algılamasıyla birlikte, kentte sosyal ve kültürel yaşamda da önemli dönüşümlere de tanık olunmaktadır. Neticede kentte, tüketime dayanan yeni bir sosyal ve kültürel yaşam şekillenmeye başlamıştır.

Bugün Bursa’da modern alışveriş merkez örnekleri şunlardır; As Merkez Alışveriş Merkezi, Zafer Plaza Alışveriş Merkezi ve Carrefour Alışveriş Merkezi.

6.2.3.1. AS MERKEZ ALIŞVERİŞ MERKEZİ

As Merkez Alışveriş Merkezi, Bursa – İstanbul karayolu üzerinde 7. km’de, alışveriş, dinlenme ve yeme – içme mekânlarını bünyesinde bulunduran bir alışveriş merkezidir. As Merkez Alışveriş Merkezi, toplam 46.000 m²’dir ve bünyesinde 90

mağaza barındırmaktadır. 2.000 araçlık otopark kapasitesi vardır (www.asmerkez.com.tr). Şehre uzak olması nedeniyle servis hizmeti verilmektedir, aynı zamanda As Merkez'e gelmek için toplu taşıma imkânları da vardır. Bursa'daki tek buz pistinin burada yer alması ve bünyesinde bir kültür merkezini bulundurması, As Merkez için önemli bir farklılık yaratmaktadır. Buz pisti ve kültür merkezi dışında As Merkez bünyesinde, sinema, yeme – içme alanı, kafeler, çocuklar için oyun parkı, 1 süper market, 1 yapı market, 1 paintball alanı, 1 çim saha, 1 bar bulunmaktadır.

As Merkez sahip olduğu bu özellikler itibari ile Bursalıların gitmeyi en çok tercih ettikleri alışveriş merkezlerinden birisidir. Ayrıca As Merkez'in Bursa – İstanbul karayolu üzerinde, Bursa'da önemli bir sanayi bölgesi olan Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi yakınında ve TOFAŞ otomobil fabrikasının karşısında yer alması tercih noktasında etkili olmaktadır. (Koban, Fırat, Selimoğlu 2005)

Fotoğraf 5: As Merkez Alışveriş Merkezi

Kaynak: Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki, Temmuz 2007

6.2.3.2. ZAFER PLAZA ALIŞVERİŞ MERKEZİ

Zafer Plaza Alışveriş Merkezi, kentin merkezinde ve Kapalıçarşı'nın kuzey batısında yer almaktadır. 1999 yılında açılmıştır ve Bursa'nın modern ilk alışveriş merkezidir. 9.500 m² arsa alanı, 56.100 m² kapalı alanı vardır. Alışveriş merkezinde toplam 115 mağaza olup bunların kapladığı alan 20.700 m²'dir. 650 araç kapasiteli kapalı otoparka sahiptir. (www.zaferplaza.com.tr) Alışveriş merkezinde mağazalar dışında, sinema salonları, restoranlar, kafeler, süper market ve spor merkezi vardır.

Zafer Plaza'nın, kent merkezinde yer alması nedeniyle ulaşım problemi yoktur, Bu durumun bir sonucu olarak her yaş, her meslek, her sosyal ve ekonomik yapıdan kişilerin uğrak yeri olmaktadır. Zafer Plaza, hem yerleşim mekânlarına hem de geleneksel alışveriş mekânlarına çok yakındır. Bursa'da nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu Altıparmak ve Heykel semtleri arasında yer alan alışveriş merkezi, Bursa'nın geleneksel ticaret ve alışveriş mekânı olan Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'ne yürüme mesafesinde bir uzaklıktadır. Dolayısıyla Zafer Plaza alışveriş Merkezi, kentteki trafik yoğunluğunun en yüksek olduğu bir bölgede yer almaktadır. Bu durum, özel araç sahipleri için bir dezavantaj oluşturmaktadır; fakat toplu taşıma araçlarının güzergâhı üzerinde yer alması nedeniyle araç sahibi olmayan ev kadınları, öğrenciler ve gençler açısından önemli bir avantajdır. Zafer Plaza'ya ulaşımın rahat olması nedeniyle buraya gelen kişiler, sadece alışveriş amacını taşımamaktadırlar; aynı zamanda mağazaları dolaşmak, vitrin bakmak, kötü hava koşullarından korunmak, sinemaya gitmek, yeme – içme, randevulaşmak, fast – food bölümünde oturmak, zaman geçirmek ya da sadece içinden geçmek amacıyla Zafer Plaza'ya gitmektedirler.

Fotoğraf 6: Zafer Plaza Alışveriş Merkezi

Kaynak: Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki, Temmuz 2007

6.2.3.3. CARREFOUR ALIŞVERİŞ MERKEZİ

Carrefour Alışveriş Merkezi, Bursa – İzmir karayolu üzerinde, şehrin batısında bulunmaktadır ve son birkaç yıldır Bursa'nın en işlek trafiğine sahip olan bir bölgede yer almaktadır. Ayrıca BursaRay güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bunların dışında

hem kent merkezi olan Altıparmak ve Heykel'e hem de kentin yeni yerleşim bölgeleri olan Nilüfer bölgesindeki semtlere düzenli olarak işleyen servisi de vardır. Dolayısıyla Carrefour Alışveriş Merkezi'nde ulaşım problemi bulunmamaktadır.

Carrefour Alışveriş Merkezi, Bursa'nın en yeni alışveriş merkezlerinden biridir ve adını bünyesinde bulunan Carrefour Hipermarketi'nden almaktadır. Carrefour Hipermarketi, alışveriş merkezinin lokomotif mağazası niteliğindedir. Hipermarket dışında çeşitli giyim ve aksesuar mağazaları, sinemalar, yeme – içme mekânları, 1 bowling kafe, bilişim mağazaları, kitabevi, mobilya mağazası, 2 banka şubesi, 1 pet shop, 1 çok amaçlı aktivite alanı ve araba aksesuarları mağazası bulunmaktadır.

Carrefour Alışveriş Merkezi'nin konumlandığı Nilüfer İlçesi, kentin yeni yerleşim bölgesidir. Nilüfer İlçesi, Bursa'nın yeni bir yerleşim bölgesi olmasının dışında ayrıca, genellikle orta ve orta – üst gelir grubundaki kişilerin yerleştikleri prestijli yaşam bölgesidir. Dolayısıyla özellikle bu bölgede yaşayan kişilerin en çok tercih ettikleri alışveriş merkezi, Carrefour Alışveriş Merkezi'dir.

Fotoğraf 7: Carrefour Alışveriş Merkezi

Kaynak: Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki, Temmuz 2007

7. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM

Çalışma kapsamında küreselleşme sürecinde Bursa'daki sosyal ve kültürel yaşam, kentteki sanatsal faaliyetler çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece küreselleşme sürecinin kentteki sanatsal faaliyetleri hangi yönde etkilediği ortaya konulmuştur.

Küreselleşme sürecinde Bursa'daki sosyal ve kültürel yaşamın analiz edilebilmesi için, 19. yüzyıldan günümüze kadar uzanan süreçte Bursa'nın kültürel yapısının incelenmesini gerektirmektedir.

19. yüzyılda Ahmet Vefik Paşa'nın valiliği, gerek kültürel, gerekse mekânsal seçme açısından önemli bir canlılık, hatta bir sıçrama getirmiştir Bursa'ya. Kentin değişimi, modernleşme yönündeki ilk atılımı, Ahmet Vefik Paşa dönemindedir. (Akçay, 2005:44) 1863 – 1882 yılları arasında modernleşme faaliyetlerinin etkisiyle kent mekânında sosyalleşme aracı olarak ortaya çıkan tiyatro faaliyetleri, İstanbul'dan sonra Ahmed Vefik Paşa'nın, teşvikleriyle Bursa'da görülmektedir. “1839 yılında İstanbul'da dört tiyatro binası bulunuyordu. Gerçek anlamda ilk tiyatro oyunu, İbrahim Şinasi Efendi tarafından 1859'da Dolmabahçe Sarayı tiyatrosu için yazılan Şair Evlenmesi'ydi.” (And,1999:20) İstanbul'da tiyatroya olan ilginin artmasıyla birlikte Bursa'da tiyatro çalışmalarına rastlanılmıştır. Ahmed Vefik Paşa, Hükümet Konağı Caddesi'nin (bugünkü Ünlü Cadde) karşısında yer alan kahvehanenin bahçesinde (bugünkü Ziraat Bankası) tiyatro binası inşa ettirdi. Ahmed Vefik Paşa'nın yaptırdığı tiyatro binası daha sonra Sanayi Mektebi olur. Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali sırasında yanar ve yerine Ziraat Bankası yapılır. (Tekerek 2005:598) Ahmed Vefik Paşa'nın valiliği döneminde tiyatro binası faal olarak kullanılmaya başlamıştır. Tiyatrodaki oyuncuların bir kısmı İstanbul'dan gelmektedir. İlerleyen dönemde Bursa'da, İstanbul'dan gelen tiyatro oyunları da sergilenmiştir. Bu anlamda Anadolu'da ilk kez Bursa'da, tiyatro kurulmuştur. Bu dönemde sanat alanında Bursa, her zaman İstanbul'dan destek almıştır, söz konusu destek bugün de devam etmektedir.

Ahmet Vefik Paşa'nın valilikten ayrılmasından sonra uzun bir süre tiyatro çalışmalarına ara vermiştir. 1932 yılında Türk Hava Kurumu tarafından yaptırılan Tayyare Sineması'nda, daha sonra 1938'de Halkevi olarak inşa edilen bugünkü Ahmet Vefik Paşa Devlet Tiyatrosu binasında tiyatro çalışmaları devam etmiştir. Devlet tiyatrosu, 1952'de Halkevleri'nin kapatılmasıyla, 1957'de Ahmet Vefik Paşa Devlet Tiyatrosu olarak yeniden açılmıştır. Bugün Bursa'da ayrıca Kültürpark içindeki Açık hava Tiyatrosu, 1980'li yılların başlarında inşa edilmiştir. (Kaplanoğlu, Cengiz 2005:133) Burada ulusal ve uluslararası festivaller, çeşitli sanatçıların konserleri, bale, klasik müzik konserleri, açık hava sineması vb. etkinlik amacıyla kullanılmaktadır.

Bursa’da kültürel yaşamın önemli bir unsuru da sinemalardır. Bursa’nın en eski sinema salonlarından bir tanesi Tayyare Sineması’dır. Burada günümüzde de sinema filmleri seyredilebilmektedir. 1980’li yıllarda Bursa’da hemen her semtte yazlık sinemalar vardı. (Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:127) Kışın ise Yazıcıoğlu Sineması, Dilek Sineması ve Marmara Sinemaları, Bursa’nın kültürel yaşantısında önemli yere sahiplerdir. Bugün tüketim toplumu anlayışının en önemli sanatsal aktivitelerinden birisi sinemadır. Sinema endüstrisindeki hızlı büyümeye paralel olarak gerek dünyadaki diğer kentlerde gerek Bursa’da modern sinema salonlarının sayısı artmıştır. Bugün ise, Yazıcıoğlu Sineması, Burç Altıparmak, Burç Cinedrom, Burç Bademli, Prestij Setbaşı Sineması, AFM Sinemaları, As Merkez Megapol Sineması, Park Sineması ve Tutku Sinemaları Bursa’nın gündelik yaşamına renk katan unsurlar olarak kültürel yaşamın birer parçasını oluşturmaktadırlar. “Bunların dışında her yıl Bursa’da Avrupa Filmleri Festivali, Ulusal Kısa Filmler Festivali, Gezici Filmler Festivali ve Türk Filmleri Festivalleri ile büyük bir sinema şenliği düzenlenmektedir. İstanbul’a yakın oluşu, tarihi ve doğal alanlarının zenginliği dolayısıyla pek çok film çekimi için Bursa platform olmuş, pek çok filmde mekân olarak kullanılmıştır.” (Aydın, Atacan, Kaplanoğlu 2003:127)

Kültürel yaşamın en önemli unsurlarından bir diğeri de müzik’tir. Bursa’da Osmanlı’dan günümüze kadar gelen geleneksel müzik kültürü ile halk müziği, klasik batı müziği ve pop müziği kültürü bir arada yaşatılmaktadır. Bursa, müzik kültürünün geliştiği kentlerden birisidir. Bunun en önemli göstergesi, kentte yüzyıllardır devam eden gezek kültürüdür. Gezek, müzisyenlerin ev ev gezerik, hanelerde konser vermeleri anlamına gelmektedir. Haftanın belirli geceleri, belirli kişilerin evinde toplanarak gerçekleştirilen sanat müziği ve halk müziği konserleriyle, Bursa’da müzik kültürü gelişmiştir. Fakat günümüzde gezek kültürü, yılda birkaç kez özel gecelerde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bugün kentte müzik ile aktiviteler daha organize olmuş bir şekilde, resmi kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na direkt bağlı olarak çalışan Devlet Bölge Senfoni Orkestrası’nda 47 sanatçı kadrolu olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Senfoni Orkestrası, her yıl 30 konser düzenlemektedir. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan Devlet Klasik Türk Müziği Korosu’nda ise 39 sanatçı yer almaktadır ve bu koro her yıl 22

konser vermektedir. Bunların dışında Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Belediye Konservatuvarı; Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği ve Klasik Müzik alanında öğrenci yetiştirmekte ve yıl boyunca çeşitli konserler düzenlemektedir. Bunların dışında Uludağ Üniversitesi ve Yıldırım İlçesi'nin Halk Müziği Korosu bulunmaktadır.

Bursa'da kültürel yaşama renk katan bir diğer unsur müzelerdir. Bursa'daki müzeler şunlardır; Arkeoloji Müzesi, Atatürk Müzesi, Bursa Anadolu Arabaları Müzesi, Esat Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi, Hünkâr Köşkü Müzesi, Hüsnü Züher Yaşayan Müze, Kent Müzesi, Ormancılık Müzesi, Osmanlı Evi Müzesi, Sağlık Müzesi ve Türk İslam Eserleri Müzesi. 14 Şubat 2004 ziyaret açılan Bursa Kent Müzesi, 2006 Avrupa'da Yılın Müzesi Ödülüne aday olmuş ve İspanya'nın Barselona, İzlanda'nın Reykjavile müzelerinin ardından üçüncü olmuştur. (<http://www.blogcu.com/bursadayasam/310789/>) “Söz konusu müze, bugün hem Bursa hem de Türkiye için yıllık yaklaşık 100.000 ziyaretçi ile önemli bir yere sahiptir.” (Ahmet Erdönmez gerçekleştirilen 28 Temmuz 2006 tarihli görüşme)

1990'lı yılların sonlarına kadar Bursa'nın sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantısında önemli yere sahip olan aktivitelerden bir diğeri de Bursa Fuarı'dır. Dönemin Belediye Başkanı Kemal Bengü'nün girişimleri ve Belediye Meclisi'nin aldığı 18 Nisan 1964 gün ve 155 sayılı kararla Bursa Milli Fuarı'nın temelleri atılmıştır. Bu karar Ticaret Bakanlığı'nın 5 Mayıs 1964 gün 4 / 6863 sayılı onayı ile yürürlük kazanmış ve 1. Bursa Milli Fuarı Kültürpark'ta 17 dönümlük alanda 107 firmanın katılımıyla 10 Temmuz 1964 günü açılarak on beş gün devam etmiştir. Bir yıl sonra ise Bursa Belediye Meclisi'nin 10 Mart 1965 gün ve 482 sayılı kararıyla Bursa Milli Fuarı'nın 3 – 31 Temmuz tarihleri arasında açılması öngörülmüş, karar Ticaret Bakanlığı'nın onayıyla yürürlüğe girmiştir. Bursa'nın köylerinden ve ilçelerinden gelen kişilerin katılımıyla fuar; kentin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına canlılık getirmekteydi. Fuar zamanı gerçekleştirilen kültürel aktiviteler de, kent kültürü açısından önemli bir yere sahipti. Kültürpark içinde açık ve kapalı 27 bin metrekarelik alanı kapsayan Bursa Milli Fuarı, Uluslararası Bursa Fuar Alanı'nın 1997 yılında açılmasıyla işlevini yitirmiş, mevcut fuar yapıları geçici olarak kültürel birimlerin hizmetine sunulmuştur. (Demirağ 2002:110) Bursa Fuarı'nın 1970'li yıllarla birlikte şekil değiştirmiştir. Kentte tek bir fuar yerine, belirli zaman dilimlerine yayılmış festivaller düzenlenmeye başlamıştır.

Düzenlenen ilk festivaller, yerel yönetimler tarafından organize edilmiştir. Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı 1987 yılında; o güne değin belediye bünyesinde oluşturulan bir komite tarafından yürütülmekte olan Bursa Festivali organizasyonlarının daha sistemli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi, Bursa’da yıl boyunca eksikliği hissedilen kültürel ve sanatsal etkinlikleri kentin geleneksel dokusuna uygun düşebilecek zaman ve ortamlarda kent halkına sunmak, ortak bir kent kültürü oluşumuna ve hemşerilik bilincinin gelişimine katkıda bulunabilmek amacıyla; Bursa Valiliği ve Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nın öncülüğünde Medeni Kanun’un 13-7-1967 tarih ve 903 sayılı kanunla değişik 73, 74, 75, 76, 77/A, 81, 81/A, 81/B maddeleri çerçevesinde oluşturulmuş ve 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren resmi faaliyetlerine başlamıştır. Bu oluşum günümüzde de devam etmektedir. “Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı ile birlikte, Bursa’da kültür sanat hayatı birden daha da hareketlenmiştir. Operalar, baleler, konserler, dünya sanatçıları, halkoyunları, edebiyat günleri, tiyatro festivallerinin sayısı birden bire artmıştır. Günümüzdeki kültürel faaliyetlerin temelleri o dönemde atılmıştır. Önceden sanayi fuarları ile birlikte yapılan festivallere daha çok Bursa’nın köylerinden ve ilçelerinden gelen kişiler katılırken, artık günümüzde katılımcılar daha bilinçli hale gelmiştir. Günümüzde daha profesyonelce ve uluslararası düzlemde festivaller düzenlenmektedir.” (Ahmet Erdönmez ile gerçekleştirilen 28 Temmuz 2006 tarihli görüşme) Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı tarafından yapılan festivaller şunlardır; Uluslararası Bursa Festivali, Uluslararası Karagöz Halk Oyunları Festivali, Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Festivali, Uluslararası Bursa Karagöz Kukla Ve Gölge Oyunları Festivali.

Bu festivallerin özellikleri şu şekildedir (<http://www.bkstv.org/main.asp?ID=4.117>); *Uluslararası Bursa Festivali*; 12 Haziran – 12 Temmuz arasında yapılmaktadır. Bu festival 1962 yılından bu yana Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı tarafından düzenlenmektedir. Festivalin konusu genel olarak, müzik etkinlikleri, sahne sanatları ve sergilerdir.

Uluslararası Karagöz Halk Oyunları Festivali; 2 – 12 Temmuz tarihlerinde düzenlenmektedir. 1987 yılından bu yana Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı tarafından düzenlenmektedir. Festivalin konusu, halk danslarıdır.

Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Festivali; 1996 yılından bu yana Ekim – Kasım aylarında Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, ASSİTEJ (Dünya Çocuk Ve Gençlik Tiyatroları Birliği) Türkiye Merkezi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Uluslararası Bursa Karagöz Kukla Ve Gölge Oyunları Festivali; 1994 yılından günümüze kadar Aralık ayında, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, UNİMA (Uluslararası Kukla ve Gölge Oyunları Birliği) Türkiye Merkezi Bursa Şubesi tarafından düzenlenmektedir.

Bunların dışında Bursa’da 1997 yılında günümüze kadar sürdürülen 23 – 27 Şubat tarihlerinde Edebiyat Günleri, 1990’dan itibaren her yıl Şubat ayında Bursa Fotoğraf Günleri düzenlenmektedir.

Bursa’da sosyal ve kültürel yaşamı yönlendiren bir diğer önemli unsur, basındır. Bursa’da ilk gazete, 8 Şubat 1869 tarihinde ilk defa basın hayatına giren ve vilayetin resmi yayın organı olan Hüdavendigâr’dır. İlk özel süreli yayını ise, 9 Aralık 1886 tarihinde yayına giren Nilüfer’dir. Cumhuriyet’ten sonra birçok gazete ve dergi yayınlanmaya başlamıştır. Örneğin; Yeşilyurt, Yeni Fikir, Yeni Bursa, Halkın Sesi, Gazi Yolu, Bursa Sesi, Uludağ, Klinik ve Demet. 1950’li yıllardan itibaren Ant ve Hâkimiyet Gazeteleri Bursa’nın en önemli gazeteleri olarak ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllardan itibaren hızla sanayileşme sürecine giren Bursa’da, bu hızlı gelişmeyle uyumlu nitelik ve nicelikte bir yerel basının bulunmayışı önemli bir boşluk yaratmıştır. İstanbul’daki basınla işbirliğinin sonucunda Bursa’da basın hayatında önemli dönüşümlere tanık olunmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan en önemli gazetelerden biri, 1950’li yıllardan beri yayınlanmakta olan Hâkimiyet Gazetesi’nin kaldırılarak yerine kurulan Bursa Hâkimiyet Gazetesi’dir. 1980’li yıllardaki küreselleşme sürecinin etkisiyle Bursa’da yayın organlarının sayısı artmaya başladı. Bu dönemde Doğru Hâkimiyet Gazetesi, önce Hâkimiyet adıyla daha sonra da Bursa Haber adıyla tekrar yayınlanırken, Bursa’nın Sesi gazetesi de değişim geçirerek Uludağ adıyla yayına başladı. Yine bu dönemde Olay Gazetesi kuruldu. Böylece Bursa’da dört önemli gazete yayınlanmaya başladı. Bugün Bursa’da Bursa Hâkimiyet, Olay, Bursa Haber, Kent Gazeteleri bulunmaktadır. Süreli yayınlar ise, Bursa Defteri,

Akatalpa, Bursa Araştırmaları, Bursa Ekonomi, BUSAİD'dan Bakış, Bursa Life, Hight Life, Yaşayan Bursa Dergisi, Ekohaber'dir.

BÖLÜM SONUCU

Türkiye'de kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını belirleyen temel öğelerden biridir. Türkiye'deki kentleşme süreci, hızlı bir değişim çizgisine sahiptir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1985 yılına kadar olan dönemde, kırsal nüfus, kentsel nüfustan daha fazladır. 1985 yılında yapılan sayıma göre kentsel nüfus, kırsal nüfusun önüne geçmiştir. Bu tarihten itibaren kırsal nüfusta büyüme hızı, negatif olmaya başlamıştır. 2000 yılında yapılan nüfus sayımına göre, kentsel nüfus oranı %64.9 iken, kırsal nüfus oranı %35.1'e gerilemiştir. Bu durum Türkiye'deki kentleşme olayının ardında yatan temel öğenin kırsal alanlardan, kentlere yapılan göç olduğunu göstermektedir. Türkiye'de, toplumsal oluşum içinde, tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi, topraksızlaşma ya da toprakların belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi etkenlerle kırsal alanlarda yaşayan nüfus, kentsel alanlara doğru hareketlenmiştir

Türkiye'de kırdan kente göç eden bireyler, yetkililerin kentsel sorunlara yeterli çözümler sunamamaları ve kentsel altyapının yetersiz olması nedeniyle kendi imkânları ölçüsünde, yasal süreçleri ihlal ederek bu sorunları çözmeye kalkmışlardır. Böylece kentsel mekânda, düzensiz kentleşmeye neden olan *gecekondu*ların sayısı hızla artmaya başlamıştır. Kentsel mekânda, yasal süreçler içerisinde inşa edilmiş konutlarla, bu kuralların ihlal edilmesiyle inşa edilmiş gecekonduların yan yana yer aldığı '*ikili yapılanma*'lar ortaya çıkmıştır. Neticede kentsel yaşamda, formel ve enformel yapıların birbirleriyle iç içe geçtiği Türkiye'ye özgü yapılar ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de kentleşmenin, sanayileşmenin önünde giden bir hızla büyümesiyle birlikte *dengesiz kentleşme* olgusu ile karşılaşılmıştır. Kentleşmenin sanayileşmenin önünde gitmesi ve sanayi sektöründe herkese yetecek oranda iş imkânı yaratılamaması nedeniyle, ülkede faal olarak çalışan kesim tarım sektöründen direkt hizmet sektörüne geçmiştir. Hizmet sektöründe bulunan iş imkânları formel yollardan ziyade enformel yollardan sağlanmaktadır. Türkiye'deki kentleşme olgusu, ağ türü ilişkiler içinde yaşanmaktadır. Bu ağ ilişkiler, '*hemşerilik*' ilişkilerdir. Hemşerilik ilişkileri sayesinde,

kente gelen göçmenler, yabancıları oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir.

1980'lerden sonra ise, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle gelişmiş batı ülkelerindeki yaşam tarzı, Türkiye'de etkilerini göstermiştir. Kentsel mekân yeniden yapılanma sürecine girmiştir. 1980'li yıllardan sonra iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak kentsel mekânda farklı gelir gruplarının yerleşme davranışları değişikliğe uğramıştır. 1980 sonrası dönemde küreselleşme sürecinin de etkisiyle büyük kentlerde, orta ve üst gelir gruplarının yaşam alanlarının konumlanması hem birbirlerinden hem de kentin geri kalanından ayrılmaya başlamıştır. 1980'li yılların Türkiye'sinde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, *farklılaşma* ya da *çeşitlenme* dinamikleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan *ayrışma* eğilimleridir. Bir uçta; kentin çeperinde eskiden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var olmaya çalışan kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında yaşayan üst sınıflar. Böylece 21. yüzyılda Türk kentlerinde düalist, trialist mekânsal oluşumlar ortaya çıkmıştır.

Bursa'daki kentleşme süreci genel olarak şu şekildedir: Bursa, 1326 yılında Osmanlı Devleti egemenliğine geçmesiyle birlikte, Osmanlı'nın ilk başkenti olmuştur ve bu tarihten itibaren ülke ekonomisi içerisindeki yönlendirici ve etkileyici güce sahip olmuştur. Bursa, ülke içindeki söz konusu yönlendirici ve etkileyici gücünü, Osmanlı Devleti döneminde de, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de korumuştur. Bursa kenti, Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasına kadar olan dönemde küçük, sakin bir kent görünümüne sahiptir. 1966 yılında Türkiye'de ilk Organize Sanayi Bölgesi'nin Bursa'da kurulmasıyla birlikte, ülke içindeki önemi artmış ve nüfus hareketlerine paralel olarak kentsel gelişim oldukça hızlı değişim göstermiştir. Kentte sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla birlikte, Bursa göçler açısından çekim merkezi haline gelmiştir. Bursa'da 1960'tan sonra kent nüfusu, neredeyse her on yılda iki katına çıkarak hızlı bir şekilde büyüme başlamıştır. Göçlerle birlikte kent mekânı, yoğunlaşan nüfusu taşımakta zorlanmıştır ve bu durum kentsel mekânda yeni oluşumları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yaşanan göç ve bunun sonucu hızlı nüfus artışı, mevcut planları aşmış ve tarihi kent dokusunu zorlamaya başlamıştır. Bursa'da yaşanan

hızlı kentleşmeye paralel olarak kentsel mekânda sağlıklı bir yapılaşmanın önüne geçebilmek amacıyla, Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer İlçelerinde, Gecekondu Kanunu uyarınca ‘Gecekondu Önleme Bölgeleri’ oluşturulmuştur. Söz konusu Gecekondu Önleme Bölgeleri’ne rağmen, Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde gecekondu tarzı kent hukukuna aykırı yapılanmaların önüne geçilememiştir. Nilüfer İlçesi’nde ise belediyelerin kooperatiflerle yaptıkları işbirliklerine paralel olarak bölgede yapılan toplu konut projeleri çerçevesinde, bölgede düzenli ve sağlık bir yapılaşma sağlanabilmiştir.

Bursa kent mekânı, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren küreselleşme sürecinin etkisiyle şekillenme sürecine girmiştir. Kentsel mekânda ortaya çıkan şekillenme süreci özellikle; yerleşim bölgelerinde ve tüketim mekânlarında belirgin olarak gözlemlenebilmektedir. Bursa’daki sanayileşme hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan göç ve hızlı nüfus artışıyla birlikte, kent merkezi bu yoğun nüfusu taşımakta zorlanmıştır ve kent çeperinde yeni yerleşim bölgeleri oluşmuştur. Bu süreçte eş anlı olarak, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle Amerika ve Avrupa’daki bahçeli ve geniş evlerin Türkiye’de tanıtılması ve benzer örneklerin öncelikle İstanbul’da ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte, bu tarz yapılanmalar Bursa’da üst ve orta gelir grupları arasında ilgi uyandırmıştır. Göçlerle birlikte orta ve üst gelir grupları açısından, kent merkezinin çekiciliği azalmaya başlamıştır. Söz konusu süreçte eş anlı olarak, kentsel mekânın çevresinde bulunan ve görece olarak daha ucuz arsalarda yapılaşmanın yoğunlaşması ve otoyolların iyileştirilmesi neticesinde kentin batı bölgesinde, Nilüfer İlçesi’nde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Böylece kent, batı yönünde –Nilüfer İlçesi yönünde- gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte Mudanya Yolu üzerinde Bademli, Çağrısan, Göynüklü’de üst gelir gruplarına; İzmir Yolu üzerinde İhsaniye, Fethiye, Beşevler’de ise orta gelir gruplarına yönelik konut projelerinin sayısı hızla artmıştır. Neticede bugün Nilüfer İlçesi, Bursa’nın en prestijli yerleşim bölgesi haline gelmiştir.

Küreselleşme sürecine bağlı olarak Bursa kent mekânında ortaya çıkan bir diğer oluşumu, tüketim mekânlarında gözlemlenmek mümkündür. Bursa’nın geleneksel alışveriş ve ticaret merkezi, Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi’dir. Bu bölge, gerek mekânsal gerekse kent ekonomisindeki konumu nedeniyle yüzyıllardır önemini korumaktadır. Fakat 1990’lı yıllarda alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte bu

bölge önemini kaybetmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda küreselleşmenin etkilerinin Türkiye'de yoğunlaşmasıyla birlikte, İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde, batı tarzı tüketim mekânları olan alışveriş merkezleri açılmaya başlamıştır. Yeme – içme, eğlence ve alışveriş gibi birçok ihtiyaca cevap veren mağazaların bir arada bulunduğu alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte özellikle üst ve orta gelir grupları için alışveriş merkezlerine gitmek daha cazip hale gelmiştir. Alışveriş merkezlerinin önemli ulaşım güzergâhları üzerinde bulunması ve otopark imkânına sahip olmaları, kişilere hem ulaşım kolaylığı sağlamakta hem de kent merkezindeki en önemli problemlerden birisi olan otopark sorununun ortadan kaldırılmasına imkân vermektedir. Ayrıca alışveriş merkezlerinde esnekleşen çalışma saatleri sayesinde klasik gün ışığına bağlı tüketim alışkanlıkları bırakılarak tüketim, çok daha uzun zaman dilimlerine yayılmaktadır. Böylece alışveriş merkezleri, alışveriş yapmak dışında, kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri alternatif kamusal mekânlar haline gelmişlerdir. Bursa'da bugün Zafer Plaza, As Merkez ve Carrefour Alışveriş Merkezleri büyük alışveriş merkezleri konumundadır. Kentin çeşitli bölgelerinde yapılan projelerle birlikte, Bursa'da alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA'DA MEKÂNSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: ALAN ARAŞTIRMASI

1. ARAŞTIRMANIN TANITIMI

1.1.ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye'deki ilk Organize Sanayi Bölgesi, 1966 yılında Bursa'da açılmıştır. Sanayi bölgesinin açılmasıyla birlikte Bursa, 1965'e kadar göç veren, o tarihten sonra ise göç alan bir kent konumuna gelmiştir. (Dülgeroğlu 1975:21) Organize Sanayi Bölgesi'nin Bursa'da kurulmasıyla birlikte Bursa'nın ülke içindeki önemi artmış ve nüfus artışına paralel olarak kentsel gelişim hızlı bir değişim göstermiştir. 1966 yılında Bursa'da Organize Sanayi Bölgesi açıldığında, ancak 15 – 20 senelik bir süre içinde tamamen dolabileceği tahmin edilirken, 1967 yılından 1972 yılına kadar geçen beş sene gibi kısa bir sürede %100'üne yakın bir kısmı iplik sanayi, otomotiv sanayi, otomotiv yan sanayi, montaj ve karoser sanayi, dokuma ve boyama sanayi tesisleriyle dolmuştur. (Dülgeroğlu 1975:228) Açılan fabrikalara bağlı olarak sanayi çeşitlenmesinin ve yoğunluğunun artmasıyla Bursa, göçler açısından çekim merkezi olmayı sürdürmüştür. Bursa'nın ekonomik amaçlı göçlerin çekim merkezi olmasının sebepleri, kentteki iktisadi faaliyet dallarının dağılımıyla ortaya konulabilir

Tablo 21: Bursa'da İktisaden Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı
(1970)

İktisadi Faaliyet Kolları	Nüfus	%
Tarım	16.659	17.8
İmalat Sanayi	29.983	32.0
İnşaat	7.010	7.5
Ticaret Turizm	12.707	13.6
Ulaştırma	4.482	4.8
Hizmetler	18.593	19.4
Diğerleri	4.593	4.9
Toplam	93.647	100.0

Kaynak: Dülgeroğlu 1975:23

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 1970 yılında Bursa kentindeki faal nüfusun yaklaşık olarak %80'inin tarım dışındaki diğer sektörlerde çalıştığı görülmektedir. Türkiye'de ise faal nüfusun %30'una yakın bir kısmı tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Bu durum Bursa'ya yönelen göçlerin artmasına neden olmuştur.

Bursa'ya yönelen ekonomik kaynaklı göçlerle birlikte kent mekânı, yoğunlaşan nüfusu taşımakta zorlanmıştır ve kentsel mekân yeniden yapılanma sürecine girmiştir. 1970'lerde kentteki sanayinin çeşitlenmesi ve yoğunluğunun artmasıyla birlikte ovada, kuzeye ve doğuya doğru planlı ve plansız alanlarda kaçak yapılaşmalar görülmektedir. Organize Sanayi Bölgesi'nin Bursa'da inşa edilmesiyle kente yönelen göçlere rağmen, kentsel gelişimin düzenli ve planlı bir şekilde gerçekleşebilmesi için çeşitli planlar yapılmıştır. Planlar, kısa zaman dilimleri içinde meydana gelen değişikliklere paralel olarak sürekli revize edilmiştir. Fakat yapılan çalışmalara rağmen reel nüfusun, planlanan nüfusun üstüne çıkması, gelişme alanlarının planlanamaması; tarihi yapının bozulmasını ve apartmanlaşmayı hızlandırmıştır. Bugün gözlemlendiğinde Bursa kentinin düzenli ve sağlıklı bir gelişim çizgisine sahip olmadığı görülmektedir.

Sanayileşmenin etkisiyle Bursa'ya yönelen göçlerle birlikte, kentsel mekânda ortaya çıkan değişiklikler yanında, yurt dışından ve ülkenin çeşitli bölgelerinden farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip insanların oluşturduğu bir kent kültürü de şekillenmeye başlamıştır. Kente yönelen göçlerin artmasına paralel olarak farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip olan kişilerin oluşturdukları yaşam bölgeleri, birbirlerinden farklılaşmaya başlamıştır. Neticede kentsel coğrafya, farklı toplumsal gruplar ve kültürler arasında parçalanmaktadır. Böylece kentsel mekânda toplumsal gruplar arasındaki bölünme, 21. yüzyılda daha belirgin hale gelmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Küreselleşme sürecinde, kentsel mekânda ve kent kültüründe yapısal dönüşümlere tanık olunmaktadır. Kentlerde farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplumsal grupların, yaşam bölgeleri birbirlerinden ayrılmıştır. Kentlerde, tüketim toplumu anlayışının baskın hale gelmesiyle birlikte; bireylerin yaşam tarzları ve dolayısıyla kent kültürü de farklı bir biçimde yapılanmaya başlamıştır. Küreselleşme sürecinde Bursa kentinde de, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplumsal grupların yaşam alanlarının birbirlerinden ayrılmasıyla mekânsal ayrımlaşma

belirginlik kazanmıştır; tüketim toplumu anlayışının yansımalarına paralel olarak kentsel yaşamda geçmiş dönemlerden farklı bir sosyal ve kültürel yapılanma ortaya çıkmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Küreselleşme sürecinde Bursa’da mekânsal, sosyal ve kültürel süreçlerin analiz edilmesi amacıyla çalışmada dört teknik uygulanmıştır. Bu teknikler şu şekildedir;

Birinci olarak, küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişimin analiz edilmesi amacıyla bir literatür taraması yapılmıştır. Söz konusu literatür taraması çerçevesinde küreselleşme sürecinde, dünya üzerindeki kentlerde meydana gelen değişim irdelenmiştir; bu süreçte Türkiye’deki kentlerde meydana gelen dönüşüm de genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Literatür taraması ile elde edilen verilerden hareket edilerek Bursa kentinde, küreselleşme sürecinde meydana gelen mekânsal yapılanma, sosyal ve kültürel dönüşüme ilişkin bir analiz yapılmıştır.

İkinci olarak; Bursa’nın bugünkü mekânsal, sosyal ve kültürel yapısının anlamlandırılabilmesi amacıyla, Bursa’da yerel bir gazete olan Bursa Hâkimiyet Gazetesi’nin 1974 – 2006 yılları arasındaki arşivi incelenmiştir. Bu çerçevede Bursa Hâkimiyet Gazetesi yetkililerinden arşivlerinde araştırma yapılabilmesi için izin alınmıştır. Bu izin doğrultusunda Bursa Hâkimiyet Gazetesi arşivinde yaklaşık 3 ay süren bir zaman zarfında, 4 Aralık 1974 – 31 Aralık 2006 tarihine kadar olan yaklaşık 31 yılı içeren bir arşiv taraması yapılmıştır. Bu arşiv incelemesinde gazeteler her gün için teker teker taranmış ve Bursa’nın mekânsal, sosyal ve kültürel değişim sürecini etkilemiş olan önemli olaylar not alınmış ve dijital fotoğraf makinesi ile kaydedilmiştir. Arşiv incelemesinde elde edilen bulgular, çalışma içinde teorik, anket ve gözlem yoluyla elde diğer bilgiler ile birlikte analiz edilmiştir.

Üçüncü olarak; küreselleşme sürecinde Bursa’da meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişime tanıklık etmiş, bu süreci doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiş olan akademisyen, araştırmacı, yazar, gazeteci, eski belediye başkanları, mimarlarla yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak bu kişilerin anıları, eleştirileri ve bu döneme ilişkin görüşleri derlenmiştir. Görüşülen kişiler şu şekildedir;

<u>Görüşülen Kişi</u>	<u>Unvan / Görev</u>
Yılmaz Akkılıç	Araştırmacı/ Yazar
Ekrem Barışık	Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı (1982 – 1989)
Erdoğan Bilenser	Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı (1999 – 2004)
Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu	Uludağ Üniversitesi / Akademisyen
Prof. Dr. Ercan Dülgeroğlu	Uludağ Üniversitesi / Akademisyen
Ahmet Erdönmez	Bursa Kent Müzesi Müdürü
Mustafa Eroğlu	Bursa Belediyesi Eski Başkanı (1977 – 1980)
Prof. Dr. Nemci Gürsakal	Uludağ Üniversitesi / Akademisyen
Ergun Kağıtçıbaşı	Sanayici
Raif Kaplanoğlu	Araştırmacı – Yazar
Mithat Kırayoğlu	Mimar
Teoman Özalp	Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı (1989 – 1994)
Erdem Saker	Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı (1994 – 1999)
Melih Tura	Bursa Mimarlar Odası Başkanı
Esat Uluumay	Anadolu Folklor Vakfı Bursa Şube Başkanı

Yukarıda unvanları ve görevleri belirtilen kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda edinilen bilgiler derlenerek “Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekânsal, Sosyal Ve Kültürel Değişimin Derinlemesine Görüşme Yoluyla Analizi” adı ile ayrı bir başlık altında da ele alınmıştır.

Kullanılan dördüncü araştırma tekniği ise şu şekildedir; günümüzde Bursa’da yaşayan kişilerin, yaşam tarzları, kente bakışları ve kentle olan ilişkilerinin ortaya konulması amacıyla, Eylül – Aralık 2006 tarihleri arasında 2120 kişiyle bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, “Küreselleşme Sürecinde Bursa’da Mekânsal, Sosyal Ve Kültürel Değişim Konulu Anket Çalışmasının Bulguları” başlığı altında değerlendirilmiştir.

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA’DA MEKÂNSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME YOLUYLA ANALİZİ

Küreselleşme sürecinde Bursa’da mekânsal, sosyal ve kültürel değişim sürecinin analiz edilmesi amacıyla, bu dönemde meydana gelen değişimlere tanıklık etmiş veya bu değişimleri etkilemiş kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılarak, bu kişilerin söz

konusu döneme ilişkin anıları, görüşleri ve eleştirileri derlenmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılan her görüşme, yaklaşık 45 dakika ile bir buçuk saat süren bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen kişiler ve bu kişilerin çalışma kapsamında seçilme sebepleri aşağıdaki gibidir;

Yılmaz Akkılıç; Araştırmacı / yazar

Ekrem Barışık; 1982 – 1989 yılları arasında Bursa Belediye Başkanlığı görevini yapmıştır. 1982 – 1984 yılları arasında Bursa Belediye Başkanlığı görevine atanmıştır. 1984 yılında yerel seçimle Bursa Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir. Bu dönemde Bursa'nın ilk Büyükşehir Belediye Başkanı unvanına da sahiptir.

Erdoğan Bilenser; 1999 – 2004 yılları arasında Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.

Neslihan Dostoğlu; Uludağ Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Öğretim Üyesi ve Mimarlık Bölüm Başkanı'dır.

Ercan Dülgeroğlu; Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi'dir.

Ahmet Erdönmez; Bursa Kent Müzesi Müdürü'dür.

Mustafa Eroğlu; 1977 – 1980 yılları arasında Bursa Belediye Başkanlığı görevini yapmıştır.

Nemci Gürsakal; Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi ve Ekonometri Bölüm Başkanı'dır. Bursa ile ilgili deneme şeklinde birçok kitabı bulunmaktadır.

Ergun Kağıtçıbaşı; Organize Sanayi Bölgesi'nin ilk Genel Sekreteri'dir. Halen İngiltere Fahri Konsolosluğu görevini yapmaktadır. Bursa ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmış ve "Bursa'nın Ekonomik Tarihi 1399- 1900" adlı bir yayını bulunmaktadır.

Teoman Özalp; 1989 – 1994 yılları arasında Bursa'nın seçilmiş ilk Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yapmıştır.

Raif Kaplanoğlu; Araştırmacı ve tarih yazarıdır. Bursa hakkında çeşitli yayınları bulunmaktadır. "Osmanlı Devletinin Kuruluşu" adlı bir eseri vardır.

Mithat Kırayoğlu; Mimar.

Erdem Saker; 1994 – 1999 yılları arasında Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.

Melih Tura; Mimar. Mimarlar Odası Bursa Şube Başkanı'dır.

Esat Uluumay; Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi'nin kurucusu ve Anadolu Folklor Vakfı Kurucu Üyesi ve Bursa Şube Başkanı'dır.

Yukarıda isimleri ve görev / unvanları belirtilen kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler esnasında, daha önceden tespit edilmiş sorular (Bakınız, Ek 8) kullanılmıştır. Böylece görüşmecilerin aynı olaylar ve süreçlere karşı, farklı bakış açılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, yüz yüze görüşmelerde sorular üç ana gruba ayrılmıştır. Bu sorularda birinci olarak Türkiye'de ilk Organize Sanayi Bölgesi'nin 1966 yılında Bursa'da açılmasıyla birlikte kentin ekonomik yapısındaki dönüşüme bağlı olarak kentin mekânsal deseninde, sosyal ve kültürel yaşantısında meydana gelen değişimlerin neler olduğu sorgulanmıştır. Bu soru ile 1960 – 1980 yılları arasında Bursa'daki dönüşümler ele alınmıştır. İkinci olarak, 1980'li yıllardan itibaren etkileri Türkiye'de ve Bursa'da yoğunlaşan küreselleşme sürecinin Bursa'nın mekânsal formunda, sosyal ve kültürel yapısında yarattığı sonuçlar incelenmiştir. Bir diğer ifade ile 1980'li yıllardan başlayarak günümüze kadar uzanan süreç analiz edilmiştir. Üçüncü olarak gelecek perspektifinde, görüşmecilerin Bursa'ya dair öngörülerini ele alınmıştır.

Derinlemesine görüşme yoluyla gerçekleştirilen görüşmeler, üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

- 1960 – 1980 yılları arasında Bursa'da mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm,
- 1980'den günümüze kadar olan dönemde Bursa,
- Gelecek perspektifinde Bursa'ya ilişkin öngörüler.

2.1. 1960 – 1980 YILLARI ARASINDA BURSA'DA MEKÂNSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM

1960 – 1980 yılları arasında Bursa'da mekânsal, sosyal ve kültürel düzlemde tanık olunan dönüşümleri analiz edebilmek için görüşmecilere çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorular ve verilen cevaplar aşağıdaki gibidir.

Soru 1: 1966 yılında Türkiye'de ilk Organize Sanayi Bölgesi, Bursa'da açılmıştır. Bursa'da Organize Sanayi Bölgesi'nin açılmasıyla birlikte, yeni işletmeler faaliyete geçmiş ve kentte sanayi çeşitlenmesi görülmüştür. 1960'lı yıllardan başlayarak, Bursa'da sınıî alanında yaşanan bu değişimlerin kentsel mekâna etkilerini anlatabilir misiniz?

Bursa’da ticari ve sınaî faaliyetlerinin ortaya çıkışı, Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemine kadar gitmektedir. Bursa, Osmanlı Devleti egemenliğine geçmesiyle birlikte gerek yürütülen imar faaliyetleri gerekse ticaret yollarını ele geçirme amaçlı gerçekleştirilen savaşlarla uluslararası ticaret merkezi olmuştur. Bursa’nın uluslararası bir pazar ve Avrupa – Asya arasında bir antrepo haline gelmesinde etkili olan faktörlerden biri, önemli ticaret yolları aracılığıyla çeşitli ticaret merkezleriyle bağlantıya geçmesidir. 14. yüzyılda siyasal gelişmelere bağlı olarak dünya ticaret yollarında meydana gelen gelişmeler, Bursa’yı, Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi gören bir ticaret merkezi haline getirmede etkili olmuştur. 15. yüzyıla gelindiğinde ise Bursa, ipek sanayinin ve ipek ticaretinin en büyük merkezlerinden birisi konumundadır (Çiftçi 2005:162,163).

Bursa’da 16. yüzyılda önemli bir sermaye birikimine yol açan ipek üretiminin, 19. yüzyılda fabrikalarda gerçekleşmesiyle birlikte, kentte ipek üretimi artmıştır ve Fransa’ya yapılan ihracat yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Mudanya ile başkent İstanbul arasında tarifeli seferler yokken, Mudanya ile Lyon limanı olan Marsilya arasında vapur işlemektedir. Artan ipek üretimi ve ticaretine paralel olarak Bursa bu yıllarda dünya ekonomisine eklenmiş bir kent haline gelmiştir. Cumhuriyet döneminde Bursa’ya bakıldığında, Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de sosyal ve ekonomik unsurlar açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da Bursa’da, geleneksel bir yapıya sahip olan ipek ve koza üretimi önemlidir. Bursa’nın bugünkü görünümünü almasındaki önemli unsurlardan birisi; 1933 yılında İpek-iş ve 1938 yılında Merinos fabrikalarının açılmasıdır. Böylece Bursa’da sanayileşme yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Tarihsel perspektifte böylesine zengin bir ticari ve sanayi mirasına sahip olan Bursa’da, 1960’lı yılların başlarında Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulması ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Organize Sanayi Bölgesi’nin ilk Genel Sekreteri olarak görev yapan Ergun Kağıtçıbaşı, Türkiye’de, ilk Organize Sanayi Bölgesi için Bursa’nın seçilme sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır;

1. Bursa’nın önemli ulaşım kavşaklarının üzerinde bulunması ve denize yakınlığı, yarımadanın Batı’ya açılıp Batı’dan içeri girmede önemli bir kapı işlevine sahip olması, Bursa’yı ayrıcalıklı kılmıştır.

2. Bursa, Osmanlı Devleti'nden kalma görkemli günlerinin etkisiyle Cumhuriyet dönemindeki yoksulluğa rağmen Anadolu yarımadasındaki diğer bölgelere oranla kişi başına düşen gelirin daha yüksek olduğu bir bölgedir. Dolayısıyla Bursa'da sermaye birikimi, küçük seviyelerde olmasına rağmen diğer bölgelere oranla çok daha fazladır.
3. Geleneksel tarım altyapısı ve buna dayanan tarım sanayisi, bıçak sanayisi, ahşap üzerine karoser sanayisi ve tekstil sanayisinin öteden beri getirmiş olduğu alt yapı sayesinde Bursa, diğer bölgelere kıyasla gelişmiş kalifiye işgücünün yoğun bulunduğu bir merkez konumundadır.
4. İstanbul'da gerek arsa fiyatlarının yüksek olması, gerek İstanbul'un sanayiye doymuş olması nedeniyle, taşan kaplar misali İstanbul'dan taşan sanayi, hemen hinterlandında bulunan Bursa'ya gelerek burada konumlanmıştır.
5. 1960'lı yıllarda tekstil sanayisinin katma değeri düşük olması nedeniyle dünyadaki diğer fabrikalar bu sektörden çekilerek bilişim, elektronik sektörlerine girmişlerdir. Bursa, tarihsel mirasın da etkisiyle, tekstil alanındaki bu boşluğu doldurmaya talip olmuştur. (Ergun Kağıtçıbaşı ile gerçekleştirilen 31 Ocak 2007 tarihli görüşme.)

Dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Turgut'un girişimleriyle 1962 yılında, kent merkezinden 12 kilometre uzaklıkta bulunan ve Yalakçayırı olarak adlandırılan bölgede, kuruluş çalışmalarına başlanan Organize Sanayi Bölgesi, 1966 yılında tamamlanarak hizmete girmiştir. Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluş amacı; Bursa kentinin mekânsal yapılanmasını kontrol altına almaktır. Yani kentin doğusunda, batısında, kuzeyinde yer alan dağınık ve çarpık sanayi yerleşimlerini bir bölgede toplamak, eski sanayi yerleşimlerinden vazgeçerek sanayiye kontrol altına almak ve kentsel yerleşim mekânlarını daha yaşanabilir hale getirmek amaçlanmıştır. Bursa'nın ipek endüstrisinin iki önemli sanayi bölgesi vardır: Gökdere ve Cilimboz Bölgeleri. Bu bölgelerde artık sanayi işletmeleri kalmamıştır. Hâlbuki 1960'lı yıllara kadar buralarda sanayi üretimi vardı. (Ercan Dülgeroğlu ile gerçekleştirilen 28 Aralık 2006 tarihli görüşme.)

Kentin mekânsal coğrafyasında önemli değişimlere yol açan Organize Sanayi Bölgesi'ne, kuruluşunun ilk yıllarında sanayiciler tarafından gerekli ilgi gösterilmemiştir. "Hatta bakarsanız bu sanayi bölgesinde bir Aygaz işletmesi vardır.

Aslında böyle yanıcı ve patlayıcı tesislerin sanayi bölgelerinde olması tercih edilen bir durum değildir, fakat o dönemde sanayi bölgesine az talep olduğu için Aygaz'ın burada yer almasına izin verildi. O tarihte Polimer, Sifaş vb. işletmeler, Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulan ilk işletmeler olmuştur. Bu işletmelerle birlikte Organize Sanayi Bölgesi daha tercih edilen bir yer haline gelmeye başladı.” (Teoman Özalp ile gerçekleştirilen 5 Şubat 2007 tarihli görüşme.) Bursa'daki ekonomik ve mekânsal dönüşümde Organize Sanayi Bölgesi kadar, Organize Sanayi Bölgesi'nin bünyesinde Renault ve Yalova Yolu üzerinde Tofaş fabrikalarının kurulması ve bu fabrikaların kuruluşuna paralel olarak kentte otomobil yan sanayinin de gelişmesi önemlidir. Bu gelişmeyle birlikte hem Organize Sanayi Bölgesi'nde hem de ovada birçok fabrika kurulmuştur, bunun neticesinde Bursa ovası tahrip edilmeye başlamıştır. (Melih Tura ile gerçekleştirilen 4 Eylül 2006 tarihli görüşme.)

Sınaideki dönüşüme paralel olarak Bursa'da hızlı bir kentleşme sürecine girilmiştir. Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluş çalışmasında kente iş bulmak amaçlı göçlerin artacağı düşünülerek sanayi bölgesinin hemen karşısında yer alan bölgede, 1050 Konutlar adı verilen yerleşim planlanmıştır, böylece düzenli bir kentleşmeyi sağlamak için çalışmalar başlatılmıştır. “Sanayi bölgesi çalışmaları sırasında, sanayi yerleşkesinin karşısındaki sahaların istimliki yapılmıştı. Bu bölge, işçi konutları ve sosyal tesisler için ayrılmıştı. Fakat bu konuda tam anlamıyla başarılı olunmadı. Bunun temel sebebi daha çok siyasi ranttır. Bu bölgede konutlar için 20 dönümlük bir arazi ayrılmıştır, fakat bu alan önce 15 dönüme ve sonra 10 dönüme düşürüldü.” (Ergun Kağıtçıbaşı ile gerçekleştirilen 31 Ocak 2007 tarihli görüşme.) Erdem Saker ise bu dönemi şu şekilde anlatmaktadır. “Bu dönemde Organize Sanayi Bölgesi'ni kuranlar tam bir planlama çalışması yapmışlardı. Önce sanayi bölgesi belirlenmişti ve buralarda çalışacak kişiler için sanayi bölgesinin hemen karşısına 1050 Konutlar adı verilen bir yerleşim bölgesi de tasarlanmıştı. Dolayısıyla kent nüfusunun artacağı öngörülmüştü. Burada tam bir şehircilik konsepti öngörülmüştü. Yani sanayi ve sanayi hareketine bağlı yerleşim bölgesi de düşünülmüştü. Fakat sonra ne olduysa sanayi tesisleri oluşturulurken yerleşim bölgesinin yeterli olup olamayacağı göz önünde bulundurulmadı. Veya bu yerleşim bölgesinin yeterli olacağı düşünüldü ve bu kadar yoğun bir göç akını olabileceği düşünülmedi.” (Erdem Saker ile gerçekleştirilen 12

Aralık 2006 tarihli görüşme.) Göçlerle kente gelecek işçiler için planlanan bu yerleşim bölgesi, göçlerin beklenen rakamların üzerine çıkmasıyla ihtiyaca cevap verememiş ve yetersiz kalmıştır.

“Kente yönelen göçlerle birlikte Bursa’daki mekânsal büyüme iki şekilde gerçekleşmiştir: dikey yönlü büyüme ve yağ lekesi şeklinde ovaya doğru yayılma. Dikey yönlü büyümenin sakıncaları şu şekilde olmuştur: Bursa eski bir kenttir, belirli bir yapılanmaya sahiptir. Sokakların her iki yönünde 2 – 3 katlı evler bulunmaktaydı. Bunlar zamanla yıkılarak mevcut dokunun üzerine çok katlı yapılaşmalar inşa edildi. Bu yapılaşmalar, genellikle Bursalılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bursa’ya sonradan göç eden kişiler ise, ovadaki şeftali bahçelerine yerleşmişlerdir. Böylece Bursa ovası talan edildi. Sanayileşme hareketlerine bağlı olarak Bursa’ya yönelen göçlerin artmasıyla birlikte, kentin doğu bölgesinde yer alan araziler, küçük parsellere ayrılarak satılmaya başlandı. Özellikle şeftali bahçeleri daha küçük parçalara ayrılarak satıldı. Bu süreç şu şekilde gerçekleşmiştir: 3194 sayılı İmar Yasası’nın, ‘Arsa ve Arazi Düzenlemesi’ adını taşıyan 18. maddesindeki boşluklardan yararlanılarak, belediye hudutları dışında kalan tarlalar, ya sahipleri ya da emlak komisyoncuları tarafından kendi çıkarlarına uygun bir şekilde parsellenmiştir ve kişilere ‘hisseli tapu’ verilerek satılmıştır.” (Yılmaz Akkılıç ile gerçekleştirilen 15 Eylül 2006 tarihli görüşme.) Şeftali bahçelerine kentsel hukuka aykırı olarak inşa edilen konutlar genellikle kentin doğu bölgesinde yer alan Yıldırım İlçesi’nde yoğunlaşmıştır. Bu yapıların Yıldırım İlçesi’nde yoğunlaşmasının sebepleri şu şekilde özetlenebilir; “Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulmasıyla birlikte kentin batı bölgesi, oldukça değerli hale gelmeye başladı. Bu bölgede rantın yükselmesiyle birlikte, göçlerle gelen kişilerin plansız bir şekilde buraya yerleşmeleri imkânsız hale gelmeye başlamıştır. Bu bölgelerin değerli olması nedeniyle arazi sahipleri, genel olarak yoksul olan bu kişilere arazilerini vermeye yanaşmamışlardır. Bunun sonucu olarak göçlerle gelen kişiler tam ters bir istikamette kentin doğu bölgesinde daha sahipsiz ve boş alanlarda, yani biraz daha irak ve gözden uzak yerlerde konut yapmayı tercih etmişlerdir.” (Neslihan Dostoğlu ile 8 Şubat 2007 tarihli görüşme.) Mustafa Eroğlu’na göre hisseli parselasyona bağlı yapılaşmaların Yıldırım İlçesi’nde yoğunlaşma sebepleri şu şekildedir; “Organize Sanayi Bölgesi’nin bugünkü Nilüfer İlçesi sınırları içinde kurulmasıyla Geçit’e kadar olan bölge mücavir

alan sınırları içine dahil edilmiştir. Mücavir alan içinde yer alan bölgelerde yapılaşmalar mevcut nazım imar planlarına uygun olmak durumundadır. Bu bölgelerde yapılacak olan yapılaşmalar belediyeden izin alma suretiyle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla burada tüm yapılaşmalar kontrol altına alınmıştır. Fakat Yıldırım İlçesi'nin belirli bölgeleri mücavir alan içinde değildi. Çünkü kentin bu kadar çok büyüebileceği tahmin edilmemişti. Söz konusu mücavir alan dışında kalan yerlerde hisseli parselasyonlarla konutlar inşa edilmeye başlandı.” (Mustafa Eroğlu ile gerçekleştirilen 30 Kasım 2006 tarihli görüşme.)

Soru 2: 1960 – 1980’li yıllarda Bursa’daki sosyal ve kültürel yaşam nasıldır?

Osmanlı döneminde Bursa'nın İstanbul'a yakın olması nedeniyle, İstanbul'dan çeşitli sanatçılar özellikle Mudanya yoluyla Bursa'ya gelmekteydiler. Osmanlı döneminde Bursa'da hatırı sayılır bir entelektüel topluluk bulunmaktadır. Bunlar klasik müzik dinliyorlar, evlerinde konserler verdiriyorlar, tiyatroya gidiyorlardı. Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'dan da önce tiyatro faaliyetlerine rastlanılmaktadır. İzmir'den ve İstanbul'dan gezici kumpanyalar Bursa'ya gösteri amaçlı geliyordu. Ve bunların ciddi bir izleyici kitlesi vardı. Ahmet Vefik Paşa, bunu fark ediyor ve Bursa'da bir tiyatro kuruyor. Bu tiyatro, Anadolu'da kurulan ilk tiyatro olmuştur. O zamanlar toplum içinde tiyatro lüzumsuz ve beklili de ahlak bozucu olarak algılanıyor ama bu tiyatro, Bursa'da ciddi bir kültürün temelini atmıştır. Bursa'da özellikle Türk Sanat Müziği'ne karşı da bir ilgi vardı. Bunun gelişmesinin sebebi, Bursa'da var olan 'gezek' kültürüdür. Amatör saz grupları akşamları eş dost evlerinde bir araya gelerek yemekler yiyip şarkılar söylerlerdi. Bir diğer ifadeyle bir evden diğerine gezerlerdi. Bu gelenekten dolayı da Bursa'da Türk Sanat Müziğine önem verilmiştir. Ayrıca Bursa'da bir kayda değer bir gazete kültürü de vardır. 1880'lerden itibaren Bursa'da gazete çıkartılmaktaydı. Bursa'nın bu dinamik yapısı ve İstanbul'a yakın olması kültür hayatını canlı tutmuştur, elbette bu durum İstanbul'la kıyaslanamaz. Cumhuriyet döneminde Halkevleri'nin kurulması kültürel faaliyetleri yoğunlaştırmıştır. 1960'lardan sonra 1970'lere doğru yerel yönetimler, festivaller adı altında kültürel aktiviteleri organize etme çabasına girmişlerdir. (Ahmet Erdönmez ile gerçekleştirilen 28 Eylül 2006 tarihli görüşme.)

Bursa'nın sosyal ve kültürel yaşamında ön plana çıkan mekân, kentin ticari ve yönetim merkezi olan Heykel'dir. Kent merkezini dolayısıyla da Heykel bölgesini

belirleyen en önemli şey; çarşıdır. Gerek Bursa'nın içinden gerekse dışından gelenler mutlaka çarşıya gitmek için kent merkezine gelirdi. Ayrıca bu dönemde eski garajların tamamı da çarşı çevresindedir. Santral Garaj kurulmadan önce, çarşı civarında yazıhaneler vardı: Kamilkoç Yazıhanesi, Ege Otobüsleri Yazıhanesi gibi. Örneğin Kütahya'dan gelenler Kütahya Hanı'nda, Mudanya'dan gelenler Mudanya Hanı'nda vb. yer almaktadır ve tüm bunlar çarşının etrafındadır. Santral Garaj'ın kurulmasıyla beraber, ilçe ve şehirlerarası ulaşımın yeri de değişmiştir. Böylece yavaş yavaş çarşı cazibesini kaybetmeye başlamıştır. Çarşının cazibesini yitirmeye başlaması, Heykel'i de etkiledi. Kentte yeni cazibe merkezleri oluşmaya başlamıştır. (Raif Kaplıanoğlu ile gerçekleştirilen 27 Eylöl 2006 tarihli görüşme)

2.2. 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN SÜREÇTE BURSA

Çalışmanın bu bölümünde 1980'lerden günümüze kadar olan süreçte Bursa'da tanık olunan mekânsal, sosyal ve kültürel değişim süreci çeşitli sorular çerçevesinde analiz edilmiştir.

Soru 3: 1980 – 1990'lı yıllarda Bursa kent düzleminde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

“Kente yönelen göçlerin artması ve kentsel nüfus yoğunluğunun yükselmesiyle birlikte, gelir düzeyi daha yüksek olan kişiler, kentte yaşam koşulları açısından farklı mekân arayışına girmiştir. Tarihsel olarak biraz daha geriye gidersek, kent merkezinde oturan kişiler, maddi olanakları da iyileşince kentin yoğunluğundan kurtulmak için yeni mekân arayışına giriştiler. İlk olarak Altıparmak Caddesi'ndeki eski ve bahçe içindeki evlerin yerine apartmanlar yapılmaya başlandı ve bu kişiler buraya yerleştiler. Ondan sonra Altıparmak Caddesi – Çelik Palas arası dolmaya başladı. Daha sonraki aşamada Kükürtlü Caddesi açıldı ve burada yerleşmeler oluşmaya başladı. Bu bölgelerde daha çok işletme sahipleri, ya da üst düzey yöneticiler oturmaya başladılar. Bu alan da dolunca üst gelir grubundaki kişiler, televizyonlarda gördükleri bahçe içinde bir evde oturmayı istemeye başladılar. Bu oluşumlar Türkiye'de ilk olarak İstanbul'da ortaya çıktı, Bursalılar İstanbul'a gide gele bunları gördüler ve Bursa'da da böyle evlerde yaşamak istediler. 1984 yılında Ali Akman'ın girişimleriyle Bademli'de bahçeli evler yapıldı, bunlar çok rağbet gördü ve talep fazla olunca orada hızlı bir yapılaşma oldu. Bu evler her ne kadar villa olarak adlandırılıyorsa da, bunları bahçeli ev veya bahçe içinde ev olarak adlandırmak daha doğru olur. Bugün Bademli'de yoğun bir yapılaşma

yaşanmaktadır, fakat bugün bile önemli altyapı eksiklikleri vardır.” (Melih Tura ile gerçekleştirilen 4 Eylül 2006 tarihli görüşme.) Mithat Kırayoğlu da Bademli’deki yapılaşma ile ilgili benzer düşüncelere sahiptir. “Bademli’deki yapılaşma o kadar aç gözlülükle yapıldı ki var olan 1/5.000 ölçekli planlar uygulanmadı, kişiler arazi sahiplerinden aldıkları arsalarda, kendi istekleri doğrultusunda ve mevcut imar kurallarına da aykırı olarak bölgedeki kot farkından yararlanarak 3 – 4 katlı villalar yaptılar. Bakıldığında insanlara hizmet eden değil, insanların hizmet ettikleri evler ortaya çıktı. İnsanların birlikte olacakları hiçbir kamusal mekân oluşmamıştı, böylece uyku evler ortaya çıktı.” (Mithat Kırayoğlu ile gerçekleştirilen 27 Ocak 2007 tarihli görüşme.)

Soru 4: 1990’li yıllardan itibaren iletişim ve ulaşım teknolojisindeki değişimlerin etkisiyle küreselleşme süreci yoğunlaşmış ve hayatın tüm düzlemlerinde etkisini göstermiştir. Küreselleşme süreci, Bursa’da mekânsal dönüşümü nasıl etkilemiştir?

Bursa’da küreselleşme sürecinin kentsel mekâna etkileri analiz edildiğinde iki önemli somut oluşum gözlenmektedir: alışveriş merkezleri ve farklı konut türleri.

Küreselleşme sürecinin etkisiyle kentsel mekânda meydana gelen değişimler, özellikle kamusal mekânlarda belirgindir. Özellikle tüketim toplumu anlayışına paralel olarak tüketim olgusundaki değişimlerle ortaya çıkan alışveriş merkezleri birer örnektir. Türkiye’de ilk modern alışveriş merkezi örneği, Galeria Alışveriş Merkezi’dir. Daha önceden bireysel mağazaların yer aldığı, Kapalıçarşı ve uzun çarşı varken, tüketim olgusundaki değişimlerle farklı ürünlerin bir arada bulunduğu mağazalar topluluğunu bünyesinde bulunduran alışveriş merkezlerinin sayısı artmıştır. Yurt dışında yaşanan gelişmelerin medya yoluyla anında biliniyor hale gelmesiyle günlük yaşantıda önemli dönüşümlere tanık olunmaktadır. Dolayısıyla alışveriş alışkanlıkları genel olarak yaşam alışkanlıkları, Türkiye’de de değişmeye başlamıştır. Kişilerin yaşam alışkanlıklarının değişmesinde çalışan kadınların sayısının artması da etkili olmuştur. Kadınların iş yaşantısında etkinliğinin artması, ailelerin yaşam tarzlarını da etkilemiştir. Bunun sonucu olarak kişilerin boş zaman aktivitelerinde -özellikle hafta sonu aktivitelerinde-, zamanı daha etkin bir şekilde geçirebilme isteği ön plana geçmiştir. Kişilerin bu isteklerine cevap verebilecek mekânlar olarak alışveriş merkezleri ortaya çıkmıştır. Alışveriş merkezlerinde alışveriş dışında sinema, restoran, oyun alanları, vb. aktivelere

de vakit geçirmek mümkün hale geldikçe, buralarda geçirilen zaman, bir aile eğlencesi haline gelmiştir. Dolayısıyla tüketim toplumu anlayışına paralel olarak kamusal mekânlar şekil değiştirmektedir. Bursa’da kamusal mekânların dönüşümüyle ilgili verilebilecek en iyi örnekler arasında Kültürpark gelmektedir. “Günümüzde Kültürpark, hem oransal olarak daha az tercih edilir durumdadır hem de buranın kullanılma sebepleri farklı yaş ve gelir gruplarına göre değişmektedir. Örneğin daha yaşlılar ve üst gelir grubunda olan kişiler burayı spor yapma, kültürel ve sanatsal aktiviteler amacıyla kullanırken, öğrenciler ve alt gelir grupları genellikle çay bahçelerinde oturmak için kullanmaktadırlar. Kültürpark’ın daha az tercih edilme sebeplerinden biri, önceden kentte kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri mekânlar sınırlı sayıda olmasıdır. Bugün en azından kentte birkaç tane park var: Botanik Park, Hayvanat Bahçesi, vb. Bunların dışında alışveriş merkezleri de boş zamanı geçirmede çok önemli alternatifler haline geldiler.” (Neslihan Dostoğlu ile gerçekleştirilen 8 Şubat 2007 tarihli görüşme) Bursa’da alışveriş merkezinin ilk örneği, Zafer Plaza Alışveriş Merkezi’dir. Daha sonra ise Yalova yolu üzerinde As Merkez Alışveriş Merkezi açılmıştır. Bursa’da bir diğer önemli alışveriş merkezi ise kentin batı aksında yer alan bölgedeki konut yerleşim talebine bağlı olarak önem kazanan Carrefoursa Alışveriş Merkezi’dir.

Küreselleşmeyle birlikte sadece kamusal mekânlar değil yaşadığımız konutlar ve komşuluk ilişkileri de dönüşüm geçirmiştir. Kişiler güvenli sitelerde yaşıyorlar, fakat yaşadıkları binalarda komşularını tanımıyorlar. Özellikle üst ve üst – orta gelir gruplarında komşuluk ilişkileri oransal olarak azalmıştır. Yakın bir zamana kadar mahalle kavramı bağlamında bir yaşam söz konusuydu. Böylece mahalledeki farklı özelliklere ve farklı gelir gruplarına sahip kişiler bir araya geliyor, yardımlaşıyor ve sosyal kontrol mekanizmalarını oluşturuyorlardı. Fakat günümüzde mahalle kavramının sonuna gelinmiştir. Erdoğan Bilenser, komşuluk ilişkilerindeki dönüşümü kendi çocukluğundan verdiği bir örnekle açıklıyor. “Çocukluğumda Sakaldöken’de yaşadık. Aynı sokakta İpekerler, Kamil Koçlar, sıradan memurlar ve göçlerle gelen kişiler, birlikte yaşadık. Bu kişilerin çocukları olarak hep birlikte sokakta oyun oynardık. Ama artık günümüzde farklı gelir seviyesine ait olan kişilerin çocukları, daha ilk bebekliklerinden itibaren ayrılıyorlar ve birbirleriyle hiç karşılaşmadan aynı kentte yaşıyorlar. Farklı okullara, dersanelere, üniversitelere gidiyorlar, farklı yerlerde yemek

yiyip, farklı mekânlarda alışveriş yapıp, farklı yerlerde yaşıyorlar.” (Erdoğan Bilenser ile gerçekleştirilen 3 Şubat 2007 tarihli görüşme.)

1990’lı yılların sonlarında ve 2000’li yıllardan itibaren kentsel mekânda meydana gelen bir diğer oluşum, farklı konut türlerine ilişkin örneklerin ortaya çıkmasıdır. Özellikle literatürde “korunaklı yaşam bölgeleri” (*fortified territories*) olarak bilenen yaşam alanları İstanbul’dan sonra Bursa’da da hızla gelişmeye başlamıştır. Batı’da bakıldığında bu korunaklı alanlar genellikle az katlı yani birkaç katlı villalar şeklindedir, fakat zamanla bu konutlar çok katlı hale gelmeye başlamıştır. Bu yapılar ‘rezidans’ olarak adlandırılmaktadır. Bu konutlarda yaşayanlar, güvenlik kaygısı ile kendilerini çevreden korumak adına, çevrelerinden izole etmektedirler. Böylece kentsel mekânda korunaklı alanlar yan yana durmalarına rağmen birbirlerinden ve kentin diğer yaşam bölgelerinden uzaklaşmaktadır. Rezidans olarak adlandırılan konut inşaatlarının sayısı hızla artmaktadır. Bu konutlara yönelik talebin artmasının iki temel sebebi vardır;

- a. Bir deprem güvenliğinin ön plana çıkmış olması,
- b. Kentte yaşayan, kim olduklarını bilmedikleri ve tehlikeli olduklarını düşündükleri diğer kentlilere karşı güvenlik ihtiyacının önem kazanmış olmasıdır.

Bu tarz konutlarda konfor ön plana çıkmıştır. Temizlik hizmetlerinden, alışveriş ve spora kadar birçok imkânın bir arada bulunduğu bu mekânlar, konut sektöründeki dönüşümün yansımalarıdır. “Bursa’da bu tarz yapıların örnekleri olarak İhsaniye’de Cyristal Park, Mudanya Yolu’nda Korupark ve Yeni Yalova Yolu’ndaki Yeşilşehir, İzmir Yolu’ndaki Saygın Kent verilebilir.” (Melih Tura ile gerçekleştirilen 4 Eylül 2006 tarihli görüşme.)

Küresel sermayenin, konut ve alışveriş merkezi sektörüne girmesiyle birlikte sektörde büyük ölçekli projelerin sayısı hızla artmakta ve kentsel mekân farklı bir şekilde yapılanmaktadır. Küresel sermayenin, alışveriş merkezi ve konut yapma arzına bağlı olarak bugün kentlerde farklı ulaşım ağı oluşmaya başlamıştır. Bu ulaşım ağı yoluyla kişiler, kent merkezine girmeden çevre yollarıyla bir yerden bir yere gidebilmektedir. Böylece kişiler kent merkezine gitmeye gerek duymadan yaşamlarını sürdürebilmektedir.

Soru 5: 1980'lerden sonraki dönemde Bursa'da sosyal ve kültürel yaşam nasıldır?

Bursa'nın kültürel yaşantısında önemli bir yere sahip olan Belediye Konservatuarı'nın 1985 yılında açılmasında önemli bir role sahip olan dönemin Belediye Başkanı Ekrem Barışık konservatuvarın açılma sürecini şu şekilde anlatmaktadır. "Henüz Belediye başkanı olmadan önce hep Bursa ile ilgili şöyle düşünürdüm: Bursa'nın dağı, denizi, yeşili var; Bursa'nın şairleri, müzisyenleri, yazarları var ama konservatuvarı yok. Bu bana her zaman Bursa'nın önemli bir eksikliği olarak gelirdi. Neden Bursa'da bir konservatuvar yok diye düşünürdüm? Üstelik Bursa'da, müzikle ilgili gezek kültürü denilen kendine özgü bir kültür vardı. Yani bu açıdan da ortam uygundu. Ama bu beni tatmin etmedi, bu kültürün daha fazla kişiye ve kamusal ortamlarda sunulması gerekiyordu. Bu fikirden hareketle Belediye Konservatuarı kurma fikri oluştu ve bu fikir Bursa'da büyük coşkuyla karşılandı. Konservatuvarın sanatçıları olarak gezeklerde enstrüman çalan kişileri de aldık ve ilk konservatuvar şefi de Erdiñ Çelikkol oldu. Konservatuvar kurulduğunda konserlerini, Ahmet Vefik Paşa tiyatrosunda veriyordu. İlk konserlerde eşim ve ben tiyatrunun kapısına çıkarak tanıdık eş ve dostları içeriye konsere davet ediyorduk. Bu şekilde yavaş yavaş bu kültür Bursa'da oturdu ve ilgi görmeye başladı." (Ekrem Barışık ile gerçekleştirilen 21 Aralık 2006 tarihli görüşme.)

Bursa'nın kültürel yaşantısına renk katan bir diğer unsur Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı tarafından organize edilen festivaller ve diğer sanatsal etkinliklerdir. "1970'lerde yerel yönetimler tarafından festivaller adı altında organize edilen kültürel aktiviteler, 1986 yılında Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı'nın kurulmasıyla birlikte yerel yönetimlerle işbirliği içinde, bu vakıf tarafından yapılmaya başlamıştır. Bursa Kültür ve Sanat Vakfı tarafından gerçekleştirilen kültürel aktiviteler sayesinde bugün Bursa'da oldukça hareketli ve renkli bir kültürel yaşam oluşmuştur." (Ahmet Erdönmez ile 28 Eylül 2006 tarihli görüşme.)

2.3. BURSA'NIN GELECEK PERSPEKTİFİNE DAİR ÖNGÖRÜLER

Soru 6: Bursa kentinin mekânsal, ekonomik, sosyal ve kültürel geleceğine dair öngörüleriniz nelerdir?

Görüşmecilerle gerçekleştirilen görüşmeler sonunda, Bursa'nın geleceğine ait ortaya çıkan öngörüler değerlendirildiğinde bunları iki gruba toplamak mümkündür:

- Bursa'nın diğer kentlerle ilişkileri bağlamındaki geleceğe ilişkin öngörüler,
- Bursa'nın iç dinamiklerini ve kentlilerin birbirleriyle olan ilişkilerini dikkate alan öngörüler.

Bursa'nın ülkedeki diğer kentlerle ilişkilerini ele alan öngörüler, küreselleşme ve küresel sermayeden daha fazla pay alma sorunsalına dayanmaktadır. Buna göre, 2000'li yıllarda Türkiye'nin ve Bursa'nın, küreselleşme sürecine tüketim olgusu çerçevesinde bütünleşmesinden ziyade, küresel sermayeden daha çok pay alabilmesi ve küreselleşmeyle ortaya çıkan artı değerden daha çok yararlanabilmesi için, farklı stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Nemci Gürsakal bu bağlamda küreselleşme treninin yakalanması için Türkiye'nin önünde fırsatlar bulunduğunu dile getirmektedir. "Küreselleşme trenini yakalamak adına öngörüm, Bursa – Kocaeli – İstanbul megapolü ile ilgilidir. Bu oluşum 1999 depremi ile kesintiye uğradı. 1999 depremi olmasaydı İstanbul – Bursa arası mesafeyi kısaltmak için çeşitli planlar yapılmıştı. Eğer bu plan gerçekleşseydi, bugün İstanbul – Bursa arası 1 saat 45 dakikaya düşecekti. Zaten İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları bir buçuk saat ile tanımlıdır. Yani herhangi bir yerden İstanbul kent merkezine ulaşıyorsanız, İstanbul sınırları içindedesinizdir. Bugün bu fiziksel yakınlaşma Güzelyalı Feribot İskelesi ile gerçekleşecektir. İskele hizmete girdiğinde Bursa – İstanbul arası yaklaşık yetmiş beş dakikaya inecektir*. Böylece Bursa, İstanbul'la bütünleşmiş olacaktır. Zaten tarih boyunca İstanbul – Bursa arasında hep bir etkileşim olmuştur. Bugün ise İstanbul – Bursa bütünleşme noktasına gelmiştir. On beş milyonluk İstanbul, iki buçuk milyonluk Bursa'yı içine alacak ve Bursa, İstanbul'un bir semti haline gelecektir. Bu hem Bursa'daki kentsel mekânın şekillenmesini hem kentteki günlük yaşamın yönünü etkileyecek kadar önemli bir oluşum olacaktır. Örneğin artık kişiler konserlere, kongrelere ve fuarları ziyaret etmek amacıyla İstanbul'a daha sık gidecekler, doğal olarak Bursa'da bu aktivitelerin düzenlenip düzenlenmemesi kişiler için problem olmayacaktır. Zaten mevcut günlük yaşama bakıldığında eskisine oranla daha da renksizleştiğini görüyorsunuz, teknolojinin sunduğu hizmetlerle artık sinemaya gerek yoktur, evde homesinema sistemleri kişilere aynı tatmini veriyor. Ya da bayramlarda yapılan gezilerle birlikte eski akraba ve

* Güzelyalı - Yenikapı arasında düzenli deniz seferleri yapılmasını için çalışmaları başlatılan Güzelyalı iskelesi, 2007 Nisan'ında tamamlanarak hizmete girmiştir.

komşuluk ziyaretleri yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı. Elbette kentin düşük gelir gruplarının bulunduğu bölgelerde komşuluk ve akraba ilişkileri hala önemlidir. Kentin farklı bölgelerinde farklı davranışlara rastlamak mümkündür. (Nemci Gürsakal ile 26 Aralık 2006 tarihli görüşme.)

Bursa'nın gelecek perspektifindeki konumu ile ilgili benzer bir düşünceye Ercan Dülgeroğlu da sahiptir. "Bursa, İzmir ve İstanbul arasında özgürce gelişemeyen, metropolleşemeyen bir bölge konumundadır. Bursa, İstanbul ve İzmir'in hinterlandı içinde bulunmaktadır ve onlara göre hareket etmek zorundadır. Dolayısıyla aralarında Bursa'nın da olacağı Türkiye'nin İstanbul'dan başlayarak İzmir'e kadar uzanan batı bölgesinde şekillenecek büyük metropoliten alanın merkezinde olacaktır. Bu hat boyunca yer alan iller kendi başlarına karar verebilir ama bu yetersiz olur. Bunun yerine İstanbul, Bursa ve İzmir'in birlikte ele alındığı bir platformda gerçekleştirilecek planlama çalışmaları, Türkiye'de bölge planlamasının tek örneği olarak ortaya çıkabilir. Bu bölgede tüm ulaşım kararları, sınaî yerleşim ve ticaret planları bir arada ele alınmalıdır. Bursa'daki Gempport çok küçüktür, bu aradaki bölgede örneğin Bandırma veya Çanakkale'de bir tane daha Serbest Bölge kurulmalıdır. Burada önemli olan, bu kararların ihtiyaçlara cevap verebilecek bilimsel planlar doğrultusunda oluşturulmasının gerekliliğidir. Daha sağlıklı ve uzun soluklu sonuçlara ulaşmak için bu şarttır. Talepler büyürken, talepten önce planlamaların yapılması, ihtiyaçlara uygun yatırım kararlarının alınması bir kentleşme sanatıdır. İyi öngörülerde bulunmak gerekiyor. Planların uzun dönemli yapılması da önemlidir."(Ercan Dülgeroğlu ile gerçekleştirilen 28 Aralık 2006 tarihli görüşme.)

Bursa'nın iç dinamiklerini ve kentlilerin birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan öngörüler, Bursa'nın mekânsal olarak büyümesinin önüne geçilmesini ele alan yaklaşımlar ve kentliler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini ele alan yaklaşımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bursa'nın mekânsal olarak büyümesinin önüne geçilmesini ele alan yaklaşımlar genellikle, Bursa'nın kontrollü bir şekilde büyümesi ve bu amaçla kentsel faaliyetlerin önünde giden bir planlamanın yapılması doğrultusundaki fikirlere dayanmaktadır. "Bursa'da yeniden, yeni gelişmelere göre bir master plan yapılmalıdır. 100 yıl sonrasının Bursa'sı şimdiden ayrıntılı olarak, sokak sokak, yerleşim yerlerinin, meydanların, altyapının, sanayi tesislerinin, ticari alanlarının, eğitim

vadilerinin nasıl ve nerede yapılacağına şimdiden belirlenip planlanmalıdır.” (Erdoğan Bilenser ile gerçekleştirilen 3 Şubat 2007 tarihli görüşme.) Bursa'nın mekânsal geleceğine ilişkin benzer bir görüş Neslihan Dostoğlu'na aittir. Dostoğlu'na göre; “Bursa'da ilk olarak çağdaş kentsel altyapı oranlarının ve olanaklarının sağlanması gerekiyor. Belediyelere bu konuda çok iş düşmektedir. Plansız yerleşmelerin kaldırılması, insanların kurallara uygun davranmaları, bu yönde ciddi yaptırımların getirilmesi gerekiyor. İmar afları getirmek yerine, insanların yasalara uygun davranış kurallarına riayet etmeleri için gerekli tanımlamaların yapılması gerekiyor. Bunun için de kente küçük gelen planların, ihtiyaca göre yeniden revize edilmeleri gerekiyor. Ama bu arada sınırsız bir büyüme de kabul edilmemelidir. Kentlerin de belirli bir kapasiteleri olduğunu düşünmek gerekiyor. Nihayetinde kentsel ölçek büyüdükçe kentsel sorunlar da paralel olarak büyümektedir. Gerek alt yapı hizmetleri, gerekse yönetsel hizmetler sektöre uğramaktadır. Bunun nedenle göçü önlemek veya başka bir ifadeyle göç edecek kitlenin yerinde tutulabilmesi için ekonomik ve sosyal koşulların iyileştirilmesi gerekiyor. Kentlerin de sağlıklı yerleşim örneklerinden arındırılması önemlidir. Tarihsel açıdan önemli olan yapıların korunması da diğer bir önemli konudur. Bölge ölçeğinde iyileştirme, sağlıklaştırma çalışmalarının yapılması gerekiyor. Bir diğer ifadeyle kentsel yaşam biçiminin kalitesinin artırılması için bir takım cazibe merkezlerinin yapılması ve bunlara ivme kazandırılması gerekiyor. Kentin bir bölgesinde küçük çaplı da olsa yapılan bir iyileştirme çalışmalarının tüm çevreye olumlu katkıları olacaktır ve örnek teşkil edecektir. Ayrıca doğal arkeolojik sit alanlarının korunması ve bunların göz bebeği gibi saklanması gereklidir. (Neslihan Dostoğlu ile gerçekleştirilen 8 Şubat 2007 tarihli görüşme.)

Derinlemesine görüşme yoluyla yapılan çalışmada, Bursa'da kentliler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini ön plana çıkartan yaklaşımlar da önemli bir yere sahiptir. Buna göre; “Bursa'nın bugün en temel sorunlarından birisi, kentleşmeye paralel bir süreçte gerçekleştirilememiş olan kentlileşmenin varlığıdır. Kentlileşme olgusu, Bursa için hayati derecede önemlidir. Bu anlamda Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ‘Kentimiz Geleceğimiz: Kentlilik Bilinci’ projesi doğru yönde atılmış bir adımdır.” (Esat Uluumay ile gerçekleştirilen 26 Eylül 2006 tarihli görüşme.) Erdoğan Bilenser, Bursa'da bir kentlilik bilinci oluşturulmasının en önemli aracı olarak,

'hoşgörü'yu görmektedir. "Kültürel düzlemde yapılması gereken, Osmanlı'ya başkent etmiş bir kentte yaşadığımızı göz önünde bulundurarak, Osmanlı'nın farklı kültürel yapıya sahip kişileri bir arada tutabilme politikasının günümüz Bursa'sında da uygulanması gerekmektedir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden ve Balkanlardan gelen farklı kültürel özelliklere sahip kişilerin barış içinde, bir arada yaşamaları sağlanmalıdır ve kent bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Bir diğer ifade ile ortak Bursa kültürü oluşturulmalıdır." (Erdoğan Bilenser ile gerçekleştirilen 3 Şubat 2007 tarihli görüşme.)

Gerçekleştirilen görüşmede Mithat Kırayoğlu, kentlilik bilincinin oluşturulması için kentsel mekânda katılımcılık düzeyinin artırılması gerektiğini, böylece bireylerin kentlerine sahip çıkabileceklerini dile getirmiştir. Kırayoğlu'na göre; "kentsel barışın sağlanmasında demokratik kentsel yönetim bir diğer ifade ile kentsel yönetim ön plana çıkmaktadır. Kent yönetiminde farklı özelliklere sahip kişilerin söz sahibi olması, herkesin görüşlerinin dikkate alınması önem taşır. İnsanların bir araya gelebilecekleri mekânlarının oluşturulması ve bu mekânlarının içlerinin doldurulması gerekiyor. Bir diğer unsur çoğulculuk temeline dayanan bir yönetim modelinin oluşturulmasıdır. Bu yolla kentsel yönetimde görüşleri dikkate alınan kişiler kentle aidiyet ilişkilerini güçlendirebilirler ve kentlerine sahip çıkabilirler. Burada en önemli görev, yerel yönetimlere düşmektedir. (Mithat Kırayoğlu ile gerçekleştirilen 27 Ocak 2007 tarihli görüşme.)

2.4. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME YOLUYLA ELDE EDİLEN BİLGİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Küreselleşme sürecinde Bursa'da mekânsal, sosyal ve kültürel değişim sürecinin analizi amacıyla, on beş görüşmeciyile gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen bilgiler genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Bugün Bursa'da meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşümü açıklayabilmek için, 1960'lı yıllarda meydana gelen ekonomik, politik ve sosyal yapının analize dahil edilmesi gereklidir. 1960'lı yıllardan itibaren Bursa'da meydana gelen dönüşüm sürecini başlatan en önemli faktörlerin başında; 1966 yılında, Türkiye'de ilk defa Bursa'da, Organize Sanayi Bölgesi'nin açılması gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Bursa'nın önemli ticaret yolları üzerinde yer alması ve kentte ipeğe dayanan üretim faaliyetleri ile birlikte, Bursa'da ciddi bir sermaye birikimi

oluşmuştur. 19. yüzyılda kentteki sanayi faaliyetleri ve yapılan ihracat verileri incelendiğinde, Bursa dünya ekonomisine eklenmiş olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bursa'nın tarihsel perspektifte ekonomik açıdan sahip olduğu avantajlar yanında önemli ulaşım kavşaklarının üzerinde yer alması ve dönemin siyasileri tarafından yapılan girişimler neticesinde 1962 yılında, Bursa'da Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluş çalışmaları başlatılmıştır ve 1966 yılında Mudanya Yolu üzerinde Yalakçayırı olarak adlandırılan bölgede, Organize Sanayi Bölgesi açılmıştır. Organize Sanayi Bölgesi, Bursa kentinin mekânsal coğrafyasında, kentte yaşayan kişilerin birbirleriyle ve kentle olan ilişkilerinde önemli etkilere sahip olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren kentte meydana gelen dönüşüm sürecini etkileyen temel unsurlar ise, küreselleşme süreci ve tüketim toplumu anlayışının kentsel mekâna ve kişilerin sosyal – kültürel yaşamlarına etkileridir.

Derinlemesine görüşme yoluyla elde edilen bilgiler üç dönemde ele alınmıştır. Bu dönemler şu şekildedir;

- 1960 – 1980 yılları arasında Bursa'da mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm;
- 1980'den günümüze kadar olan dönemde Bursa mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm,
- Gelecek perspektifinde Bursa'ya ilişkin öngörüler.

Görüşmelerle elde edilen veriler ışığında, her dönemin özellikleri şu şekilde özetlenebilir;

1960 – 1980 yılları arasında Bursa'da mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm: 1965 yılına kadar Bursa, küçük ve sakin bir Anadolu kenti görünümüne sahiptir. Bu döneme kadar göç veren bir kent konumundadır. 1966 yılında Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasıyla birlikte kentte, sanayi faaliyetleri yoğunlaşmış ve çok sayıda işletme açılmıştır. Sanayi faaliyetlerine bağlı olarak, kente yönelen göçler hızlı bir biçimde artış göstermiştir. Kente yönelen göçlerle birlikte Bursa'daki mekânsal büyüme iki şekilde gerçekleşmiştir: dikey yönlü büyüme ve yağ lekesi şeklinde ovaya doğru yayılma. Dikey yönlü büyüme, kent merkezinde yer alan 2- 3 katlı evlerin yıkılarak yerlerine çok katlı yapılaşmaların inşa edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Mevcut kentsel altyapıya hiçbir ilave yapılmadan gerçekleştirilen yapılaşmalarla kent merkezinde konut yoğunluğu arttırılmıştır. Kent merkezindeki sınırlı sayıdaki arsaların tükenmesiyle birlikte özellikle

kentin doğu yönünde – bugünkü Yıldırım İlçesi sınırlarında- kent hukukuna aykırı yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Böylece Bursa, ovaya doğru hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Bu dönemde, kentsel mekânda farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplumsal grupların yaşam alanları arasında mekânsal ayrımlaşma olgusu belirgin değildir. Aynı mahallede ve hatta aynı sokakta sanayiciler, işçiler, memurlar ve göçmenler, vb. bir arada yaşamaktadırlar. Farklı özelliklere sahip kişiler aynı yerlerden alışveriş yapmakta, aynı lokantadan yemek yemekte, aynı çay bahçesine gitmektedirler. Bu durumun bir sebebi, o dönemde Bursa’da kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri mekânların sınırlı sayıda olmasıdır. Bu dönemde kentin ticari, sosyal ve kültürel yaşantısında ön plana çıkan mekân, Heykel’dir. Kentin ticaret merkezi olan Kapalıçarşı’nın, diğer kentlere ve ilçelere ulaşımın sağlandığı otobüs yazıhanelerinin, kent yönetimine ilişkin unsurların Heykel’de yer alması, Heykel’in önemini artırıcı unsurlar olmuştur. Bu özelliği itibari ile Heykel, kentin merkezi konumundadır.

1980’den günümüze kadar olan dönemde Bursa mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm: Kente yönelen göçlerin artması ve kentsel nüfus yoğunluğunun yükselmesiyle birlikte, gelir düzeyi daha yüksek olan kişiler, kentte yaşam koşulları açısından farklı mekân arayışına girmişlerdir. 1950’li yıllarda Altıparmak Caddesi’nin açılmasıyla başlayan kentin batıya doğru büyüme sürecinin bir devamı olarak önce Altıparmak – Çelik Palas arasında yerleşmeler başlamıştır, daha sonra Kükürtlü Caddesi’nde yapılaşmalar hızlanmıştır. Bu bölgelerde yaşamayı tercih edenler, genellikle Bursalı üst gelir grupları olmuştur. Bu dönemde kente göç edenler kentin doğu bölgesinde kent hukuka aykırı olarak inşa edilen konutlarda yaşamaya başlarken; üst gelir grupları ise kentin batı yönünde Çekirge, Kükürtlü ve Acemler semtlerinde inşa edilmiş konutlarda yaşamaktadırlar. Bu bölgede de yapılaşmanın artmasıyla birlikte 1980’lerin ikinci yarısından itibaren üst gelir grupları, kentin dışında –Bademli Bölgesi’nde– inşa edilmiş bahçeli evlerde yaşamaya başlamışlardır. Özellikle çeşitli iletişim kanalları ile reklâmları yapılan bu bahçeli konutlarda yaşamak üst gelir grupları için oldukça cazip hale gelmiştir. Bu süreçte orta ve orta – üst grupları tarafından, üst gelir gruplarının kentsel mekânda yaşama alanı arayışları taklit edilmiştir; böylece orta ve orta – üst gelir grupları, kentin batı bölgesinde Nilüfer İlçesi’nde İhsaniye, Ataevler, Fethiye, Beşevler semtlerinde kooperatifler veya inşaat şirketleri tarafından inşa edilmiş

konutlarda yaşamaya başlamıştır. 1990'lerden itibaren, farklı gelir gruplarının yaşam alanları arasında ayrımlaşma süreci belirginleşmiştir. 1990'lı yıllardan sonra Bursa'da küreselleşme sürecinin etkisiyle kentsel mekânda ortaya çıkan bir diğer değişim, kamusal mekânlarda gözlemlenmektedir. Küreselleşme sürecine bağlı olarak tüketim kültüründe meydana gelen değişimlere paralel olarak, Bursa'da da batı tarzı alışveriş mekânları olan alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmıştır. Bu döneme kadar Bursa'nın geleneksel alışveriş mekânı olan Kapalıçarşı, toplumun her kesiminin tercih ettiği bir mekân iken; alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte, Kapalıçarşı cazibesini yitirmeye başlamıştır. Alışveriş yapmak dışında kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri sinema, kafe – restoran, çeşitli spor aktivitelerini, vb. bünyesinde bulunduran alışveriş merkezlerinin sayısının kentsel makro formda artmasıyla birlikte, bu mekânlar daha cazip hale gelmeye başlamıştır. Böylece Bursa'da, kişilerin sosyal ve kültürel aktiviteleri de tüketim toplumu anlayışının yerleşmesiyle birlikte bir değişim geçirmiştir.

Görüşmecilerin gelecek perspektifinde Bursa'ya ilişkin öngörülleri: Derinlemesine görüşme yoluyla gerçekleştirilen görüşmelerde görüşmeciler, Bursa'nın geleceğiyle ilgili olarak iki hususa dikkat çekmişlerdir. Birinci husus şu şekildedir: İçinde bulunduğumuz küreselleşme koşullarında kentlerin uluslararası ve ulusal düzlemde sahip olduğu rolleri ve konumları bir değişim içindedir. Küresel sistemin temel birimlerini olarak kentler ön plana çıkmaktadırlar. Böylece kentler, yükselen küresel toplumun bağlantı noktaları haline gelmektedir. Bu değişim sürecinde kentlerin, küresel sermayeden daha çok pay alabilmeleri için çeşitli stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Bursa da, küreselleşme sürecinin etkilerinden olumlu bir şekilde yararlanabilmesi için çeşitli stratejiler geliştirmelidir. Bu noktada Türkiye'de küreselleşme sürecinin en yoğun olarak gözlemlendiği kent olan İstanbul'a, gerek coğrafi olarak gerekse tarihsel bir süreçte ekonomik ve kültürel bağlar aracılığıyla yakın olması, Bursa kentine önemli olanaklar sunmaktadır. Bursa'nın, önemli ekonomik, sosyal ve kültürel kararların alındığı İstanbul ile kurduğu bağlantılar, küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı bugünkü koşullarda daha çok önem kazanmaktadır. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda Bursa'nın küreselleşme sürecinin olumlu ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinden yararlanabilmesi için, İstanbul ile ilişkilerini geliştirmesi

gerekmektedir. Gerek Bursa'nın gerek İstanbul'un küreselleşmenin sunduğu olanaklardan yararlanabilmeleri için; mevcut durumun analiz edilmesi, gereksinimlerin ortaya konması ve bu doğrultuda ihtiyaçlara cevap verebilecek bilimsel nitelikte, uzun soluklu planların yapılması gerekmektedir. Görüşmecilerin Bursa'nın geleceğine ilişkin dikkat çektiği ikinci husus ise, Bursa'da kentlilik bilincinin canlandırılması ve Bursalıların birbirleriyle olan ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede Bursa'nın bugün en temel sorunlarından birisi, kentleşmeye paralel bir süreçte gerçekleştirilememiş olan kentleşme olgusudur. Bursa'da kentleşmenin sağlanabilmesi için yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve Bursalıların birlikte hareket edebilecekleri projelerin hayata geçirilmesi gereklidir.

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA'DA MEKÂNSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM KONULU ANKET ÇALIŞMASININ BULGULARI

Ağustos – Aralık 2006 tarihlerinde Bursa kent merkezinde toplam 2120 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında; Bursa'da yaşayan kişilerin, kentle ve kentlilerle olan ilişkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Bursa kent merkezinin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin, kentsel mekândaki davranışlarının ve yaşam tarzlarının birbirlerinden farklı olup olmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede çalışmada Bursa kent merkezi, Osmangazi İlçesi, Nilüfer İlçesi ve Yıldırım İlçesi olmak üzere üç ana bağlamda ele alınmıştır. Çalışmada Bursa'nın üç ayrı merkez ilçesinde yaşayan kişilerin eğitim durumları, meslekleri, memleketleri, yaşadıkları konutların özellikleri, kentle ve kentlilerle bağlarının belirlenmesi, tüketim mekânı tercihleri ve bunu belirleyen kriterlerin tespiti ve sosyal – kültürel aktivitelerine ilişkin analiz yapılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın amacına ulaşabilmesi ve doğru sonuçları vermesi, ana kütleye uygun örneklem çalışması yapılmasına bağlıdır. Çalışmada '*tabakalı örnekleme*' tekniği uygulanmıştır. Bu çerçevede tespit edilen tabakalarda örneklem olarak seçilecek birimler arasında bir fark gözetilmeden ve bütün birimlere eşit seçilme imkanı sağlanarak *basit rassal örnekleme* tekniği kullanılmıştır (Serper 1996:6,7).

Araştırmanın yapıldığı ana kütlelin geniş kapsamlı ve heterojen bir yapıda olması nedeniyle örneklem hacmi mümkün olduğunca büyük tutulmaya çalışılmıştır. Söz konusu örneklem birimlerinin seçilmesinde ise, Bursa'nın üç merkez ilçesinde yaşayan

ve ilçe içinde farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip birimlerin çalışmaya dahil edilmesine dikkat edilmiştir. Buna göre Osmangazi İlçesi'nde Çekirge, Kükürtlü, Acemler semtleri ile Altıparmak, Etibank ve Kanalboyu semtlerinde anket çalışması yapılırken; Yıldırım İlçesi'nde ise Yeşil, Namazgah, Siteler semtleri ile Yavuz Selim, Anadolu Mahallesi ve Zümrütevler semtlerinde anket çalışması yapılmıştır. Nilüfer İlçesi'nde gerçekleştirilen anket çalışmasında ise Fethiye, İhsaniye ve Beşevler semtlerinde yaşayan kişilerle anket çalışması yapılmıştır.

Tablo 22: Uygulama Yerine Göre Ana Kütle Büyüklüğü

Uygulama Yeri	Ana Kütle Büyüklüğü (N)	Ana Kütle Büyüklüğünün Yüzdesi
Osmangazi İlçesi	579.127	48.47
Nilüfer İlçesi	136.311	11.42
Yıldırım İlçesi	479.249	40.11
Toplam	1.194.687	100.0

Tablo 23: Uygulama Yerine Göre Anket Uygulanan Kişilerin Dağılımı

Uygulama Yeri	Örneklem Büyüklüğü (n)	Örneklem Büyüklüğünün Yüzdesi
Osmangazi İlçesi	943	44.5
Nilüfer İlçesi	433	20.4
Yıldırım İlçesi	744	35.1
Toplam	2120	100.0

2120 kişi ile yapılan anketin güvenilirliği de araştırılmıştır. Buna göre SPSS 13.0 sürümü ile yapılan anketin güvenilirlik testi için, anket soruları arasından benzer soru ve cevaplama tarzına sahip sorular iki gruba ayrılmıştır. Seçilen soru gruplarının birincisi, kişilerin alışverişlerinde mekan tercihlerini etkileyen kriterlerden oluşmaktadır. Ele alınan soru grubunun ikincisi ise, kişilerin sosyal ve kültürel etkilere ne kadar zaman ayırdıklarını tespit etmeye yöneliktir. Seçilen iki soru grubunda da, her sorunun diğer sorularla korelasyonları ele alınmış ve Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre, anket çalışmasının Alfa Güvenirlik Katsayısı; %91.3 ile %97.9 arasında yer almaktadır.

3.1. ANKET ÇALIŞMASININ VARSAYIMLARI

Çalışma kapsamında teorik bilgiler ışığında elde edilen verilerden ve derinlemesine görüşme yoluyla derlenen bilgilerden hareketle, anket çalışmasına kaynaklık edecek bazı varsayımlar tespit edilmiştir. Bu varsayımlar şu şekildedir;

- Bursa'ya göç eden kişilerin göç etme sebebi temelde ekonomik kaynaklıdır. Bir diğer ifade ile Bursa'ya göç eden kişiler iş bulabilmek veya yüksek gelir elde etmek amacıyla Bursa'ya gelmişlerdir.
- Bursa'ya göçlerle birlikte gelen kişilerde, 'kentlilik bilinci' gelişmemiştir. Kişilerin kendi benliklerine ilişkin tanımlamalarında, göç ettikleri kentler ön plana çıkmakta ve Bursa kent düzleminde, kendilerini orijinlerini –ailesinin veya kendisinin doğduğu yeri– referans alarak konumlandırmaktadırlar.
- Bursa'da, tüketim toplumu anlayışının etkileri kentsel mekanda izlenebilir. Tüketim toplumunun mekansal düzleme yansımalarının en iyi örnekleri, çağdaş tüketim mekanları olarak tanımlanan Zafer Plaza Alışveriş Merkezi, As Merkez Alışveriş Merkezi ve Carrefour Alışveriş Merkezleridir.
- Bursa'nın üç merkez ilçesinde yaşayan kişiler, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlar açısından birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Bu anlamda kentin Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde yaşayan kişilere oranla Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin, eğitim ve gelir seviyeleri, sosyal ve kültürel aktivitelere katılım düzeyleri daha yüksektir.
- Kişilerin Bursa'da yaşadıkları bölgelere göre, bu bölgelerde yaşama sebepleri, komşularıyla ilişkileri, alışverişlerinde mekan tercihleri farklılık göstermektedir.
- Osmangazi İlçesi, Bursa'nın en eski yerleşim bölgesidir. Bursa kenti kurulduğu günden günümüze kadar olan dönemde idari, ticari, sosyal ve kültürel açıdan kentin merkezi konumunda olmuştur ve bu özelliğini halen korumaktadır. Bu özelliği itibari ile Bursa, tek merkezli kent yapısına sahiptir.
- Yıldırım İlçesi, Bursa'da 'hemşerilik' ağına uygun yerleşimin ve kent planlarına aykırı yapıların en yoğun olarak gözlemlendiği bir bölgedir.
- Nilüfer İlçesi, Bursa'nın en prestijli yerleşim bölgesidir ve bu nedenle özellikle üst ve orta – üst gelir gruplarının yaşamayı tercih ettikleri bir bölgedir.

3.2. BULGULAR

Küreselleşme sürecinde, Bursa'da mekansal, sosyal ve kültürel değişimi konu alan araştırması kapsamında, Ağustos – Eylül 2006 tarihlerinde Bursa kent merkezinde, toplam 2120 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular beş ayrı grupta ele alınmıştır.

- Anket çalışmasına katılan kişilerin sosyal ve demografik özellikleri ile ilgili bulgular,
- Kişilerin nerede yaşadıkları, kentsel mekana ve kentlilere bakışları ile ilgili bulgular,
- Kente göç eden kişilerin kente yönelik aidiyet duygularını belirlemeyle ilgili bulgular,
- Kişilerin gelir seviyeleri ve tüketim alışkanlıkları ile ilgili bulgular,
- Kişilerin sosyal ve kültürel yaşamlarına ilişkin alışkanlıkları ile ilgili bulgular.

3.2.1. KİŞİLERİN SOSYAL VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Anket çalışmasına dahil olan kişilerle ilgili bilgiler şu şekildedir.

Tablo 24: Kişilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Kadın	942	44.4	44.4
Erkek	1178	55.6	100.0
Toplam	2120	100.0	

Buna göre anket çalışmasına katılan kişilerin, %44.4'ü kadın, %55.6'sı erkektir.

Tablo 25: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Osmangazi İlçesi	401 %42.5	542 %57.5	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	264 %61.0	169 %39.0	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	277 %37.2	467 %62.8	744 %100.0
Toplam	942 %44.4	1178 %55.6	2120 %100.0

$$\chi^2 = 64.981 \quad sd = 2 \quad p : .000$$

Anket çalışmasına katılan kişilerin, Osmangazi İlçesi'nde %42.5'i, Nilüfer İlçesi'nde %61'i, Yıldırım İlçesi'nde ise %37.2'si kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 26: Kişilerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
15 – 18	14	0.7	0.7
19 – 24	205	9.7	10.3
25 – 34	654	30.8	41.2
35 – 44	645	30.4	71.6
45 – 54	410	19.3	90.9
55 yaş ve üstü	192	9.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilerin yaş dağılımları incelendiğinde, yoğunluğun %30.8 oranı ile 25 – 34 yaş aralığında toplandığı görülmektedir. İkinci dereceden yoğunluk %30.4 oranı ile 35 – 44 yaş aralığındadır.

Tablo 27: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Yaşları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Yaş						Toplam
	15 – 18	19 – 24	25 – 34	35 – 44	45 – 54	55 +	
Osmangazi İlçesi	8 %0.8	107 %11.3	319 %33.8	268 %28.4	169 %17.9	72 %7.6	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	4 %0.9	31 %7.2	185 %42.7	163 %37.6	43 %9.9	7 %1.6	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	2 %0.3	67 %9.0	150 %20.2	214 %28.8	198 %26.6	113 %15.2	744 %100.0
Toplam	14 %0.7	205 %9.7	654 %30.8	645 %30.4	410 %19.3	192 %9.1	2120 %100.0

$$\chi^2 = 168,59 \quad sd = 10 \quad p : .000$$

Anket çalışmasına katılan kişilerin yaşadıkları yere göre yaş dağılımları incelendiğinde; Osmangazi İlçesi'nde %33.8 oranı ile 25 – 34 yaş aralığında olanlar, Nilüfer İlçesi'nde %42.7 oranı ile 25 – 34 yaş aralığında olanlar ve Yıldırım İlçesi'nde ise %28.8 oranı ile 35 – 44 yaş aralığında olanlar çoğunluktadır.

Tablo 28: Kişilerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Okur yazar değil	23	1.1	1.1
Okur yazar	173	8.2	9.2
İlkokul	332	15.7	24.9
Ortaokul	209	9.9	34.8
Lise	688	32.5	67.2
Yüksekokul	203	9.6	76.8
Fakülte	292	13.8	90.6
Lisansüstü	200	9.4	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilerin %32.5'i lise mezunudur. Okuma yazma bilmeyen kişilerin oranı %1.1 iken, okur – yazar olanların oranı %8.2 düzeyindedir. Üniversite mezunu (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) olanların oranı ise %32.8'dir.

Tablo 29: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Eğitim Durumu İlişkisi

Yaşadığı Yer	Eğitim Durumu								Toplam
	Okur yazar değil	Okur yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek-okul	Fakülte	Lisans üstü	
Osmangazi İlçesi	5 %0.5	51 %5.4	116 %12.3	92 %9.8	364 %38.6	82 %8.7	142 %15.1	91 %9.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	0 %0	0 %0	2 %0.5	9 %2.1	150 %34.6	67 %15.5	100 %23.1	105 %24.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	18 %2.4	122 %16.4	214 %28.8	108 %14.5	174 %23.4	54 %7.3	50 %6.7	4 %0.5	744 %100.0
Toplam	23 %1.1	173 %8.2	332 %15.7	209 %9.9	688 %32.5	203 %9.6	292 %13.8	200 %9.4	2120 %100.0

$$\chi^2 = 590.38 \quad sd = 14 \quad p: .000$$

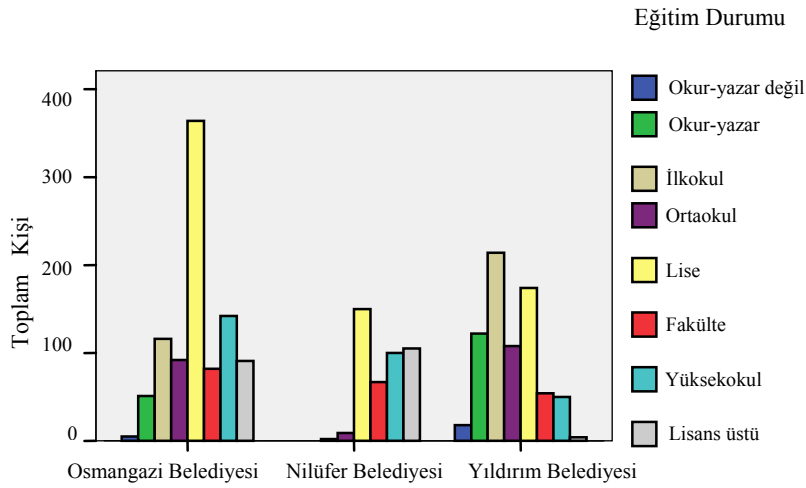
Kişilerin eğitim seviyeleri ile yaşamlarını sürdürdükleri kentler hakkında bilgi sahibi olmaları, kentlerine sahip çıkarak korumaları, kentteki sosyal – kültürel aktiviteleri takip etmeleri ve kentlilik bilincinin oluşması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ayrıca kişilerin eğitim seviyeleri yükseldikçe yaşadıkları dönemin özelliklerini idrak edebilmeleri ve içinde buldukları koşullara daha kolay adapte olmaları kolaylaşmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı günümüz koşullarında, kişilerin küreselleşme sürecine adapte olabilmeleri ve küreselleşmenin sağladığı olanaklardan daha çok yararlanabilmeleri açısından eğitim seviyeleri önem kazanmaktadır.

Anket çalışmasına katılan kişilerin, Bursa'da yaşadıkları yer ile eğitim durumları karşılaştırıldığında; Osmangazi İlçesi'nde %38.6 oranı ile lise mezunları, birinci sırada

yer almaktadır. Üniversite mezunlarının (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) oranı ise %33.5'tir. Nilüfer İlçesi'nde %34.6 oranı ile lise mezunları birinci sırada yer alırken, üniversite mezunlarının (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) oranı %62.8'dir. Yıldırım İlçesi'nde ise %28.8 oranı ile ilkokul mezunları birincisi sırada yer almaktadır, üniversite mezunlarının (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) oranı %14.5 düzeyindedir.

Anket sonuçlarına göre, Bursa'nın üç merkez ilçesi arasında kişilerin eğitim seviyelerinin en yüksek olduğu yer, Nilüfer İlçesi'dir. Ankete katılan kişilerin Bursa'da yaşadıkları yer ile eğitim durumları arasındaki ilişki Şekil 5'de gösterilmektedir.

Şekil 5: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Eğitim Durumu İlişkisi

Tablo 30: Kişilerin Meslekleri

Meslekler	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
İşçi	701	33.1	33.1
Memur	312	14.7	47.8
Ev Kadını	277	13.1	60.9
Esnaf	220	10.4	71.3
Serbest Meslek	183	8.6	79.9
İşsiz	169	8.0	87.9
Sanayici	90	4.2	92.1
Emekli	70	3.3	95.4
Finans Sektörü	48	2.3	97.7
Öğrenci	39	1.8	99.5
Diğer	11	0.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilere meslekleri sorulmuştur. Buna göre kişilerin %33.1'i işçi, %14.7'si memur ve %13.1'i ev kadınıdır.

Tablo 31: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Meslekleri Arasındaki İlişkisi

Yaşadığı Yer	Meslekler											Toplam
	İşçi	Memur	Ev Kadını	Esnaf	Serbest Meslek	İşsiz	Sanayici	Emekli	Finans Sektörü	Öğrenci	Diğer	
Osmangazi İlçesi	407 %43.2	151 %16.0	70 %7.4	102 %10.8	86 %9.1	39 %4.1	9 %1.0	32 %3.4	19 %2.0	21 %2.2	7 %0.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	52 %12.0	83 %19.2	65 %15.0	44 %10.2	75 %17.3	4 %0.9	77 %17.8	7 %1.6	23 %5.3	2 %0.5	1 %0.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	242 %32.5	78 %10.5	142 %19.1	74 %9.9	22 %3.0	126 %16.9	4 %0.5	31 %4.2	6 %0.8	16 %2.2	3 %0.4	744 %100.0
Toplam	701 %33.1	312 %14.7	277 %13.1	220 %10.4	183 %8.6	169 %8.0	90 %4.2	70 %3.3	48 %2.3	39 %1.8	11 %0.5	2120 %100.0

$$\chi^2 = 606.54 \quad sd = 20 \quad p : .000$$

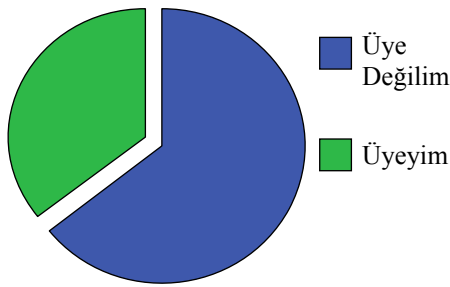
Anket çalışmasına katılan kişilerin yaşadıkları yer bazında meslekleri şu şekildedir: Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %43.2'si işçi, %16.0'sı memur, %10.8'i esnaftır. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin ise, %19.2'si memur, %17.8'i sanayici ve %17.3'ü serbest meslek sahibidir. Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %32.5'i işçi, %19.1'i ev kadını, %16.9'u ise işsizdir.

Tablo 32: Kişilerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyeliği

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Üyeyim	1365	64.4	64.4
Üye Değilim	755	35.6	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilere ‘herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz?’ diye sorulmuştur. Bu soruya cevap kişilerin %64.4’ü bir sivil toplum kuruluşuna üye olduklarını, %35.6’sı bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 6: Kişilerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyeliği

Tablo 33: Kişilerin Eğitim Durumları İle Bir Sivil Kuruluşuna Üyelikleri Arasındaki İlişkisi

STK Üyeliği	Eğitim Durumu								Toplam
	Okur yazar değil	Okur yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek- okul	Fakülte	Lisans- üstü	
Üyeyim	0 %0	0 %0	38 %11.4	70 %33.5	180 %26.2	82 %40.4	196 %67.1	189 %94.5	755 %35.6
Üye Değilim	23 %100.0	173 %100.0	294 %88.6	139 %66.5	508 %73.8	121 %59.6	96 %32.9	11 %5.5	1365 %64.4
Toplam	23 %100.0	173 %100.0	332 %100.0	209 %100.	688 %100.0	203 %100.0	292 %100.0	200 %100.0	2120 %100.0

$$\chi^2 = 651.09 \quad sd = 7 \quad p: .000$$

Anket çalışmasında kişilerin sivil toplum kuruluşuna üyelikleri ile eğitim durumları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Buna göre kişilerin eğitim düzeyleri ile bir sivil toplum kuruluşuna üyelikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile kişilerin eğitim seviyeleri yükseldikçe bir sivil topluma kuruluşuna üye olma olasılıkları artmaktadır. Örneğin, ilkököl mezunu olanların %88.6’sı herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıklarını ifade ederken, lisansüstü seviyesinde bir eğitime sahip olanların ise %94.5’si bir sivil toplum kuruluşuna üye olduklarını ifade etmektedirler.

Tablo 34: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelikleri Arasındaki İlişkisi

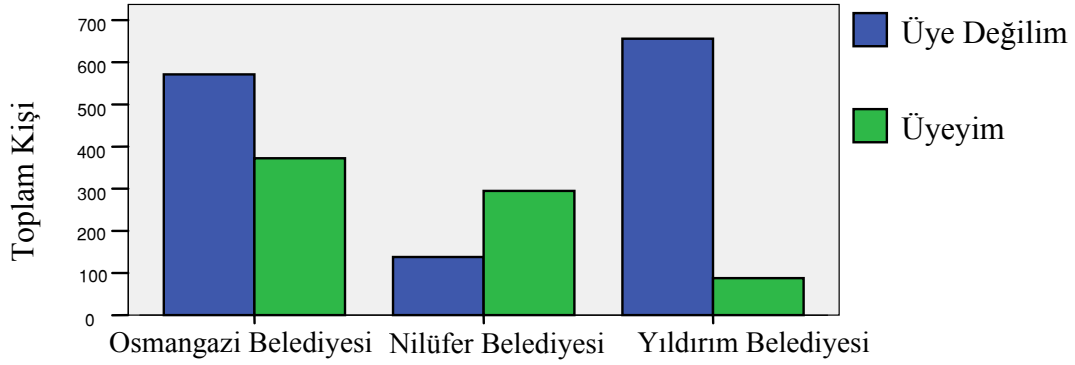
Yaşadığı Yer	Bir STK'ya Üyelik		Toplam
	Üye Değilim	Üyeyim	
Osmangazi İlçesi	571 %60.6	372 %39.4	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	138 %31.9	295 %68.1	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	656 %88.2	88 %11.8	744 %100.0
Toplam	1365 %64.4	755 %35.6	2120 %100.0

$$\chi^2 = 389.26 \quad sd = 2 \quad p: .000$$

Anket çalışmasında Bursa'nın üç merkez ilçesinde yaşayan kişilerin belirli değişkenler karşısındaki tavırları ve konumları ele alınmıştır. Bu değişkenlerden birisi, kişilerin Bursa'da yaşadıkları yer ile bir sivil toplum kuruluşuna üyelikleri arasındaki ilişkilerdir. Buna göre yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %60.6'sı herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıklarını ve %39.4'ü ise bir sivil toplum kuruluşuna üye olduklarını belirtmişlerdir. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin ise %31.9'u herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıklarını, %68.1'i bir sivil toplum kuruluşuna üye olduklarını belirtmişlerdir. Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişiler, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları yönündeki bu soruya %88.2'si oranında 'üye değilim', %11.8'i 'üyeyim' cevabını vermişlerdir.

Bu verilerden hareketle denilebilir ki, Bursa'nın üç merkez ilçesi arasında bir sivil toplum kuruluşuna üye olanların oransal olarak en çok olduğu yer, Nilüfer İlçesi'dir. Ayrıca eğitim durumu ile STK üyeliği arasında da doğrusal bir ilişki vardır. Bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe herhangi bir STK'ya üyelik oranları da artmaktadır. Bursa'nın üç merkez ilçesi arasında eğitim seviyesinin en yüksek olduğu ilçe de Nilüfer İlçesidir; bu durumun doğal bir sonucu olarak herhangi bir STK'ya üyeliğin oransal olarak en yüksek olduğu ilçe Nilüfer İlçesi'dir.

Şekil 7: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelikleri Arasındaki İlişkisi

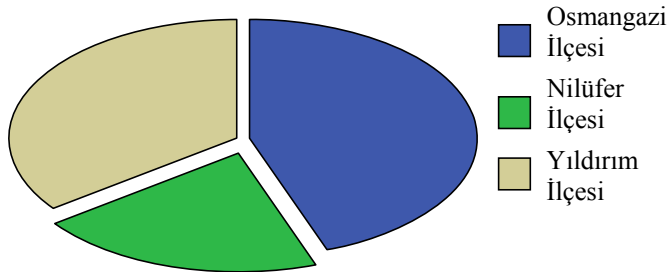
3.2.2. KİŞİLERİN NEREDE YAŞADIKLARI, KENTSEL MEKANA VE KENTLİLERE BAKIŞLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 35: Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yer

Yaşadığı Yer	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Osmangazi İlçesi	943	44.5	44.5
Nilüfer İlçesi	433	20.4	64.9
Yıldırım İlçesi	744	35.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Yapılan anket çalışmasında kişilerin, Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırlarında hangi merkez ilçede ikamet ettikleri sorulmuştur. Buna göre anket çalışmasına katılan kişilerin %44.5'i Osmangazi İlçesi'nde, %20.4'ü Nilüfer İlçesi'nde ve %35.1'i Yıldırım İlçesi'nde ikamet etmektedir.

Şekil 8: Kişilerin Bursa'da Halen Yaşamlarını Sürdürdükleri Yer

Tablo 36: Kişilerin İkamet Ettikleri Konut Türü

Konut Türü	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Kira, Daire	554	26.1	26.1
Kira, Gecekondu	8	4.2	30.3
Kira, Müstakil Ev	81	3.8	34.1
Ev Sahibi, Daire	870	41.0	75.1
Ev Sahibi, Gecekondu	137	6.5	81.6
Ev Sahibi, Müstakil Ev	366	17.3	98.9
Diğer	24	1.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasında kişilerin halen ikamet ettikleri konut türü de ele alınmıştır. Buna göre, ankete katılan kişilerin %34.1'i kirada yaşarken, %64.8'i kendilerine ait olan konutlarda ikamet etmektedirler. Ankete katılan kişilerin %4.2'si kent hukukuna aykırı olarak inşa edilmiş konutlar olarak tanımlanabilen gecekondu tarzı yapılarda kiracı oldukları ifade ederken, %6.5'i ise kendilerinin sahibi oldukları gecekondu tarzı yapılarda yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu soru ile, gecekonduya yaşadıklarını ifade eden toplam %10.7 oranındaki kişi, kent hukukuna aykırı olarak inşa edilmiş konutlarda yaşadıklarını kabul etmektedirler.

Tablo 37: Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yer İle İkamet Ettikleri Konut Türü Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Konut Türü							Toplam
	Kira, Daire	Kira, Gecekondu	Kira, Müstakil Ev	Ev Sahibi, Daire	Ev Sahibi, Gecekondu	Ev Sahibi, Müstakil Ev	Diğer	
Osmangazi İlçesi	285 %30.2	27 %2.9	40 %4.2	413 %43.8	7 %0.7	155 %16.4	16 %1.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	96 %22.2	2 %0.5	10 %2.3	180 %41.6	2 %0.2	142 %32.8	2 %0.5	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	173 %23.3	59 %7.9	31 %4.2	277 %37.2	129 %17.3	69 %9.3	6 %0.8	744 %100.0
Toplam	554 %26.1	88 %4.2	81 %3.8	870 %41.0	137 %6.5	366 %17.3	24 %1.1	2120 %100.0

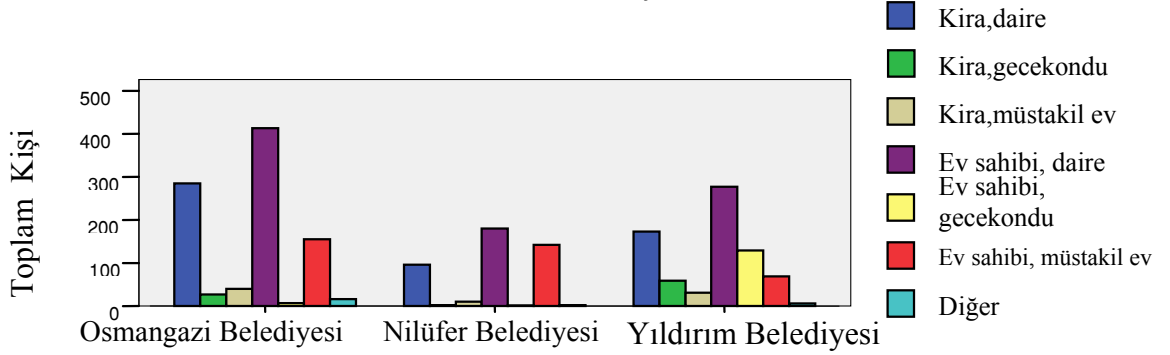
$$\chi^2=365.63 \quad sd= 12 \quad p:.000$$

Kişilerin ikamet ettikleri konut türü ile Bursa'da ikamet ettikleri yer arasındaki ilişki araştırılmıştır. Buna göre; Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %60.9'u kendilerine ait olan bir konutta yaşarken, %37.3'ü kirada yaşamaktadırlar. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %74.6'sı kendilerine ait olan bir konutta, %25'i kira olan bir konutta ikamet etmektedirler. Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %63.8'i

kendilerine ait olan bir konutta ve % 35.4'ü kira olan bir konutta ikamet etmektedirler. Anket çalışmasında kent hukukuna aykırı olarak inşa edilen konutlarda yaşayan kişilerin oranları da ele alınmıştır. Buna göre; Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %2.9'u kiracı olarak gecekonduda, %0.7'si ise kendilerine ait olan gecekonduda ikamet etmektedirler. Nilüfer İlçesi'nde yaşayanların %0.5'i kiracı olarak gecekonduda ikamet ederken, %0.2'si kendilerine ait olan gecekonduda ikamet etmektedirler. Yıldırım İlçesi'nde yaşayanların %7.9'u kira olan bir gecekonduda, %17.3'ü sahibi oldukları gecekonduda ikamet etmektedirler.

Buna göre gecekonduların yapılanmalarının en az olduğu yer Nilüfer İlçesi, en çok olduğu yer ise Yıldırım İlçesi'dir. Bu durumun sebebi şu şekilde açıklanabilir; 1960'li yıllardan itibaren sanayileşmeye bağlı olarak Bursa'ya yönelik göçler yoğunlaşmıştır ve Bursa'nın nüfusu hızla artmıştır. Göçlerin Bursa kent mekanına en önemli yansımalarından birisi, kent hukukuna aykırı olarak yapılan gecekondular olmuştur. Bursa'da ilk defa 1952 tarihinde gecekonduların yapılanmalarına rastlanılmaktadır. Bursa'da yaşanan hızlı bir kentleşme sürecine paralel olarak kentsel mekanda sağlıklı bir yapılaşmanın önüne geçebilme amacıyla 775 sayılı Gecekondular Kanunu uyarınca 'Gecekonduların Önleme Bölgeleri' oluşturulmuştur. Bu çerçevede düzenli bir kentleşmenin sağlanması amacıyla Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer İlçelerinde planlı arsa sunumu gerçekleştirilmiştir. Fakat Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde planlara uyulmayarak, gecekonduların yapılanmalarının sayısı hızla artmıştır. Nilüfer İlçesi ise, belediye tarafından sunulan arsalarda dar gelir grupları için, kooperatifler eliyle konutlar inşa edilmiştir. Bu dönemde konut sorununa çözüm bulmak isteyen toplu konut kooperatifleri, kentin doğu bölgesinde belediyeler tarafından üretilmiş arsaların tükenmesi nedeniyle, zorunlu olarak kentin batısına yönelmişlerdir. Kooperatifler yoluyla planlı arsalarda inşa edilen konutlar sayesinde, Nilüfer İlçesi'nde düzenli bir yapılaşma sağlanabilmiştir. Nilüfer İlçesi'nde belediye ve kooperatifler arasındaki işbirliği yoluyla gerçekleştirilen yapılaşmalar, bölgede düzenli ve sağlıklı bir kentleşmenin önünü açmıştır. Nilüfer İlçesi'nde ilk başta dar gelir grupları için planlanan yerleşim bölgeleri, zamanla orta ve üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir. Bugün Bursa'nın en düzenli ve sağlıklı yerleşim bölgesi, Nilüfer İlçesi'dir.

Şekil 9: Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yer İle İkamet Ettikleri Konut Türü Arasındaki İlişki

Tablo 38: Kişilerin Bursa'da Halen Yaşadıkları Yerde Kaç Yıldır İkamet Ettikleri

Yıl	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
0 – 1 yıl	58	2.7	2.7
2 – 3 yıl	115	5.4	8.2
4 – 5 yıl	155	7.3	15.5
6 – 10 yıl	406	19.2	34.6
11 – 15 yıl	402	19.0	53.6
16 – 20 yıl	325	15.3	68.9
21 yıl ve daha fazla	659	31.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilerin halen yaşadıkları yerlerde kaç yıldır ikamet ettikleri sorulmuştur. Buna göre; %31.1'i 21 yıl ve daha fazla bir zamandan bu yana aynı bölgede ikamet ettiklerini, %19.2'si 6 – 10 yıl arasında ikamet ettiklerini, %19'u 11 – 15 yıldır aynı bölgede ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 39: Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yerde Kaç Yıldır İkamet Ettiklerinin Karşılaştırılması

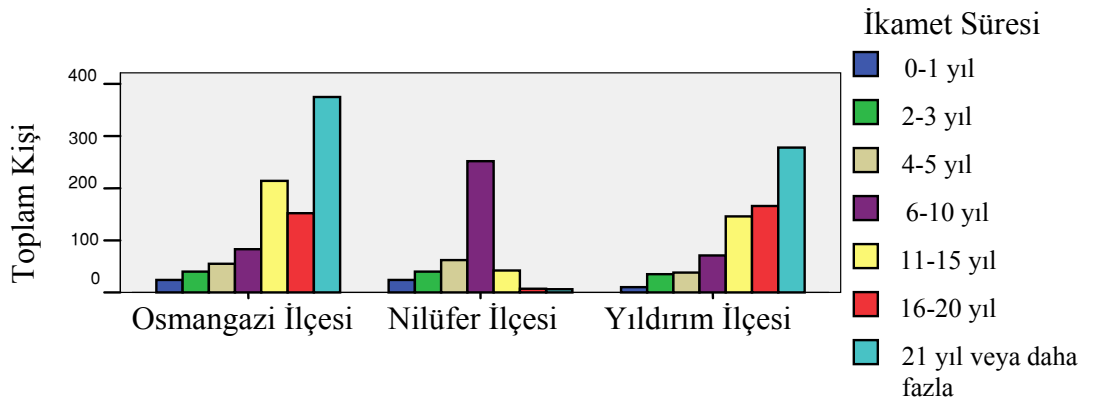
Yaşadığı Yer	İkamet Edilen Süre							Toplam
	0 – 1 yıl	2 – 3 yıl	4 – 5 yıl	6 – 10 yıl	11 – 15 yıl	16 – 20 yıl	21 yıl ve daha fazla	
Osmangazi İlçesi	24 %2.5	40 %4.2	55 %5.8	83 %8.8	214 %22.7	152 %16.1	375 %39.8	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	24 %5.5	40 %9.2	62 %14.3	252 %58.2	42 %9.7	7 %1.6	6 %1.4	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	10 %1.3	35 %4.7	38 %5.1	71 %9.5	146 %19.6	166 %22.3	278 %37.4	744 %100.0
Toplam	58 %2.7	115 %5.4	155 %7.3	406 %19.2	402 %19.0	325 %15.3	659 %31.1	2120 %100.0

$$\chi^2=761.81 \quad sd= 12 \quad p:.000$$

Bursa'nın merkez ilçeleri olan Osmangazi, Nilüfer ve Yıldırım İlçelerinde kişilerin ikamet etme süreleri karşılaştırılmıştır. Buna göre Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %78.6'sı ve Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin ise %79.3'ü en az 11 yıl ve daha fazla bir süreyle bu bölgede ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin ise %87.3'ü en fazla 10 yıldır bu bölgede ikamet etmektedirler. Nilüfer'de 11 yıl ve daha fazla bir süre ile yaşayanların oranı ise %12.7'dir. Bu verilere göre Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinin, Nilüfer İlçesine oranla eski bir yerleşim bölgesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bursa kentinin en eski yerleşim bölgesi, Osmangazi İlçesi'dir. Sanayileşmeye bağlı olarak kente göç edenler, öncelikle Osmangazi İlçesi'nde bulunan sınırlı sayıdaki boş arsalarla konut inşa etmişlerdir. Kent merkezindeki arsaların tükenmesi ile birlikte, göçmenler, kentin doğu bölgesinde Yıldırım İlçesi sınırları içinde, nispeten arsa fiyatlarının daha düşük olduğu yerlere yerleşmeye başlamışlardır. Bu anlamda 1970 – 1990 yılları arasında kente göç edenlerin yarattığı baskıyla, kentin büyüme yönü doğuya doğru olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise, kentin doğu yönündeki arsaların tükenmesi ve toplu konut kooperatiflerinin, kentin batı yönünde konut inşa etmeleriyle birlikte, kentin gelişme yönü Nilüfer İlçesi'ne kaymıştır. Dolayısıyla Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişiler, genellikle 1990'lı yıllardan sonra bu bölgede yaşamaya başlamışlardır ve bu anlamda Nilüfer İlçesi, kentin en yeni yerleşim bölgesi olma özelliğine sahiptir.

Şekil 10: Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yerde Kaç Yıldır İkamet Ettikleri

Tablo 40: Kişilerin İkamet Ettikleri İlçede Yaşama Nedenleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
İşime Yakınlık	589	27.8	27.8
Aile ve Arkadaşlarıma yakınlık	589	27.8	55.6
Hemşerilere Yakınlık	337	15.9	71.5
Konutun /sitenin sahip olduğu donatılar	294	13.9	85.4
Trafik ve Gürültüden uzaklaşma isteği	163	7.7	93.1
Depreme Dayanıklılık	107	5.0	98.1
Güvenlik	34	1.6	99.7
Diğer	7	0.3	100.0
Toplam	2120	100.0	

Kentler, günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmelere bağlı olarak mekansal engellerin daha rahat aşılabilir hale gelmesiyle gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmışlardır. Kent nüfusunun hızla arttığı bir dönemde, kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerde yaşama sebepleri ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörler gibi çeşitli sebeplerden etkilenmektedir. Örneğin orta ve üst gelir grupları; kent merkezinin trafik ve insan yoğunluğundan uzak, güvenli bölgelerde ve konforlu konutlarda yaşama yönünde bir tavır geliştirmektedirler. Bu süreçte alt gelir gruplarının kentsel mekanda yaşam alanı tercihleri, gerçek anlamda bir tercihten ziyade zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Alt gelir gruplarının temel amaçları kente tutunabilmektir. Bu süreçte alt gelir grupları için, ağ türü ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Ağ türü ilişkiler sayesinde alt gelir grupları, kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir. Kişilerin kente tutunmalarını sağlayan en önemli ilişki türü, aileleri ve / veya hemşerileriyle kurdukları ilişkilerdir.

Kişilerin yukarıda sayılan sebeplerle kentlerin belirli bölgelerinde yaşamayı tercih etmeleriyle birlikte, küreselleşme koşullarında kentlerde; farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanları birbirlerinden ayrılmaya ve kopmaya başlamıştır. Böylece kentte farklı toplumsal gruplar arasında, mekansal ayrılaşma belirginlik kazanmıştır. Bu süreçte Bursa'da yaşayan kişilerin, halen yaşamlarını sürdürdükleri yerlerde yaşama sebeplerinin ortaya konması, küreselleşme koşullarında Bursalıların bu değişimden nasıl etkilendiklerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Buna göre kişilerin halen yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerde ikamet etme sebepleri şu şekildedir; birinci sırada %27.8 oranı ile işime yakınlık ve aile – arkadaşlarıma

yakınlık yer almaktadır. İkinci olarak %15.9 oranı ile hemşerilere yakınlık, üçüncü sırada ise %13.9 oranı ile konutun / sitenin sahip olduğu donatılar gelmektedir.

Bursa'nın üç merkez ilçesinde yaşayan kişilerin bu soruya verdikleri cevapların ayrı ayrı ele alınması, bu üç ayrı ilçede yaşayan kişilerin yaşadıkları mekanları nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu soruya verilen cevaplar, Tablo 41'de gösterildiği gibidir.

Tablo 41: Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Bu Bölgede Oturma Nedenleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Oturma Nedenleri								Toplam
	İşe Yakınlık	Aile ve Arkadaş-larına Yakınlık	Hemşeri -lerime Yakınlık	Konutun/ Sitenin Sahip Olduğu Özellik	Trafik ve Gürültü-den Uzaklaş-ma	Depreme Dayanma	Güvenli Olması	Diğer	
Osmangazi İlçesi	374 %39.7	342 %36.3	83 %8.8	115 %12.2	15 %1.6	8 %0.8	2 %0.2	4 %0.4	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	22 %5.1	20 %4.6	1 %0.2	153 %35.3	133 %30.7	82 %18.9	21 %4.8	1 %0.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	193 %25.9	227 %30.5	253 %34.0	26 %3.5	15 %2.0	17 %2.3	11 %1.5	2 %0.3	744 %100.0
Toplam	589 %27.8	589 %27.8	337 %15.9	294 %13.9	163 %7.7	107 %5.0	34 %1.6	7 %0.3	2120 %100.0

$$\chi^2=848.83 \quad sd= 14 \quad p:.000$$

Anket çalışmasına katılan kişilerin ilçeler bazında ikamet etme sebepleri şu şekildedir: Osmangazi İlçesi'nde birinci sırada %39.7 oranı ile işe yakınlık, ikinci olarak %36.3 oranı ile aile – arkadaşlara yakınlık ve üçüncü olarak %12.2 oranı ile konutun / sitenin sahip olduğu donatılar nedeniyle kişiler burada yaşamayı seçmişlerdir. Ankete katılan kişilerin Nilüfer İlçesi'nde ise yaşama sebeplerinden birincisi %35.7 oranı ile konutun / sitenin sahip olduğu donatılar, ikincisi %30.7 oranı ile trafik ve gürültüden uzaklaşma isteği ve üçüncü olarak %18.9 oranı ile depreme dayanıklılıktır. Ankete katılan kişilerin Yıldırım İlçesi'nde yaşama sebepleri şu şekildedir; %34 oranı ile birinci sırada hemşerilerime yakınlık, %30.5 oranı ile ikinci sırada aile ve arkadaşlarına yakınlık, %25.9 oranı ile üçüncü sırada işe yakınlıktır.

Anket çalışmasındaki verilere göre; Osmangazi, Nilüfer ve Yıldırım İlçelerinde ikamet eden kişilerin bu ilçelerde ikamet etme sebepleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Osmangazi ve Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişiler genel olarak işlerine yakınlık ve aile – arkadaşlarına yakınlık gibi nedenlerle bu bölgelerde yaşamayı tercih ederken, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişiler ise, konutun /sitenin veya bölgenin sahip

olduğu özellikler nedeniyle burada yaşamayı tercih etmektedirler. Nilüfer İlçesi 1990'lı yıllardan itibaren, kentteki konut problemlerine çözüm bulabilmek amacıyla oluşan bir yaşam bölgesidir. Nilüfer bölgesindeki yapılaşmanın sağlıklı ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesiyle birlikte bu bölge, Bursa'daki orta ve üst grupları açısından tercih edilen bir yaşam bölgesi haline gelmiştir. Tablo 59'den de elde edilen verilere göre Bursa'da orta ve üst gelir grubunda olan kişiler, daha çok Nilüfer İlçesi'nde yaşamaktadırlar. Orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekanda yaşama tercihlerini belirleyen temel etmen ise, konutun / sitenin ve bölgenin sahip olduğu özelliklerdir. Orta ve üst gelir grupları kentlere yönelen göçlerle birlikte, kent merkezinin dışında kendileri için inşa edilen lüks ve konforlu konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu kişiler için, konutların özellikleri kadar içinde yaşadıkları bölgenin güvenli olması, trafik ve gürültüden uzak olması da belirleyici etmenlerdir. Buna göre Bursa'da orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekanda yaşam alanı tercihleri, küreselleşme sürecinde kentlerde orta ve üst gelir gruplarının yaşam alanı tercihleri ile paralellik taşımaktadır. Yine Tablo 59'e göre, kentte alt gelir gruplarının yoğun olarak yaşadığı bölgenin Yıldırım İlçesi olduğu göz önüne alınırsa, burada yaşayan kişilerin bu bölgede yaşama sebeplerinin %64.5 oranı ile hemşerilere ve aile – arkadaşlara yakınlık olması, alt gelir gruplarının kentsel mekanda yaşam alanı tercihleriyle paralellik göstermektedir.

Tablo 42: Kişilerin Komşuları İle İlişkileri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
En Az Haftada Bir Kez Görüşürüz	366	17.3	17.3
En Az Ayda Bir Kez Görüşürüz	68	3.2	20.5
Fırsat Buldukça Görüşürüz	1023	48.1	68.6
Sadece Selamlaşırız	289	13.7	82.3
Komşularıyla İlişkim Yok	374	17.7	100.0
Toplam	2120	100.0	

Küreselleşme sürecinde kentlerde yaşayan bireyler, kendilerini kentteki diğer bireylerden soyutlayarak giderek yalnızlaşmaya başlamışlardır. 21. yüzyılda kentlere yönelen yoğun göçler, diğer dönemlere oranla çok daha yüksek değerlerdedir. Bu durumun bir sonucu olarak kentlerde daha fazla yabancı vardır ve kentlerde yaşayan kişiler birbirlerinden yalıtılmış durumdadırlar. Richard Sennett'e göre, kentsel mekanda artan göçlerle birlikte bilinmeyen olgusu da artmıştır; bilinmeyen olgusunun verdiği korkuya bağlı olarak, kişilerin özel yaşamlarına verdikleri önem gittikçe artmaya

başlamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, kentsel yaşam gittikçe renksizleşmektedir. Kişiler, özel yaşamlarına verdikleri önemle birlikte yaşadıkları mekanlardaki kişilerden ve olaylardan soyutlanmakta, komşuluk ilişkileri de gittikçe azalmaktadır. Bu süreçte Bursa’da yaşayan kişilerin komşuluk ilişkilerinin hangi düzeyde olduğu, anket çalışması kapsamında ele alınmıştır.

Anket çalışmasına katılan kişilerin %68.6’sı komşularıyla görüştiklerini belirtirken, %31.4’ü komşularıyla görüşmediklerini veya sadece selamlaştıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 43: Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Komşularıyla İlişkileri Arasındaki Bağ

Yaşadığı Yer	Komşularla İlişkiler					Toplam
	En az haftada bir görüşürüz	En az ayda bir görüşürüz	Fırsat buldukça Görüşürüz	Sadece selamlaşırız	Komşularıyla ilişkim yok	
Osmangazi İlçesi	124 %13.1	38 %4.0	318 %53.0	136 %14.4	145 %15.4	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	19 %4.4	7 %1.6	133 %30.7	71 %16.4	203 %46.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	233 %30.0	23 %3.1	390 %52.4	82 %11.0	26 %3.5	744 %100.0
Toplam	366 %17.3	68 %3.2	1023 %48.3	289 %13.6	374 %17.6	2120 %100.0

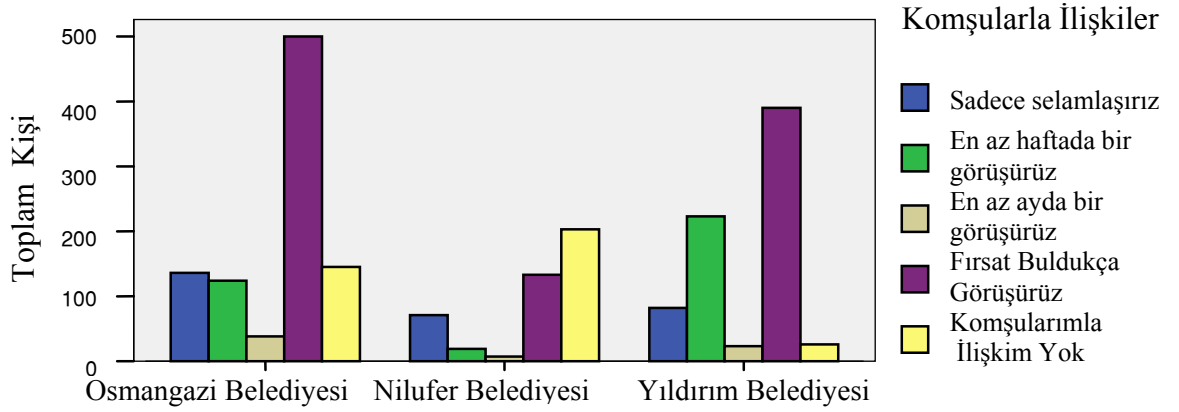
$$\chi^2=464.17 \quad sd= 8 \quad p:.000$$

Kişilerin komşularıyla ilişkileri ile Bursa’da yaşadıkları yer arasındaki bağ ayrı ayrı değerlendirildiğinde; Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde yaşayan kişiler birinci sırada komşularıyla fırsat buldukça görüştiklerini belirtirken, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler %46.9 oranı ile komşularıyla hiçbir şekilde görüşmediklerini ifade etmektedirler. Bu oranın en düşük olduğu ilçe %3.5 ile Yıldırım İlçesi’dir.

Bu durumu açıklamada “Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Bu Bölgede Oturma Nedenleri Arasındaki İlişki”nin ele alındığı Tablo 41 yol gösterici niteliktedir. Buna göre, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler, bu bölgede oturma nedeni olarak birinci sırada konutun / sitenin sahip olduğu özellikleri göstermekte ve bu bölgede yaşayan kişilerle ilişkilerini dikkate almamaktadırlar. Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin, bu bölgede yaşama sebeplerini etkileyen etmenlerin başında, hemşerilerine yakınlık kriteri yer almaktadır. Bu durumda doğal olarak Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilere oranla komşularıyla daha sık görüşmektedir.

Tablo 43’den elde edilen verilere göre denilebilir ki: Yıldırım İlçesi’nde, yaşayan kişilerin komşularıyla ilişkileri açısından geleneksel bir yapının ön plana çıkardığı organik ilişkiler ağı hakim iken; Nilüfer İlçesi’nde ise, modern kent yaşamının bir yansıması olarak daha bireyci bir yapının hakim olduğu mekanik ilişkiler ağı hakimdir.

Şekil 11: Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Komşularıyla İlişkileri Arasındaki Bağ

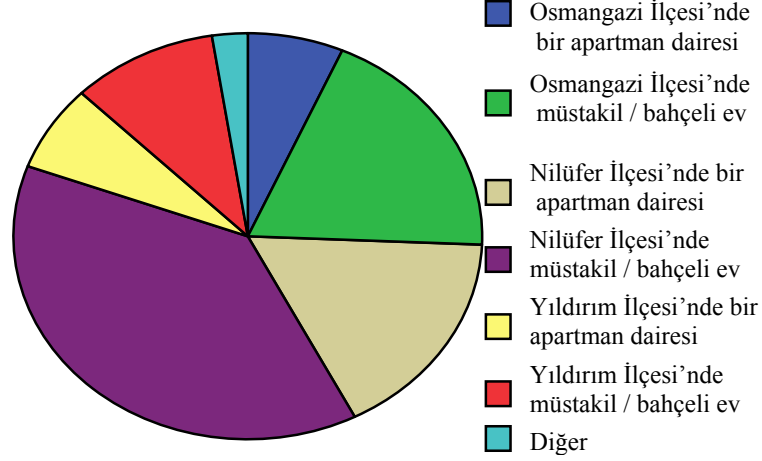

Tablo 44: Eğer Elinizde Yeteri Kadar Para Olsa, Bursa’da Nasıl Bir Ev Almayı Tercih Edersiniz?

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Osmangazi İlçesi’nde bir apartman dairesi	140	6.6	6.6
Osmangazi İlçesi’nde bir müstakil/bahçeli ev	404	19.1	25.7
Nilüfer İlçesi’nde bir apartman dairesi	356	16.8	42.5
Nilüfer İlçesi’nde bir müstakil/bahçeli ev	809	38.2	80.6
Yıldırım İlçesi’nde bir apartman dairesi	145	6.8	87.5
Yıldırım İlçesi’nde bir müstakil/bahçeli ev	214	10.1	97.5
Diğer	52	2.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Bu soru ile ankete katılan kişiler için, Bursa kent merkezinde hangi yerleşim bölgesinin ve hangi konut tipinin daha çok tercih edilir olduğu araştırılmıştır. Bu çerçevede ankette kişilere, “Eğer yeterli miktarda paranız olsa idi, Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde nerede ve nasıl bir ev almayı istersiniz?” şeklinde sorulmuştur. Bu soruya cevap veren kişilerin %38.2’si Nilüfer İlçesi’nde müstakil / bahçeli bir ev almayı istediklerini, %19.1’i Osmangazi İlçesi’nde müstakil / bahçeli bir ev almayı istediklerini ve %16.8’i de Nilüfer İlçesi’nde bir apartman dairesi almayı istediklerini belirtmiştir. Buna göre, ankete katılan kişilerin %55’i Nilüfer İlçesi’nde yaşamayı tercih etmektedirler.

Şekil 12: Eğer Elinizde Yeteri Kadar Para Olsa Bursa'da Nasıl Bir Ev Almayı Tercih Edersiniz?

Tablo 45: Kişilerin Bursa'da Yaşadıkları Yer İle Nasıl Bir Evi Satın Almak İstedikleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Nasıl Bir Ev?							Toplam
	Osmangazi İlçesi'nde bir apartman dairesi	Osmangazi İlçesi'nde bahçeli/ müstakil ev	Nilüfer İlçesi'nde bir apartman dairesi	Nilüfer İlçesi'nde bahçeli/ müstakil ev	Yıldırım İlçesi'nde bir apartman dairesi	Yıldırım İlçesi'nde bahçeli/ müstakil ev	Diğer	
Osmangazi İlçesi	84 %12.0	293 %31.1	177 %18.8	333 %35.3	3 %0.3	19 %2.0	34 %3.6	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	6 %1.4	21 %4.8	75 %17.3	315 %72.7	3 %0.7	6 %1.4	7 %1.6	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	50 %10.5	90 %12.1	104 %14.0	161 %21.6	139 %18.7	189 %25.4	11 %1.5	744 %100.0
Toplam	140 %6.6	404 %19.1	356 %16.8	809 %38.2	145 %6.8	214 %10.1	52 %2.5	2120 %100.0

$$\chi^2 = 868.98 \quad sd = 12 \quad p : .000$$

Ankette kişilerin halen yaşadıkları yer ile Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde nerede ve nasıl bir ev almayı istedikleri arasındaki ilişki, Tablo 45'de ortaya konulmuştur. Buna göre her üç ilçede yaşayan kişiler, ilk sırada halen yaşadıkları bölgelerde bahçeli / müstakil bir ev sahibi olmayı istediklerini belirtmişlerdir. İkinci olarak Nilüfer İlçesi'nde yer alan bir konutta yaşamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 46: Kişilerin Aylık Gelir Düzeyi ile Nasıl Bir Evi Satın Almak İstedikleri Arasındaki İlişki

Aylık Gelir Düzeyi	Nasıl Bir Ev?							Toplam
	Osmangazi İlçesi'nde bir apartman dairesi	Osmangazi İlçesi'nde bahçeli/müstakil ev	Nilüfer İlçesinde bir apartman dairesi	Nilüfer İlçesinde bahçeli/müstakil ev	Yıldırım İlçesinde bir apartman dairesi	Yıldırım İlçesinde bahçeli/müstakil ev	Diğer	
400 YTL ve daha az	58 %15.3	66 %17.5	70 %18.5	70 %18.5	79 %20.9	29 %7.7	6 %1.6	378 %100.0
401 – 600 YTL	49 %11.6	125 %29.7	25 %5.9	91 %12.6	19 %4.5	93 %22.1	19 %4.5	421 %100.0
601 – 1000 YTL	8 %1.9	97 %23.3	142 %34.1	97 %23.3	15 %3.6	45 %10.8	12 %2.9	416 %100.0
1001 – 1500 YTL	14 %5.1	40 %14.5	70 %25.4	93 %33.7	26 %9.4	28 %10.1	5 %1.8	276 %100.0
1501 – 2000 YTL	2 %0.6	41 %13.3	30 %9.7	227 %73.5	1 %0.3	5 %1.6	3 %1.0	309 %100.0
2001 – 2500 YTL	1 %0.8	10 %7.9	10 %7.9	101 %79.5	0 %0	4 %3.1	1 %0.8	127 %100.0
2501 – 3000 YTL	1 %1.4	3 %4.3	4 %5.8	57 %82.6	0 %0	2 %2.9	2 %2.9	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	2 %2.7	10 %13.3	2 %2.7	52 %69.3	3 %4.0	5 %6.7	1 %1.3	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	5 %10.2	12 %24.5	3 %6.1	21 %42.9	2 %4.1	3 %6.1	3 %6.1	49 %100.0
Toplam	140 %6.6	404 %19.1	356 %16.8	809 %38.2	145 %6.8	214 %10.1	52 %2.5	2120 %100.0

$\chi^2 = 883.34$ sd= 48 p:.000

Küreselleşme sürecinde orta ve üst gelir grupları; kent merkezinin dışında, nüfus ve araç yoğunluğundan uzak alanlarda bahçeli ve geniş bir evde yaşamayı istemektedirler. Orta ve üst gelir gruplarının bu yöndeki isteklerini fark eden inşaat şirketlerinin ve müteahhitlerin kentsel mekan dışındaki görece olarak daha ucuz arsalarda, konut inşaatına başlamalarıyla banliyöleşme süreci hız kazanmıştır. Bursa’da da 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren orta ve üst gelir gruplarının talepleri doğrultusunda, kentin batı yönünde konut inşaatları başlamıştır. Böylece bugün Nilüfer İlçesi sınırlarında yer alan konutlar, orta ve üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir.

Bursa’da orta ve üst gelir gruplarının konut tercihleri, Tablo 46’da da ortaya çıkmaktadır. Tablo 46’ya göre, aylık ortalama 2001 – 2500 YTL gelire sahip olan kişilerin %79.5’i, 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişilerin ise %69.3’ü Nilüfer İlçesi’nde bahçeli / müstakil bir evde yaşamayı istediklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 47: Sizce Şimdiki Yaşam Koşulları Açısından Bursa’nın En Prestijli Konut Bölgesi Neresidir?

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Beşevler/İhsaniye/Fethiye/Ataevler Semtleri	956	45.1	45.1
Mudanya Yolu Üzerindeki Konutlar (Bademli, Çağrısan, Göynüklü)	346	16.3	61.4
Çekirge/Kükürtlü/Acemler Semtleri	294	13.9	75.3
Altıparmak/Çarşamba/Heykel Semtleri	158	7.5	82.8
İzmir Yolu Üzerindeki Konutlar (Ertuğrulkent, Altınşehir)	126	5.9	88.7
Yeşil/Setbaşı/Namazgah/Teleferik Semtleri	120	5.7	94.4
Erikli/Mimar Sinan/ Siteler Bölgesi	80	3.8	98.2
Değirmenlikızık/Fidyekızık Bölgeleri	19	0.9	99.1
İstanbul Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	12	0.6	99.7
Diğer	9	0.3	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasında kişilerin kentin hangi bölgesini prestijli olarak gördükleri ele alınmıştır. Buna göre ankete katılan kişiler tarafından, %45.1 oranı ile Beşevler / İhsaniye / Fethiye / Ataevler en prestijli semtler olarak kabul edilirken, %16.3 oranı ile Mudanya Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi ikinci sıradaki prestijli yaşam bölgesi olarak kabul edilmektedir. %0.6 oranı ile İstanbul Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi ve %0.9 oranı ile Değirmenlikızık / Fidyekızık Bölgeleri Bursa’nın en az tercih edilen konut bölgeleri olarak kabul edilmektedir.

Tablo 48: Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Bursa’nın Hangi Bölgesini Prestijli Olarak Gördükleri

Yaşadığı Yer	Prestijli Bölge										Toplam
	Beşevler/İhsaniye/Ataevler Semtleri	Mudanya Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	Çekirge/Kükürtlü/Acemler Semtleri	Altıparmak/Çarşamba/Heykel Semtleri	İzmir Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	Yeşil/Setbaşı/Namazgah/Teleferik Semtleri	Erikli/Mimar Sinan/Siteler Bölgesi	Değirmenlikızık/Fidyekızık Bölgeleri	İstanbul Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	Diğer	
Osmangazi İlçesi	465 %15.8	114 %12.1	149 %15.8	97 %10.3	66 %7.0	23 %2.4	14 %1.5	3 %0.3	6 %0.6	6 %	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	174 %40.2	198 %45.7	28 %6.5	7 %1.6	20 %4.6	1 %0.2	2 %0.5	1 %0.2	2 %0.5	0 %0	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	317 %42.6	34 %4.6	117 %15.7	54 %7.3	40 %5.4	96 %12.9	64 %8.6	15 %2.0	4 %0.5	3 %0.4	744 %100.0
Toplam	956 %45.1	346 %16.3	294 %13.9	158 %7.5	126 %5.9	120 %5.7	80 %3.8	19 %0.9	12 %0.6	9 %0.3	2120 %100.0

$$\chi^2=564.22 \quad sd= 18 \quad p:.000$$

Ankette kişilerin halen ikamet ettikleri yer ile Bursa'nın hangi bölgesini prestijli olarak gördükleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise; Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişiler, %15.8 oranı ile Çekirge / Kükürtlü / Acemler semtlerini ve Beşevler / İhsaniye / Ataevler semtlerini en prestijli konut bölgesi olarak kabul etmektedirler. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %45.7'si Mudanya Yolu Üzerindeki Konut Bölgesini en prestijli konut bölgesi olarak görürken, %40.2 oranı ile Beşevler / İhsaniye / Ataevler semtlerini ikinci sıradaki en prestijli konut bölgesi olarak kabul etmektedirler. Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %42.6'sına göre Bursa'nın en prestijli konut bölgesi Beşevler / İhsaniye / Ataevler semtleri iken, Çekirge / Kükürtlü / Acemler semtleri %15.7 oranı ile ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 49: Kişilerin Aylık Gelir Düzeyleri İle Bursa'nın Hangi Bölgesini Prestijli Olarak Gördükleri Arasındaki İlişki

Aylık Gelir Düzeyi	Prestijli Bölge										Toplam
	Beşevler/İhsaniye/Ataevler Semtleri	Mudanya Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	Çekirge/Kükürtlü/Acemler Semtleri	Altıparmak/Çarşamba/Heykel Semtleri	İzmir Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	Yeşil/Setbaşı/Namazgah/Teleferik Semtleri	Erikli/Mimar Sinan/Siteler Bölgesi	Değirmenlikızık/Fidyekızık Bölgeleri	İstanbul Yolu Üzerindeki Konut Bölgesi	Diğer	
400 YTL ve daha az	154 %40.7	10 %2.6	79 %20.9	51 %13.5	13 %3.4	43 %11.4	23 %6.1	2 %0.5	1 %0.3	2 %0.5	378 %100.0
401 – 600 YTL	163 %38.7	25 %5.9	102 %24.2	57 %13.5	21 %5.0	23 %5.5	22 %5.2	5 %1.2	1 %0.2	2 %0.5	421 %100.0
601 – 1000 YTL	234 %56.3	22 %5.3	42 %10.1	20 %4.8	31 %7.5	40 %9.6	16 %3.8	6 %1.4	3 %0.7	2 %0.5	416 %100.0
1001 – 1500 YTL	149 %54.0	15 %5.4	36 %13.0	9 %3.3	38 %13.8	10 %3.6	10 %3.6	6 %2.2	2 %0.7	1 %0.4	276 %100.0
1501 – 2000 YTL	201 %65.0	74 %23.9	13 %4.2	7 %2.3	7 %2.3	1 %0.3	4 %1.3	0 %0	0 %0	2 %0.6	309 %100.0
2001 – 2500 YTL	21 %16.5	93 %73.2	3 %2.4	2 %1.6	3 %2.4	1 %0.8	2 %1.6	0 %0	2 %1.6	0 %0	127 %100.0
2501 – 3000 YTL	9 %13.0	55 %79.7	2 %2.9	0 %0	3 %4.3	0 %0	0 %0	0 %0	0 %0	0 %0	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	11 %14.7	44 %58.7	5 %6.7	7 %9.3	6 %8.0	0 %0	2 %2.7	0 %0	0 %0	0 %0	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	14 %28.6	8 %16.3	12 %24.5	5 %10.2	4 %8.2	2 %4.1	1 %2.0	0 %0	3 %6.1	0 %0	49 %100.0
Toplam	956 %45.1	346 %16.3	294 %13.9	158 %7.5	126 %5.9	120 %5.7	80 %3.8	19 %0.9	12 %0.6	9 %0.4	2120 %100.0

$\chi^2=1901,55$ sd= 56 p:.000

Anket çalışmasına katılan kişilerin aylık gelir düzeyleri ile Bursa'daki hangi konut bölgesini prestijli olarak gördükleri karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 49'da ortaya konmuştur. Buna göre aylık gelir düzeyleri 400 YTL ile 2000 YTL arasında olanlar kişiler çoğunlukla Beşevler, İhsaniye, Ataevler semtlerini prestijli konut bölgesi olarak gördüklerini belirtirken; 2001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişiler ise Mudanya Yolu üzerindeki konut bölgesini prestijli olarak görmektedirler. Tablo 49'a göre Bursa'da yaşayan kişilerin gelir düzeyleri hangi seviyede olursa olsun, büyük oranda Nilüfer İlçesi sınırları içinde yer alan konut bölgelerini prestijli olarak görmektedirler. Bu durum Tablo 44 ile paralellik göstermektedir. Tablo 44'e göre ankete katılan kişilerin %55'i, eğer ellerinde yeterli miktar para bulunursa Nilüfer İlçesi'nde yer alan bir ev alacaklarını belirtmektedirler.

Tablo 50: Kişilerin Konut Seçiminde Dikkate Alacakları Kriterler

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Depreme Dayanıklılık	586	27.6	27.6
Kentsel İmkanlara Yakınlık	387	18.3	45.9
Yeşil Alanın Varlığı	384	18.1	64
Ulaşım Kolaylığı	281	13.3	77.3
Güvenli Olması	178	8.4	85.6
İşime Yakınlık	91	4.3	89.9
Sessizlik	77	3.6	93.5
Yüzme Havuzu Varlığı	55	2.6	96.1
Otopark Varlığı	41	1.9	98
Spor İmkânı Varlığı	17	0.8	98.8
Alışveriş İmkânı	15	0.7	99.5
Çocuk Oyun Parkı Varlığı	8	0.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Tüketim toplumu koşullarında konutun sahip olduğu simgesel anlamlar, onun bir tüketim aracı olarak görülmesine neden olmuştur. Ayşe Öncü'ye göre; konut ile ilgili anlamlandırmalar oldukça uzun bir geçmişe sahip olmasına karşın; konutun, tüketimle özdeşleşerek kentsel orta – üst sınıf kültürünün ve yaşam tarzının en belirleyici ve ayırıştırıcı öğelerinden birisi haline gelmesi, yakın zamanın ürünüdür. Tarihsel bir kurgu olarak 'ideal ev'in; konfor, rahatlık, saygınlık gibi sembolik çağrışımlarla orta ve üst sınıf kültürünün odak noktası haline gelmesi, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, değer ve özlemlerin tüketimle iç içe geçmeye başladığı döneme rastlamaktadır. Konutun geçirdiği bu dönüşümle birlikte kişiler için konut, sadece

içinde yaşanan bir yer olmaktan çıkarak farklı bir anlam kazanmıştır. Bu süreçte kişilerin konut almalarını etkileyen kriterler de farklılaşmıştır.

Tüketim toplumu koşullarında konutun anlamında yaşanan değişiklik göz önünde bulundurularak, anket çalışması kapsamında kişilere konut seçiminde dikkate alacakları kriterler sorulmuştur. Buna göre, anket çalışmasına katılan kişilerin %27.6'sı bir konut alırken konutun depreme dayanıklılığına, %18.3'ü kentsel imkanlara yakınlığına ve %18.1'i yeşil alanın var olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ankete katılan kişilerin konut alırken en son dikkat edecekleri hususlar ise, alışveriş imkanı ve çocuk oyun parklarının varlığıdır.

Tablo 51: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Konut Seçiminde Dikkate Alacakları Kriterler Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Konut Seçiminde Dikkate Alınacak Kriterler												Toplam
	Depreme Dayanma	Kentsel İmkanlara Yakınlık	Yeşil Alan	Ulaşım Kolaylığı	Güvenlik	İşe Yakınlık	Sessizlik	Yüzme Havuzu	Oto-park	Spor İmkani	Alışveriş İmkani	Çocuk Parkı	
Osmangazi İlçesi	215 %22.8	183 %19.4	213 %22.6	112 %11.9	84 %8.9	40 %4.2	42 %4.5	29 %3.1	17 %1.8	3 %0.3	4 %0.4	1 %0.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	220 %50.8	12 %2.8	68 %15.7	22 %5.1	45 %10.4	22 %5.1	14 %3.2	13 %3.0	14 %3.2	1 %0.2	0 %0	2 %0.5	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	151 %20.3	192 %25.8	103 %13.8	147 %19.8	49 %6.6	29 %3.9	21 %2.8	13 %1.7	10 %1.3	13 %1.7	11 %1.5	5 %0.7	744 %100.0
Toplam	586 %27.6	387 %18.3	384 %18.1	281 %13.3	178 %8.4	91 %4.3	77 %3.6	55 %2.6	41 %1.9	17 %0.8	15 %0.7	8 %0.4	2120 %100.0

$$\chi^2=298.24 \quad sd= 22 \quad p:.000$$

Sencer Ayata, Ayşe Öncü'nün yukarıdaki görüşüne ilave olarak şunları belirtmektedir; konutun geçirdiği dönüşüme paralel olarak kentsel mekanda farklı toplumsal grupların oturma bölgeleri arasındaki farklılıklar daha da belirgin hale gelmiştir. Kentin farklı bölgelerinde yaşayan kişiler için, konut seçimini belirleyen etmenler birbirinden farklılaşmaya başlamıştır. Bu görüş çerçevesinde Bursa'nın farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin konut seçiminde dikkate alacakları kriterler karşılaştırılmıştır ve aradaki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre; Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişiler; %22.8 oranı ile birinci sırada depreme dayanıklılık kriterini, %22.6 oranı ile yeşil alanın varlığını ve %19.4 oranı ile kentsel imkanlara yakınlık kriterini dikkate almaktadırlar. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişiler için konut almada %50.8 oranı ile depreme dayanıklılık kriteri birinci sırada yer almaktadır. %15.7 oranı yeşil alanın varlığı ve %10.4 oranı ile güvenlik kriterine dikkat etmektedir. Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin konut tercihlerini etkileyen kriterler ise şu şekildedir; %25.8 oranı ile kentsel imkanlara yakınlık, %20.3 depreme dayanıklılık ve %19.8 oranı ile ulaşım kolaylığıdır.

Tablo 51’den elde edilen verilere göre, Nilüfer ve Osmangazi İlçelerinde yaşayan kişilerin konut seçiminde dikkate alacakları kriterler, birbirleri ile benzerlik gösterirken, Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerden ayrılmaktadır. Her üç ilçede de depreme dayanıklılık kriteri, konut almada önemli bir yere sahiptir. Bu durum Türkiye’de 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan deprem felaketinin etkilerinin hala devam ettiğini göstermektedir.

3.2.3. KENTE GÖÇ EDEN KİŞİLERİN KENTE YÖNELİK AİDİYET DUYGULARINI BELİRLEMEYLE İLGİLİ BULGULAR

‘Küreselleşme sürecinde Bursa’da mekansal, sosyal ve kültürel değişim’in analiz edildiği anket çalışması kapsamında; Bursa’ya ülkedeki diğer kentlerden ve ülke dışından çeşitli sebeplerle göç eden kişilerin, Bursa’ya yönelik aidiyet duygularının belirlenmesine yönelik çeşitli sorular hazırlanmıştır. Bu sorular ve sorulara verilen cevaplar aşağıdaki gibidir.

Tablo 52: Kişilerin Kaç Yıldır Bursa’da Yaşadıkları

Yıl	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
0 – 1 yıl	26	1.2	1.2
2 – 3 yıl	31	1.5	2.7
4 – 5 yıl	51	2.4	5.1
6 – 10 yıl	120	5.7	10.8
11 – 15 yıl	301	14.2	25.0
16 – 20 yıl	204	9.6	34.6
21 yıl ve daha fazla	586	27.6	62.2
Bursa Doğumluyum	801	37.8	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasında kişilere kaç yıldır Bursa’da yaşadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap veren kişilerin %37.8’i Bursa doğumlu olduklarını belirtmişlerdir. Bursa doğumlu olanlar dışında kalan diğer kişilerin %51.4’ü 10 yıldan daha uzun bir süreden bu yana Bursa’da yaşadıklarını ve %10.8’i ise 10 yıl ve daha kısa bir süreden bu yana Bursa’da yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 53: Kişilerin Göç Ettikleri Bölgelere Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Bursa	1145	54.0	58.6
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	214	10.1	100.0
Karadeniz Bölgesi	144	6.8	77.9
Doğu Anadolu Bölgesi	128	6.0	89.9
İç Anadolu Bölgesi	126	5.9	83.9
Ege Bölgesi	113	5.3	67.8
Yurtdışı	97	4.6	4.6
Marmara Bölgesi	82	3.9	62.5
Akdeniz Bölgesi	71	3.3	71.1
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilere ‘Aslen nerelisiniz?’ diye sorulmuştur. Bu soruya cevap verenlerin göre kişilerin %54’ü Bursa kent merkezi ve ilçelerinden olduklarını söylemiştir. Bunun dışında ikinci sırada en çok cevap verilen %10.1 ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve %6.8 oranı ile Karadeniz Bölgesi cevabı üçüncü sırada yer alırken, Akdeniz Bölgesi %3.3 oranı ile en son sırada yer almıştır.

Tablo 54: Bursa’ya Göç Eden Kişilerin Bursa’ya Geliş Nedenleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Toplam Değeri	Kümülatif Değeri
İş Bulmak	535	25.2	40.1	40.1
Aile Fertlerinin Göçü	368	17.3	27.5	67.6
Yüksek Gelir Elde Etme İsteği	156	7.4	11.7	79.3
Eğitim	138	6.5	10.3	89.6
Atama / Tayin	83	3.9	6.2	95.8
Terörden Kaçış	55	2.6	4.2	100.0
Toplam	1334	62.9	100.0	
Cevapsız	787	37.1		
Genel Toplam	2120	100.0		

Ankete katılan kişilerin %40.1’i iş bulmak amaçlı ve %11.7’si yüksek gelir elde isteği ile Bursa’ya geldiklerini belirtmişlerdir. Böylece ankete katılan kişilerin %51.8’inin, ekonomik sebeplerle Bursa’ya geldikleri ortaya çıkmaktadır. Ankete katılan kişilerin Bursa’ya %51.8’nin ekonomik sebeplerle göç etmiş olması; Bursa’da 1966 yılında Organize Sanayi Bölgesi’nin açılması ve buna paralel olarak kentte sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşması ile açıklanabilir. Bursa, 1965 yılına kadar göç veren bir kent konumunda iken, 1966 yılında Organize Sanayi Bölgesi’nin faaliyete geçmesiyle birlikte göç alan bir kent konumuna geçmiştir. Bugün Türkiye’nin en çok göç alan 6.

kenti Bursa'dır. Kente yönelen göçler ise, büyük oranda ekonomik sebeplere -iş bulmak, yüksek gelir elde etmek, vb.- dayanmaktadır.

Tablo 55: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bursa'ya Göç Etme Sebepleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Göç Nedenleri						Toplam
	İş bulmak	Aile fertlerinin göç etmesi	Yüksek Gelir	Eğitim	Atama / Tayin	Terörden Kaçış	
Osmangazi İlçesi	201 %34.0	174 %29.4	74 %12.5	96 %16.2	42 %7.1	4 %0.7	591 %100.0
Nilüfer İlçesi	26 %16.0	71 %43.8	25 %15.4	22 %13.6	18 %11.1	0 %0	162 %100.0
Yıldırım İlçesi	308 %53.0	122 %21.0	57 %9.8	20 %3.4	23 %4.0	51 %8.8	581 %100.0
Toplam	535 %40.1	367 %27.5	156 %11.7	138 %10.3	83 %6.2	55 %4.1	1334 %100.0

$$\chi^2=199.02 \quad sd= 12 \quad p:.000$$

Anket çalışması kapsamında, kişilerin şuan Bursa'da yaşadıkları yer ile Bursa'ya göç etme sebepleri de karşılaştırılarak, arada anlamlı bir fark olup olmadığı ortaya konulmak istenmiştir. Buna göre, Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %34'ü, Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %53'ü iş bulmak amacıyla Bursa'ya göç ederken; Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %43.8'i aile fertlerinin göç etmesi nedeniyle Bursa'da yaşamaktadırlar.

Tablo 56: Bursa'ya Göç Eden Kişilerin Memleketlerine Geri Dönme İstekliliği

	Frekans	Yüzde Değeri	Toplam Değeri	Kümülatif Değeri
Evet, dönmeyi istiyorum	354	16.7	26.5	26.5
Hayır, dönmeyi istemiyorum	980	46.2	73.5	100.0
Toplam	1334	62.9		
Cevapsız	787	37.1		
Genel Toplam	2120	100.0		

Anket çalışmasında Bursa'ya göç eden kişilere memleketlerine tekrar dönmek isteyip istemedikleri sorulmuştur. Böylece bu kişilerin kentle kurdukları aidiyet bağlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu soruya cevap kişilerin %73.5'i 'hayır, geri dönmeyi istemiyorum' şeklinde cevap vermiştir. Buradan çıkan sonuç şudur; Bursa'ya sonradan göçlerle gelen kişiler, kendilerini Bursa'ya ait hissetmektedirler ve bunun sonucu olarak Bursa'da yaşamak istememektedirler.

Tablo 57: Kişilerin Vefat Ettiklerinde Nereye Gömülmek İstedikleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Bursa'ya	1113	52.5	52.5
Memlekete	769	36.3	88.8
Fark Etmez	236	11.1	99.9
Diğer	2	0.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasında kişilerin kentle kurdukları aidiyet bağlarının araştırıldığı ‘memleketinize geri dönmek ister misiniz?’ sorusuna verdikleri cevabın doğruluğunun test edilmesi amacıyla ‘vefat ettiğinizde nereye gömülmek istersiniz?’ şeklinde ikinci bir soru daha sorulmuştur. Bu soruya cevap kişilerin %52.5’i Bursa’ya, %36.3’ü memlekete cevabını vermiştir. Oysa Tablo 56’ya göre kişilerin sadece %26.5’i memleketlerine dönmeyi istediklerini belirtmiştir. Tablo 56 ve 57 karşılaştırıldığında kişilerin Bursa’da yaşamak istedikleri, fakat vefat ettiklerinde ise memleketlerine gömülmeyi tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum araştırmacı tarafından şu şekilde yorumlanmaktadır: Bursa’ya göç eden kişilerin %51.8’i ekonomik sebeplerle Bursa’ya gelmişlerdir. Dolayısıyla aynı ekonomik sebeplerle Bursa’da yaşamayı arzu ederken; duygusal, sosyal ve kültürel sebeplerle vefat ettikleri zaman, kendilerini ait hissettikleri memleketlerine gömülmeyi tercih etmektedirler. Bir diğer ifade ile Bursa’ya göçlerle gelen kişiler, kendilerini Bursa’ya ait hissetmemektedirler.

3.2.4. KİŞİLERİN GELİR DÜZEYLERİ VE TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

‘Küreselleşme sürecinde Bursa’da mekansal, sosyal ve kültürel değişim’in analiz edildiği anket çalışması kapsamında; üçüncü grupta yer alan sorular, anket çalışmasına katılan kişilerin gelir düzeylerini ve tüketim alışkanlıklarını araştırmaya yönelik sorulardır. Bu tarz soruların ankette yer almasının sebebi; tüketim toplumu olarak adlandırılan günümüz toplumsal koşullarında, Bursa’da yaşayan kişilerin tüketim toplumu anlayışına paralel bir şekilde yaşamlarını sürdürüp sürdürmediklerini tespit etmek ve tüketim toplumu anlayışından ne ölçüde etkilendikleri ortaya koymaktır.

Tablo 58: Kişilerin Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri

Aylık Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
400 YTL ve daha az	378	17.8	17.8
401 – 600 YTL	421	19.9	37.7
601 – 1000 YTL	416	19.6	57.3
1001 – 1500 YTL	276	13.0	70.3
1501 – 2000 YTL	309	14.6	84.9
2001 – 2500 YTL	127	6.0	90.9
2501 – 3000 YTL	69	3.3	94.2
3001 YTL ve daha fazla	75	3.5	97.7
Söylemek İstemiyor	49	2.3	100.0
Toplam	2120	100.0	

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; 2005 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 190 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 487 YTL'dir. 01.01.2007 – 30.06.2007 tarihleri arasındaki rakamlara göre Türkiye'de asgari ücret ise, 403.03 YTL'dir. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=409>)

Anket çalışmasında kişilere ortalama aylık gelir düzeyleri sorulmuştur. Buna göre, bu soruya cevap veren kişilerin %17.8'i asgari ücretin ve yoksulluk sınırının altında bir gelir düzeyine sahiptir. Bursa'da aylık 3 bin YTL'den daha fazla gelire sahip olan kişilerin oranı ise %3.5 düzeyindedir.

Tablo 59: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Ortalama Aylık Gelir Düzeyi	Yaşadığı Yer			Toplam
	Osmangazi İlçesi	Nilüfer İlçesi	Yıldırım İlçesi	
400 YTL ve daha az	136 %14.4	4 %0.9	238 %32.0	378 %17.8
401 – 600 YTL	193 %20.5	17 %3.9	211 %28.4	421 %19.9
601 – 1000 YTL	243 %25.8	30 %6.9	143 %19.2	416 %19.6
1001 – 1500 YTL	113 %12.0	91 %21.0	72 %9.7	276 %13.0
1501 – 2000 YTL	159 %16.9	100 %23.1	50 %6.7	309 %14.6
2001 – 2500 YTL	57 %6.0	63 %14.5	7 %0.9	127 %6.0
2501 – 3000 YTL	3 %0.3	63 %14.5	3 %0.4	69 %3.3
3001 YTL ve daha fazla	13 %1.4	57 %13.2	5 %0.7	75 %3.5
Söylemek İstemiyor	26 %2.8	8 %1.8	15 %2.0	49 %2.3
Toplam	943 %100.0	433 %100.0	744 %100.0	2120 %100.0

$$\chi^2=822.98 \quad sd=16 \quad p:.000$$

Kişilerin Bursa kent merkezinde yaşadığı yer ile ortalama aylık gelir düzeyleri arasındaki ilişki ele alındığında; ortalama aylık gelir düzeyi, asgari ücretin altında olan kişiler en az %0.9 oranı ile Nilüfer İlçesi'nde, en fazla %32 oranı ile Yıldırım İlçesi'nde yaşamaktadırlar. 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişilerin en çok yaşadıkları yer %13.2 oranı ile Nilüfer İlçesi iken, en az %0.7 oranı ile Yıldırım İlçesi'dir.

Yukarıdaki tabloya göre şu sonuca ulaşmak mümkündür; Bursa'da yüksek gelir gruplarının yoğun olarak yaşadıkları bölge Nilüfer İlçesi iken, alt gelir gruplarının en yoğun yaşadığı yer Yıldırım İlçesi'dir.

Tablo 60: Kişilerin Aylık Harcama Kalemleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Gıda – Temizlik	964	45.5	45.5
Giyim	454	21.4	66.9
Kira	371	17.5	84.4
Eğitim – Kültür	156	7.4	91.8
Sağlık – Güvenlik	127	6.0	97.8
Eğlence	26	1.2	99.0
Diğer	22	1.0	100.0
Toplam	2120	100.0	

Gerçek ihtiyaçlar ile lüks ihtiyaçlar arasındaki ayırımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey, tüketim mallarını satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getireceğine inanır. Bu süreçte birey, bir yandan kendini toplumsal olarak diğerlerinden ayırt ettiğine inanırken, diğer yandan da tüketim toplumuyla bütünleşir. Dolayısıyla tüketmek, birey için zorunluluğa dönüşür. Bursa’da yaşayan bireylerin aylık harcama kalemlerinin araştırılması, Bursalıların tüketim kararlarında gerçek ihtiyaçlarına mı yoksa lüks ihtiyaçlarına mı öncelik tanıdıklarını tespit etmek amacını taşımaktadır.

Ankete katılan kişilerin aylık harcama kalemleri incelendiğinde %45.5 oranı ile birinci sırada gıda ve temizlik malzemelerinin yer aldığı görülmektedir. %1.2 oranı ile eğlence harcamaları en son sırada yer almaktadır. Bu verilerden hareketle, Bursa’daki bireylerin, genel olarak zorunlu ihtiyaçlarına öncelik tanıdıkları ifade edilebilir.

Tablo 61: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Aylık Harcama Kalemleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Aylık Harcama Kalemleri							Toplam
	Gıda - Temizlik	Giyim	Kira	Eğitim- Kültür	Sağlık- Güvenlik	Eğlence	Diğer	
Osmangazi İlçesi	461 %47.8	192 %20.4	130 %13.8	100 %10.6	49 %5.2	11 %1.2	10 %1.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	93 %21.5	183 %42.3	67 %15.5	17 %3.9	60 %13.9	7 %1.6	6 %1.4	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	420 %56.5	79 %10.6	174 %23.4	39 %5.2	18 %2.4	8 %1.1	6 %0.8	744 %100.0
Toplam	964 %45.5	454 %21.4	371 %17.5	156 %7.4	127 %6.0	26 %1.2	22 %1.0	2120 %100.0

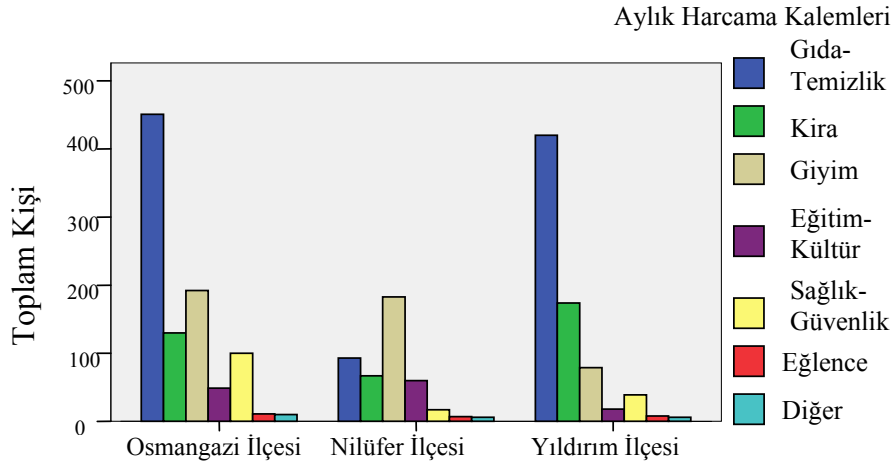
$$\chi^2=315.87 \quad sd= 12 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile aylık harcama kalemleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir: Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler, için %47.8 oranı ile gıda –

temizlik harcamaları birinci sırada yer alırken, %20.4 oranı ile giyim harcaması ikinci sırada yer almaktadır. Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler, birinci sırada %42.3 oranında giyim harcamasına öncelik tanırken, ikinci sırada %21.5 oranında gıda – temizlik malzemelerine harcama yapmaktadırlar. Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler ise, birinci sırada %56.5’i gıda – temizlik malzemelerine ve ikinci olarak %23.4’ü kira harcamalarına gelirlerini ayırdıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 61’e göre Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde yaşayan kişilerin harcama kalemleri arasında ilk sırada zorunlu harcama kalemleri olan gıda – temizlik maddeleri yer alırken; Nilüfer İlçesi’nde ise ilk sırada zorunlu harcama kalemi olmayan giyim harcaması yer almaktadır. Bu durum göstermektedir ki, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin aylık harcama kalemlerinde zorunlu ihtiyaçlar değil, lüks olarak tanımlanabilecek ihtiyaçlar ilk planda yer almaktadır.

Şekil 13: Kişilerin Nerede Yaşadıkları İle Aylık Harcama Kalemleri Arasındaki İlişki

Tablo 62: Kişilerin Aylık Gelir Düzeyleri İle Aylık Harcama Kalemleri Arasındaki İlişki

Gelir Seviyeleri	Harcama Kalemleri							Toplam
	Gıda - Temizlik	Kira	Giyim	Sağlık - Güvenlik	Eğitim - Kültür	Eğlence	Diğer	
400 YTL ve daha az	276 %73.0	86 %22.8	12 %3.2	1 %0.3	1 %0.3	1 %0.3	1 %0.3	378 %100.0
401 -600 YTL	248 %58.9	114 %27.1	31 %7.4	9 %2.1	7 %1.7	7 %1.7	5 %1.2	421 %100.0
601-1000YTL	230 %55.3	65 %15.6	38 %9.1	16 %3.8	53 %12.7	7 %1.7	7 %1.7	416 %100.0
1001- 1500 YTL	145 %52.5	50 %18.1	46 %16.7	8 %2.9	27 %6.2	5 %1.8	5 %1.8	276 %100.0
1501- 2000 YTL	28 %9.1	27 %8.7	145 %46.9	40 %12.9	66 %21.4	2 %0.6	1 %0.3	309 %100.0
2001 -2500 YTL	7 %5.5	11 %8.7	59 %46.5	46 %36.2	3 %2.4	0 %0	1 %0.8	127 %100.0
2501-3000 YTL	3 %4.3	5 %7.2	56 %81.2	46 %36.2	3 %2.4	0 %0	1 %1.4	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	3 %4.0	3 %4.0	60 %80.0	4 %5.3	2 %2.7	2 %2.7	1 %1.3	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	24 %49.0	10 %20.4	7 %14.3	2 %4.1	4 %8.2	2 %4.1	0 %0	49 %100.0
Toplam	964 %45.5	371 %17.5	454 %21.4	127 %6.0	156 %7.4	26 %1.2	22 %1.0	2120 %100.0

$$\chi^2= 1269.80 \quad sd= 48 \quad p:.000$$

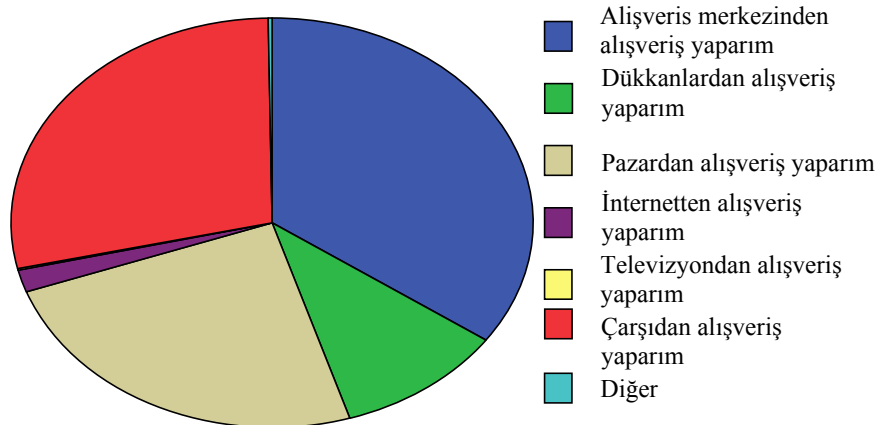
Anket çalışmasında kişilerin gelir düzeyleri ile harcama kalemleri arasında bir ilişki olup olmadığı da ele alınmıştır. Buna göre kişilerin ortalama aylık gelir seviyeleri ile harcama kalemleri karşılaştırılmıştır. 400 YTL ve daha az geliri olan kişiler, birinci sırada %73 oranında gıda – temizlik malzemelerine harcama yaparken; aylık ortalama geliri 3001 YTL ve daha fazla geliri kişiler, birinci sırada %80 oranında giyim harcamaları yapmaktadır. Buna göre kişilerin gelir seviyeleri arttıkça harcama kalemleri de farklılaşmaktadır. Düşük gelire sahip kişiler öncelikle zorunlu ihtiyaçlarını karşılamayı tercih etmektedirler; kişilerin gelirleri arttıkça zorunlu ihtiyaçlara ayırdıkları miktar giderek azalırken, lüks olarak tanımlanabilecek harcama kalemlerine ayırdıkları pay artmaktadır.

Tablo 63: Kişilerin Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Mekanlar

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Alışveriş Merkezleri	736	34.7	34.7
Kapalıçarşı / Han	601	28.3	63
Pazar	516	24.3	87.3
Cadde Mağazaları / Dükkanları	222	10.5	97.8
İnternet	37	1.7	99.5
Televizyon	3	0.2	99.7
Diğer	5	0.3	100.0
Toplam	2120	100.0	

Kişilerin alışveriş yaptıkları mekanların belirlenmesi, tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde tüketim davranışlarında meydana çıkan mekansal değişimleri izlenebilir kılmaktadır. Bu soru ile, Bursa'da yaşayan kişilerin geleneksel olarak tanımlanabilecek alışveriş mekanlarını (Kapalıçarşı / han) mı, yoksa tüketim toplumu mantığı çerçevesinde şekillenen alışveriş mekanlarını (alışveriş merkezi) ve alışveriş tekniklerini (internet veya televizyon aracılığıyla alışveriş) mi tercih ettikleri ortaya konulacaktır. Kişilere genellikle alışverişlerinde tercih ettikleri mekanlar sorulduğunda %34.7 oranında alışveriş merkezlerinden, %28.3 oranında çarşı ve hanlardan, %24.3 oranında pazardan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu soruya verilen cevaplara göre, Bursa'da yaşayan kişilerin alışveriş mekanı tercihlerinde, tüketim toplumu anlayışına paralel bir dönüşüm yaşanmaktadır.

Şekil 14: Kişilerin Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Mekanlar

Tablo 64: Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Alışveriş Mekanı Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları							Toplam
	Alışveriş Merkezleri	Kapalıçarşı/ Han	Pazar	Cadde Mağazaları / Dükkanları	İnternet	Televizyon	Diğer	
Osmangazi İlçesi	298 %31.6	329 %34.9	193 %20.5	112 %11.9	8 %0.8	1 %0.1	2 %0.2	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	309 %71.4	19 %4.4	33 %7.6	48 %11.1	20 %4.6	2 %0.5	2 %0.5	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	129 %17.3	253 %34.0	290 %39.0	62 %8.3	9 %1.2	0 %0	1 %0.1	744 %100.0
Toplam	736 %34.7	601 %28.3	516 %24.3	222 %10.5	37 %1.7	3 %0.1	5 %0.2	2120 %100.0

$$\chi^2=503.00 \quad sd= 12 \quad p:.000$$

Anket çerçevesinde Bursa’nın farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin alışveriş mekan tercihlerinin farklılık gösterip göstermediği de ele alınmamıştır. Buna göre Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler %34.9 oranında Kapalıçarşı / hanlardan alışveriş yapmayı, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler ise %71.4 oranında alışveriş merkezlerinden alışveriş yapmayı ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler %39 oranında pazardan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Tabloya göre, Osmangazi İlçesi’nde yaşayanlar, Bursa’nın geleneksel alışveriş mekanı olan Kapalıçarşı / hanlardan alışveriş yapmayı tercih ederken, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler ise tüketim toplumunun temel alışveriş mekanı olan alışveriş merkezlerinden alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Bu durumda denilebilir ki, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin alışveriş mekan tercihlerinde, tüketim toplumu anlayışına paralel bir dönüşüm yaşanmıştır.

Kişilerin alışverişlerinde belirli kriterlere göre hareket etmeleri halinde, alışveriş mekanı tercihlerinde ortaya çıkabilecek değişiklikler ele alınmıştır. Anket çalışmasında ele alınan ve kişilerin alışveriş mekan tercihlerini etkileyebilecek belli başlı kriterler şunlardır; temizlik, ulaşım uygunluğu, kaliteli malın mevcudiyeti, fiyat uygunluğu, ödeme kolaylığı, toplu alışveriş yapma imkanı, otopark imkanı, dinlenme – eğlence mekanlarının varlığı, güvenli olması, markalı malların mevcudiyeti ve uzun çalışma saatleridir. Bu kriterler ayrı ayrı ele alınarak, bu kriterlere göre hareket eden kişilerin alışveriş mekan tercihlerindeki değişimin hangi yönde olacağı araştırılmıştır.

Tablo 65: “Temizlik” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	441	20.8	20.8
Süpermarket	608	28.7	49.5
Alışveriş Merkezi	674	31.8	81.3
Kapalıçarşı / Han	397	18.7	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasında kişilere, sizin için temizlik kriteri birinci dereceden öncelikliyse hangi alışveriş mekanından alışveriş yapmayı tercih edersiniz, diye sorulmuştur. Bu soruya cevap veren kişilerin %31.8’i alışveriş merkezlerinden, %28.7’si süper marketlerinden alışveriş yapmayı tercih etmektedirler.

Tablo 66: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Temizlik” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	145 %15.4	334 %35.4	266 %28.2	198 %21.0	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	22 %5.1	86 %19.9	316 %73.0	9 %2.1	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	274 %36.8	188 %25.3	92 %12.4	190 %25.5	744 %100.0
Toplam	441 %20.8	608 %28.7	674 %31.8	397 %18.7	2120 %100.0

$$\chi^2=594.61 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Kişilerin nerede yaşadıkları ile “temizlik” kriterine göre kişilerin alışverişlerinde mekan tercihleri arasındaki ilişki ele alındığında ise ortaya çıkan sonuç Tablo 66’da olduğu gibidir. Buna göre; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişilerin %35.4’ü süpermarketlerden alışveriş yapmayı, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin %73’ü alışveriş merkezlerinden alışveriş yapmayı ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin %36.8’i pazardan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 67: “Ulaşım Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	558	26.3	26.3
Süpermarket	411	19.4	45.7
Alışveriş Merkezi	690	32.5	78.3
Kapalıçarşı / Han	461	21.7	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişiler için ulaşım kolaylığı kriterinin, birinci sırada öncelikli olması halinde, %32.5 oranında alışveriş merkezlerini ve %26.3 oranında pazarı tercih etmektedirler. Ulaşım kolaylığı kriterine göre hareket eden bir kişi için, alışveriş yapacağı mekanın evine ve / veya işyerine yakınlığı; alışveriş yapılacak mekanın önemli ulaşım güzergahları üzerinde yer alması belirleyici etmenlerdir.

Tablo 68: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Ulaşım Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	207 %22.0	222 %23.5	272 %28.8	242 %25.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	37 %8.5	52 %12.0	324 %74.8	20 %4.6	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	314 %42.2	137 %18.4	94 %12.6	199 %26.7	744 %100.0
Toplam	558 %26.3	411 %19.4	690 %32.5	461 %21.7	2120 %100.0

$$\chi^2=557.10 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Kişilerin nerede yaşadıkları ile “ulaşım kolaylığı” kriterine göre kişilerin alışverişlerinde mekan tercihleri arasındaki ilişki ele alındığında, Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler birinci tercih olarak %28.8 oranıyla alışveriş merkezi cevabını vermişlerdir, fakat diğer üç seçenek arasında da çok fazla bir fark bulunmamaktadır. Bu durum, Osmangazi İlçesi’nin kentin merkezi olması ve çeşitli alışveriş mekanlarını bünyesinde barındırmasının bir sonucudur. Keza Zafer Plaza ve As Merkez Alışveriş Merkezleri, kentin geleneksel alışveriş mekanı olan Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi, Osmangazi İlçe sınırları içinde yer almaktadır. Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin %74.8 gibi büyük bir oranı alışveriş merkezi cevabını vermiştir. Nilüfer İlçesi’nde Carrefour Alışveriş Merkezi’nin yer alması, ilçenin Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi’ne oransal olarak uzak olması, bu cevabın oluşmasında etkili bir unsurdur. Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin %42.2’si pazar, %26.7’si Kapalıçarşı / Han cevabını vermişlerdir. Yıldırım İlçesi’nde büyük bir alışveriş merkezi bulunmamaktadır.

Tablo 69: “Kaliteli Malın Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	399	18.8	18.8
Süper Market	390	18.4	37.2
Alışveriş Merkezi	877	41.4	78.6
Kapalıçarşı / Han	454	21.4	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişiler için kaliteli malın mevcudiyeti kriteri, birinci sırada öncelikli olması halinde kişilerin %41.4’ü alışveriş merkezlerinden, %21.4’ü Kapalıçarşı / hanlardan alışveriş yapmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 70: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Kaliteli Malın Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	126 %13.4	211 %22.4	364 %38.6	242 %25.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	10 %2.3	39 %9.0	363 %83.8	21 %4.8	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	263 %35.3	140 %18.8	150 %20.2	191 %25.7	744 %100.0
Toplam	399 %18.8	390 %18.4	877 %41.4	454 %21.4	2120 %100.0

$$\chi^2=555.69 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Kişilerin Bursa’da yaşadıkları yer ile kaliteli malın mevcudiyeti kriteri arasındaki ilişkiye göre kişilerin alışveriş mekan tercihleri şu şekildedir; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişilerin %38.6’sı alışveriş merkezlerinden, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin %83.8’i alışveriş merkezlerinden ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin %35.3’ü pazardan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 71: “Fiyat Uygunluğu” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	960	45.3	45.3
Süpermarket	479	22.6	67.9
Alışveriş Merkezi	431	20.3	88.2
Kapalıçarşı / Han	250	11.8	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan ve fiyat uygunluğu kriteri önceliğine göre hareket eden kişilerin, %45.3'ü pazardan ve %22.6'sı süpermarketten alışveriş yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 72: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Fiyat Uygunluğu” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	467 %49.5	251 %26.6	150 %15.9	75 %8.0	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	78 %18.0	117 %27.0	213 %49.2	25 %5.8	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	415 %55.8	111 %14.9	68 %9.1	150 %20.2	744 %100.0
Toplam	960 %55.8	479 %22.6	431 %20.3	250 %11.8	2120 %100.0

$$\chi^2=424.44 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Tablo 72’de kişilerin Bursa’da yaşadıkları yer ile fiyat uygunluğu kriterine göre alışveriş mekan tercihleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere fiyat uygunluğu kriterine göre; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler %49.5 oranı ile pazardan, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler %49.2 oranı ile alışveriş merkezlerinden ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler %55.8 oranı ile pazardan alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Buna göre, Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde yaşayan kişiler için fiyat açısından uygun alışveriş yapmanın mekanı, pazardır. Fakat Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler, birinci dereceden etkili kriter fiyatın uygunluğu olsa bile alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler.

Tablo 73: “Ödeme Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	449	21.2	21.2
Süpermarket	575	27.1	48.3
Alışveriş Merkezi	698	32.9	81.2
Kapalıçarşı / Han	398	18.8	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışması kapsamında kişilere sizin için ödeme kolaylığı kriterinin birinci dereceden önemli olması durumunda hangi alışveriş mekanından alışveriş yapardınız, sorusuna %32.9’u alışveriş merkezi, %27.1’i süpermarket cevabını vermiştir. Her iki

alışveriş mekanı da, teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan kredi kartlarının yoğun olarak kullanıldığı mekanlardır. Son dönemde kişilerin alışveriş ödemelerinde kredi kartlarını kullanma oranlarının arttığı göz önünde bulundurulursa, bu iki mekanın tercih edilme sebepleri ortaya çıkacaktır.

Tablo 74: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Ödeme Kolaylığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	167 %17.7	324 %34.4	299 %31.7	153 %16.2	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	9 %2.1	121 %27.9	278 %64.2	25 %5.8	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	273 %36.7	130 %17.5	121 %16.3	220 %29.6	744 %100.0
Toplam	449 %21.2	575 %27.1	698 %32.9	398 %18.8	2120 %100.0

$$\chi^2=488.60 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile ödeme kolaylığı kriteri arasındaki ilişki ele alındığında, Osmangazi ve Nilüfer İlçelerinde yaşayan kişiler, genellikle süpermarketler ve alışveriş merkezlerini tercih ettiklerini belirtmektedirler. Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler ise, ödeme kolaylığı kriterine göre pazar ve Kapalıçarşı / han şeklinde bir tercihte bulduklarını belirtmektedirler. Yıldırım İlçesi’ndeki bu durumu açıklamada “Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli Arasındaki İlişki”nin ele alındığı Tablo 89 yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Buna göre Yıldırım İlçesi, %21.3 oranı ile Osmangazi ve Nilüfer İlçelerine kıyasla en az kredi kartının kullandığı yerdir. Doğal olarak Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler için, ödeme kolaylığı kriteri alışveriş mekanı tercihini etkileyecek kadar önemli bir unsur değildir.

Tablo 75: “Toplu Alışveriş” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	395	18.6	18.6
Süper Market	651	30.7	49.3
Alışveriş Merkezi	661	31.2	80.5
Kapalıçarşı / Han	143	19.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilere, toplu alışveriş yapma kriterinin birinci dereceden öncelikli olması halinde hangi alışveriş mekanından alışveriş yapmayı tercih edersiniz, diye sorulmuştur. Buna göre ankete katılan kişilerin %31.2'si alışveriş merkezi, %30.7'si ise süpermarket şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 76: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Toplu Alışveriş” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	127 %13.5	352 %37.3	274 %29.1	190 %20.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	16 %3.7	117 %27.0	277 %64.0	23 %5.3	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	252 %33.9	182 %24.5	110 %14.8	200 %26.9	744 %100.0
Toplam	395 %18.6	651 %30.7	661 %31.2	413 %19.5	2120 %100.0

$$\chi^2=463.50 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile toplu alışveriş yapma imkanının varlığı kriteri arasındaki ilişki ele alındığında Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişiler %37.3 oranı ile süpermarketlerden, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişiler %64 oranı ile alışveriş merkezlerinden, Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişiler, %33.9 oranı ile pazardan alışveriş yapmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 77: “Otopark İmkani” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	340	16.0	16.0
Süper Market	637	30.0	46.1
Alışveriş Merkezi	836	39.4	85.5
Kapalıçarşı / Han	307	14.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Türkiye'deki diğer kentlerde ve Bursa'da araç sahibi olan bireylerin en büyük problemlerinden birisi, kent merkezinde yeterli miktarda otoparkların olmaması ve bu durumun bir sonucu olarak araçlarını park etmede karşı karşıya kaldıkları zorluklardır. Anket çalışmasında, kişilerin karşılaştıkları otopark sorununun, alışveriş mekanı tercihlerini etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Otopark kriterine göre kişilerin alışveriş mekanı tercihleri şu şekildedir; %39.4 oranı ile alışveriş merkezi ilk sırada ve %30 oranı ile süpermarket ikinci sırada yer almaktadır. Bir diğer ifade ile anket

çalışmasına katılan kişiler, otopark problemi olmayan alışveriş mekanlarını tercih etmektedirler.

Tablo 78: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Otopark İmkani” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	91 %9.7	372 %39.4	348 %36.8	132 %14.0	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	8 %1.8	119 %27.5	298 %68.8	8 %1.8	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	241 %32.4	146 %19.6	190 %25.5	167 %22.4	744 %100.0
Toplam	340 %16.0	637 %30.0	836 %39.4	307 %14.5	2120 %100.0

$$\chi^2=471.30 \quad sd=6 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile otopark kriteri bir arada ele alındığında Osmangazi ve Nilüfer İlçelerinde yaşayan kişilerin genellikle, otopark problemi olmayan süpermarket ve alışveriş merkezlerini tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Yıldırım İlçesi’nde ise anket çalışmasına katılan kişilerin %32.4 oranı ile birinci sırada pazarı tercih ettikleri, fakat diğer üç seçenek arasında çok fazla fark gözetmedikleri görülmektedir.

Tablo 79: “Dinlenme – Eğlence Mekanlarının Varlığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	344	16.2	16.2
Süper market	377	17.8	34.0
Alışveriş Merkezi	963	45.4	19.4
Kapalıçarşı / Han	436	20.6	100.0
Toplam	2120	100.0	

Dinlenme – eğlence mekanlarının varlığını dikkate alan kişiler %45.4 oranı ile alışveriş merkezlerine, %20.6 oranı ile Kapalıçarşı / hanlara gitmeyi tercih etmektedirler.

Tüketim anlayışında meydana gelen değişimle birlikte alışveriş merkezleri, alışveriş mekanı olmanın ötesinde farklı anlamlar kazanmıştır. Zaman içinde gelişen alışveriş merkezleri tüketimin de ötesinde kişilerin, boş zamanlarını geçirebilecekleri mekanlar haline gelmişlerdir. Alışveriş merkezinde farklı işlevlerin üst üste binmesi, tasarlanmış görsellik içinde yaratılan zaman – mekan sıkışması ile birlikte eğlence ve alışveriş

faaliyetleri bir döngü haline gelmiştir ve alışverişin eğlenceli hale gelmesi, tüketimin artması ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla günümüzde alışveriş merkezleri, sadece alışveriş yapılan bir mekan olmanın ötesinde kişilerin boş zamanlarını da geçirebilecekleri bir eğlence – dinlenme mekanı haline gelmişlerdir.

Tablo 80: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Dinlenme – Eğlence Mekanlarının Varlığı” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süper-market	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	94 %10.0	225 %23.9	402 %42.6	222 %23.5	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	7 %1.6	25 %5.8	380 %87.8	21 %4.8	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	243 %32.7	127 %17.1	181 %24.3	193 %25.6	744 %100.0
Toplam	344 %16.2	377 %17.8	963 %45.4	436 %20.6	2120 %100.0

$$\chi^2=570.35 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Tablo 80’de kişilerin Bursa’da yaşadıkları yer ile dinlenme – eğlence mekanlarının varlığı kriteri önceliğine göre hareket eden kişilerin, alışveriş mekan tercihleri arasındaki ilişki gösterilmektedir. Buna göre; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler %42.6 oranı ile alışveriş merkezlerinden, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler %87.8 oranı ile alışveriş merkezlerinden ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler ise %32.7 oranı ile pazarlardan alışveriş yapmayı tercih etmektedirler.

Tablo 81: “Markalı Ürünlerin Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	337	15.9	15.9
Süper market	261	12.3	28.2
Alışveriş Merkezi	1104	52.1	80.3
Kapalıçarşı / Han	418	19.7	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilere ‘eğer sizin için markalı ürünlere sahip olmak öncelikli olsaydı hangi alışveriş mekanından alışveriş yapmayı tercih edersiniz?’ diye sorulmuştur. Bu soruya cevap kişilerin % 52.1’i alışveriş merkezi, % 19.7’si Kapalıçarşı / han şeklinde cevap vermiştir. Günümüzde alışveriş merkezlerinde yer alan mağazalar incelendiğinde, buralarda ulusal veya uluslararası çapta tanınırlıkları olan ürünler

satılmaktadırlar. Dolayısıyla alışveriş merkezlerinde markalı ürünlere ulaşmak daha kolaydır. Bu nedenle ankete katılan kişilerin çoğunluğunun bu soruya alışveriş merkezi cevabını vermeleri doğaldır.

Tablo 82: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Markalı Ürünlerin Mevcudiyeti” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	90 %9.5	154 %16.3	484 %51.3	215 %22.8	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	5 %1.2	19 %4.4	391 %90.3	18 %4.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	242 %32.5	88 %11.8	229 %30.8	185 %24.9	744 %100.0
Toplam	337 %15.9	261 %12.3	1104 %52.1	418 %19.7	2120 %100.0

$$\chi^2=501.27 \quad sd= 6 \quad p:.000$$

Bursa’da yaşadıkları yer ile markalı ürünlerin mevcudiyeti kriterine göre kişilerin, alışveriş mekanı tercihleri arasındaki ilişki ele alındığında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişilerin %51.3’ü alışveriş merkezlerini, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin %90.3’ü alışveriş merkezlerini ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin %32.5’i pazarları tercih etmektedirler.

Tablo 83: “Güvenli Olması” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	353	16.7	16.7
Süper market	330	15.6	32.2
Alışveriş Merkezi	1018	48.0	80.2
Kapalıçarşı / Han	419	19.8	100.0
Toplam	2120	100.0	

Güvenliğin birinci dereceden öncelikli olduğu durumlarda ankete katılan kişilerin %48’i alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler.

Kişilerin güvenlik kriterine göre alışveriş merkezlerini tercih etmelerinin sebebi; alışveriş merkezlerine sadece güvenlik görevlileri tarafından kişilerin üstünün aranarak girilebiliyor olmasıdır, bir diğer ifade ile buraya rasgele herkesin girmesinin engellenmiş olmasıdır. Kişilerin alışveriş merkezlerinde rahatça dolaşip tüketim yapabilmeleri için, alışveriş merkezine giren üründen tüketiciye kadar bütün aktörlerin güvenliği önem kazanmaktadır. Bu güvenlik sistemi, satıcıyı ve tüketiciyi yangına,

terörist saldırıya ve hırsızlığa, vb. karşı korumayı amaçlar. Bu durum alışveriş merkezinde alışveriş yapan kişilere, güvende oldukları şeklinde bir his vermektedir.

Tablo 84: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Güvenli Olması” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	100 %10.6	211 %22.4	424 %45.0	208 %22.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	8 %1.8	27 %6.2	381 %88.0	17 %3.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	245 %32.9	92 %12.4	213 %28.6	194 %26.1	744 %100.0
Toplam	353 %16.7	330 %15.6	1018 %48.0	419 %19.8	2120 %100.0

$$\chi^2=529.92 \quad sd=6 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile güvenlik kriteri arasındaki ilişkide alışveriş mekanı öncelikleri ise şu şekildedir; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler %45 oranı ile alışveriş merkezlerini, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler %88 oranı alışveriş merkezlerini ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler ise %32.9 oranı ile pazarı tercih etmektedirler.

Tablo 85: “Uzun Çalışma Saatleri” Kriterine Göre Kişilerin Alışverişlerinde Mekan Tercihleri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Pazar	343	16.2	16.2
Süper market	320	15.1	31.3
Alışveriş Merkezi	1070	50.5	81.7
Kapalıçarşı / Han	387	18.3	100.0
Toplam	2120	100.0	

Kişilerin alışverişlerindeki mekan tercihlerinin analizinde ele alınan son kriter uzun çalışma saatleridir. Bu kritere göre kişiler %50.5 oranıyla en çok alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler.

Alışveriş merkezlerinde esnekleşen çalışma saatleri sayesinde klasik gün ışığına bağlı tüketim alışkanlıkları bırakılarak tüketim, çok daha uzun zaman dilimlerine yayılmaktadır. Alışveriş merkezlerindeki havalandırma, ışıklandırma ve ısı sistemleri sayesinde, kişilere en uygun alışveriş ortamı sunulmaktadır. Böylece kişiler sıcak ve soğuk hava veya karanlık gibi etmenlerden uzak bir şekilde alışveriş yapabilmektedirler.

Buralarda kişiler genellikle sabah saat 10:00’da başlayan ve akşam 22:00 veya 23:00 saatlerine kadar uzanan bir zaman diliminde, alışveriş yapma imkanına sahiplerdir.

Tablo 86: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle “Uzun Çalışma Saatleri ” Kriterine Göre Alışverişlerinde Mekan Tercihleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışveriş Mekanları				Toplam
	Pazar	Süpermarket	Alışveriş Merkezi	Kapalıçarşı / Han	
Osmangazi İlçesi	94 %10.0	192 %20.4	471 %49.9	186 %19.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	6 %1.4	29 %6.7	381 %88.0	17 %3.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	243 %32.7	99 %13.3	218 %29.3	184 %24.7	744 %100.0
Toplam	343 %16.2	320 %15.1	1070 %50.5	387 %18.3	2120 %100.0

$$\chi^2=498.89 \quad sd=6 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile uzun çalışma saatleri kriterine göre alışverişlerinde, mekan tercihleri arasındaki ilişki ise şu şekildedir; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişilerin %49.9 oranı ile alışveriş merkezlerini, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin %88’i alışveriş merkezlerini ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin %32.7’si pazardan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Anket çalışmasında temizlik, ulaşım uygunluğu, kaliteli malın mevcudiyeti, fiyat uygunluğu, ödeme kolaylığı, toplu alışveriş yapma imkanı, otopark imkanı, dinlenme – eğlence mekanlarının varlığı, güvenli olması, markalı malların mevcudiyeti ve uzun çalışma saatleri kriterlerine göre hareket eden kişilerin, alışveriş mekan tercihlerindeki değişimin hangi yönde olacağı araştırılmıştır. Burada elde edilen veriler Tablo 65’ten 86’e kadar olan bölümde gösterilmiştir. Buna göre, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler, yukarıda sayılan tüm kriterler için ilk sırada alışveriş merkezlerinden alışveriş yapmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler ise -sayılan tüm kriterler için- ilk sırada pazardan alışveriş yapmayı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişiler ise, farklı kriterlere göre farklı alışveriş mekanlarını tercih etmektedirler.

Türkiye’de 1968 yılında kredilendirme niteliği olmayan ilk kredi kartı çıkarılmıştır. Banka kartlarının çıkarılmasına ise ilk olarak 1987 yılında başlanmıştır. Aşağıda, banka ve kredi kartları sayılarına ilişkin seçilmiş göstergeler yer almaktadır

(<http://www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/5464/5%20BKvKKK%20Sanayi%20Komisyonu%20Raporu.doc>);

Tablo 87: Banka ve Kredi Kartları Sayıları (2000 – 2004)

	2000	2001	2002	2003	2004
Kredi kartı sayısı	13.408.477	13.996.806	15.705.370	19.863.167	26.681.128
Artış yüzdesi (%)	33,5	4,4	12,2	26,5	34,3
Banka kartı sayısı	29.560.303	31.656.944	35.057.308	39.563.457	43.084.994
Artış yüzdesi (%)	22,6	7,1	10,7	12,9	8,9

Kaynak: www.tbb.org.tr

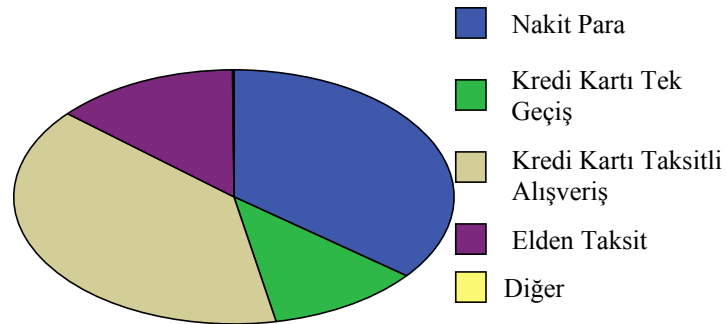
Yukarıda kredi kartı kullanım oranları ilgili verilen bilgiler ışığında, kişilerin alışverişlerinde genellikle tercih ettikleri ödeme şekillerinin ortaya konulması ve teknolojideki değişikliklerle birlikte günümüzde yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanan kredi kartı alışkanlığının, Bursa’da hangi düzeyde olduğunun araştırılması hedeflenmiştir.

Tablo 88: Kişilerin Alışverişlerinde Genel Olarak Tercih Ettikleri Ödeme Şekli

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Nakit Para	756	35.7	35.7
Kredi Kartı Tek Geçiş	239	11.3	46.9
Kredi Kartına Taksit	836	39.4	86.4
Elden Taksit	287	13.5	99.9
Diğer	2	0.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilerin %50.7’i kredi kartı kullandıklarını, %35.7’i ise nakit para kullandıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 15: Kişilerin Alışverişlerinde Genel Olarak Tercih Ettikleri Ödeme Şekli

Tablo 89: Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Alışverişlerde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli					Toplam
	Nakit Para	Kredi Kartı Tek Geçiş	Kredi Kartı Taksitli Alışveriş	Elden Taksit	Diğer	
Osmangazi İlçesi	365 %38.7	92 %9.8	380 %40.3	105 %11.1	1 %0.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	49 %11.3	63 %14.5	315 %72.7	6 %1.4	0 %0	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	342 %46.0	84 %11.3	141 %19.0	176 %23.7	1 %0.1	744 %100.0
Toplam	756 %35.7	239 %11.3	836 %39.4	287 %13.5	2 %0.1	2120 %100.0

$$\chi^2= 411.89 \quad sd= 8 \quad p:.000$$

Kişilerin Bursa’da yaşadıkları yer ile alışverişlerinde tercih ettikleri ödeme şekli arasındaki ilişki ise şu şekildedir; Osmangazi İlçesi’nde yaşayan kişilerin %50.2’si ve Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişilerin %87.2’si alışverişlerinde kredi kartına taksit yaptırmayı tercih ederken, Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin %46’sı alışverişlerinde nakit para kullanmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Buna göre Osmangazi ve Nilüfer İlçelerinde yaşayan kişilerin büyük bir çoğunluğu alışveriş ödemelerinde kredi kartını kullanmaktadırlar, bir diğer ifade ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda tüketim davranışlarında bir dönüşüm yaşanmaktadır. Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin kredi kartı kullanım oranı %21.3 düzeyinde iken geleneksel ödeme şekli olan nakit para ile ödeme oranı %46 düzeyindedir. Bu durumu açıklamada, Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin gelir düzeylerinin düşük olması (Tablo 59) ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişilerin alışveriş mekanı tercihleri (Tablo 64) yol gösterici niteliktedir.

Tablo 90: Kişilerin Gelir Düzeyleri İle Alışverişlerinde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli Arasındaki İlişki

Gelir Düzeyi	Ödeme Şekli					Toplam
	Nakit Para	Kredi Kart Tek Geçiş	Kredi Kartı Taksitli Alışveriş	Elden Taksit	Diğer	
400 YTL ve daha az	220 %58.2	6 %1.6	20 %5.3	132 %24.9	0 %0	378 %100.0
401 -600 YTL	271 %64.4	26 %6.2	67 %15.9	57 %13.5	0 %0	421 %100.0
601- 1000YTL	145 %34.9	56 %13.5	169 %40.6	46 %11.1	0 %0	416 %100.0
1001- 1500 YTL	48 %17.4	48 %17.4	147 %53.3	33 %12.0	0 %0	276 %100.0
1501- 2000 YTL	38 %12.3	56 %18.2	200 %64.7	14 %4.5	1 %0.3	309 %100.0
2001 -2500 YTL	8 %6.3	16 %12.6	101 %79.5	2 %1.6	0 %0	127 %100.0
2501-3000 YTL	1 %1.4	7 %12.6	60 %87.0	1 %1.4	0 %0	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	5 %6.7	12 %16.0	57 %76.0	0 %0	1 %1.3	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	20 %40.8	12 %24.5	15 %30.6	2 %4.1	0 %0	49 %100.0
Toplam	756 %35.7	239 %11.3	836 %39.4	287 %13.5	2 %0.1	2120 %100.0

$$\chi^2=920.61 \quad sd=32 \quad p:,000$$

Kişilerin gelir düzeyleri ile alışverişlerinde tercih ettikleri ödeme şekli arasında bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Buna göre; 400 YTL ve daha az gelire sahip olan kişilerin %58.2'si nakit para ve %24.9'u elden taksitle, 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişilerin %76'sı kredi kartına taksitle ve %16'sı kredi kartı ile tek geçiş şeklinde alışveriş ödemelerini yapmaktadırlar. Neticede denilebilir ki; kişilerin gelir düzeyleri ile alışverişlerinde tercih ettikleri ödeme şekli arasında bir farklılık bulunmaktadır. Kişiler, gelir düzeyleri artıçça nakit para yerine kredi kartı kullanmayı tercih etmektedirler.

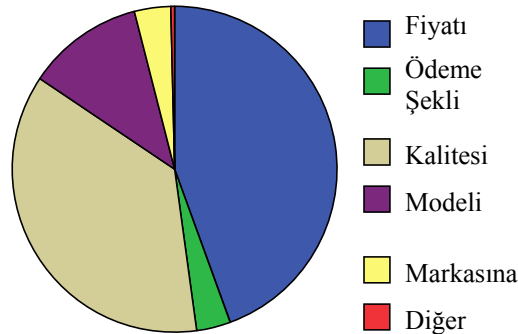
Tablo 91: Kişilerin Alışverişlerinde Bir Ürünü Satın Alırken Dikkat Ettiği Unsurlar

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Fiyatı	942	44.4	44.4
Kalitesi	775	36.6	84.4
Markası	246	11.6	96.0
Modeli	77	3.6	99.6
Ödeme Şekli (Nakit / Kredi Kartı / Taksit)	72	3.4	48.8
Diğer	8	0.4	100.0
Toplam	2120	100.0	

Tüketim oranlarının arttırılabilmesi amacıyla, reklam – moda – marka üçlemesi, tüketim toplumunda bireyi etkilemede en etkili faktörlerdir. Bu üçleme, tüketimi en yüksek düzeyde tutacak yeni biçimler ve imajlar üretir. Tüketim toplumunda, bir malın gerekliliğın ölçüsü, o malın kullanım değerinden çok; söz konusu malın sembolik işlevi yani toplumsal ve hiyerarşik değeridir. Bu bağlamda tüketim, birey açısından ‘farklı olma arzusu’nu tatmin eden bir ‘yaşam tarzı’ haline dönüşür. Böylece malları tüketmenin fayda (kullanım değeri) ile ilişkisi ortadan kalkmıştır.

Bursa’da yaşayan kişilerin bir ürünü alırken söz konusu malın kullanım değerine göre mi, yoksa sembolik değerine göre mi hareket ettiklerini tespit etmek amacıyla, anket çalışmasına katılan kişilerin alışveriş kararlarında dikkate aldığı unsurların neler olduğu sorulmuştur. Buna göre kişilerin, %44.4’ü fiyatına, %36.6’sı kalitesine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Malın kullanım değerinden daha çok sembolik değeri ile ilişkili olan marka ve moda kriterini dikkate alan kişilerin oranı %15.2 düzeyindedir.

Şekil 16: Kişilerin Alışverişlerinde Bir Ürünü Satın Alırken Dikkat Ettiği Unsurlar

Tablo 92: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bir Malı Satın Alırken Öncelikle Dikkat Ettiği Hususlar Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Satın Alırken Dikkat Edilen Hususlar						Toplam
	Fiyatı	Ödeme Şekli	Kalitesi	Markası	Modeli	Diğer	
Osmangazi İlçesi	409 %43.4	34 %3.6	378 %40.1	88 %9.3	28 %3.0	6 %0.6	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	29 %6.7	16 %3.7	208 %48.0	147 %33.9	32 %7.4	1 %0.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	504 %67.7	22 %3.0	189 %25.4	11 %1.5	17 %2.3	1 %0.1	744 %100.0
Toplam	942 %44.4	72 %3.4	775 %36.6	246 %11.6	77 %3.6	8 %0.4	2120 %100.0

$$\chi^2=555.80 \quad sd=10 \quad p:,000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile bir malı satın alırken öncelikle dikkat ettiği hususlar arasındaki ilişki ele alındığında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir; Osmangazi İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %43.4'ü fiyatına, Nilüfer İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %48'i kalitesine, Yıldırım İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %67.7'si fiyatına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Tablo 92'ye göre de, Bursa'da yaşayan kişiler, bir ürün alırken söz konusu malın kullanım değerine göre satın alma kararını almaktadırlar.

Tablo 93: Kişilerin Gelir Seviyeleri İle Bir Ürünü Satın Alırken Öncelikle Dikkat Ettiği Hususlar Arasındaki İlişki

Gelir Seviyeleri	Alışverişlerde Tercih Ettikleri Ödeme Şekli						Toplam
	Fiyatı	Ödeme Şekli	Kalitesi	Markası	Modeli	Diğer	
400 YTL ve daha az	340 %89.9	6 %1.6	24 %6.3	4 %1.1	3 %0.8	1 %0.3	378 %100.0
401 -600 YTL	299 %71.0	18 %4.3	89 %21.1	1 %0.2	13 %3.1	1 %0.2	421 %100.0
601-1000YTL	196 %47.6	19 %4.6	168 %40.4	15 %3.6	14 %3.4	2 %0.5	416 %100.0
1001- 1500 YTL	65 %23.6	19 %6.9	154 %55.8	25 %9.1	12 %4.3	1 %0.4	276 %100.0
1501- 2000 YTL	16 %5.2	6 %1.9	225 %72.8	51 %16.5	11 %3.6	0 %0	309 %100.0
2001 -2500 YTL	6 %4.7	2 %1.6	67 %52.8	48 %37.8	4 %3.1	0 %0	127 %100.0
2501-3000 YTL	2 %2.9	1 %1.4	9 %13.0	54 %78.3	3 %4.3	0 %0	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	3 %4.0	0 %0	18 %24.0	45 %60.0	8 %10.7	1 %1.3	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	13 %25.5	1 %2.0	21 %42.9	3 %6.1	9 %18.4	2 %4.1	49 %100.0
Toplam	942 %44.4	72 %3.4	775 %36.6	246 %11.6	77 %3.6	8 %0.4	2120 %100.0

$$\chi^2= 1466.83 \quad sd= 40 \quad p:.000$$

Kişilerin gelir seviyeleri ile bir ürünü satın alırken öncelikle dikkat ettiği hususlar arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; 400 YTL ve daha az gelire sahip olan kişilerin %89.9'u bir ürünü alırken fiyatına dikkat ederken, 3001 YTL ve daha fazla gelire kişilerin %60'ı ürünün markasına dikkat ettikleri tespit edilmektedir. Yukarıdaki tablo analiz edildiğinde, kişilerin gelir seviyeleri ile bir ürünü satın alırken öncelikle dikkat ettiği hususlar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu söylenebilir. Kişiler gelir düzeyleri arttıkça, bir malı satın alma kararlarında, söz konusu malın kullanım değerinden daha çok sembolik değerine göre hareket etmektedirler. Bir diğer ifade ile yüksek gelire sahip bireyler, tüketimde bulunurken ekonomik çıkarlarını korumak istemekten çok, toplumsal konumlarını korumak gayesiyle hareket etmektedirler. Baudrillard'ın da belirttiği gibi günümüz toplumunda tüketim, toplumsal sınıflandırma ve farklılaştırma süreci olarak bir işleve sahiptir. Bu anlamda tüketim, statüyle ilgili

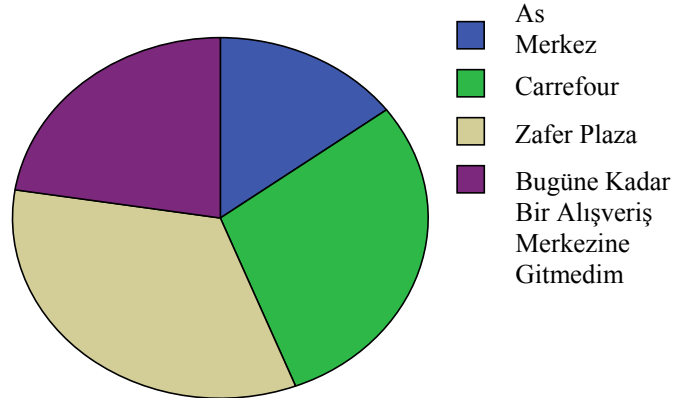
değerlerin dağılımındaki özgül ağırlığını belirleyen stratejik bir çözümlemenin nesnesi konumundadır.

Tablo 94: Kişilerin Bursa’da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Zafer Plaza	708	33.4	33.4
Carrefour	622	29.3	62.7
As Merkez	313	14.8	77.5
Bugüne Kadar Bir Alışveriş Merkezine Gitmedim	477	22.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilere, Bursa’da en çok hangi alışveriş merkezine gittikleri sorulduğunda %33.4’ü Zafer Plaza’ya gittiğini belirtirken, %22.5’i bugüne kadar hiçbir alışveriş merkezine gitmediğini belirtmektedir.

Şekil 17: Kişilerin Bursa’da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi

Tablo 95: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Bursa’da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Kişilerin Bursa’da En Sık Gittikleri Alışveriş Merkezi				Toplam
	Zafer Plaza	Carrefour	As Merkez	Bugüne Kadar Bir Alışveriş Merkezine Gitmedim	
Osmangazi İlçesi	392 %41.6	277 %29.4	108 %11.5	166 %17.6	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	59 %13.6	217 %50.1	150 %34.6	7 %1.6	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	257 %34.5	128 %17.2	55 %7.4	304 %40.9	744 %100.0
Toplam	708 %33.4	622 %29.3	313 %14.8	477 %22.5	2120 %100.0

$$\chi^2 = 526.59 \quad sd = 6 \quad p : .000$$

Ankete katılan kişilerin Bursa’da yaşadıkları yere göre en sık gittikleri alışveriş merkezleri şu şekildedir; Osmangazi İlçesi’nde ankete katılan kişilerin %41.6’sı Zafer Plaza Alışveriş Merkezi’ne, Nilüfer İlçesi’nde ankete katılan kişilerin %50.1’i Carrefour Alışveriş Merkezi’ne ve Yıldırım İlçesi’nde ankete katılan kişilerin %34.5’i Zafer Plaza Alışveriş Merkezi’ne gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bugüne kadar hiçbir alışveriş merkezine gitmedim, şeklinde cevap veren kişilerin en çok olduğu yer %40.9 oranı ile Yıldırım İlçesi iken, bu oranın en az olduğu yer %1.6 oranı ile Nilüfer İlçesi’dir.

Tablo 96: Eğer Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirirdiniz?

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Yatırım Yapardım	778	36.7	75.6
Araba Alırdım	425	20.0	20.0
Seyahat Ederdim	400	18.9	38.9
Kredi kartı ve benzeri tüketim amaçlı borçlarımı öderdim	335	15.8	97.9
Alışveriş Yapardım	137	6.5	82.1
Diğer	45	2.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

1960’ların sonu ile beraber kapitalizmde vurgunun üretimden tüketime döndüğü, üretimin merkez bir kavram olarak önemini yitirdiği ve artık pek çok değerlendirmenin tüketim merkezli yapıldığı söylenebilir. 1960’ların sonu ile birlikte toplumun standart tüketim kalıpları değişmeye başlamıştır. Artan refah seviyesine bağlı olarak tüketici istekleri çeşitlenmiş ve sürekli bir değişkenlik kazanmıştır. Bu anlayışın Bursa’da yaşayan bireylere yansımalarının hangi yönde olduğunun tespiti için anket çalışması kapsamında, ‘Eğer piyangodan 20 bin YTL çıkarsa bunu nasıl değerlendirirsiniz?’ şeklinde bir soru sorularak, bireylerin bu parayı tasarruf yapma yönünde mi, yoksa tüketim amaçlı mı harcayacaklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ankete katılan bireylerin %36.7’si bu parayı yatırım amaçlı kullanacaklarını belirtirken, %20’si araba almak amacıyla, %18.9’u seyahat amaçlı, %15.8’i ise kredi kartı ve benzeri tüketim amaçlı borçlarını ödemek için, %6.5’i ise alışveriş yapmak amacıyla kullanacaklarını belirtmişlerdir. Bu verilere göre ortaya çıkan sonuç şu şekildedir; Bursa genelinde anket çalışmasına katılan kişilerin %61.2’si, hiç planlarında olmayan bir paraya sahip olduklarında, bu parayı tüketim amaçlı harcamayı tercih edeceklerdir.

Tablo 97: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri						Toplam
	Yatırım Yaptım	Araba Alırdım	Seyahat Ederdim	Kredi kartı ve benzeri tüketim amaçlı borçlarımı öderdim	Alışveriş Yaptım	Diğer	
Osmangazi İlçesi	374 %39.7	231 %24.5	165 %17.5	122 %12.9	22 %2.3	29 %3.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	47 %10.9	89 %20.6	173 %40.0	18 %4.2	102 %23.6	4 %0.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	357 %48.0	105 %14.1	62 %8.3	195 %26.2	13 %1.7	12 %1.6	744 %100.0
Toplam	778 %36.7	425 %20.0	400 %18.9	335 %15.8	137 %6.5	45 %2.1	2120 %100.0

$$\chi^2 = 623.25 \quad sd = 10 \quad p:.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile hiç planlarında olmayan bir paraya sahip olduklarında bu parayı nasıl değerlendirecekleri arasındaki ilişki ele alındığında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir; Osmangazi İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %39.7'si yatırım yapmayı ve %24.5'i araba almayı, Nilüfer İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %40'ı seyahat etmeyi ve %23.6'sı alışveriş yapmayı, Yıldırım İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %48.0'i yatırım yapmayı ve %26.2'si kredi kartı ve benzeri tüketim amaçlı borçlarını ödemeyi tercih etmektedirler. Söz konusu parayı yatırım amaçlı harcamaktansa tüketim amaçlı harcamayı tercih eden kişilerin en yoğun olduğu ilçe, Nilüfer İlçesi'dir.

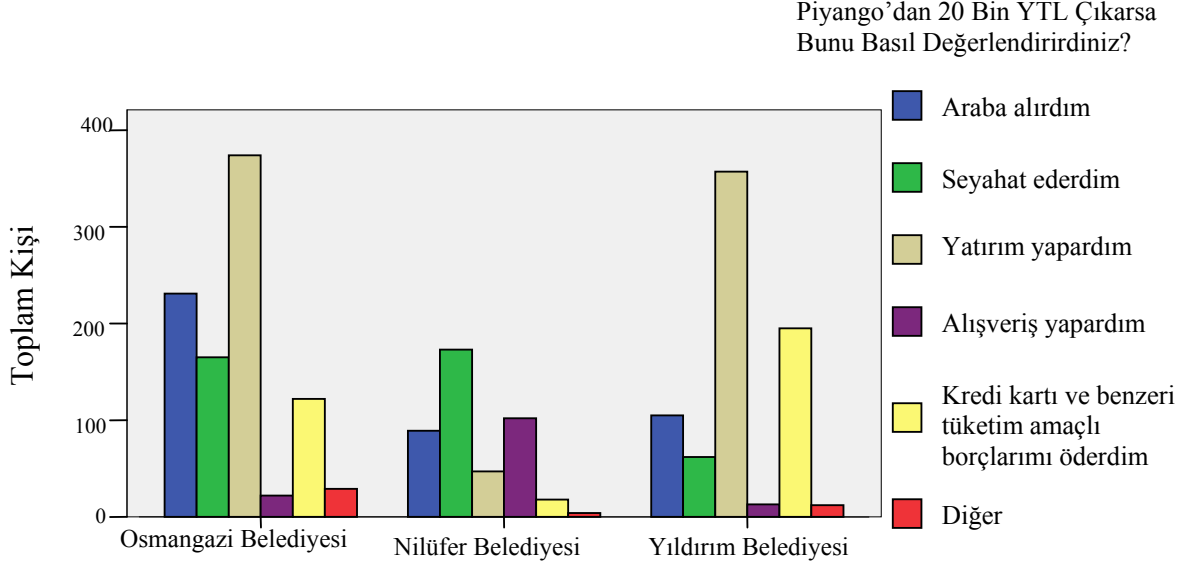
Tablo 98: Kişilerin Aylık Gelir Düzeyleri ile Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri Arasındaki İlişki

Aylık Gelir Düzeyi							Toplam
	Yatırım Yapardım	Araba Alırdım	Seyahat Ederdim	Kredi kartı ve benzeri tüketim amaçlı borçlarımı öderdim	Alışveriş Yapardım	Diğer	
400 YTL ve daha az	231 %61.1	19 %5.0	6 %1.6	110 %29.1	6 %1.6	6 %1.6	378 %100.0
401 – 600 YTL	208 %49.4	65 %15.4	14 %3.3	117 %27.8	3 %0.7	14 %3.3	421 %100.0
601 – 1000 YTL	207 %49.8	59 %14.2	81 %19.5	53 %12.7	4 %1.0	12 %2.9	416 %100.0
1001 – 1500 YTL	67 %24.3	108 %39.1	48 %17.4	38 %13.8	9 %3.3	6 %2.2	276 %100.0
1501 – 2000 YTL	21 %6.8	117 %37.9	155 %50.2	10 %3.2	3 %1.0	3 %1.0	309 %100.0
2001 – 2500 YTL	14 %11.0	43 %33.9	61 %48.0	2 %1.6	6 %4.7	1 %0.8	127 %100.0
2501 – 3000 YTL	3 %4.3	2 %2.9	9 %13.0	0 %0	55 %79.7	0 %0	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	2 %2.7	4 %5.3	19 %25.3	1 %1.3	48 %64.0	1 %1.3	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	25 %51.0	8 %16.3	7 %14.3	4 %8.2	3 56.1	2 %4.1	49 %100.0
Toplam	778 %36.7	425 %20.0	400 %18.9	335 %15.8	137 %6.5	45 %2.1	2120 %100.0

$$\chi^2 = 1969,17 \quad sd = 40 \quad p:.000$$

Anket çalışmasına katılan kişilerin aylık gelir düzeyleri ile hiç planlarında olmayan bir paraya sahip oldukları zaman, bu parayı nasıl değerlendirecekleri arasındaki ilişki de ele alınmıştır. Buna göre aylık gelir düzeyi 400 YTL ve daha az olan kişiler söz konusu parayı %61.1 oranında yatırım amaçlı kullanacaklarını belirtirken, aylık 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişiler ise bu parayı %64 oranında alışveriş yapmak amaçlı kullanacaklarını dile getirmektedirler. Bu da göstermektedir ki, düşük gelir grupları, gelecek kaygısı duyarak ellerine geçecek parayı yatırıma yöneltme düşüncesinde iken, yüksek gelirli kişiler ellerine geçecek parayı gelecek kaygısı duymadan tüketim amaçlı harcama yönünde bir tavır izleyeceklerdir. Neticede denilebilir ki, kişiler gelir düzeyleri yükseldikçe tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde hareket etmektedirler. Çünkü tüketim toplumu anlayışında gelecek değil ‘şimdi’ önemlidir. Amaç, bugünkü istekleri, ertelemeyen bir an önce karşılamaktır.

Şekil 18: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Piyangodan 20 Bin YTL Çıkarsa Bunu Nasıl Değerlendirecekleri

3.2.5. KİŞİLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAMLARINA İLİŞKİN ALIŞKANLIKLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Gerçekleştirilen anket çalışması kapsamında, ankete katılan kişilerin sosyal ve kültürel aktiviteleri ele alınmıştır.

Tablo 99: Kişilerin Dışarıda Yemek Yeme Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	151	7.1	7.1
En az hafta bir kez	319	15.0	22.2
En az ayda bir kez	282	13.3	35.5
İki ayda bir kez	343	16.2	51.7
Yılda üç dört kez	360	17.0	70.5
Yılda bir kez	39	1.8	53.5
Param Oldukça	134	6.3	76.8
Hiçbir zaman	492	23.2	100.0
Toplam	2120	100.0	

Kişilere dışarıda yemek yeme alışkanlıkları sorulduğunda %23.2'si hiçbir zaman cevabını verirken, %17.0'si yılda üç dört kez cevabını vermiştir.

Tablo 100: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Dışarıda Yemek Yeme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Dışarıda Yemek Yeme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	70 %7.4	163 %17.3	91 %9.7	169 %17.9	239 %25.3	16 %1.7	70 %7.4	125 %13.3	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	48 %11.1	87 %20.1	135 %31.2	77 %17.8	54 %12.5	4 %0.9	15 %3.5	13 %3.0	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	33 %4.4	69 %9.3	56 %7.5	97 %13.0	67 %9.0	19 %2.6	49 %6.6	354 %47.6	744 %100.0
Toplam	151 %7.1	319 %15.0	282 %13.3	343 %16.2	360 %17.0	39 %1.8	134 %6.3	492 %23.2	2120 %100.0

$$\chi^2= 573.66 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Kişilerin yaşadıkları yere göre dışarıda yemek yeme alışkanlıkları şu şekildedir; Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %25.3'ü yılda üç dört kez, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %31.2'si en az ayda bir kez, Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %47.6'sı hiçbir zaman cevabını vermektedirler.

Tablo 101: Kişilerin Dışarıda Müzikli Bir Ortamda Eğlenceye Gitme Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	12	0.6	0.6
En az hafta bir kez	69	3.3	3.8
En az ayda bir kez	157	7.4	11.2
İki ayda bir kez	268	12.6	23.9
Yılda üç dört kez	460	21.7	52.8
Yılda bir kez	153	7.2	31.1
Param Oldukça	125	5.9	58.7
Hiçbir zaman	876	41.3	100.0
Toplam	2120	100.0	

Kişilerin dışarıda müzikli bir ortamda eğlenceye gitme alışkanlıkları sorulduğunda kişilerin %41.3'ü hiçbir zaman, %21.7'si yılda üç dört kez cevabını vermektedirler.

Tablo 102: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Dışarıda Müzikli Bir Ortamda Eğlenceye Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Dışarıda Müzikli Bir Ortamda Eğlenceye Gitme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	5 %0.5	32 %3.4	77 %8.2	88 %9.3	240 %25.5	93 %9.9	58 %6.2	350 %37.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	5 %1.2	19 %4.4	45 %10.4	120 %27.7	159 %36.7	18 %4.2	19 %4.4	48 %11.1	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	2 %0.3	18 %2.4	35 %4.7	60 %8.1	61 %8.2	42 %5.6	48 %6.5	478 %64.2	744 %100.0
Toplam	12 %0.6	69 %3.3	157 %7.4	268 %12.6	460 %21.7	153 %7.2	125 %5.9	876 %41.3	2120 %100.0

$$\chi^2=446.36 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Dışarıda müzikli bir ortamda eğlenceye gitme alışkanlıkları için Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %37.1'i hiçbir zaman, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %36.7'si yılda üç dört kez, Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %64.2'si hiçbir zaman cevabını vermişlerdir.

Tablo 103: Kişilerin Tatile Gitme Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	1	0.0	0.0
En az hafta bir kez	8	0.4	0.4
En az ayda bir kez	19	0.9	1.3
İki ayda bir kez	65	3.1	4.4
Yılda üç dört kez	544	25.7	66.0
Yılda bir kez	763	36.0	40.4
Param Oldukça	185	8.7	74.8
Hiçbir zaman	535	25.2	100.0
Toplam	2120	100.0	

On dokuzuncu yüzyıla değin, özellikle çalışma dışı bir aktivite olması nedeniyle tatil yapabilme, sadece dar bir seçkinler grubu için olanaklıydı ve bir statü işaretiydi. Teknolojik gelişmelerin ve çalışma koşullarındaki değişmelerin neticesinde seyahatin demokratikleşmesiyle birlikte günümüzde; seyahatin – tatilin herkesin hakkı olduğu ve en azından yılda bir defa tatil amaçlı seyahatin yapılması gerektiği şeklindeki düşünce hakim olmuştur. Bu çerçevede Bursa'da ankete katılan kişilerin tatil yapma olgusuna nasıl baktıkları araştırılmıştır.

Ankete katılan kişilerin %36'sı yılda bir kez, %25.7'si yılda üç dört kez tatile giderken, %25.2'si hiçbir zaman tatile gitmediklerini belirtmişlerdir. Neticede, anket çalışmasına katılan kişilerin %66.1'i en az yılda bir kez ve daha fazla tatil yaptıklarını belirtmektedirler.

Tablo 104: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Tatile Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Tatile Gitme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	0 %0	5 %0.5	9 %1.0	21 %2.2	241 %25.6	422 %44.8	86 %9.1	159 %16.9	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	1 %0.2	1 %0.2	7 %1.6	32 %7.4	227 %52.4	127 %29.3	21 %4.8	17 %3.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	0 %0	2 %0.3	3 %0.4	12 %1.6	76 %10.2	214 %28.8	78 %10.5	359 %48.3	744 %100.0
Toplam	1 %0	8 %0.4	19 %0.9	65 %3.1	544 %25.7	763 %36.0	185 %8.7	535 %25.2	2120 %100.0

$$\chi^2=540.07 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Kişilerin yaşadıkları yere göre tatile gitme alışkanlıkları ise şu şekildedir; Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %74.1'i, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %91.3'ü, Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %41.2'si en az yılda bir kez ve daha fazla cevabını vermişlerdir. Bursa'da en az tatile giden kişilerin yoğun olarak ikamet ettiği ilçe, Yıldırım İlçesi'dir. Bu durumun sebebi kişilerin gelir seviyeleri açıklanabilir. Bursa'da düşük gelire sahip olan kişilerin yoğun olarak ikamet ettikleri yer, Yıldırım İlçesi'dir.

Tablo 105: Aylık Gelir Düzeyleri İle Tatile Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Aylık Gelir Düzeyi	Tatile Gitme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
400 YTL ve daha az	0 %0	2 %0.5	1 %0.3	2 %0.5	9 %2.4	55 %14.6	35 %9.3	274 %72.5	378 %100.0
401 – 600 YTL	0 %0	1 %0.2	7 %1.7	11 %2.6	25 %5.9	156 %37.1	54 %12.8	167 %39.7	421 %100.0
601 – 1000 YTL	0 %0	1 %0.2	0 %0	9 %2.2	37 %8.9	257 %61.8	50 %12.0	62 %14.9	416 %100.0
1001 – 1500 YTL	0 %0	2 %0.7	4 %1.4	17 %6.2	53 %19.2	156 %56.5	30 %10.9	14 %5.1	276 %100.0
1501 – 2000 YTL	0 %0	1 %0.3	1 %0.3	7 %2.3	213 %68.9	76 %24.6	5 %1.6	6 %1.9	309 %100.0
2001 – 2500 YTL	0 %0	0 %0	1 %0.8	2 %1.6	100 %78.7	20 %15.7	1 %0.8	3 %2.4	127 %100.0
2501 – 3000 YTL	0 %0	0 %0	0 %0	4 %5.8	57 %82.6	6 %8.7	2 %2.9	0 %0	69 %100.0
3001 YTL ve daha fazla	1 %1.3	0 %0	4 %5.3	13 %17.3	39 %52.0	12 %16.0	3 %4.0	3 %4.0	75 %100.0
Söylemek İstemiyor	0 %0	1 %2.0	1 %2.0	0 %0	11 %22.4	25 %51.0	5 %10.2	6 %12.2	49 %100.0
Toplam	1 %0	8 %0.4	19 %0.9	65 %3.1	544 %35.7	763 %36.0	185 %8.7	535 %25.2	2120 %100.0

$$\chi^2=1613.93 \quad sd=56 \quad p=.000$$

Anket çalışması kapsamında kişilerin aylık gelir düzeyleri ile tatile gitme alışkanlıkları karşılaştırılmıştır. Buna göre kişilerin gelir düzeyleri arttıkça tatil yapma sıklıkları da artmaktadır. Aylık gelir düzeyi 400 YTL ve daha az olan kişilerin %72.5'i hiçbir zaman tatil yapmadıklarını belirtirken, aylık gelir düzeyi 3001 YTL ve daha fazla olan kişilerin %52'si bir yılda üç dört kez tatil yaptıklarını ifade etmektedirler.

20. yüzyılda teknolojik gelişmeler ve çalışma koşullarındaki değişimlerle birlikte herkesin yılda en az bir kez tatil yapma hakkının olduğu şeklinde bir anlayışın benimsenmesine rağmen, kişilerin tatil yapabilmeleri tamamen ekonomik durumları ile bağlantılıdır. Bu durumda denilebilir ki, kişilerin tatil yapma alışkanlıkları ile gelir düzeyleri arasında doğru bir orantı vardır.

Tablo 106: Kişilerin Sinemaya Gitme Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	3	0.1	0.1
En az hafta bir kez	66	3.1	3.3
En az ayda bir kez	225	10.6	13.9
İki ayda bir kez	513	24.2	38.1
Yılda üç dört kez	431	20.3	63.3
Yılda bir kez	105	5.0	43.0
Param Oldukça	103	4.9	68.2
Hiçbir zaman	674	31.8	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasında kişilerin sosyal ve kültürel aktivitelerinin ortaya konulmasını amaçlayan sorulardan bir diğeri sinemaya gitme alışkanlığıdır. Ankete katılan kişilerin %31.8'i hiçbir zaman, %24.2'si iki ayda bir kez ve %20.3'ü yılda üç dört kez cevabını vermişlerdir.

Tablo 107: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Sinemaya Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Sinemaya Gitme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	1 %0.1	30 %3.2	99 %10.5	242 %25.7	240 %25.5	59 %6.3	45 %4.8	227 %24.1	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	0 %0	17 %3.9	63 %14.5	204 %47.1	87 %20.1	17 %3.9	13 %3.0	32 %7.4	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	2 %0.3	19 %2.6	63 %8.5	67 %9.0	104 %14.0	29 %3.9	45 %6.0	415 %55.8	744 %100.0
Toplam	3 %0.1	66 %3.1	225 %10.6	513 %24.2	431 %20.3	105 %5.0	103 %4.9	674 %31.8	2120 %100.0

$$\chi^2=450.05 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile sinemaya gitme alışkanlıkları karşılaştırıldığında, Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %25.7'si iki ayda bir kez, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %47.1'i iki ayda bir kez ve Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %55.8'i hiçbir zaman cevabını vermektedirler.

Tablo 108: Kişilerin Tiyatroya Gitme Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	4	0.2	0.2
En az hafta bir kez	11	0.5	0.7
En az ayda bir kez	63	3.0	3.7
İki ayda bir kez	277	13.1	16.7
Yılda üç dört kez	321	15.1	39.7
Yılda bir kez	166	7.8	24.6
Param Oldukça	72	3.4	43.1
Hiçbir zaman	1206	56.9	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilerin %56.9'u hiçbir zaman cevabını verirken, %15.1'i yılda üç dört kez cevabını vermişlerdir. Ankete katılan kişilerin sinemaya gitme alışkanlıkları ile tiyatroya gitme alışkanlıkları karşılaştırıldığında kişilerin sinemaya daha sıklıkla gittikleri gözlemlenmektedir. Bu durum, Bursalıların tiyatroya gitme kültürünün gelişmemiş olduğunu göstermektedir.

Tablo 109: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Tiyatroya Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Tiyatroya Gitme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	2 %0.2	4 %0.4	22 %2.3	166 %17.6	112 %11.9	82 %8.7	34 %3.6	521 %55.2	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	0 %0	5 %1.2	22 %5.1	70 %16.2	165 %38.1	40 %9.2	10 %2.3	121 %27.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	2 %0.3	2 %0.3	19 %2.6	41 %5.5	44 %5.9	44 %5.9	28 %3.8	564 %75.8	744 %100.0
Toplam	4 %0.2	11 %0.5	63 %3.0	277 %13.1	321 %15.1	166 %7.8	72 %3.4	1206 %56.9	2120 %100.0

$$\chi^2=382.01 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Kişilerin yaşadıkları yer ile tiyatroya gitme alışkanlıkları karşılaştırıldığında, Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %55.2'si hiçbir zaman, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %38.1'i yılda üç dört kez ve Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin ise %75.8'i hiçbir zaman cevabını vermektedirler.

Tablo 110: Kişilerin Eğitim Durumları İle Tiyatroya Gitme Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Eğitim Durumu	Tiyatroya Gitme Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Okur yazar değil	0 %0	0 %0	0 %0	0 %0	2 %8.7	0 %0	0 %0	21 %91.3	23 %100.0
Okur yazar	0 %0	0 %0	0 %0	2 %1.2	1 %0.6	0 %0	0 %0	170 %98.3	173 %100.0
İlkokul	0 %0	0 %0	4 %1.2	1 %0.3	6 %1.8	6 %1.8	7 %2.1	308 %92.8	332 %100.0
Ortaokul	1 %0.5	1 %0.5	1 %0.5	4 %1.9	8 %3.8	6 %2.9	14 %6.7	174 %83.3	209 %100.0
Lise	1 %0.1	4 %0.6	22 %3.2	62 %9.0	94 %13.7	74 %10.8	30 %4.4	401 %58.3	688 %100.0
Yüksekokul	0 %0	1 %0.5	8 %3.9	59 %29.1	38 %18.7	28 %13.8	9 %4.4	60 %29.6	203 %100.0
Fakülte	2 %0.7	5 %1.7	23 %7.9	54 %18.5	90 %30.8	44 %15.1	11 %3.8	63 %21.6	292 %100.0
Lisansüstü	0 %0	0 %0	5 %2.5	95 %47.5	82 %41.0	8 %4.0	1 %0.5	9 %4.5	200 %100.0
Toplam	4 %0.2	11 %0.5	63 %3.0	277 %13.1	321 %15.1	166 %7.8	72 %3.4	1206 %56.9	2120 %100.0

$\chi^2=1041.02$ $sd=49$ $p=.000$

Bursa'da yaşayan kişilerin tiyatroya gitme oranlarının düşük olması nedeniyle, tiyatroya gitme sıklığıyla kişilerin eğitim durumları arasında bir bağlantı olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 110 analiz edildiğinde kişilerin eğitim durumları ile tiyatro gitme sıklıkları arasında bir bağlantı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ankete katılan ve okur yazar olmayan kişilerin %91.3'ü hiçbir zaman tiyatroya gitmediklerini belirtirken, lise mezunu olan kişilerin %58.3'ü hiçbir zaman tiyatroya gitmediklerini belirtmişlerdir. Lisansüstü seviyesinde bir eğitime sahip olan kişilerde, hiçbir zaman tiyatroya gitmeme oranı %4.5'e kadar gerilemiştir.

Tablo 111: Kişilerin Kitap Okuma Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	130	6.1	6.1
En az hafta bir kez	153	7.2	13.3
En az ayda bir kez	365	17.2	30.6
İki ayda bir kez	391	18.4	49.0
Yılda üç dört kez	253	11.9	65.4
Yılda bir kez	95	4.5	53.5
Param Oldukça	16	0.8	66.2
Hiçbir zaman	717	33.8	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilerin kitap okuma alışkanlıkları değerlendirildiğinde; %33.8'i hiçbir zaman kitap okumadıklarını, %18.4'ü iki ayda bir kez ve %17.2'ü en az ayda bir kez kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Böylece Bursa genelinde ankete katılan kişiler arasında kitap okuma alışkanlığının oldukça düşük seviyelerde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 112: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Kitap Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Kitap Okuma Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	72 %7.6	67 %7.1	172 %18.2	206 %21.8	96 %10.2	57 %6.0	4 %0.4	259 %28.5	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	28 %6.5	44 %10.2	136 %31.4	105 %24.2	69 %15.9	12 %2.8	2 %0.5	37 %8.5	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	30 %4.0	42 %5.6	57 %7.7	80 %10.8	88 %11.8	26 %3.5	10 %1.3	411 %55.2	744 %100.0
Toplam	130 %6.1	153 %7.2	365 %17.2	391 %18.4	253 %11.9	95 %4.5	16 %0.8	717 %33.8	2120 %100.0

$$\chi^2=358.70 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Osmangazi İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %28.5'i hiçbir zaman kitap okumadıklarını, Nilüfer İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %31.4'ü en az ayda bir kez kitap okuduklarını, Yıldırım İlçesi'nde ankete katılan kişilerin %55.2'si hiçbir zaman kitap okumadıklarını belirtmişlerdir. Neticede görülmektedir ki, Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişiler daha sık kitap okumaktadırlar.

Tablo 113: Kişilerin Eğitim Durumları İle Kitap Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Eğitim Durumu	Kitap Okuma Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Okur yazar değil	0 %0	0 %0	0 %0	1 %4.3	1 %4.3	1 %4.3	1 %4.3	19 %82.6	23 %100.0
Okur yazar	0 %0	0 %0	4 %2.3	1 %0.6	0 %0	1 %0.6	0 %0	167 %96.5	173 %100.0
İlkokul	5 %1.5	4 %1.2	8 %2.4	19 %5.7	39 %11.7	6 %1.8	5 %1.5	246 %74.1	332 %100.0
Ortaokul	11 %5.3	9 %4.3	13 %6.2	33 %15.8	55 %26.3	5 %2.4	2 %1.0	81 %38.8	209 %100.0
Lise	37 %5.4	45 %6.5	88 %12.8	175 %25.4	117 %17.0	59 %8.6	4 %0.6	163 %23.7	688 %100.0
Yüksekokul	25 %12.3	32 %15.8	45 %22.2	52 %25.6	17 %8.4	6 %3.0	0 %0	26 %12.8	203 %100.0
Fakülte	41 %14.0	36 %12.3	61 %20.9	97 %33.2	22 %7.5	17 %5.8	4 %1.4	14 %4.8	292 %100.0
Lisansüstü	11 %5.5	27 %13.5	146 %73.0	13 %6.5	2 %1.0	0 %0	0 %0	1 %0.5	200 %100.0
Toplam	130 %6.1	153 %7.2	365 %17.2	391 %18.4	253 %11.9	95 %4.5	16 %0.8	717 %33.8	2120 %100.0

$$\chi^2=1463.16 \quad sd=49 \quad p=.000$$

Ankete katılan kişilerin eğitim durumlarına göre, kitap okuma alışkanlıkları ile tiyatroya gitme alışkanlıkları arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile kişilerin eğitim durumlarına paralel bir şekilde kitap okuma sıklıkları da artmaktadır. Örneğin ilkokul mezunu olan kişilerin %74.1'i hiçbir zaman kitap okumadıklarını belirtirken, lise mezunu olan kişilerin %25.4'ü iki ayda bir kez kitap okuduklarını belirtmektedirler. Lisansüstü seviyesinde bir eğitime sahip olan kişilerin %73'ü en az ayda bir kez kitap okuduğunu ifade etmektedirler.

Tablo 114 : Kişilerin Gazete Okuma Alışkanlıkları

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Her gün	975	46.0	46.0
En az hafta bir kez	468	22.1	68.1
En az ayda bir kez	160	7.5	75.6
İki ayda bir kez	167	7.9	83.5
Yılda üç dört kez	59	2.8	86.6
Yılda bir kez	7	0.3	83.8
Param Oldukça	14	0.7	87.3
Hiçbir zaman	270	12.7	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilerin gazete okuma alışkanlıkları ile kişilerin kitap okuma alışkanlıkları karşılaştırıldığında, daha yüksek oranlarda gazete okudukları görülmektedir. Ankete katılan kişilerin gazete okuma alışkanlıklarına ilişkin verilerin bulunduğu Tablo 114'de gösterildiği gibidir. Buna göre, anket çalışmasına katılan kişilerin %46'sı her gün, %22.1'i en az haftada bir kez gazete okuduklarını belirtirken, %12.7'si ise hiçbir zaman gazete okumadıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 115: Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Gazete Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Gazete Okuma Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Osmangazi İlçesi	555 %58.9	163 %17.3	55 %5.8	90 %9.5	1 %0.1	3 %0.3	5 %0.5	71 %7.5	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	174 %40.2	178 %41.1	52 %12.0	17 %3.9	2 %0.5	2 %0.5	0 %0	8 %1.8	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	245 %33.1	127 %17.1	53 %7.1	60 %8.1	56 %7.5	2 %0.3	9 %1.2	191 %25.7	744 %100.0
Toplam	975 %46.0	468 %22.1	160 %7.5	167 %7.9	59 %2.8	7 %0.3	14 %0.7	270 %12.7	2120 %100.0

$$\chi^2=438.43 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Her üç ilçede de her gün gazete okuduklarını belirten kişilerin oranları şu şekildedir; Osmangazi İlçesi'nde %58.9, Nilüfer İlçesi'nde %40.2, Yıldırım İlçesi'nde ise %33.1. Üç ilçede hiçbir zaman gazete okumadıklarını belirten kişilerin oranları ise; Osmangazi İlçesi'nde %7.5, Nilüfer İlçesi'nde %1.8 ve Yıldırım İlçesi'nde ise %25.7 oranı düzeyindedir.

Tablo 116: Kişilerin Eğitim Durumları İle Gazete Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki

Eğitim Durumu	Gazete Okuma Sıklığı								Toplam
	Her gün	En az hafta bir kez	En az ayda bir kez	İki ayda bir kez	Yılda üç dört kez	Yılda bir kez	Param Oldukça	Hiçbir zaman	
Okur yazar değil	1 %4.3	1 %4.3	0 %0	3 %	0 %0	0 %0	0 %0	18 %78.3	23 %100.0
Okur yazar	6 %3.5	2 %1.2	4 %2.3	2 %1.2	55 %31.8	0 %0	0 %0	104 %60.1	173 %100.0
İlkokul	102 %30.7	48 %14.5	17 %5.1	58 %17.5	1 %0.3	0 %0	4 %1.2	102 %30.7	332 %100.0
Ortaokul	85 %40.7	41 %19.6	40 %19.1	28 %13.4	0 %0	0 %0	2 %1.0	13 %6.2	209 %100.0
Lise	328 %47.7	179 %26.0	86 %12.5	60 %8.7	1 %0.1	4 %0.6	4 %0.6	26 %3.8	688 %100.0
Yüksekokul	128 %63.1	46 %22.7	9 %4.4	10 %4.9	2 %1.0	2 %1.0	1 %0.5	5 %2.5	203 %100.0
Fakülte	213 %72.9	66 %22.6	3 %1.0	5 %1.7	0 %0	1 %0.3	3 %1.0	1 %0.3	292 %100.0
Lisansüstü	112 %56.0	85 %42.5	1 %0.5	1 %0.5	0 %0	0 %0	0 %0	1 %0.5	200 %100.0
Toplam	975 %46.0	468 %22.1	160 %7.5	167 %7.9	59 %2.8	7 %0.3	14 %0.7	270 %12.7	2120 %100.0

$$\chi^2= 1613.87 \quad sd=14 \quad p=.000$$

Kişilerin eğitim durumları ile gazete okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki incelendiğinde, kişilerin eğitim seviyeleri yükseldikçe gazete okuma sıklığı da artmaktadır. Örneğin ilkokul mezunlarının %30.7'si, fakülte mezunlarının ise %72.9'u her gün gazete okuduklarını belirtirken; ilkokul mezunlarının %30.7'si, fakülte mezunlarının ise %0.3'ü hiçbir zaman gazete okumadıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ

Dünya, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok hızlı ve çarpıcı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Dünyanın herhangi bir yerindeki sıradan insanların yaşamları; yaşadıkları ve çalıştıkları yerlerin çok uzağında meydana gelen eylemler, kararlar ve olayların etkisiyle şekillenmektedir. Konular, kimlikler, problemler ve çözümler yükselen bir oranda ulusal bir olgudan daha çok küresel olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme, ekonomiden, siyasetten, kültürel yaşama kadar toplumsal yapının tüm düzlemlerinde meydana gelen değişimleri ifade etmek için kullanılan bir kavram haline gelmiştir.

Küreselleşme sürecinin yönlendirici ve hızlandırıcı etkilerinin yaşamın tüm yönlerine nüfuz etmesiyle birlikte, dünya üzerinde kentler ve bölgeler arasında oluşan eşitsizlikler, kent içi mekanlarda da kendini göstermektedir. Hiyerarşi ve dolayısıyla eşitsizlik ilişkileri, ‘zaman – mekan sıkışması’ olarak tanımlanan süreçte aynı mekanda yaşayanlar üzerinde belirleyici durumdadır. Aynı kentte, güç ilişkilerine bağlı olarak bazı kişiler zaman – mekan sıkışmasının olanaklarını çok iyi kullanırken, bazı kişiler bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve bu sıkışmanın esiri olmaktadır. Bu süreçte kentlerde, farklı toplumsal özelliklere sahip bireyler arasında hem mekansal hem de sosyal – kültürel bir ayrılaşma olgusu ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentsel mekanda farklı toplumsal gruplar arasındaki ayrılaşma, kentsel yazında ‘küresel ve yerel’in çatışması olarak da ifade edilmektedir. Buna göre, günümüz metropollerinde, küreselleşme ile yerelleşme arasındaki çatışmalar damgasını vurmaktadır. Kentin belirli bölgeleri; toplumsal, ekonomik ve mekansal olarak küresel toplumun bir parçası haline gelirken; yerel olarak ifade edilen alt gelir grupları ise, küresel ekonomi piyasası koşullarında tanımlanmış bir ortamda kendilerine bir yer bulamamaktadırlar. Alt gelir grupları, yaşam koşullarını kendi buldukları alternatif olasılıklar çerçevesinde şekillendirmeye çalışmaktadırlar.

Küreselleşme sürecinde kentlerde farklı özelliklere sahip toplumsal grupların yaşam alanları, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Kentlerde toplumsal gruplar arasında ortaya çıkan mekansal ayrılaşmanın iki temel sebebi bulunmaktadır: Birinci sebep, kentlere yönelen yoğun insan akışına paralel olarak orta – üst gelir

gruplarının kent merkezinin olumsuz yaşam koşullarından uzak bir yaşam alanı arayışları ve bu süreçte ortaya çıkan banliyöleşme olgusudur; ikinci sebep ise, kentsel mekanın tüketim toplumunun ideolojik yapısına uygun olarak biçimlenmesi ve bu çerçevede yaşanan bölgenin – konutun sahip oldukları özelliklerin, kişilerin toplumsal statülerini, belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkmasıdır.

Kentsel mekanda toplumsal sınıflar arasındaki mekansal ayrımlaşma yanında ortaya çıkan bir diğer oluşum, kentin tüketim mekanı olarak algılanmasıyla birlikte kentsel makro formda tüketim mekanlarının sayısının artmasıdır. Tüketim toplumu anlayışına paralel olarak kentsel makro formda alışveriş merkezlerinin ve temalı parkların sayısı hızla artmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kentlerdeki sosyal ve kültürel dönüşüm olgusu ise, tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Günümüz toplumsal yapısında tüketim, her zaman, ekonomik bir faaliyetten daha ötedir. Tüketimin temelinde, hayaller, arzular, kimlikler ve iletişim yatar. Bugün tüketim süreci iki temel işleve sahiptir: bireyler arasında anlamlandırma ve iletişim aracıdır; farklı toplumsal sınıflar arasında sınıflandırma ve farklılaştırma işlevini üstlenir. Tüketim olgusunun sahip olduğu bu işlevlerin yansımalarını; kentsel mekanın biçimleniş şeklinde, kişilerin birbirleriyle ve kentle ilişkilerinde, kent kültürünün yeniden yapılanmasında, vb. gibi hayatın tüm düzlemlerinde görmek mümkün hale gelmiştir. Bugün tüketim toplumu olgusunun temel kriterleri, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin etkisiyle dünyadaki bir çok mekana yayılmış ve buralarda yaşayan bireyler tarafından benimsenmiştir.

Küreselleşme sürecinde Bursa’da mekansal, sosyal ve kültürel değişim süreci analiz edildiğinde ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Bursa kenti gerek Osmanlı Devleti döneminde gerek Türkiye Cumhuriyeti döneminde ülkenin en önemli kentlerinden birisi olmuştur. Bunun temel nedeni, Bursa’nın sanayi – ticaret kenti olması ve önemli ulaşım kavşakları üzerinde yer almasıdır. Bursa, sahip olduğu bu özellikler itibariyle ülke ekonomisi içerisinde, yönlendirici ve etkileyici güce sahip olmuştur. Özellikle Türkiye’deki ilk Organize Sanayi Bölgesi’nin Bursa’da 1966 yılında kurulmasıyla birlikte, Bursa’nın ülke ekonomisindeki konumu güçlenmiştir. Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulmasıyla birlikte, ülke içinden ve dışından kente

yönelen göçler artmıştır. Bursa'daki nüfus hareketleri incelendiğinde kentteki sanayi faaliyetlerine paralel olarak, Bursa nüfusunun, 1960'lardan itibaren her on yılda ortalama iki katına çıktığını görülmektedir. 1960 yılında 153.886 nüfusa sahip olan kent, bugün 1.528.720 nüfusa sahiptir. Sanayileşmeye bağlı olarak artan göçlerle birlikte kent mekanı, yoğunlaşan nüfusu taşımakta zorlanmıştır ve kent fiziksel olarak büyümüştür. Bursa kent mekanındaki büyüme, iki şekilde gerçekleşmiştir: dikey yönlü büyüme ve yağ lekesi şeklinde ovaya doğru yayılma. Dikey yönlü büyüme, kent merkezinde yer alan 2- 3 katlı evlerin yıkılarak yerlerine çok katlı yapılaşmaların inşa edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Mevcut kentsel altyapıya hiçbir ilave yapılmadan gerçekleştirilen bu yapılaşmalarla, kent merkezinde konut yoğunluğu arttırılmıştır. Yağ lekesi şeklindeki ovaya doğru büyüme ise; kent merkezindeki sınırlı sayıdaki arsaların tükenmesiyle birlikte özellikle kentin doğu yönünde –bugünkü Yıldırım İlçesi sınırlarında– kent hukukuna aykırı yapılanmalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Böylece Bursa, ovaya doğru hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Kentteki fiziksel büyümenin, mevcut kentsel planların önünde gitmesi ve kent yetkililerin gerekli önlemleri almamaları nedeniyle Bursa'da sağlıklı bir kentsel gelişim ortaya çıkmamıştır.

Bursa'nın, Türkiye'de küreselleşme sürecinin en yoğun olarak gözlemlendiği kent olan İstanbul'a, gerek coğrafi olarak gerekse tarihsel bir süreçte ekonomik ve kültürel bağlar aracılığıyla yakın olması; küreselleşme sürecinin mekansal, sosyal ve kültürel etkilerinin İstanbul'dan sonra kısa bir zaman dilimi içinde Bursa'da da görülmesinde önemli bir unsurdur. Bursa kent mekanı, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme sürecinin etkisiyle farklı bir şekillenme sürecine girmiştir. Kentsel mekanda ortaya çıkan şekillenme süreci özellikle; yerleşim bölgelerinde ve tüketim mekanlarında belirgin olarak gözlemlenmektedir. Bursa'daki sanayileşme hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan göç ve hızlı nüfus artışıyla birlikte, kent merkezi bu yoğun nüfusu taşımakta zorlanmıştır ve kent çeperinde yeni yerleşim bölgeleri oluşmuştur. Bu süreçte eş anlı olarak, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle Amerika ve Avrupa'daki bahçeli ve geniş evlerin Türkiye'de tanıtılması ve benzer örneklerin öncelikle İstanbul'da ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte, bu tarz yapılanmalar Bursa'da üst ve orta gelir grupları arasında ilgi uyandırmıştır. Çalışma kapsamında

gerçekleştirilen ankette kişilerin %67.4'ü, müstakil / bahçeli bir evde yaşamayı istediklerini belirtmişlerdir.

Göçlerle birlikte kent merkezinde; hava kirliliği, gürültü, insan, trafik yükünün artmasına ve bilinmeyen olgusunun yükselmesine paralel olarak, orta ve üst gelir grupları açısından, kent merkezinin çekiciliği azalmaya başlamıştır. Söz konusu süreçte eş anlı olarak, kentsel mekanın çevresinde bulunan, görece olarak daha ucuz arsalarda yapılaşmanın yoğunlaşması ve otoyolların iyileştirilmesi neticesinde kentin batı bölgesinde, Nilüfer İlçesi'nde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Böylece kent, batı yönünde gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme, Bursa'da yaşayan kişilerin Nilüfer İlçesi'ni prestijli bir yaşam bölgesi olarak görmelerinin bir sonucudur. Keza gerçekleştirilen ankette kişilerin %67.3'ü Nilüfer İlçesi'ni, Bursa'nın en prestijli konut bölgesi olarak tanımlamaktadırlar. Nilüfer İlçesi'nin prestijli bir yaşam bölgesi olarak tanımlanmasıyla birlikte, Nilüfer İlçesi'nde Mudanya Yolu üzerinde Bademli, Çağrısan, Göynüklü'deki konutlar üst gelir grupları; İzmir Yolu üzerinde İhsaniye, Ataevler, Beşevler'deki konutlar ise orta gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir. Bu durum gerçekleştirilen anket çalışmasında, kişilerin gelir düzeyleri ile Bursa'da hangi bölgeyi prestijli konut bölgesi olarak gördükleri arasındaki ilişkiye de yansımıştır. Buna göre anket çalışmasına katılan ve aylık ortalama 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan üst gelir grubundaki kişilerin %58.7'si Mudanya Yolu üzerindeki (Bademli, Çağrısan Göynüklü) konutları; aylık ortalama gelir düzeyleri 1001 – 1500 YTL olan ve orta gelir grubu olarak tanımlanabilecek kişilerin %54'ü İhsaniye, Ataevler, Beşevler semtlerini prestijli konut bölgesi olarak kabul etmektedirler. Böylece Bursa'da da farklı toplumsal sınıflara ait yaşam alanları birbirlerinden ayrılmaya başlamıştır ve mekansal ayrılaşma belirgin hale gelmiştir.

Küreselleşme sürecine bağlı olarak Bursa kent mekanında ortaya çıkan bir diğer oluşumu, tüketim mekanlarında gözlemlemek mümkündür. Bursa'nın geleneksel alışveriş – ticaret merkezi, Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'dir. Bu bölge, gerek mekansal gerekse kent ekonomisindeki konumu nedeniyle yüzyıllardır önemini korumaktadır. Fakat 1990'lı yıllarda alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi, önemini kaybetmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda küreselleşme sürecinin etkilerinin Türkiye'de yoğunlaşmasıyla birlikte, İstanbul başta olmak üzere büyük

kentlerde, batı tarzı tüketim mekanları olan alışveriş merkezleri açılmaya başlamıştır. Yeme – içme, eğlence ve alışveriş gibi bir çok ihtiyaca cevap veren mağazaların bir arada bulunduğu alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte özellikle üst ve orta gelir grupları için alışveriş merkezlerine gitmek daha cazip hale gelmiştir. Alışveriş merkezlerinin önemli ulaşım güzergahları üzerinde bulunması ve otopark imkanına sahip olmaları, kişilere hem ulaşım kolaylığı sağlamakta hem de kent merkezindeki en önemli problemlerden birisi olan otopark sorununun ortadan kaldırılmasına imkan vermektedir. Ayrıca alışveriş merkezlerinde esnekleşen çalışma saatleri sayesinde klasik gün ışığına bağlı tüketim alışkanlıkları bırakılarak tüketim, çok daha uzun zaman dilimlerine yayılmaktadır. Böylece alışveriş merkezleri, alışveriş yapmak dışında, kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri alternatif kamusal mekanlar haline gelmişlerdir. Küreselleşme sürecinde tüketim kültüründe meydana gelen değişimlere paralel olarak, Bursa’da da batı tarzı alışveriş mekanları olan alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmıştır. Bu döneme kadar Bursa’nın geleneksel alışveriş mekanı olan Kapalıçarşı, toplumun her kesiminin tercih ettiği bir mekan iken; alışveriş merkezlerinin açılmasıyla birlikte, cazibesini yitirmeye başlamıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen ankette kişilere genellikle alışverişlerinde tercih ettikleri mekanlar sorulduğunda %34.7 oranı ile ilk sırada alışveriş merkezleri cevabını vermişlerdir. Bursa’nın geleneksel tüketim mekanı olan Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi %28.3 oranı ile ikinci sırada yer almıştır. Alışveriş yapmak dışında kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri sinema, kafe – restoran, çeşitli spor aktivitelerini, vb. bünyesinde bulunduran alışveriş merkezlerinin sayısının kentsel makro formda artmasıyla birlikte, bu mekanlar daha cazip hale gelmeye başlamıştır. Anket verilerine göre kişilerin %45.4’ü alışveriş merkezlerini, buralarda bulunan dinlenme – eğlenme mekanları nedeniyle tercih etmektedirler. Böylece kişiler için alışveriş merkezleri, birer tüketim mekanı olmalarının ötesinde boş zamanlarını geçirebilecekleri mekanlar olarak önem kazanmaktadır. Bursa’da bugün Zafer Plaza, As Merkez ve Carrefour Alışveriş Merkezleri büyük alışveriş merkezleri konumundadır. Kentin çeşitli bölgelerinde yapılan projelerle birlikte, Bursa’da alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmaktadır.

Küreselleşme sürecinde Bursa’da sosyal ve kültürel yaşam analiz edildiğinde ise, kentte özellikle 1980’lerin ikinci yarısından itibaren sanatsal aktivitelerin sayısının hızla

arttığı görülmektedir. Bir diğer ifade ile küreselleşme sürecinde Bursa'nın sosyal ve kültürel yaşam canlanmıştır. Fakat anket çalışmasından elde edilen veriler göstermektedir ki, kentte düzenlenen sanatsal aktivitelere katılım; kentin belirli bölgelerinde yaşayan ve eğitim – gelir düzeyleri belirli bir seviyede olan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin kentte sergilenen tiyatro oyunlarını, %38.1 oranında yılda üç dört kez izlediklerini belirten kişiler, Nilüfer İlçesi'nde yaşamaktadır. Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %55.2'i ve Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %75.8'i ise hiçbir zaman bir tiyatro oyununu izlemeye gitmedikleri yönünde cevap vermektedirler. Bursa'da yaşayan kişilerin sinemaya gitme alışkanlıkları incelendiğinde ise, Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin %25.7'si ve Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %47.1'i iki ayda bir kez sinemaya gittiklerini belirtirken; Yıldırım İlçesi'nde yaşayan kişilerin %55.8'i hiçbir zaman sinemaya gitmediklerini ifade etmektedirler. Kentteki sanatsal aktiviteler dışında sosyal yaşam incelendiğinde ise, kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin zayıfladığı ortaya çıkmaktadır. Anket çalışmasına katılan kişilerin %31.4'ü, komşularıyla görüşmediklerini veya sadece selamlaştıklarını ifade etmektedirler. Bu durum Bursa'nın kent merkezindeki ilçelerinde, farklılık göstermektedir. Nilüfer İlçesi'nde yaşayan kişilerin %46.9'u komşularıyla hiçbir şekilde görüşmediklerini dile getirirken, bu oranın en düşük olduğu ilçe %3.5 oranı ile Yıldırım İlçesi'dir. Kişilerin boş zaman aktiviteleri incelendiğinde ise, sanatsal ve kültürel aktiviteler yerine alışveriş merkezlerinde zaman geçirmeyi tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Anket çalışmasına katılan kişilerin %45.4'ü, dinlenme – eğlence mekanlarının varlığını dikkate alarak alışveriş merkezlerine gittiklerini belirtmektedirler. Ayrıca anket çalışmasına katılan kişilerin %50.9'u alışveriş merkezlerindeki uzun çalışma saatleri nedeniyle buralara gitmeyi tercih etmektedirler. Böylece kişiler, daha uzun bir zaman dilimi içinde hareket etme olanağına sahip olmaktadır. Bu da göstermektedir ki, kişilerin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları bir dönüşüm geçirmektedir. Neticede Bursa'da sosyal ve kültürel yaşam, geçmiş dönemlerden farklı bir şekilde yapılanmaktadır.

Bursa kent merkezi, üç merkez ilçeden oluşmaktadır: Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer İlçeleri. Bu üç merkez ilçedeki kentsel yapı analiz edildiğinde, her birinin kendine özgü kentsel gelişim çizgisine sahip oldukları gözlenmektedir. Osmangazi,

Yıldırım ve Nilüfer İlçelerindeki kentsel gelişim kadar, bu bölgelerde yaşayan kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri de birbirinden farklıdır.

Anket verileri, arşiv incelemesi, derinlemesine görüşme tekniği ve araştırmacı tarafından yapılan gözlemler sonucunda elde edilen verilere göre Bursa'da da, küreselleşme sürecinde mekansal, sosyal, kültürel bir değişim yaşanmaktadır, fakat Bursa kent merkezinde yer alan üç merkez ilçede, küreselleşme sürecinin yansımaları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Her üç ilçe küreselleşme sürecinin etkileri bağlamında incelendiğinde ortaya çıkan sonuç şu şekildedir:

Osmangazi İlçesi, Bursa'nın en eski yerleşim bölgesidir; ticari, idari, sosyal ve kültürel açıdan kentin merkezi konumundadır. Bu özelliği itibari ile Bursa, tek merkezli bir kent özelliğini halen korumaktadır. Ayrıca Bursa'da yapılaşmanın ve nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yer, Osmangazi İlçesi'dir. Bölgede alt gelir grup yaşam bölgelerinden, orta ve üst gelir grup yaşam bölgelerine kadar çok çeşitli mekansal yapılanma örneklerine rastlamak mümkündür. Farklı özelliklere sahip kişilerin yaşam bölgeleri, birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Osmangazi İlçesi'nde yaşayan kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri analiz edildiğinde, toplumun her kesiminden kişilerin var olduğu tespit edilmektedir. İlçede, tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde kentsel mekanda ortaya çıkan modern tüketim mekanları örneklerine rastlamak mümkündür. Osmangazi İlçesi'nde yer alan en önemli modern tüketim mekanı örneği, Zafer Plaza Alışveriş Merkezi'dir. Yapılan anket çalışmasına göre, Bursa'da kişilerin en çok gittikleri alışveriş merkezi %33.4 oranı Zafer Plaza'dır. Zafer Plaza Alışveriş Merkezi, Bursa'nın geleneksel tüketim mekanı olan Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'yle yan yanadır. Böylece Bursa'nın geleneksel tüketim mekanları ile modern tüketim mekanları, aynı bölgede bir arada yer almaktadır. Osmangazi İlçesi'nde yeterli miktarda arsa bulunmaması nedeniyle sınırlı sayıda yapılaşma söz konusudur. Bölgede yeni yapılaşmalardan ziyade, daha çok bölgedeki eskimiş, köhneleşmiş yaşam alanlarının kentsel yenileme projeleri kapsamında rehabilitasyonu gerçekleştirilmektedir.

Yıldırım İlçesi, Bursa'da 1966 yılında Organize Sanayi Bölgesi'nin açılmasıyla birlikte kentte yoğunlaşan sanayi faaliyetlerine bağlı olarak göç eden kişilerin oluşturdukları ve düzensiz yapılaşma örneklerine en çok rastlanılan yerleşim bölgesidir.

Çalışma kapsamında elde edilen verilere göre –derinlemesine görüşme, anket çalışması, arşiv incelemesi, gözlemler yoluyla– Bursa’da eğitim seviyesinin en düşük olduğu, ekonomik olarak alt gelir grubundan olan kişilerin yoğun olarak yaşadığı bir ilçe konumundadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen anket verilerine göre; Bursa’da okuma yazma bilmeyen kişilerin %78.3’ü, okur yazar olan kişilerin %70.5’i, Yıldırım İlçesi’nde yaşamaktadır. Aylık ortalama geliri asgari ücretin altında olan kişilerin %63’ü, Yıldırım İlçesi’nde yaşamaktadır. Ayrıca Bursa’da işsiz olduğunu belirten kişilerin %74.6’sı, Yıldırım İlçesi’ndedir. İlçede, tüketim toplumu anlayışına paralel olarak Bursa kent mekanında ortaya çıkan alışveriş merkezlerine, hayatları boyunca hiç gitmediklerini belirten kişilerin oranı %63.7 oranındadır. Kendilerini Bursalı olarak tanımlayan kişilerin %25’i Yıldırım İlçesi’nde yaşarken, ilçedeki diğer kişiler, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden veya yurt dışında Bursa’ya göç etmiş kişilerden oluşmaktadır. Bursa kent merkezinde yer alan üç ilçe arasında kent hukukuna aykırı olarak inşa edilmiş konutların –gecekonduların– en yoğun olarak bulunduğu ilçe %25.2 oranı ile Yıldırım İlçesi’dir. Bursa’da sinemaya – tiyatroya gitme, kitap – gazete okuma, dışarıda yemek yeme, tatil yapma vb. sosyal ve kültürel aktivitelere gitme alışkanlığı en az olan kişilerin, yaşadığı yer yine Yıldırım İlçesi’dir. Bu özellikleri itibari ile Yıldırım İlçesi, Bursa’da küreselleşme sürecinin etkilerinin en az görüldüğü bölgedir. Massey’in küreselleşme sürecinde, kentsel mekanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan eşitsizlikleri adlandırmada kullandığı ‘güç geometrisi’ kavramsallaştırması paralelinde Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler, küreselleşmenin olumlu özelliklerinden en az yararlanan ve zaman – mekan sıkışmasının esiri olan bireylerden oluşmaktadır. Bu nedenle Yıldırım İlçesi, Bursa’da küreselleşme sürecinin olumlu özelliklerinden faydalanamayan ‘yerel’i temsil etmektedir.

Bursa’nın üçüncü merkez ilçesi olan Nilüfer İlçesi, Bursa kent merkezinin en yeni yerleşim bölgesidir. Bölgenin yeni bir yerleşim bölgesi olmasının bir sonucu olarak; bölgedeki konutlar, kent merkezindeki konutlara oranla daha büyük, ferah ve modern bir görünüme sahiptir. Ayrıca bölgedeki sokaklar kent merkezindeki sokaklara oranla daha geniş ve düzenlidir. Bu özellikleri itibari ile ilçe, Bursa’nın planlı gelişen bir bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Anket çalışmasına göre Bursa’da kent hukukuna aykırı olarak inşa edilmiş konutların en az olduğu ilçe %0.7 oranı ile Nilüfer’dir. İlçe,

1990'lu yıllardan itibaren Bursa'nın en hızlı büyüyen yerleşim bölgesidir ve büyüme hızı, Bursa'nın diğer iki merkez ilçesine oranla daha yüksektir. Buna göre Osmangazi İlçesi'nin yıllık büyüme hızı %20.90 ve Yıldırım İlçesi'nin yıllık büyüme hızı %38.85 iken, Nilüfer İlçesi'nin yıllık büyüme hızı %99.92'dir. Gerçekleştirilen anket çalışmasında, kişilerin Bursa'da prestijli konut bölgeleri olarak tanımladıkları alanların %67.3'si, Nilüfer'de yer almaktadır. Bu verinin bir yansıması olarak anket çalışmasına katılanların %55'i, Nilüfer İlçesi'nde bulunan bir konuta sahip olmayı istediklerini belirtmişlerdir. Nilüfer İlçesi, yaşayan kişiler ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler açısından kentteki diğer iki ilçeden ayrılmaktadır. İlçede yaşayan kişilerin %62.8'i üniversite mezunudur (yüksekokul, fakülte, lisansüstü), bir sivil toplum kuruluşuna üye olan kişilerin oranı ise %68.1'dir. Bursa'da sinemaya – tiyatroya gitme, kitap – gazete okuma, dışarıda yemek yeme, tatil yapma vb. sosyal ve kültürel aktivitelere katılımın en yoğun olduğu ilçe Nilüfer İlçesi'dir. Bursa'da üst gelir gruplarının yaşamayı tercih ettikleri ilçe Nilüfer'dir. Bursa'da aylık ortalama geliri 3001 YTL ve daha fazla olan kişilerin %76'sı bu bölgededir. Anket verilerine göre, Bursa genelinde işsiz olduğunu belirten kişilerin sadece %2.4'ü bu bölgede yaşamaktadır. Küreselleşme sürecine bağlı olarak kentsel mekanda, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanlarının birbirlerinden ayrılmasıyla ortaya çıkan mekansal ayrılaşma sürecinde, özellikle üst ve orta gelir gruplarının yaşamayı için tercih ettiği bölge, Nilüfer olmuştur. Sanayileşme faaliyetlerine bağlı olarak Bursa'ya yönelen göçlerle birlikte kent merkezinde nüfus yoğunluğunun artması ve trafik problemlerinin ortaya çıkmasıyla orta ve üst gelir grupları, kent merkezindeki konutlarını terk ederek farklı bir yaşam alanı arayışına girmişlerdir. Nilüfer İlçesi'nde, düzenli ve sağlıklı bir yapılaşmanın ortaya çıkmasıyla birlikte orta ve üst gelir gruplarının yaşamayı tercih ettiği bir yer haline gelmiştir. Bu bölgeye ilginin artmasına paralel olarak inşaat şirketleri tarafından gerçekleştirilen konut projeleriyle, Nilüfer İlçesi, yeni yaşam alanı olarak orta – orta üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir. Nilüfer İlçesi bugün, yapılan yeni yerleşim bölgelerine; farklı tipteki konut / işyeri projelerine; tüketim toplumu anlayışının etkisiyle sayıları hızla artan alışveriş mekanları, restoranlar / kafeler ve parkların bölgenin mekansal coğrafyasında oluşturduğu yapısal değişime paralel olarak, Bursa kentinde küreselleşme sürecinin etkilerinin en çok hissedildiği ve bu

etkilerin kentsel mekanda yansımalarının yoğunlaştığı bölge konumundadır. Bu özellikleri itibari ile Nilüfer İlçesi, Massey'in 'güç geometrisi' kavramsallaştırması çerçevesinde, Bursa'nın 'küresel' yüzünü temsil etmektedir.

“Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekansal, Sosyal Ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği” adlı bu çalışmada; küreselleşme süreciyle birlikte Bursa kentinde, farklı ekonomik, sosyal, kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanlarının birbirlerinden ayrılmasıyla mekansal ayrımlaşma olgusunun bulunup bulunmadığı ve tüketim toplumu anlayışının yansımalarına paralel olarak kentsel yaşamda geçmiş dönemlerden farklı bir sosyal, kültürel yapılanma unsurlarının ortaya çıkıp çıkmadığı hipotezi sorgulanmıştır.

Elde edilen verilere göre, çalışmanın hipotezi doğrulanmıştır. Bir diğer ifade ile; küreselleşme süreciyle birlikte Bursa kentinde, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanlarının birbirlerinden ayrılmasıyla mekansal ayrımlaşma belirginlik kazanmıştır. Tüketim toplumu anlayışının yansımalarına paralel olarak kentsel yaşamda geçmiş dönemlerden farklı bir sosyal ve kültürel yapılanma ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Akbalık, Esra
2004 Tüketim Kültürünün Etkisinde Değişen Kentsel Yaşam Biçimleri ve Küresel Kentler: İstanbul Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Akçay, Bora
2005 “Modernleşme Ekseninde Bursa’nın Kimliği”, *Olay Gazetesi: Bursa’da Yaşam Eki*, Mayıs, ss.44-52.
- Akkılıç, Yılmaz
2002 *Bursa Ansiklopedisi*, BURDEF Yayınları No:3, Bursa, 2002.
1999 “Bursa’nın Hayat Sahnesi: Kapalıçarşı”, *Olay Gazetesi*, Bursa.
- Akkılıç, Yılmaz – Tavgaç, İsmet – Eroğlu, Mustafa – Özalp, Teoman – Saker, Erdem - Bilenser, Erdoğan
2000 “Bursa Tartışmaları: Başkanların Gözüyle Bursa”, *Bursa Defteri*, Mart, ss.24- 61.
- Akın, Oya
1999 Küreselleşme Olgusu ve Kent Mekanı Üzerine Etkileri: İstanbul Metropolitan Alanı Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Aksoy, Asu - Robins, Kevin
1999 “Modernizm ve Binyıl: İstanbul’da Mekanla İmtihan”, *Birikim Dergisi: “Kentte Yarılma”*, Temmuz, sy.123, ss. 53-62.
- Akşit, Bahattin
1998 “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”, *Türkiye’de İç Göç Konferansı Bolu-Gerede, 6 – 8 Haziran 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.22-37.
- Aktan, Coşkun C. – İstiklal, Yaşar V.
2004 *Globalleşme: Fırsat Mı? Tehdit Mi?*, Zaman Kitap, İstanbul.
- Allen, J.,
1992 “Fordism and Modern Industry”, *Political and Economic Forms of Modernity*, Ed: J. Allen- P.Braham-Lewis, Polity Press, Cambridge.
- Alsaç, Üstün
1993 *Türk Mimarlığı*, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul.
1993 *Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı*, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul.
- Altaban, Özcan
1999 “Bursa Büyükşehir’de Kentleşmenin Bir Bilançosu”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi 11. Yapı Yaşam Kongresi*, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayınları, Mayıs, ss.169-192.
- Altıntaş, Hakan
2004 “Küreselleşme ve İstanbul”, *İstanbul: Şehir ve Medeniyet*, haz. Şevket Kamil Akar, Klasik Yayınları, İstanbul, ss.403-427.

- 2002 Küreselleşme ve Küresel Kent Kavramı: NewYork, Londra, İstanbul Kentlerindeki Ekonomik – Sosyal Transformasyon Sürecinin Analizi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- And, Metin
1999 *Osmanlı Tiyatrosu*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Antonides, Gerrit – Van, Raaij Fred
1998 *Consumer Behavior A European Perspective*, John Wiley and Sons Press, Chichester.
- Appadurai, Arjun
1996 *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
1990 “Disjuncture and Difference in Global Cultural Economy”, *Theory, Culture and Society*, nu. 7: 2 / 3, ss.295-310.
- Arda, Erhan
2003 *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Alfa Kitabevi, Bursa.
2002 *Ekonomi Sözlüğü*, Alfa Kitabevi, Bursa.
- Aslan, Seyfettin – Yılmaz, Abdullah
2003 “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm”, *Modernite'den Postmodernite'ye Değişim*, der. Coşkun Can Aktan, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Aslanoğlu, Mehmet
2001 *Sanayinin Örgütlenmesinde Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Aslanoğlu, Rana
2000 “Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme”, *Global Yerel Eksende Türkiye*, der. Fuat Keyman - Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Kitabevi, İstanbul, ss.331-349.
1999 “Bursa’da Kapalıçarşı’nın Sosyal ve Mekansal Yapısı”, *Olay Gazetesi Yayını: Bursa’nın Hayat Sahnesi : Kapalıçarşı*, Bursa.
1998 *Kent Kimlik Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa.
1990 Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgelerinin Analizi: Bursa - Reyhan Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa.
- Aslanoğlu, Rana – Canpolat, Emin – Kırayoğlu, Mithat – Tanyeli, Uğur
1999 “Bursa Tartışmaları”, *Bursa Defteri*, sy.2, ss.9-26.
- Arslansoy, Ertan
2004 “Genel Nazım Plan Yönetmeliği, Proje: Mimar Luigi Piccinato”, *Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki*, Ekim, ss. 36-54.
- Ayata, Sencer,
2003 “Yeni Orta Sınıf Ve Uydu Kent Yaşamı”, *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat*, haz. Deniz Kandiyoti – Ayşe Saktanber, Metis Yayınları, Ankara.
- Ayata, Sencer – Ayata, Ayşe
2000 “Toplumsal Tabakalaşma, Mekansal Ayrışma ve Kent Kültürü”, *Mübeccel Kiray İçin Yazılar*, haz. Fulya Atacan – Fuat Ercan – Hatice Kurtuluş – Mehmet Türkay, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.151-173.

- Aydın, Mustafa - Atacan, Vedat - Kaplanoğlu, Raif
2003 *Bursa: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Bursa Valiliği 80. Yıl Yayını, Bursa Valiliği – Çevre Koruma Vakfı Basımı, Bursa.
- Aytaç, Serpil
2000 *Psikolojiye Giriş : İnsanı Anlama Çabası*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Bademli, Raci
2001 “Yeni Küreselleşmenin Kıskaçında Kent ve Planlama”, *Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*, İstanbul, Yaz, yıl.1, sy.3, ss. 64 – 78.
- Bahbha, H.
1994 *The Location of Culture*, Londra: Routledge Publishers.
- Balamir, Murat
1996 “Türkiye’de ‘ApartKent’lerin Oluşumu”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut Ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul,ss.335-343.
- Bali, Rıfat,
2002 *Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
1999 “Çılgın Kalabalıktan Uzak...”, *Birikim Dergisi*, Temmuz, sy.123, ss.35-46.
- Baloğlu, Filiz,
2002 “Ekonomik Olaylara Sosyolojik Yaklaşım”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi: İktisat’ın Dama Taşları Ekoller – Kavramlar – İz Bırakanlar II*, İstanbul, ss.116-130.
- Barkan, Ömer - Meriçli, Lütfü Enver
1998 *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Bartu, Ayfer
2001 “Kentsel Ayrışım): İstanbul’daki Yeni Yerleşmeler ve Kemer Country Örneği”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüsoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.145-150.
- Batkan, Önder
1996 “Bursa Kentsel Gelişim ve Planlama Süreci”, *Bir Masaldı Bursa*, haz. Engin Yenal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss.247-259.
- Baudrillard, Jean
2003 *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
1997 *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliçay – Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
1995 “Bir Tüketim Kuramı Üzerine”, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, çev. Osman Olcay Kunay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Yaz, sy. 5, ss.89-102.
- Bauman, Zygmunt
1999 *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
1999 *Çalışma Tüketimcilik ve Yeni Yoksulluklar*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Baykal, Kazım
1950 *Bursa Ve Anıtları*, Halkevi Yayınları, Bursa.
- Beaverstock, J.V. – Smith, R.G. – Taylor, P.J.
1999 “The Global Capacity of a World City: A Relational Study of London”, *GaWC Research Bulletin 7*. <http://www.iboro.ac.uk/gawc/index.html>
1999 “A Roster Of World Cities”, *Cities*, vol.16(6), pp. 445-458.

- Beck, Ulrich
2000 *What is Globalization?*, Polity Press, Cambridge.
1999 *Siyasallığın İcadı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Behar, David – Perouse, Jean François
2006 “Giriş”, *İstanbul’da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, der. David Behar – Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.1-7.
- Berkman, G. – Osman, Sevin
1996 *1984 Sonrasında Konut Kooperatifçiliği*, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi:16, Ankara.
- Berner, Erhard
2005 “Metropol İkilemi: Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele”, *Mekan Kültür İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, çev. Leyla Şimşek – Nilgün Uygun, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.137-162.
- Biber, İlkay
2001 “Bir Kültür Örüntüsü Olarak İnternette Alışveriş”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüşoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.105-114.
- Bilgin, İhsan
2000 “Bedelsiz Modernleşme”, *Mübeccel Kiray İçin Yazular*, haz. Fulya Atacan-Fuat Ercan – Hatice Kurtuluş – Mehmet Türkay, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.189-193.
1998 “Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet’in İmarı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ed.Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası - Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.255-271.
- Bloch, Ernest
1995 “Yeni Giysi, Aydınlanmış Vitrin”, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, çev. Osman Olcay Kunay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, sy.5, Yaz, ss.103-105.
- Bocock, Robert
1993 *Tüketim*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Boskoff, Alvin
1970 *The Socioology of Urban Regions*, Meredith Corporation, NewYork.
- Bourdieu, Pierre
1995 *Pratik Nedenler*, Kesit Yayınevi, İstanbul.
- Bozdoğan, Sibel
1998 “Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış”, *Türkiye’de Modernleşme Ve Ulusal Kimlik*, ed. Sibel Bozdoğan – Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.118-135.
- Bozkurt, Veysel
2005 *Endüstriyel&Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi – Ekonomi – Kültür*, Aktüel Yayınları, Bursa.
2000 *Püritanizm’den Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alesta Basın Yayım Dağıtım, Bursa.
- Braduel, Fernand
1967 *Civilisation Materielle et Capitalisme XVe-XVIIe siecle*, Armand Colin, Paris.

- Buğra, Ayşe
2003 *Devlet Piyasa Karşıtlığının Ötesinde; İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BURDEF
2000 “Bursa’nın Kentsel Gelişimi”, *Bursa Defteri*, Mart, ss.16-22.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi
2000 Koruma Çalışmaları Etüd Projesi.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi
1997 1/100.000 ölçekli Bursa 2020 Çevre Düzeni Strateji Plan Raporu, 1997 Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa
- Caldeira, Terasa
1996 “Building Up Walls: The New Pattern of Spatial Segregation in Sao Paulo”, *International Social Science Journal*, March, vol.147.
- Camagni, R.P.
1993 “Form City Hierarchy to City Network: Reflections About An Emerging Paradigm”, *Structure and Change in the Space Economy*, ed. R. Lakshmanan - P. Nijkamp Berlin, pp.66-87.
- Carmona, Matthew - HEATH, Tim – Oc, Taner – Tiesdell, Steve
2003 *Public Places Urban Places: The Dimensions of Urban Design*, Architectural Press Elsevier Press, London.
- Carolyn, Siegel
1996 *Marketing; Foundations and Applications*, Irwin Mirror Press, Chiago.
- Carpenter, Juliet – Lees, Loretta
1995 “Gentrification in NewYork, London and Paris:An International Comparision”, *International Journal Of Urban and Regional Research*, vol.19, n.2, Blackwell Publishers, Oxford.
- Castells, Manuel
2005 *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, I. Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- 1999 “Grassrooting the Space of Flows”, *Urban Geography*, vol.20, pp.294-302.
- 1997 *Kent Sınıf İktidar*, çev. Asuman Erendil, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- 1977 *The Urban Question a Marxist Approach*,Edward Arnold Publisher,London.
- 1976 “Is there an Urban Sociology” Pickvance, *Urban Sociology Critical Essays*, Methuen Co.
- Chase – Dunn C.
1985 “The System of Cities, AD 800-1975”, *Urbanization in the World – Economy*, ed. M.Timberlake, Academic Press, NewYork, pp.269-292.
- Chen, Nancy – Yu Ping – Heligman, Larry
1996 “Growth Of The World’s Megalopolises”, *Mega City Growth And The Future*, Ed. Roland Fuchs – Ellen Brennan – Joseph Chomie, Routledge Publishers, London.
- Clark, David
1996 *Urban World / Global Cities*, Routledge Publishers, London.
- Cochrane, Allan – Pain, Kathy
2000 “A Globalizing Society?”, *A Globalizing World? Culture, Economics, Politics*, ed. David Held, Routledge Publishers, NewYork.

- Connor, Steven
2001 *Post-modernist Kültür: Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş*, çev. Doğan Şahiner, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çabuklu, Yaşar
2004 *Toplumsalın Sınırında Beden*, Kanat Kitap, İstanbul.
- Çelebi, Evliya
1999 *Seyahatname II*, haz. Zekeriya Kurşun, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çiftçi, Cafer
2005 “Erken Osmanlı Döneminde Bursa’nın Dış Ticaret Bağlantıları”, *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu - Payitaht Bursa’nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri 04-05 Nisan 2005 Bildiri Kitabı*, ed. Cafer Çiftçi, Osmangazi Belediyesi, Bursa, ss.147-167.
- Çini, Gürol
2002 *Küreselleşme ve Metropol Kentin Değişimi: Telepolis*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- Çukurçayır, Akif
2004 “Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Yönetişim”, *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, ed. Muhittin Acar - Hüseyin Özgür, Nobel Yayıncılık, İstanbul,ss.259-275.
- Danış, Didem
2001 “İstanbul’da Uydu Yerleşmelerinin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüsoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.151-160.
- Davis, Fred
1997 *Moda Kültür ve Kimlik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Davis Mike
1996 “Kentsel Denetim-Blade Runner’ın Ötesinde”, çev. Ogün Duman, *Birikim Dergisi*, sy.86-87, Haziran – Temmuz.
- Debord, Guy
1996 *Gösteri Toplumu*, çev. Ayşen Ekmekçi – Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Demir, Ömer
2003 *Küresel Rekabette Etkin Devlet: Türkiye İçin Etkin Bir Devlet Oluşturma İmkani*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Demirağ, Banu
2002 *Kırk Bir Yılın Seyir Defteri: Bursa Festivali*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa.
- Doğan, Ali Ekber
2001 “Türk Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu”, *Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi: Kent ve Kapitalizm*, sy.2, Bahar, ss.97-123.
- Doltaş, Dilek
1992 “İnsanı Merkez Alan Modernizm Postmodernizmin Merkezlessiz Dünyasını Yarattı”, *Evrensel Kültür Dergisi*, Eylül.
- Dostoğlu, Neslihan
1995 “Modern Sonrası Mimarlık Anlayışları”, *Mimarlık Dergisi*.

- Dostoğlu, Neslihan – Vural, Tülin
2004 “Löcher, Prost ve Piccinato’nun Bursa’daki Kentsel Gelişime Katkıları”, *Olay Gazetesi: Bursa’da Yaşam Eki*, Ekim, ss.122-126.
- Dostoğlu, Neslihan – Oral, Özlem
1999 “Bir Osmanlı Başkenti Bursa’nın Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Fiziksel Değişim Süreci”, *Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı: Uluslararası Bir Miras Kongresi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, ss.221-229.
- Douglass, Mike
2000 “Mega-Urban Regions And World City Formation: Globalisation, The Economic Crisis and Urban Policy Issues in Pasific Asia”, *Urban Studies*, vol.37, n.12, pp.2315-2335.
- Douglass, Mary – Isherwood Baron
1999 *Tüketimin Antropolojisi*, çev. Erden Atilla Aytekin, Dost Kitabevi, Ankara.
- Dörtok Abacı, Zeynep
2005 Modernleşme Sürecinde Bursa Kenti’nin Mekansal ve Sosyal Değişimi (1860 -1910), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa.
- Duessenberry, S. James
1952 *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior*, Harvard University Press, Cambridge.
- Dumouchel, Robert J.
1975 *Dictionary of Development Terminology*, McGraw Hill Book Company, NewYork.
- Dursun, Çiler
2000 “Zaman : Modern ve Postmodern”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, sy.84, Bahar, ss.189-211.
- Dutemple, Edmond
2005 “Bursa’da İpek Endüstrisi”, *Olay Gazetesi : Bursa’da Yaşam Eki*, Kasım, ss.42-56.
- Dülgeroğlu, Ercan
1975 *Bursa’nın Ekonomik Bünyesi*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, No: 12, Bursa.
- Easterly, William – King, Robert – Levine, Ross – Rebelo, Sergio
1994 *Policy, Technology Adoption and Growth*, NBER Working Paper 4681.
- Eco, Umberto
1986 *Travels in Hyper-Reality*, Picador Publications, London.
- Enlil, Zeynep Meral
2000 “Bir Sınıfsal Proje Olarak Eski Kent Merkezlerinin ve Tarihi Konut Dokusunun Yeniden Ele Geçirilmesi: Yeniden İşlevlendirme ve Soylulaştırma”, *Domus*, İstanbul, sy.8, ss.46-49.
- Eraydın, Ayda
2001 “Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler”, *Prof.Dr. Cevat Geray’a Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları 25, Ankara,ss.363-392.
- Ekinci, Oktay
1998 “Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüšođlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.191-198.

- Emiroğlu, Kudret – Ünsal, Süha
2006 *Kentleşme, Yapı ve Konut*, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası Yayını, Ankara.
- Ercan, Fuat
2000 “Küreselleşme Sürecindeki Yerellikler: Homojenlikler ve Farklılaşma / Güç Ve Eşitsizlik Üzerine”, *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*, ed. Fulya Atacan-Fuat Ercan – Hatice Kurtuluş ve diğ., Bağlam Yayınları, İstanbul.
1996 “Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri Ve Uluslararasılaşan Kentler: İstanbul”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, sy. 71, ss.61-96.
- Erder, Sema
2001 “Yoksulluğun Düzenlenmesinden, Zenginliğin Düzenlenmesine Kentleşme ve Kentsel Kurumlar”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüšođlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.121-128.
1999 “Göç, Yerleşme Ve Çok Kültürel Tanışma”, *Birikim Dergisi*, sy.123, Temmuz, ss. 68-75.
1998 “Kentteki Enformel Örgütlenmeler, ‘Yeni’ Eğilimler ve Kent Yoksulları”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüšođlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 107-114.
1996 *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erder, Leila
1976 *The Making Of Industrial Bursa: Economic Activity And Population in a Turkish City 1835-1975*, Princeton Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Princeton Üniversitesi.
- Eren, Mete
2000 İstanbul Metropoliten Alanında 1980 Sonrasında Gelişen Alışveriş Merkezleri Olgusu, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ergenç, Özer
2005 “Payitaht Bursa’dan Hüdavendigâr Sancağı’na”, *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu - Payitaht Bursa’nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri 04-05 Nisan 2005 Bildiri Kitabı*, ed. Cafer Çiftçi, Osmangazi Belediyesi, Bursa, ss.101-108.
- Ergün, Nilgün
2006 “Gentrifikasyon Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği”, *İstanbul’da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, der. David Behar-Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.15-31.
- Erman, Tahire
1998 “Kentteki Kırsal Kökenli Göçmenlerin Yaşamında Gecekondu ve Apartman”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, haz. Firdevs Gümüšođlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.317-324.
- Ertürk, Hasan
2000 “Tüketim Toplumu ve Sürdürülebilir Tüketim”, *Çevre Politikası Ders Notları*, Bursa.
1997 *Kent Ekonomisi*, 2. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi

- Ertürk, Hasan – Kahvecioğlu, Yasemin
2002 “Bilgi Toplumunun Risk Toplumuna Dönüşümünde Tüketimin Yeri”, *1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Sakarya Üniversitesi.
- Fainstein, Susan
1996 “The Changing World Economy and Urban Restructuring”, *Reading in Urban Theory*, ed. Susan Fainstein - Scott Campbell, Blackwell Publishers, Massachusetts, pp.170-186.
- Faraqhi, Suraiya
2000 *Osmanlı'da Kent ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Featherstone, Mike
1996 *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
1995 *Undoing Culture*, Sage Publishers, NewYork.
- Fishmann, Robert
2002 “20.Yüzyılda Kent Ütopyaları:Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright,Le Corbusier”, *20. Yüzyıl Kenti*, der. - çev. Bülent Duru-Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara.
- Fırat, Serpil
2002 “Kentsel Mekanlarda Kamusal Alan”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.11, Ekim, sy.4,ss.41-72
- Fırat, Fuat – Schultz Clifford J.
1997 “From Segmentation to Fragmentation: Markets and Marketing in the Postmodern Era”, *European Journal of Marketing*, vol.31, pp:3-4.
- Fırat, A.Fuat – Venkatesh, Alladi
1993 “Postmodernity: The Age of Marketing”, *International Journal of Research Marketing*, vol.10, pp.229-239.
- Fidan, Nalan – Alan, Julide – Güniçen, Esin
2005 *Bursa: Sağlıklı Bursa İçin Vizyonumuz ve Planlarımız Dünya Sağlık Örgütü Sağlıklı Şehirler Projesi IV. Faz (2003-2007)*, Bursa Büyük Şehir Belediyesi Sağlıklı Şehirler Proje Koordinatörlüğü, Bursa.
- Fidan, Nalan – Pala Kayıhan
2005 *Bursa: Şehir Sağlık Profili ve Sağlıklı Şehir Göstergeleri*, Bursa Büyük Şehir Belediyesi Sağlıklı Şehirler Proje Koordinatörlüğü, Bursa.
- Friedmann, John
1986 “The World City Hypothesis”, *Development and Change*, vol.17, Sage Publications, London, ss.69-83.
- Fromm, Erich
1997 *Sahip Olmak Ya da Olmak*, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Fujita, K.
1991 “A World City and Flexible Specialization: Restructuring of the Tokyo Metropolis”, *International Journal Of Urban And Research*, vol.15.
- Furnhama, A.
1990 “The Protestant Work Ethic”, *The Psychology of Work-Related Beliefs and Behaviours*, Routledge Publishers, NewYork.

- Gans, Herbert
1970 *Urban Man and Society*, Alfred A. Konoff Inc. Publishers, NewYork.
- Genç, Neval F.
2003 “Kent Yenileme ve Yerel Yönetimler: Kamu Yönetimi Perspektifi”, *Yerel ve Kentsel Politikalar*, ed. M.Akif Çukurçayır - Ayşe Tekel, Çizgi Kitabevi, Konya, ss.413-490.
- Geray, Cevat
1974 *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Giddens, Anthony
2000 *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Alfa Yayınevi, İstanbul.
2000) *Sosyoloji*, haz. Hasan Özel - Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.
1998 *Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, Anthony – Pierson Christopher
2001 *Anthony Giddens 'la Söyleşiler: Modernliği Anlamlandırmak*, Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Gottdiener, Mark
2005 *Postmodern Göstergeler: Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri*, çev. Erdal Cengiz-Hakan Gür-Arhan Nur, İmge Kitabevi, Ankara.
- Gottdiener, Mark – Hutchison, Ray - Hill, Mc Graw
2000 *The New Urban Sociology*, McGraw Hill Company Press, NewYork.
- Göktur, Pelin
2006 “Rezidanslar ve Gentrified Konutlar”, *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, der. David Behar – Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.143-146.
- Gramsci, Antonio
1971 *Selections From The Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, ed. Q.Hoare-Smith Nowell, Lawrence&Wishart Press, London.
- Grubb, Edward L. – Harrison L. Gratwohl
1967 “Consumer Self – Concept, Symbolism and Market Behavior: A Theoretical Approach”, *Journal of Marketing*, October, vol.31
- Gürman, Taner
2002 “Bursa Kültür Haritası”, *Güney Marmara Mimarlık Dergisi*, sy.13, ss.50-54.
- Güven, Hülya
2005 *Bursa'nın Nilüferi*, Nilüfer Belediyesi Yayını, Bursa
- Güvenç, Murat
1998 “Beş Büyükşehirde Statü – Gelir Temelinde Mekansal Farklılaşma: İlişkisel Çözümlenmeler”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası - Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.115-138.
- Habermas, Jurgen
2002 *Küreselleşme ve Ulus Devletlerin Akıbeti*, Bakış Yayınları, İstanbul.
- Hacısalihoglu, Yaşar İ.
2001 “Küreselleşmenin Gerçek Yüzü ve İstanbul”, *Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*, yıl.1, sy.3, Yaz, ss.86-89.
2001 “Yeni Küreselleşmenin Kıskaçında Kent ve Planlama”, *Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*, yıl.1, sy.3, Yaz, ss.64-78.

- Hall, Stuart
 1998 “Yerel ve Küresel:Küreselleşme Etniklik”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, ed. Anthony King, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, ss.39-61.
 1992 “The Rest and The West: Discourse and Power”, *Formation of Modernity*, ed. S. Hall-B.Gieben.
- Hall, Peter
 1998 “Globalization and The World Cities”, *Globalization and The World of Large Cities*, ed. Fu-Chen Lo, Yue-Man Yeung, The United Nations University Press, Tokyo, ss.17-36.
- Hamnett, Chris
 1994 “Social Polarisation in Global Cities”, *Urban Studies*, vol.31(3) pp. 401-424.
- Harvey, David
 2002 “The Urban Process Under Capitalism:A Framework for Analysis”, *The City: Critical Consept In The Social Sciences*, ed. Micheal Paciona, Routledge Publishers, NewYork.
 2002 “Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı”, *20. Yüzyıl Kenti*, der. Ve çev. Bülent Duru-Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara, ss.147-171.
 1988 *Social Justice and The City*, Blackwell Publishers, Massachusetts.
 1996 “Social Justice Postmodernism and The City”, *Reading in Urban Theory*, ed. Susan Fainstein - Scott Campbell, Blackwell Publishers, Massachusetts, pp.415-435.
 1985 *The Urbanization of Capital*, John Hopkins University Press.
- Hasol, Doğan
 1997 *Yağma Var!*, Yapı Endüstri Merkezleri (YEM) Yayınları, İstanbul.
- Hawley, Amos
 1971 *Urban Society An Ecological Approach*, The Ronal Press Company, NewYork.
- Held, David
 1991 “Democracy and the Global System”, ed. David Held, *Political Theory Today*, Polity Press, Cambridge, pp.197-235.
- Hirst, Paul – Thompson, Grahame
 2003 *Küreselleşme Sorgulanyor*, Dost Kitapevi, Ankara.
- Işık, Oğuz – Pınarcıoğlu, Melih
 2004 “Devredilemez ve Kuralsız Yeni Bir Yoksullaşma Süreci, Yaşanmaya Başlanıyor”, *Entelektüel Perspektif: Kültür Siyaset ve Toplum Söyleşileri*, ed. Memet Zincirkıran, Alfa Yayınları, İstanbul.
 2001 *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Işık, Oğuz
 1993 “Modernizm Kenti/Postmodern Kenti”, *Birikim Dergisi*, sy.53, ss.27-34.
- Illich, Ivan
 2002 *Tüketim Köleliği*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, Ahmet – Ünalın, Turgay
 1998 “Türkiye’de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, *Türkiye’de İç Göç Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.38-55.

- İnsel, Ahmet
1999 “Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak”, *Birikim Dergisi: Kentsel Yarılma*, sy.123, ss.23-25.
- İpekyün, Ahmet
1997 *Bursa: Ekonomik Açından Bir Değerlendirme*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa.
1996 “Bursa’nın Ekonomik Profiline Genel Bakış”, *Bir Masaldı Bursa*, Haz:Engin Yenal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss.233-245.
1995 *Türkiye’de Perakende Ticarete Yeni Oluşumlar: Bursa Örneği*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa.
1994 *Bursa’nın Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deniz İşletmeleri
2002 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deniz İşletmeleri Yıllık Faaliyet Raporu, İstanbul
- Jacobs J.
1984 *Cities and The Wealth of Nations*, Random House Publishers, NewYork.
- Jameson, Frederic
1998 “Notes on Globalization as a Philosophical Issue”, *The Culturel of Globalization*, ed. Frederic Jameson - Masao Miyoski, Duke University Press, London, pp.54-77.
- Jencks, Charles
1996 “Yeni Modernler”, *Yapıdan 9 Seçmeler*, çev. İpek Gödeli, Yem Yayınları, İstanbul, ss.68-89.
1987 *The Language of Post-modern Architecture*, Academy Editions, London.
- Jessop, Bop
2001 “Küreselleşme ve Ulus Devlet”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, sy.64, Kış,ss.61-78.
- Johnston, R.J
1994 “World Cities in a World-System”, *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.18(1), pp.150-152.
- Kağıtçıbaşı, Ergun – Yaşar, Enis
2006 *Bursa’nın Ekonomik Tarihi 1326-1900*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa.
- Kahvecioğlu, Yasemin
2004 Tüketim Toplumu, Ekolojik Risk ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- Kaplanoğlu, Raif
2001 *Bursa Ansiklopedisi 4 Cilt*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa.
1996 *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Bursa.
- Kaplanoğlu, Raif – Cengiz, İsmail
2005 *Prusa’dan Avrupa Yolunda Kentleşen Bursa’ya*, Bursa Büyük Şehir Belediyesi Yayını, İstanbul.
- Kaprol, Timur
1999 Bursa’da 1930-1950 Yılları İnşa Edilmiş Konutların Cephe Özelliklerinin Değerlendirilmesinde Tipolojik Bir Yöntem Değerlendirilmesi, Yıldız

- Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Karakaş, Mehmet
2003 “Modern Bütünleşmeden Postmodern Farklılaşmaya Kentte Toplumsal Etkileşim”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.12, sy.2, ss.16-40.
- Karakurt, Elif
2004a “Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekanı Okumak”, 3. *Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- 2004b “Dünya Kenti Kavramına Alternatif Bir Bakış”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, ss.320-336.
- 2002 Küreselleşme ve Yerelleşme Süreçlerinde Üst Gelir Grubu Konutları: Bursa/Bademli Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- Karakurt, Elif – Uyar, Şaban
2005 “Turizm Potansiyeli Açısından Bursa’nın Kültür, Tarih Ve Çevre Envanteri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, 1. *Bursa Turizm Sempozyumu 30 Eylül - 2 Ekim 2005*, Bursa.
- Kartal, Kemal S.
1992 *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Kaya, İsmail
2000 *Muhterem Müşterilerimiz*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Kaya, Güzin
1996 “Dış Dinamikler ve İstanbul’un Yapısal Değişimi”, *Habitat’a Doğru İstanbul 2020 Sempozyumu*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Planlaması Bölümü 17-19 Nisan 1996, İstanbul, ss.85-92.
- Kazgan, Gülten
2002 *Küreselleşme Ve Ulus – Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Keleş, Ruşen
2004 “Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı”, *Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*, yıl.4, Yaz, sy.12, ss.73-75.
- 1993 *Kentleşme Politikası*, 2.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kennedy, M. – Leonard, P.
2001 “Dealing With Neighborhood Change: A Primer on Gentrification and Policy Changes”, *A Discussion Papered For The Brookings Institution Center On Urban and Metropolitan Policy*.
- Kepenek, Yakup
2000 “Ekonomik Yönleriyle Elektronik Ticaret”, *Elektronik Ticaret*, der.Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Çağlar
2005 “Globalization and Social Exclusion in Istanbul”, *International Journal of Urban and Regional Research*, Blackwell Publishing, Oxford, vol.29, nu.1, ss.124-134.

- 2000a “Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına”, *İstanbul:Küresel İle Yerel Arasında*, der. Çağlar Keyder, Metis Yayınları, İstanbul, ss.171-190.
- 2000b “Arka Plan”, *İstanbul:Küresel İle Yerel Arasında*, der.Çağlar Keyder, Metis Yayınları, İstanbul, ss.7-40.
- King, Anthony
1990 *Global Cities:Post Imperialism and Internationalization of London*,Routledge Publishers, NewYork.
- Kıray, Mübeccel
2005 *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, haz. Nigan Bayazıt, İstanbul, Bağlam Yayınları.
1998 “Az Gelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri”, *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kırayoğlu, Kerem
2004 “Bursa’da Planlama Dönemleri”, *Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki*, Ekim, ss.146-150.
- Kirby, A. – Marston, S. – Seasholes, K.
1996 “World Cities and Global Communities: The Municipal Foreign Policy Movement and New Role for Cities”, *World Cities in a World - System*, ed. P.L.Knox-P.J.Taylor,Cambridge University Press,Cambridge,pp.267-289.
- Knight, Richard V.
1989 “City Building in a Global Society”, *Cities in a Global Society*, ed. Richard V. Knight – Gary Gappert, Sage Publications, London.
- Koban, Emine – Fırat, Zerrin – Selimoğlu, Emel
2005 *Perakende Sektöründe Kayıtlı – Kayıtdışı Faaliyetlerin Bursa Özelinde Karşılaştırmalı Analizi*, Perakendeciler Derneği Araştırma Raporu, İstanbul.
- Kofman, Eleonore – Lebas, Elizabeth
1996 *Writings on Cities: Henri Lebevre*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Kongar, Emre
2003 *21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 33. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kowinski, W.S.
1985 *The Mallng of America:An Inside Look at the Great Consumer Paradise*, William Morrow Books, NewYork.
- Kuban, Doğan
2000 *İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis*, İstanbul, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
1995 “Anadolu Kentleri’nin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı Üzerine Gözlemler”, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul, ss.163-197.
- Kurtuluş, Hatice
2005 “İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği”, *İstanbul’da Mekansal Ayrışma*, haz. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.161-186.
- Lasch, Christopher
1991 *The True and Only Heaven: Progressand Its Critics*, Norton Publications, NewYork

- Laurent, Batrice Saint
2005 “Bursa’da Modernleşme ve Osmanlılaşmanın Kaynakları”,çev. Seçkin Ergin, *Olay Gazetesi : Bursa’da Yaşam Eki*, Mayıs, ss.8-20.
- 1999 “Bir Tiyatro Amatörü: Ahmed Vefik Paşa Ve 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bursa’nın Yeniden Biçimlenmesi”, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, ed. Paul Dumont, François Georgeon, 2. Baskı, Tarih Vakıf Yurt Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, Henri
1998 *Modern Dünyada Gündelik Hayat*,çev.İşin Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.
- Lo, Fu Chen – Yeung, Yue Man
1998 *Globalization and The World of Large Cities*, The United Nations University Press, Tokyo.
- Lodziak, Conrad
2003 *Kapitalizm ve Kültür: İhtiyaçların Manipülasyonu*,çev. Berna Kurt,Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- Lurry, Celia
1996 *Consumer Culture*, Polity Press,Cambridge.
- Lyon, David
2006 *Günlük Hayatı Kontrol Etmek Gözetlenen Toplum*, çev. Gözde Soykan, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Lyotard, J.F.
1994 *Postmodern Durum*, çev. Ahmet Çiğdem, 3. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.
- Marcuse, Peter
1986 “Abandonment, Gentrification and Displacement: The Linkages in NewYork”, ed. Smith and Williams, *Gentrification and The City*, Unwin Hyman Lim Publishers, Boston.
- Marcuse, Peter – Kepmen, Ronald Van
2000 *Global Cities*, Blackwell Publishers,Massachusetts.
- Markusen, A.
1999 “Debates and Surveys: Fuzzy Concepts, Scanty Evidence, Policy Distance: The Case Of Rigour and Policy Relevance in Critical Regional Studies”, *Regional Studies*, vol.33(9), pp.869-884.
- Marin, Mehmet
2004 “Globalleşme Sürecinde Kent ve Bölgelerin Mekansal Ekonomilerdeki Rolü ve Ekonomik Coğrafya Eşitsizliği: Bir Yerleşim Kuramı Yaklaşımı”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, ss.20-39.
- Marris, Peter
1969 “Şehir Yenilenmesinin Doğurduğu Sosyal Problemler”, çev. Ercan Yener, *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Veya Yenilenmesi Sırasında İşbirliği*, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Marshall, Berman
1999 *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay – Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- Marx, Karl
1959 Economic and Philosophic Manuscripts of 1844, Lawrence&Wishart Press, Londra
(1881/1884) *Capital*, Vintage Books, NewYork.
- Massey, D.
1993 “Power-Geometry and A Progressive Sense of Place”, *Mapping The Futures Local Cultures Global Change*, ed. J.Bird-B.Curtis, Routledge Publications, London.
- McLuhan, Marshall
1999 *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Meyer, David
1998 “World Cities as Financial Centres”, *Globalization and The World of Large Cities*, ed. Fu-chen Lo, Yue-man Yeung, The United Nations University Press, Tokyo.
- Mihçioğlu, Esin – Tuna, Raşit – Fidan, Nalan, Demirel, Çağrı – Boynikoğlu, Figen – Göktaş, Umut Ünsal – Uşun, Murat
2004 “Bursa Kenti ve Planlamaya Yaklaşım”, *Olay Gazetesi: Bursa’da Yaşam Eki*, Ekim, ss.170-178.
- Moles, A. Abraham
1995 “Nesneler Bütünü: Display”, çev. Esra Özdoğan, *Cogito - Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, sy.5, Yaz, ss.147-156.
- Mulgan, Geoff
1995 “Kentin Değişen Yüzü”, *Yeni Zamanlar: 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi*, ed. Stuart Hall-Martin Jacques, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Mülayim, Selçuk
2004 “XIX. Yüzyıl Osmanlı İstanbul’u”, *İstanbul: Şehir Ve Medeniyet*, haz: Şevket Kamil Akar, Klasik Yayınları, İstanbul, ss.81-95.
- Nalçaoğlu, Halil
1999 “Yarılamayan Kentin Batısı:Ankara ve Batıkent Üzerine Notlar”, *Birikim Dergisi: Kentte Yarılma*, sy.123, Temmuz, ss.63-65.
- Ocak, Ersan
1996 “Kentin Değişen Anlamı”, *Birikim Dergisi*, sy. 86-87, Haziran – Temmuz.
- Odabaşı, Yavuz
2004 *Postmodern Pazarlama: Tüketim Tüketici*, MediaCat Yayınları, İstanbul.
1999 *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Odabaşı, Yavuz – Barış, Gülfidan
2002 *Tüketici Davranışı*, MediaCat Kitapları, İstanbul.
- Oğuzoğlu, Yusuf
1999 “Sicillerdeki Kent Dokusu Sene 1670-1683 ”, *Bursa Defteri*, sy.3, Haziran, ss.49-53.
1999 “Osmanlı Dönemi’nde Bursa’daki Kentleşmeyi Etkileyen Olgular”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşununun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi 11. Yapı Yaşam Kongresi*, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayınları, ss.69-84.

- Oktay, Ahmet
1995 *Medya ve Hedonizm*, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- Osmay, Sevin
1998 “1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası - Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.139-154.
- Ökmen, Mustafa
2002 “Yerel Yönetimlerde Özerklik Eğilimleri, Avrupa ve Türkiye”, *Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler*, ed. Bekir Parlak-Hüseyin Özgür, Alfa Yayınları, Bursa, ss.121-135.
- Öktem, Binnur
2005 “Küresel Kent Söyleminin Kent Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı”, *İstanbul’da Mekansal Ayrışma*, haz. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.25-76.
- Öncü, Ayşe
1999 “‘İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, *Birikim Dergisi*, sy.123, Temmuz, ss.26-34.
- Öncü, Ayşe – Weyland, Petra
2005 “Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri”, *Mekan Kültür İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, çev. Leyla Şimşek, Nilgün Uygun, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.9-40.
- Özden, Pelin Pınar
2001 “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler Ve İstanbul Örneği”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no.23-24.
<http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/Turkce/Dergi/Sayi%2023-24/20.html>
- Özmen, K.
2000 Konut ve İşyeri Yapı Kooperatifleri ve Uygulaması, Temel Yayınları, İstanbul
- Özyurt, Cevat
2005 *Küreselleşme Sürecinde Kimlik Ve Farklılaşma*, Açılım Kitap, İstanbul.
- Pamuk, Şevket
1994 *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Parlak, Bekir
2004 “Küreselleşme Sürecinde Modern-Ulus Devlet ve Kamu Yönetimi”, *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, ed. Muhittin Acar – Hüseyin Özgür, Nobel Yayıncılık, İstanbul, ss.347-391.
- Pay, Salih
2005 “Osmanlı Toplumuna Etkileri Bakımından Kuruluş Dönemi Osmanlı Külliyesi”, *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu - Payitaht Bursa’nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri 04-05 Nisan 2005 Bildiri Kitabı*, ed. Cafer Çiftçi, Osmangazi Belediyesi, Bursa, ss.237-260.
- Pınarcıoğlu, Melih M. – Işık, Oğuz
2003 “Sultanbeyli: Enformelin Kurucu/Yıkıcı Gücü”, *Cogito: Yeni İstanbul*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, sy.35, Bahar, ss.114-123.

- Piccinato, Luigi
2004 "Bursa Planı Deneyimi", çev. Ertan Arslansoy, *Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki*, Ekim, ss.10-34.
- Porter, M.
2001 "Regions and The New Economics of Competition", *Global City – Regions*, Ed:A.J.Scott, Oxford University Press, Oxford.
- Prost, Henri
2005 "Bursa Planı",çev. Mustafa Durak,*Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki*, Kasım, ss.20-36.
- Riesman, David
1970 "The Suburban Dislocation", *Urban Man and Society: A Reader in Urban Sociology*, ed. Albert Cousins, Hans Nagpaul, Alfred A. Konff Inc. Publishers, NewYork.
- Ritzer, George
2000 *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*,çev. Şen Süer Kaya,Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
1998 *Toplumun McDonaldslaşması*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Robertson, Ronald
1999 Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, *Bilim Ve Sanat Yayınları*, İstanbul.
1998 "Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu", *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, ed. Anthony King, Bilim ve Sanat Yayınları,Ankara, ss.97-119
- Robinson, Jennifer
2002 "Global And World Cities:A View From Off The Map", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.26(3), pp.531-554.
- Robins, Kevin
1999 *İmaj*, çev. Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Rose, Gillian
1988 "Architecture to Philosophy-The Postmodern Complicity", *Theory Culture and Society*,Sage Publications,London,vol.5, pp.357-371.
- Ruud, Lubber,
2001 " *The Dynamics of Globalization*"
http://www.itlico.it/english/avtrav/telearn/global/ilo/globe/new_page.html
- Sabean, David
1996 "Gündelik Eşyaların Kültür Tarihi", *Bisiklet Otomobil Televizyon: Günlük Eşyaların Kültür Tarihi*, ed. Wolfgang Ruppert, çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Said, Edward
1998 *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Yolu*, çev. Nezih Uzel, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Saito, Asato
2003 "Global City Formation in a Capitalist Developmental State:Tokyo and Waterfront Sub-Centre Project",*Urban Studies*, vol.40(2), pp.283-308.
- Sarıbay, Ali Yaşar
2002 "Fin de Siecle 2000", *Bilgi ve Düşünce Dergisi*, yıl:1, sy:1, Ekim,ss.19-22.

- Sarıkaya, Özden
2002 İstanbul'da Üst Gelir Grubu Konut Alanlarının Çağdaş Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Değerlendirme, İstanbul Teknik Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Sassen, Saskia
2000 *Cities in a World Economy*, Fine Press, California.
1998 "The Impact of The New Technologies and Globalization on Cities", *Globalization and The World of Large Cities*, ed. Fu-chen Lo, Yue-man Yeung, The United Nations University Press, Tokyo.
1997 "The Global City", *Urban Theory*, ed. Susan Fainstein - Scott Campbell, Blackwell Publishers, Massachusetts, ss.60-71.
1991 *Global City*, Princeton University Press, New York.
- Savage, Mike – Warde, Allan
1993 *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, Macmillan Press Ltd., London.
- Scott, Allen
1997 "The Cultural Economy of Cities", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.21(2), pp. 323-339.
- Sennett, Richard
2003 *Respect*, Routledge Publishers, London.
1996 *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Serpil Durak - Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sey, Yıldız
1998 "Cumhuriyet Döneminde Kent", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası – Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.273-299.
- Short, John Rennie
1996 *Urban Order*, Blackwell Publishers, Massachusetts.
- Short, John Rennie – Kim, Yeong Hyun
1999 *Globalization And The City*, Addison Wesley Longman Limited, New York.
- Short, John Rennie – Kuus M – Weels, H.
1996 "The Dirty Little Secret of World Cities Research Data Problems Comparative Analysis", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.20 (4), pp. 697- 678.
- Simmel, George
2003 *Modern Kültürde Çatışma*, haz. David Frisby, İletişim Yayınları, İstanbul.
1995 "The Metropolis And Mental Life", *Urban Man and Society*, ed. Albert Cousins-Hans Nagpaul, The Free Press, London, pp.136-144.
- Sotaruta, Markku- Linnamaa, Reija
1998 "Urban Competitiveness and Management of Urban Policy Networks: Some Reflections From Tampere and Oulu", *Cities at the Millenium Conferans*, London.
- Storey, John
2000 *Popüler Kültür Çalışmaları : Kuramlar ve Metotlar*, çev. Koray Karaşahin, Babil Yayınları, İstanbul.

- Strange, S.
1996 *The Retreat of State: The Diffusion of Power In The World Economy*, Cambridge Press, Cambridge.
- Süel, Mustafa
1996 “Antik Dönemde Bursa”, *Bursa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Şen, Besime
2005 “Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi”, *İstanbul’da Mekansal Ayrışma*, haz. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss.127-160.
- Şengül, Tarık H.
2001 “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, *Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi: Kent ve Kapitalizm*, sy.2, Bahar, ss.9-31.
2001 *Kentsel Çelişki ve Siyaset : Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, Demokrasi Kitaplığı - Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademi (WALD) Yayını, İstanbul.
- Şenlier, Nihal – Eryılmaz, Semiha Sultan
2004 “Kentler Arası Rekabette İstanbul’un Yeri”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, ss.232-243.
- Şenyapılı, Tansı
2004 *Barakadan Gecekonduya: Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü 1923-1960*, İletişim Yayınları, İstanbul
1998 “Cumhuriyetin 75.Yılı Gecekonduunun 50. Yılı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası - Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.301-316.
1996 “Yeni Sorunlar -Yeni Çözümler: Kentsel Mekanda Bir Gecekondu Yolculuğu”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut Ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul,ss.345-354.
- Tanyeli, Uğur
2004 *İstanbul: 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak*, Ofset Yayınevi, İstanbul.
1999 “Bursa’da Erken Osmanlı Kentleşmesinin Sorunları”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi 11. Yapı Yaşam Kongresi*, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayınları, ss.61-68.
- Taylor, Peter - Walker D.R.F.
2001 “World Cities: A First Multivariate Analysis of Their Service Complexes”, *Urban Cities*, vol.38(1), pp. 23-47.
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası
Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası
- Tekeli, İlhan
2001 *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, Ankara.
1999 “Bursa’nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi 11. Yapı Yaşam Kongresi*, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayınları, ss.7-30.
1998 “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası- Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, ss.1-24.

- 1991 *Kent Planlaması Konuşmaları*, Türkiye Mimarlar Mühendisler Odası Yayınları, Ankara.
- The Economist
1998 “A Survey of International Financial Centres- Capitals of Capitals”, 9 May 1998, pp.3-46.
- Tekerek, Nurhan
2005 “Bursa’da Tiyatro Tutkunu Bir Devlet Adamı: Ahmed Vefik Paşa ve Tiyatro Çalışmaları”, *II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı II Cilt 20-22 Ekim 2005*, ss.585-602.
- Thrift, N.
1989 “The Geography of International Commercial Capital,” *A World in Crisis*, Ed: Johnston R.J.- Taylor P.J., Blackwell Publishers, Oxford, ss.16-79.
- Tokay, Vedat
2005 “Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı ve Gösteri Kültürü”, *Mimarlık Kültür Sanat Yapı Dergisi*, sy.286, Eylül, ss.58-64.
- Topal, Kadir
2003 “Global Kapitalizmde Sermaye Birikimi İçin Yeni Mekansal Ölçekler: Dünya Kentleri / Global Kentler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.12, sy.2, ss.41-61.
- Turhan, İbrahim M.
2004 “Ekonomik Perspektiften İstanbul: Bölgeden ve Tarihten Kopmayan Bir Dünya Şehri”, *İstanbul: Şehir ve Medeniyet*, haz. Şevket Kamil Akar, Klasik Yayınları, İstanbul, ss.337-360.
- Tümertekin, Erol
1997 *İstanbul: İnsan ve Mekan*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Twichell, Alan A.
1969 “Yeniden Geliştirme, Köhneleşme ve İşbirliği”, çev. Sevda Eren, *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Veya Yenilenmesi Sırasında İşbirliği*, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Uğur, Nadir
1995 “Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme” *Birikim Dergisi*, sy: 73, Mayıs, ss:56-65.
- Ulusoy, Zuhâl
1995 “Kentsel Korumanın Fiziksel Boyutları”, *2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu 15 Nisan 1994*, Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, İstanbul, ss.95-99.
- Unay, Cafer
2000 *Genel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Underhill, Paco
2000 *İnsanlar Neden Alışveriş Yapar?*, çev. Ekin Duru, Sabah Yayınları, İstanbul.
- Urry, John
1999 *Mekanları Tüketmek*, çev. Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Uzun, Nil
2006 “İstanbul’da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler Ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *İstanbul’da Soylulaştırma:*

- Eski Kentin Yeni Sahipleri*, der. David Behar - Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.31-41.
- Üstünişik, Belma
1999 “İstanbul ve Yönetim”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.8, sy.1.
- Vankatesh, Alladi
1999 “Postmodernism Perspective of Macromarketing: An Inquiry Into The Global Information and Sign Economy”, *Journal of Macromarketing*, vol.19 (12).
- Veblen, Thorstein
1994 *The Theory of The Leisure Class*, Dover Publications, NewYork, pp.45-60.
- Vural, Tülin
2003 “The Changing Urban Scenario of Historical Commercial Districts as the Hearts of Everyday Life in Cities: Hans and Covered Bazaar Region of as a Case”, *International Sociological Association (ISA) Challenging Urban Identities Conference*, University of Milan, İtalya, 25-27 Eylül 2003.
- 2002 “Galleria’dan Florya Alışveriş Merkezleri:DIPL. ING. Murat Tabanlıoğlu İle Söyleşi”, *Güney Marmara Mimarlık Dergisi*, Bursa, sy.14, Eylül, ss.11-15.
- Wallerstein, Immanuel
2004a *Dünya Sistemlerinin Analizi*, Aram Yayıncılık, İstanbul.
2004b *21. Yüzyılda Siyaset*, Aram Yayıncılık, İstanbul.
2002 *Tarihsel Kapitalizm*, Metis Yayınları, İstanbul.
1974 *The Modern World System*, Academic Press, NewYork.
- Walters, P.B.
1995 “Systems of Cities and Urban Primacy: Problems of Definition and Measurement”, *Urbanization in the World Economy*, ed. M. Timberlake, Academic Press, NewYork, pp. 63-86.
- Waters, Malcolm
1995 *Globalization*, Routledge Publisher, London.
- Weber, Max
2005 *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*,çev. Zeynep Gürata, 5. Baskı, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Webster Dictionary
<http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary?va=globalization>
- Williams, Raymond
1976 *Keywords*, Fontana Publications, London.
- Wirth, Louis
2002 “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, *20. Yüzyıl Kenti*, der.-çev.Bülent Duru - Ayten Aklan, İmge Kitabevi, Ankara, ss.77-105.
- Yırtıcı, Hakkı
2005 *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Zengel, Rengin
2002 “Yeni Bin Yılda Kentsel Açık Mekanlarda Kimlik Arayışı”, *Arredamento Mimarlık: Tasarım Kültür Dergisi*, sy. 4,ss. 90-97.
- Zukin, Sharon
1995 “Whose Culture? Whose City?”, *The Culture of Cities*, Blackwell Publishers, Cambridge.

DİĞER KAYNAKLAR

- Yılmaz Akkılıç ile gerçekleştirilen 15 Eylül 2006 tarihli görüşme.
Ekrem Barışık ile gerçekleştirilen 21 Aralık 2006 tarihli görüşme.
Erdoğan Bilenser ile gerçekleştirilen 3 Şubat 2007 tarihli görüşme.
Neslihan Dostoğlu ile gerçekleştirilen 08 Şubat 2007 tarihli görüşme.
Ercan Dülgeroğlu ile gerçekleştirilen 28 Aralık 2006 tarihli görüşme.
Ahmet Erdönmez ile gerçekleştirilen 28 Eylül 2006 tarihli görüşme.
Mustafa Eroğlu ile gerçekleştirilen 30 Kasım 2006 tarihli görüşme.
Nemci Gürsakal ile gerçekleştirilen 26 Aralık 2006 tarihli görüşme.
Ergun Kağıtçıbaşı ile gerçekleştirilen 31 Ocak 2007 tarihli görüşme.
Raif Kaplanoğlu ile gerçekleştirilen 27 Eylül 2006 tarihli görüşme.
Mithat Kırayoğlu ile gerçekleştirilen 27 Ocak 2007 tarihli görüşme.
Teoman Özalp ile gerçekleştirilen 5 Şubat 2007 tarihli görüşme.
Erdem Saker ile gerçekleştirilen 12 Aralık 2006 tarihli görüşme.
Melih Tura ile gerçekleştirilen 4 Eylül 2006 tarihli görüşme.
Esat Uluumay ile gerçekleştirilen 26 Eylül 2006 tarihli görüşme.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 8 Haziran 2003.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 6 Mayıs 2001.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 6 Ekim 2000.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 23 Ağustos 1999.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 9 Kasım 1997.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 15 Eylül 1994.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 13 Temmuz 1993.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 15 Kasım 1991.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 24 Eylül 1990.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 6 Temmuz 1987.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 19 Haziran 1987.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 28 Mayıs 1987.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 19 Ocak 1986.
Bursa Hakimiyet Gazetesi, 6 Nisan 1987.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 25 Aralık 1985.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 6 Ekim 1984.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 29 Kasım 1983.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 15 Temmuz 1980.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 20 Eylül 1977.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 2 Nisan 1976.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 19 Şubat 1976.

Bursa'nın Sesi Gazetesi, 8 Şubat 1970.

Milliyet Gazetesi, 8 Şubat 1970.

Bursa Hakimiyet Gazetesi, 7 Ekim 1952.

Türkiye İstatistik Kurumu

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=409> (Erişim Tarihi: 02.06.2007)

As Merkez Alışveriş Merkezi

<http://www.asmerkez.com.tr> (Erişim Tarihi: 03.05.2007)

Zafer Plaza Alışveriş Merkezi

<http://www.zaferplaza.com.tr> (Erişim Tarihi: 03.05.2007)

Milliyet Yayın Kuruluşu

<http://www.emlak.milliyet.com.tr/Haber.aspx?HaberNo:1140> (Erişim Tarihi: 02.03.2007)

Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı

<http://www.bkstv.org/main.asp?ID=4.117> (Erişim Tarihi: 19.10.2006)

Bursa Şehirlerarası ve Uluslararası Otobüs Terminali

<http://www.bursaterminali.com/hakkimizda.asp-14k> (Erişim Tarihi: 11.10.2006)

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası

<http://www.btso.org> (Erişim Tarihi: 05.06.2006)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

<http://www.ibb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.03.2006)

Yıldırım Belediyesi

<http://www.yildirim-bld.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.03.2006)

Osmangazi Belediyesi

<http://www.osmangazi-bld.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.03.2006)

Nilüfer Belediyesi

<http://www.nilufer-bld.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.03.2006)

NTVMSNBC Yayın Kuruluşu

<http://www.ntvmsnbc.com/news/348373.asp> (Erişim Tarihi: 20.02.2006)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/192039.asp?0m=H13L&cp1=1> (Erişim Tarihi:
01.03.2006)

E-ticaret Bilgi, Eğitim ve Çözüm Merkezi

<http://www.e-ticaretmerkezi.net/dogrudanpazarlama.php> (Erişim Tarihi:
20.02.2006)

Güncel Teknoloji Haber Sitesi

<http://www.haberarsivi.com/haber.asp?id=6585> (Erişim Tarihi: 20.02.2006)

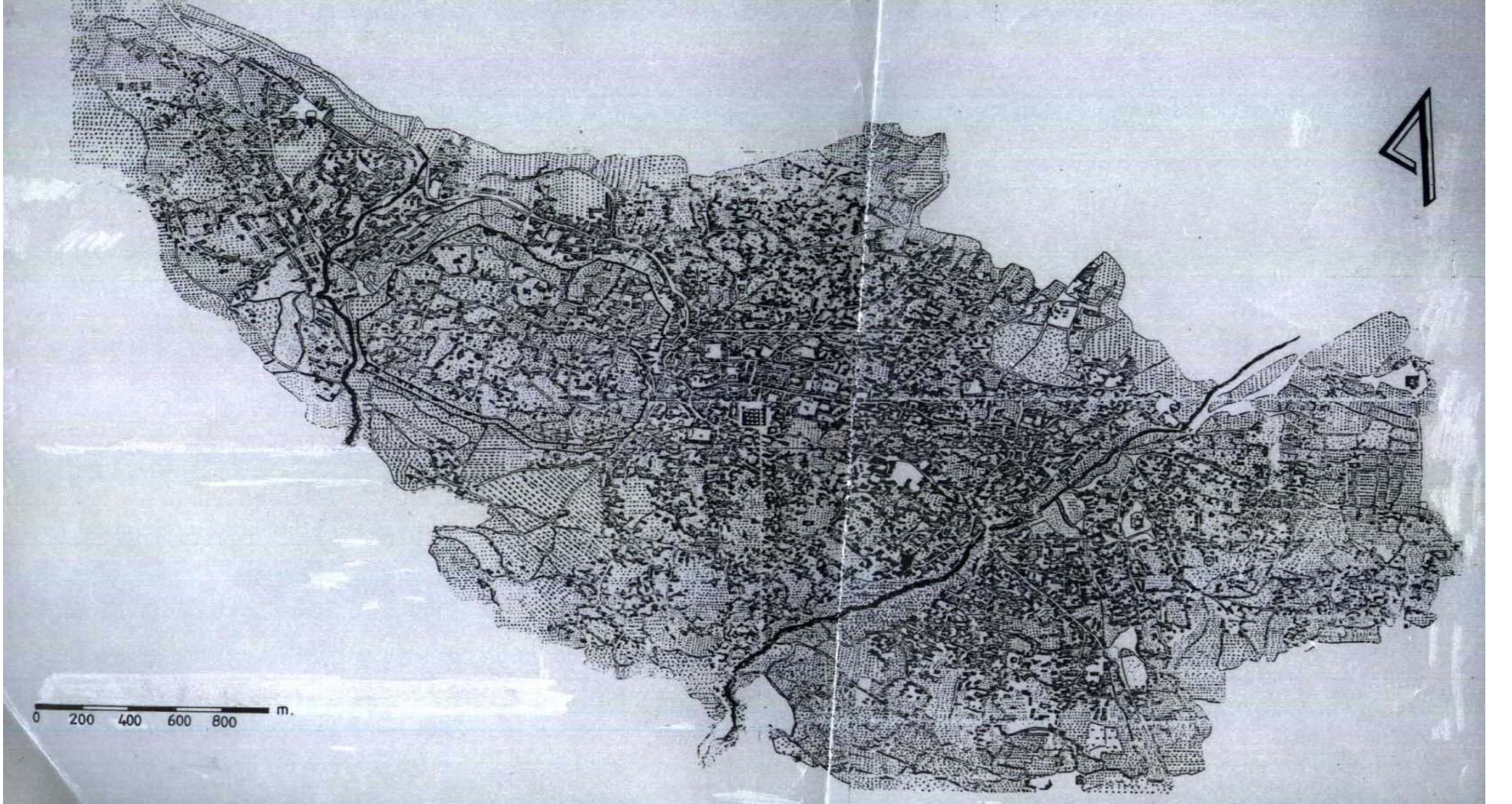
Devlet İstatistik Enstitüsü

http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000tablo1.xls (Erişim Tarihi: 20.02.2006)

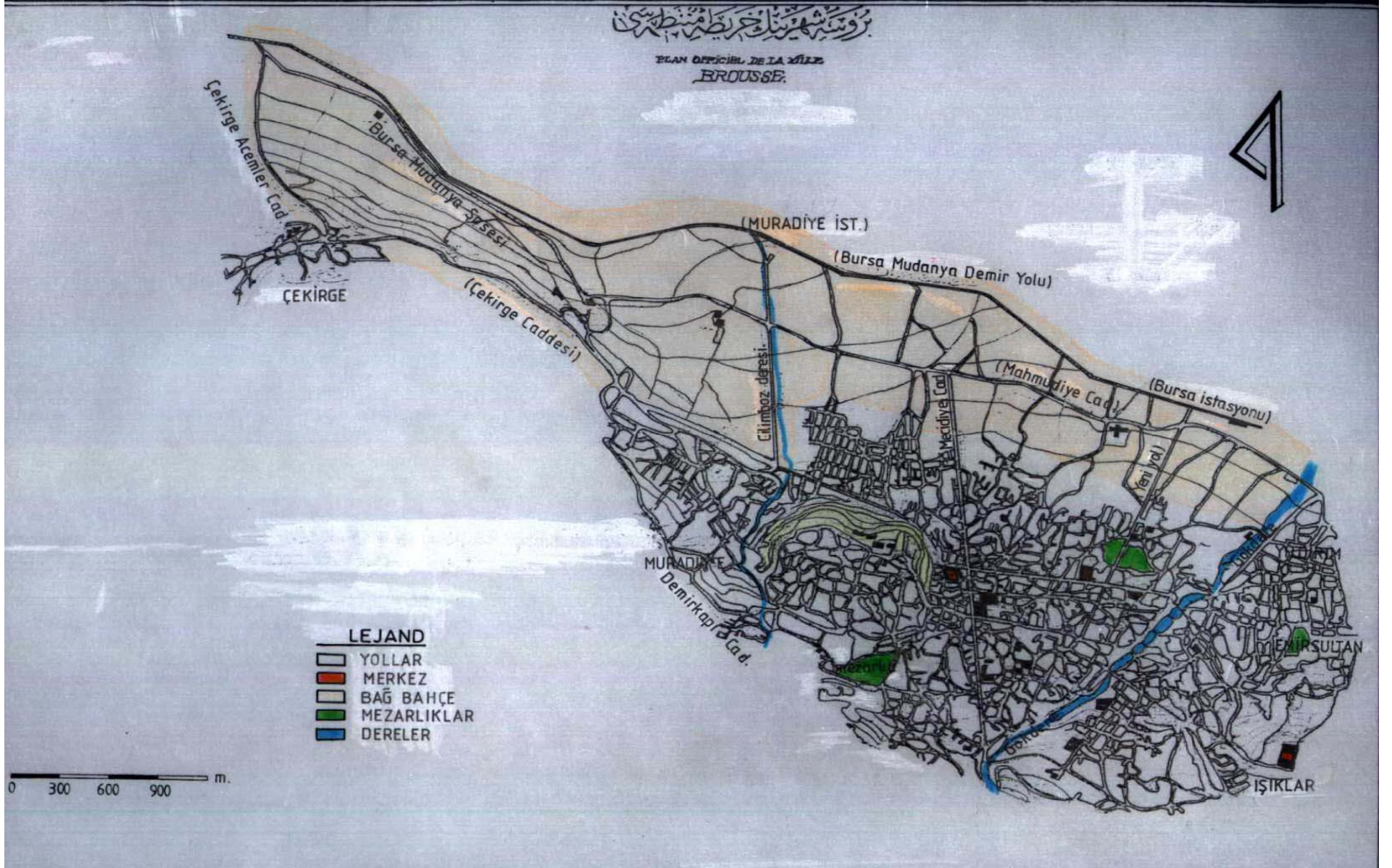
<http://nkg.die.gov.tr/goster.asp?aile=1> (Erişim Tarihi: 20.02.2006)

EKLER

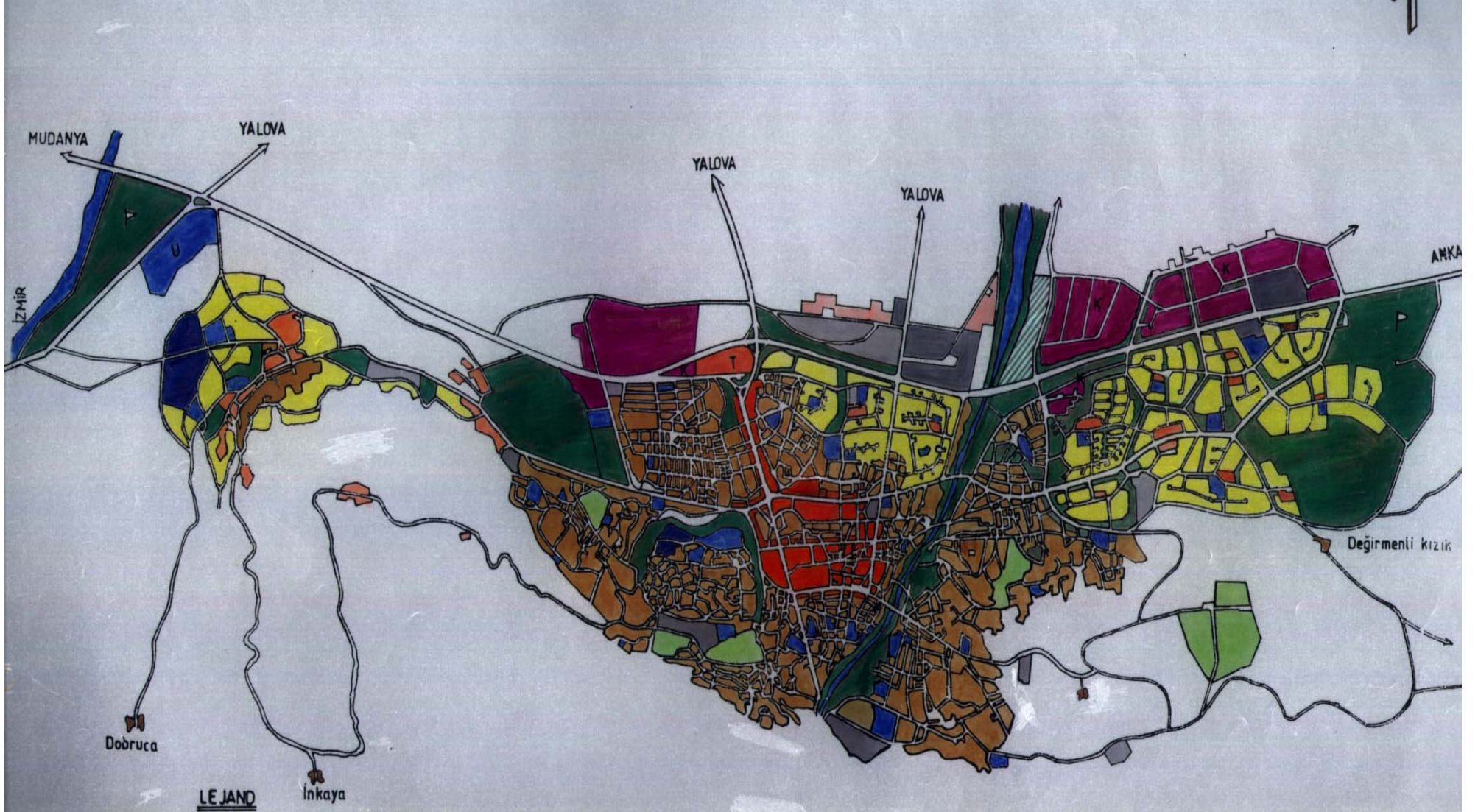
Ek 1: 1862 tarihli Suphi Bey Haritası

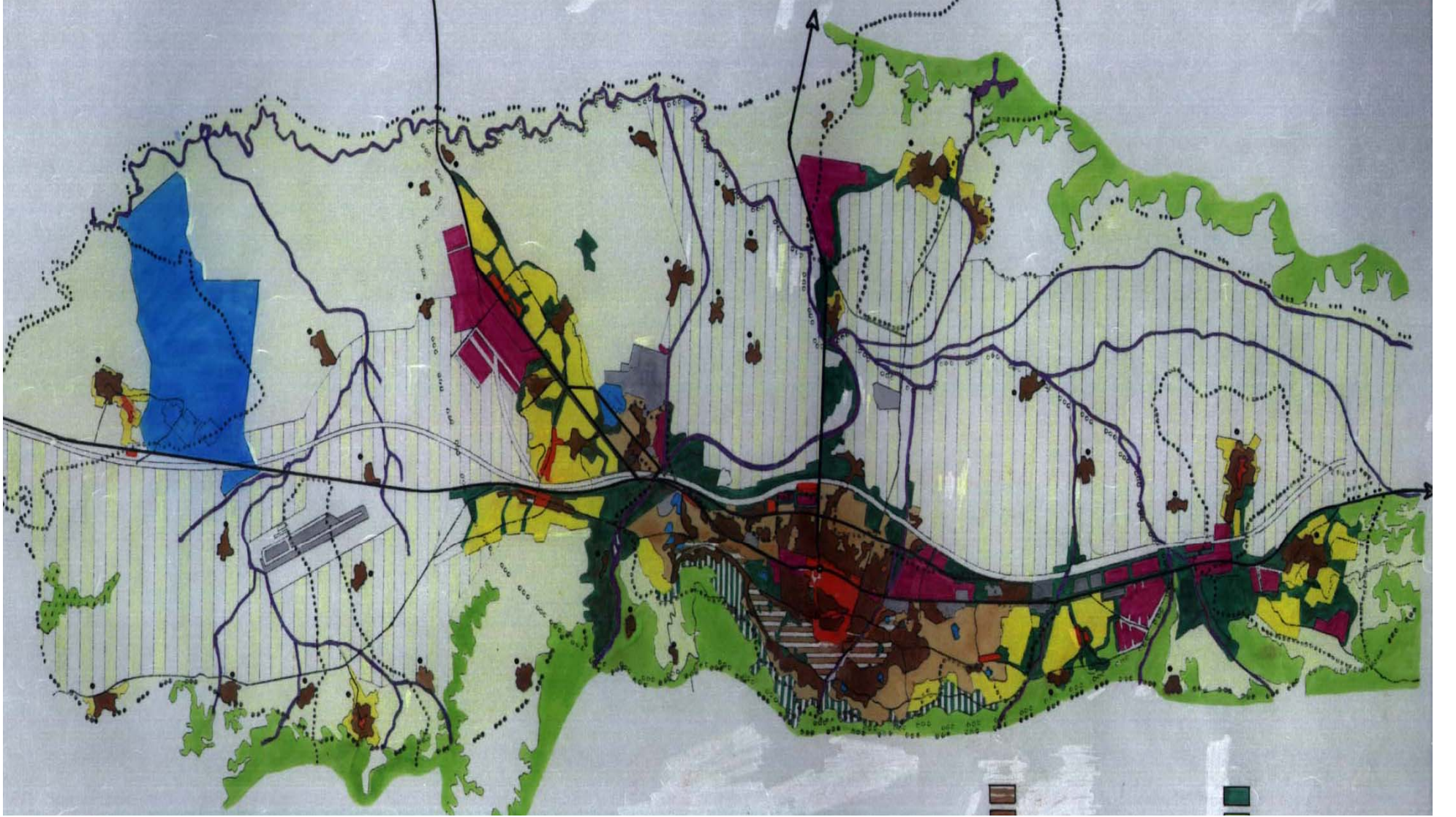
Ek 2: 1912 Kent Haritası

Ek 3: 1960 tarihli 1/5.000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planı (Piccinato Planı)

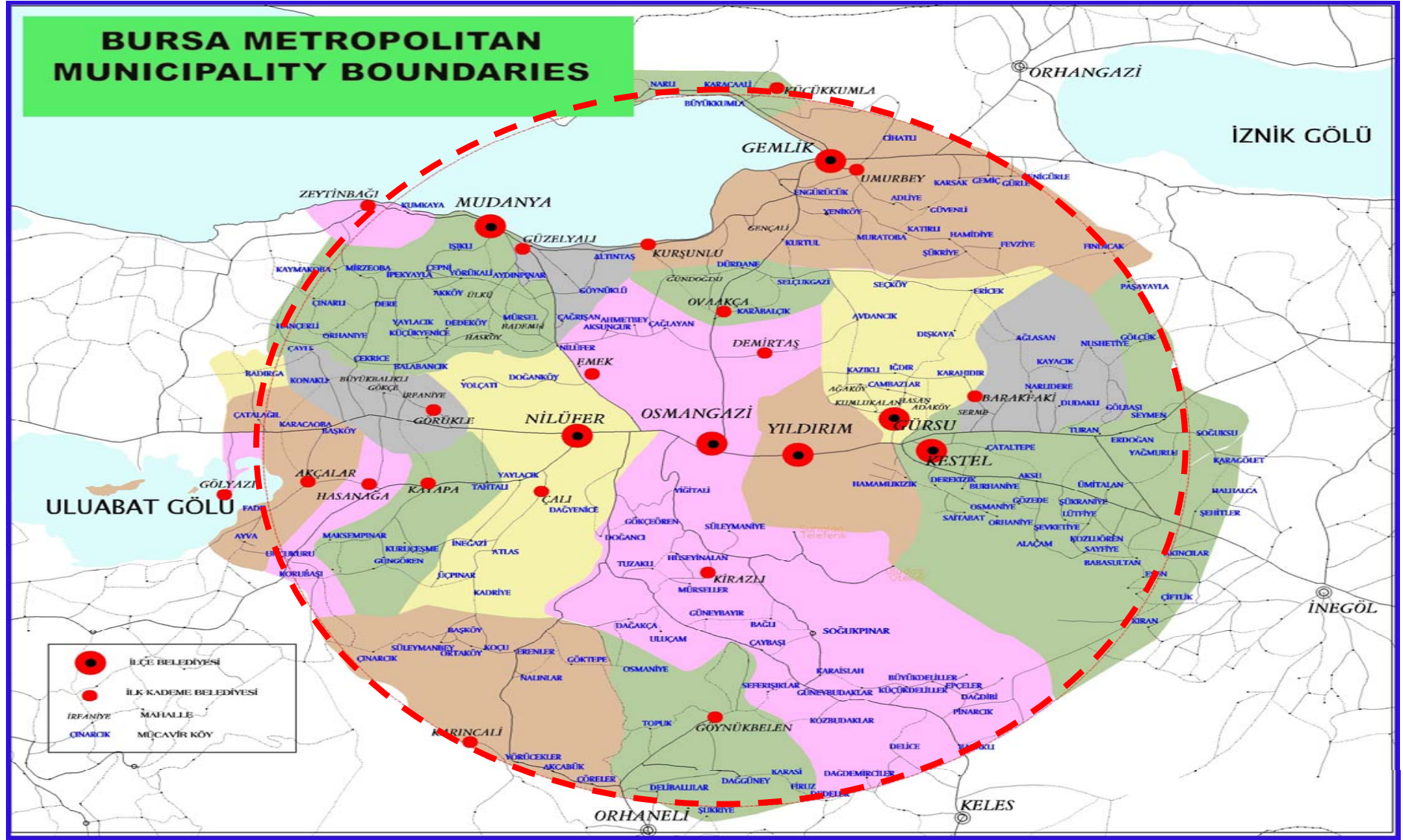
Ek 4: 1976 tarihli Nazım Planı

Ek 5: 2020 yılı 1/100.000 ölçekli Bursa İli Çevre Düzeni Strateji Planı (1998)

Ek 6: 2004 Bursa Metropolitan Alan Sınırı

EK 7: : 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı (2004)

Ek 8: Derinlemesine Görüşme Tekniğinde Kullanılan Sorular

Soru 1: 1966 yılında Türkiye’de ilk Organize Sanayi Bölgesi, Bursa’da açılmıştır. Bursa’da Organize Sanayi Bölgesi’nin açılmasıyla birlikte, yeni işletmeler faaliyete geçmiş ve kentte sanayi çeşitlenmesi görülmüştür. 1960’lı yıllardan başlayarak, Bursa’da sınai alanında yaşanan bu değişimlerin kentsel mekana etkilerini anlatabilir misiniz?

Soru 2: 1960 – 1980’li yıllarda Bursa’daki sosyal ve kültürel yaşam nasıldır?

Soru 3: 1980 – 1990’lı yıllarda Bursa kent düzleminde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

Soru 4: 1990’li yıllardan itibaren iletişim ve ulaşım teknolojisindeki değişimlerin etkisiyle küreselleşme süreciyle yoğunlaşmış ve hayatın tüm düzlemlerinde etkisini göstermiştir. Küreselleşme süreci, Bursa’da mekansal dönüşümü nasıl etkilemiştir?

Soru 5: 1980’lerden sonraki dönemde Bursa’da sosyal ve kültürel yaşam nasıldır?

Soru 6: Bursa kentinin mekansal, ekonomik, sosyal ve kültürel geleceğine dair öngörüleriniz nelerdir?

Ek 9: Anket Çalışmasında Kullanılan Sorular

“KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA’NIN ÜÇ MERKEZ İLÇESİNDE (OSMANGAZİ- YILDIRIM-NİLÜFER) MEKANSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİ ANALİZİ” ANKET SORULARI

Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda, “Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekansal, Sosyal Ve Kültürel Değişim:Bursa Örneği” konulu Doktora tezi çerçevesinde gerçekleştirilen anket ile küreselleşme sürecinde Bursa’da tanık olunan mekansal ve kültürel değişim sürecinin analizi hedeflenmektedir. Ankette toplam 31 soru vardır. Katkılarınızdan ve ilginizden dolayı teşekkür ederiz.

Öğr.Gör. Elif KARAKURT TOSUN

Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
U.Ü. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

1. Cinsiyet

- a. Kadın b. Erkek

2. Yaş

- a. 15-18 b. 19-24 c. 25-34 d. 35-44 e. 45-54 f. 55+

3. Eğitim Durumunuz?

- a. Okur- yazar değil b. Okur-yazar c. İlkokul d. Ortaokul
e. Lise f. Yüksekokul g. Üniversite h. Lisansüstü

4. Doğum yeriniz?

- a. İl..... b. İlçe..... c. Köy.....

5. Medeni durum ?

- a. Evli b. Bekar c. Dul d. Boşanmış

6. Mesleğiniz?

- a. Memur b. İşçi c. Serbest Meslek d. Sanayici e. Ev kadını f. Esnaf
g. Finans sektörü h. İşsiz j. Emekli k. Öğrenci l. Diğer(Belirtiniz).....

7. Kaç Çocuğunuz var?

- a. Yok b. 1 Çocuk c. 2 Çocuk d. 3 Çocuk e. 4 Çocuk f. 5 Çocuk g. 6 +Çocuk

8. Bir Sivil Toplum Kuruluşuna üye misiniz?

- a. Hayır b. Evet.....

9. Oturduğunuz Konut?

- a. Kira, Daire b. Kira, Gecekondu c. Kira, Müstakil Ev d. Ev sahibi, Daire
e. Ev sahibi, Gecekondu f. Ev sahibi, Müstakil Ev h. Diğer.....

10. Nerede yaşıyorsunuz?

- a. Osmangazi b. Nilüfer c. Yıldırım d. Diğer.....(ilçe)

11. Bu bölgede kaç yıldır ikamet ediyorsunuz?

- a. 0-1 yıl b. 2-3 yıl c. 4-5 yıl d. 6-10 yıl e. 11-15 yıl f. 16-20 yıl g. 21 yıl ve daha fazla

12. Bu bölgede oturma nedeniniz nedir?

- a. İşime yakınlık b. Aile ve arkadaşlarıma yakınlık c. Konutun/sitenin sahip olduğu donatılar
d. Güvenlik e. Trafik ve gürültüden uzaklaşma isteği f. Depreme dayanıklılık
g. Hemşerilerime yakınlık h. Diğer.....

13. Oturduğunuz binada/konutta komşularınızla ne sıklıkla görüşüyorsunuz?

- a. Sadece selamlaşırız b. En az haftada bir defa c. En az ayda bir defa d. Fırsat buldukça
e. Komşularıyla ilişkim yok

14. Eğer elinizde yeteri kadar bir para olsa Bursa'da nasıl bir ev almayı tercih edersiniz?

- a. Osmangazi İlçesi'nde bir apartman dairesi b. Osmangazi İlçesi'nde müstakil/bahçeli ev
c. Nilüfer ilçesinde bir apartman dairesi d. Nilüfer ilçesinde müstakil/bahçeli bir ev
e. Yıldırım ilçesinde bir apartman dairesi f. Yıldırım ilçesinde müstakil/bahçeli bir ev
i. Diğer

15. Bir konut seçiminde dikkate alacağınız unsurlar nelerdir? (Sadece ilk üç kriteri 1,2,3 şeklinde sıralayınız)

Yüzme Havuzu	Yeşil Alan	Otopark	Güvenlik	Spor İmkan	İşime Yakınlık	Sessizlik	Alışveriş İmkani	Ulaşım Kolaylığı	Depreme Dayanma	Kentsel İmkanlara Yakınlık	Çocuk Oyun Parkı

16. Sizce şimdiki koşullarda yaşam koşulları açısından Bursa'nın en prestijli konut bölgesi neresidir?

- a. Altıparmak/Çarşamba/Heykel semtleri b. Yeşil/ Setbaşı/Namazgah/Teleferik semtleri
c. Çekirge/Kükürtlü/Acemler Semtleri d. Beşevler/İhsaniye/Ataevler Bölgesi
e. Mudanya Yolu Üzerindeki Konutlar f. İzmir Yolu Üzerindeki Konutlar
g. Özlüce Bölgesi h. İstanbul Yolu Üzerindeki Konutlar
i. Erikli/Mimar Sinan/Siteler Bölgesi i. Değirmenlikızık/Fidyekızık Bölgesi
i. Diğer

17. Kaç yıldır Bursa'da yaşıyorsunuz?

- a. 0-1 yıl b. 2-3 yıl c. 4-5 yıl d. 6-10 yıl e. 11-15 yıl f. 16-20 yıl
g. 21+ yıl h. Bursa doğumluyum

18. Bursa'ya geliş nedeniniz? (Bursa'ya sonradan gelenler cevaplandırıcak)

- a. Aile fertlerinin göçü b. İş bulmak c. Eğitim d. Atama/ Tayin
e. Yüksek gelir f. Terörden kaçış g. Ailem çok eskiden göçmüş

19. Memleketinize geri dönmek ister misiniz? (Bursa'ya sonradan gelenler cevaplandırıcak)

- a. Evet b. Hayır

20. Vefat Ettiğinizde Nereye Gömülmek İstersiniz?

- a. Bursa'ya b. Memlekete c. Fark etmez d. Diğer

21. Ortalama aylık geliriniz ne kadar?

- a. 400 YTL'den az b. 401-600 YTL c. 601-1000 YTL d. 1001-1500 YTL
e. 1501- 2000 YTL f. 2001-2500 YTL g. 2501- 3000 YTL h. 3001 + YTL
i. Söylemek istemiyor

22. Geçiminizi sağladığımız işi nasıl buldunuz?

- a. İşim yok b. İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan c. İnternet ilanından
d. Gazete İlanından e. Tanıdıklarım aracılığıyla f. Diğer

23. Bir sosyal güvenceye sahip misiniz?

- a. SSK b. TC Emekli Sandığı c. Bağ-Kur d. Özel Sigorta
e. Hayır (Yok) f. Yeşil Kart g. Diğer

24. Aylık harcama kaleminizi sıralayınız? (1,2,3 şeklinde sıralayınız)

Gıda-Temizlik	Kira	Giyim	Sağlık-Güvenlik	Eğitim-Kültür	Eğlence	Diğer

25. Alışverişlerinizde mekân tercihiniz genellikle hangi şekildedir?

- a. Bir alışveriş merkezinden alışveriş yaparım b. Dükkanlardan alışveriş yaparım
c. Pazardan alışveriş yaparım d. İnternet üzerinden alışveriş
e. Televizyon üzerinden alışveriş yaparım f. Çarşıdan alışveriş yaparım
g. Diğer

26. Alışverişlerinizde mekân tercihlerinizi etkileyen unsurlar? (Aşağıdaki her kriter için ayrı ayrı hangi mekanı tercih edeceğinizi belirtiniz.)

	Pazar	Süper Market	Alışveriş Merkezi	Çarşı /Han
Temizlik				
Ulaşım Kolaylığı				
Kaliteli Mal Bulunması				
Fiyat Uygunluğu				
Ödeme Kolaylığı (Kredi kartı, Taksit, Vb)				
Toplu Alım (Pek Çok Yer Gezilmesinin İstenmemesi)				
Otopark				
Dinlenme Ve Eğlence Mekanları				
Güvenli Olması				
Markalı Malların Bulunması				
Uzun Çalışma Saatleri				

27. Alışverişlerinizde genel olarak tercih ettiğiniz ödeme şekli nedir?

- a. Nakit Para b. Kredi Kartı Tek geçiş c. Kredi Kartı Taksitli alışveriş
d. Elden Taksit e. Diğer

28. Bir ürün satın alırken neye dikkat edersiniz?

- a. Fiyatına b. Ödeme Şekline (nakit/kredi kartı) c. Kalitesine d. Markasına
e. Modeline f. Diğer

29. Bursa'da en çok gittiğiniz alışveriş merkezi neresidir?

- a. As Merkez b. Carrefour c. Zafer Plaza d. Bugüne kadar hiçbir alışveriş merkezine gitmedim.

30. Aşağıdaki etkinliklere ayırdığımız zamanı belirtiniz?

	Her gün	En az haftada bir	En az ayda bir	İki ayda bir	Yılda üç dört kez	Yılda bir	Param oldukça	Hiçbir zaman
Dışarıda yemek								
Dışarıda müzikli bir ortamda eğlenceye gitmek								
Tatile Gitmek								
Sinemaya Gitmek								
Tiyatroya Gitmek								
Konsere Gitmek								
Kongre-Konferans-Panel-Seminere Gitmek								
Kitap Okuma Sıklığı								
Dergi Okuma Sıklığı								
Gazete Okuma Sıklığı								

31. Eğer piyangodan 20 bin YTL çıksa idi bunu nasıl değerlendirirdiniz?

- a. Araba alırdım b. Seyahat ederdim c. Yatırım yapardım d. Alışveriş yapardım
e. Kredi kartı ve benzeri tüketim amaçlı borçlarımı öderdim f. Diğer

TEŞEKKÜR EDERİZ.

ÖZGEÇMİŞ

01.09.1976 yılında Manisa’da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi burada tamamladım.

1995 yılında başladığım, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 1999 yılında mezun oldum. 2000 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimime başladım. 2002 yılında, Prof. Dr. Rana Aslanoğlu danışmanlığında “Küreselleşme ve Küresel Yerel Süreçler Etkileşiminde Üst Gelir Grubu Konut Örneği: Bademli” adlı yüksek lisans tezini tamamladım.

2002 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Emlak ve Emlak Yönetimi Programı’nda öğretim görevlisi olarak göreve başladım.

2002 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda doktora programına kabul edildim. Doktora programı kapsamında, Prof. Dr. Hasan Ertürk danışmanlığında “Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekansal, Sosyal Ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği” konulu teze başladım.

Elif KARAKURT TOSUN